

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Ивана С. Милојевић

**СОМАТИЗМИ И КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА
ЕМОЦИЈА У ГРЧКОМ И СРПСКОМ
ФРАЗЕОЛОШКОМ СИСТЕМУ**

Докторска дисертација

Београд, 2021.

University of Belgrade
Faculty of Philology

Ivana S. Milojević

**SOMATISMS AND THE CONCEPTUALIZATION
OF EMOTIONS IN THE GREEK AND SERBIAN
PHRASEOLOGICAL SYSTEMS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2021

Университет в Белграде
Филологический факультет

Ивана С. Милоевич

**СОМАТИЗМЫ И КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ
ЭМОЦИЙ В ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ
СИСТЕМАХ ГРЕЧЕСКОГО И СЕРБСКОГО
ЯЗЫКОВ**

Докторская диссертация

Белград, 2021.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

МЕНТОР:

др Војкан Стојичић, доцент, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Датум одбране: _____

Речи захвалности

Посебну захвалност за израду ове докторске дисертације дугујем ментору и члановима комисије за смернице у току рада, као и породици, за свесрдну подршку и разумевање.

Соматизми и концептуализација емоција у грчком и српском фразеолошком систему

Апстракт

Предмет докторске дисертације представљају соматизми, једна од најстабилнијих лексичко-семантичких група речи. Одабрани су есенцијални соматизми *глава*, *рука*, *око* и *срце*, изузетно високих референцијалних вредности семантичког, деривационог, асоцијативног и фразеолошког потенцијала.

За општи примарни циљ рада постављен је интегрални приступ лексичкој семантици и фразеологији кроз анализу семантичког и фразеолошког потенцијала соматизама, на основу лингвистичких и психолингвистичких метода истраживања. Намера нам је била да се расветле, сличности и разлике на међујезичком плану, специфичне културне информације, као и процес концептуализације пожељних и непожељних емоција, по којима су класификоване ФЈ на основу семантичког садржаја.

Примењене су методе компоненцијалне, контрастивне и концептуалне анализе, као и анализа вербалних асоцијација у грчком и српском језичком систему са аспекта синхронije. Приликом контрастивних истраживања неохеленистике и србистике, смеђивањем семантике и прагматике, теоријског и апликативног аспекта, може се пружити допринос науци и настави страних језика. Основни језички корпус обухвата око 600 ФЈ и ексцерпиран је из једнојезичних и двојезичних речника опште намене, као и фразеолошких речника и лексикона, а употпуњен је и грађом из интернет извора.

Утврђено је: неподударане семантичког домета; одсуство односа директне пропорције полисемије соматизама и фразеологизације; највећа заступљеност парцијалне еквиваленције ФЈ, као и веома сличан начин концептуализације емоција и то метафоричким транспоновањем значења. Такође, констатовано је да су соматизми *глава* и *рука* носиоци непожељних, а соматизам *око* носилац пожељних емоција у оба језика, док је соматизам *срце* у српском језику носилац пожељних, а у грчком носилац непожељних емоционалних стања.

Кључне речи: соматизми, фразеологија, семантика, контрастивна лингвистика, когнитивна лингвистика, грчки језик, српски језик.

Научна област: лингвистика

Ужа научна област: неохеленистика, фразеологија, семантика

УДК:

Somatisms and the conceptualization of emotions in the Greek and Serbian phraseological systems

Abstract

The research area of this doctoral dissertation is somatisms, one of the most stable lexicosemantic groups of words. The principal somatisms *head*, *hand*, *eye* and *heart*, which have extremely high reference values of semantic, derivational, associative and phraseological potential, were chosen.

For the general, primary aim, an integral approach to lexical semantics and phraseology was used through the analysis of the semantic and phraseological potential of somatic terms, based on linguistic and psycholinguistic research methods. Our goal was to shed light on similarities and differences on the interlingual plane, specific cultural information, and the process of the conceptualization of desirable and undesirable emotions, by which PUs are classified based on semantic content.

Componential, contrastive, and conceptual analysis methods were applied, as well as an analysis of verbal associations in the Greek and Serbian language systems from the aspect of synchrony. Through contrastive research of Modern Greek and Serbian studies, by alternating semantics and pragmatics, the theoretical and applied aspects, one can contribute to science and the teaching of foreign languages. The basic language corpus comprised approximately 600 PUs, taken from monolingual and bilingual general-purpose dictionaries, as well as phraseological dictionaries and lexicons, and was supplemented by material from internet sources.

The following was found: the incongruity of semantic range; that there is no direct proportional relationship between the polysemy of body part terms and their participation in idiomatic expressions; that the partial equivalence of PUs is most common; and that there is a very similar way of conceptualizing emotions through the metaphorical transposition of meaning. It was also established that in both languages the somatisms *head* and *hand* are bearers of the undesirable, whereas *eye* is the bearer of desirable emotions. However, in Serbian the somatic term *heart* is the bearer of the desirable, while in Greek it is the bearer of undesirable emotional states.

Keywords: somatisms, phraseology, semantics, contrastive linguistics, cognitive linguistics, the Greek language, the Serbian language

Scientific field: Linguistics

Scientific subfield: Modern Greek, Phraseology, Semantics

UDC number:

Садржај

1. УВОД.....	1
1.1. Предмет истраживања.....	1
1.2. Циљ истраживања.....	2
1.3. Хипотезе и научни допринос.....	4
1.4. План рада и методе истраживања.....	5
1.5. Корпус.....	6
1.5.1. Изазови приликом креирања репрезентативног корпуса.....	7
2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР.....	11
2.1. Соматизми.....	11
2.1.1. Место соматизама у лексичком систему.....	11
2.1.2. Досадашња истраживања соматизама на пољу србистике и контрастивних истраживања српског и страних језика.....	15
2.1.3. Спроведена истраживања соматизама на пољу неохеленистике.....	18
2.2. Методологија примењена у раду.....	19
2.2.1. Компоненцијална анализа.....	20
2.2.2. Концептуална анализа.....	21
2.2.2.1. Појмовна метафора као средство концептуализације.....	23
2.2.2.1.1. Основна својства појмовних метафора.....	26
2.2.2.1.2. Функција појмовних метафора.....	27
2.2.2.1.3. Врсте појмовних метафора.....	28
2.2.2.2. Појмовна метонимија и синегдоха као средство концептуализације.....	30
2.2.2.2.1. Основна својства метонимије.....	31
2.2.2.2.2. Функција метонимије.....	32
2.2.2.2.3. Врсте метонимија.....	32
2.2.2.3. Метафтонимија.....	33
2.2.3. Контрастивна анализа.....	35
2.2.3.1. Лажни пријатељи.....	37

2.3. Семантика соматизама	41
2.3.1. Семантички потенцијал најфреквентнијих соматизама.....	41
2.3.1.1. Соматизам <i>глава</i>	43
2.3.1.1.1. Семантички потенцијал соматизма <i>глава</i> у српском језику	43
2.3.1.1.2. Семантички потенцијал соматизма <i>κεφάλι/глава</i> у грчком језику	44
2.3.1.1.3. Закључне напомене	45
2.3.1.2. Соматизам <i>рука</i>	45
2.3.1.2.1. Семантички потенцијал соматизма <i>рука</i> у српском језику	45
2.3.1.2.2. Семантички потенцијал соматизма <i>χέρι/рука</i> у грчком језику	47
2.3.1.2.3. Закључне напомене	48
2.3.1.3. Соматизам <i>око</i>	48
2.3.1.3.1. Семантички потенцијал соматизма <i>око</i> у српском језику	48
2.3.1.3.2. Семантички потенцијал соматизма <i>μάτι/око</i> у грчком језику.....	50
2.3.1.3.3. Закључне напомене	51
2.3.1.4. Соматизам <i>срце</i>	51
2.3.1.4.1. Семантички потенцијал соматизма <i>срце</i> у српском језику.....	51
2.3.1.4.2. Семантички потенцијал соматизма <i>καρδιά /срце</i> у грчком језику	52
2.3.1.4.3. Закључне напомене	53
2.3.2. Асоцијативни потенцијал најфреквентнијих соматизама.....	54
2.3.2.1. Соматизам <i>глава</i>	55
2.3.2.1.1. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>глава</i> у српском језику	55
2.3.2.1.2. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>κεφάλι/глава</i> у грчком језику	57
2.3.2.1.3. Закључне напомене	58
2.3.2.2. Соматизам <i>рука</i>	59
2.3.2.2.1. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>рука</i> у српском језику	59
2.3.2.2.2. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>χέρι/рука</i> у грчком језику	60
2.3.2.2.3. Закључне напомене	62
2.3.2.3. Соматизам <i>око</i>	63

2.3.2.3.1. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>око</i> у српском језику	63
2.3.2.3.2. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>μάτι/око</i> у грчком језику	64
2.3.2.3.3. Закључне напомене	65
2.3.2.4. Соматизам <i>срце</i>	67
2.3.2.4.1. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>срце</i> у српском језику.....	67
2.3.2.4.2. Асоцијативни потенцијал соматизма <i>καρδιά/срце</i> у грчком језику	68
2.3.2.4.3. Закључне напомене	68
3. ФРАЗЕОЛОГИЈА.....	71
3.1. Предмет изучавања фразеологије	71
3.2. Функција фразеолошких јединица.....	73
3.3. Основне карактеристике фразеолошких јединица	73
3.3.1. Идиоматичност	74
3.3.2. Устаљеност или стабилност	77
3.3.3. Репродуковање.....	80
3.3.4. Конотативност	80
3.3.5. Експресивност.....	82
3.4. Терминолошка разматрања фразеолошких јединица.....	82
3.4.1. Терминолошка разматрања фразеолошких јединица у српском језику	83
3.4.2. Терминолошка разматрања фразеолошких јединица у грчком језику	84
3.5. Типолошка разматрања фразеолошких јединица	85
3.5.1. Типолошка разматрања фразеолошких јединица у српском језику	86
3.5.2. Типолошка разматрања фразеолошких јединица у грчком језику	89
3.6. Фразеолошки континуум	95
3.7. Преглед развоја фразеолошке научне дисциплине	97
3.7.1. Фразеолошка истраживања у српском језику.....	98
3.7.2. Фразеолошка истраживања у грчком језику.....	99
3.8. Фразеолошки потенцијал најфреквентнијих соматизама.....	103
3.8.1. Фразеолошки обим најфреквентнијих соматизама	103

3.8.2. Фразеолошки домет најфреквентнијих соматизама.....	105
---	-----

4. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА СА СОМАТИЗМИМА *ГЛАВА, РУКА, ОКО И СРЦЕ*..... 111

4.1. Семантичка и концептуална анализа фразеолошких јединица са соматизмом <i>глава</i>	113
4.1.1. Глава у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЛЈУБАВ, СИМПАТИЈЕ.....	113
4.1.2. Глава у семантичком пољу ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊА, ЖЕЉА.....	115
4.1.3. Глава у семантичком пољу ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ.....	116
4.1.4. Глава у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ.....	117
4.1.5. Глава у семантичком пољу СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ.....	119
4.1.6. Глава у семантичком пољу НАПЕТОСТ, НАПРЕГНУТОСТ.....	123
4.1.7. Глава у семантичком пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЋЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ.....	123
4.1.8. Глава у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ.....	127
4.1.9. Глава у семантичком пољу КАЈАЊЕ.....	129
4.1.10. Глава у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ.....	130
4.1.11. Глава у семантичком пољу УОБРАЖЕНОСТ, ПОДСМЕХ.....	132
4.1.12. Глава у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА.....	133
4.1.13. Глава у семантичком пољу ОПОМЕНА, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊА.....	134
4.1.14. Глава у семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД.....	135
4.1.15. Глава у семантичком пољу ПОТЧИЊЕНОСТ, ПОКОРНОСТ, ПОНИЗНОСТ.....	136
4.1.16. Глава у семантичком пољу БЕЗВОЉНОСТ, ПОКУЊЕНОСТ.....	137
4.1.17. Глава у семантичком пољу НЕМОЋ, СЛАБОСТ, ОЧАЈ.....	138
4.1.18. Закључне напомене.....	138
4.2. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА СОМАТИЗМА <i>РУКА</i>	142
4.2.1. Рука у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЛЈУБАВ, СИМПАТИЈЕ.....	143
4.2.2. Рука у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ.....	145
4.2.3. Рука у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ.....	146
4.2.4. Рука у семантичком пољу ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ.....	147
4.2.5. Рука у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ.....	147

4.2.6. Рука у семантичком пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЋЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ.....	148
4.2.7. Рука у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ	149
4.2.8. Рука у семантичком пољу НЕМОЋ, СЛАБОСТ, ОЧАЈ.....	150
4.2.9. Рука у семантичком пољу ПОТЧИЊЕНОСТ, ПОКОРНОСТ, ПОНИЗНОСТ.....	151
4.2.10. Рука у семантичком пољу БОЛ, ПАТЊА, ТУГА	153
4.2.11. Рука у семантичком пољу ОПОМЕНА, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊА	153
4.2.12. Рука у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА.....	154
4.2.13. Закључне напомене	155
4.3. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА СОМАТИЗМА <i>ОКО</i>	158
4.3.1. Око у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЉУБАВ, СИМПАТИЈЕ	159
4.3.2. Око у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ	162
4.3.3. Око у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ	164
4.3.4. Око у семантичком пољу ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊА, ЖЕЉА.....	165
4.3.5. Око у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ	172
4.3.6. Око у семантичком пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЋЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ.....	174
4.3.7. Око у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА.....	175
4.3.8. Око у семантичком пољу ОПОМЕНА, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊА	177
4.3.9. Око у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ.....	178
4.3.10. Око у семантичком пољу МРЖЊА, ЗЛОБА, ОДБОЈНОСТ	179
4.3.11. Око у семантичком пољу СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ	181
4.3.12. Око у семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД.....	181
4.3.13. Око у семантичком пољу РАЗОЧАРАЊЕ.....	182
4.3.14. Око у семантичком пољу БОЛ, ПАТЊА, ТУГА	182
4.3.15. Закључне напомене	183
4.4. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА СОМАТИЗАМА <i>СРЦЕ</i>	187
4.4.1. Срце у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЉУБАВ, СИМПАТИЈЕ	187
4.4.2. Срце у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ.....	190
4.4.3. Срце у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ	194

4.4.4. Срце у семантичком пољу ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊА, ЖЕЉА	195
4.4.5. Срце у семантичком пољу ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ	197
4.4.6. Срце у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ	198
4.4.7. Срце у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА	200
4.4.8. Срце у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ	201
4.4.9. Срце у семантичком пољу МРЖЊА, ЗЛОБА, ОДБОЈНОСТ	203
4.4.10. Срце у семантичком пољу СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ	204
4.4.11. Срце у семантичком пољу БОЛ, ПАТЊА, ТУГА	205
4.4.12. Срце у семантичком пољу САЖАЉЕЊЕ, САОСЕЋАЊЕ	208
4.4.13. Срце у семантичком пољу БЕЗВОЉНОСТ, ПОКУЊЕНОСТ	209
4.4.14. Срце у семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД	210
4.4.15. Срце у семантичком пољу НЕМОЋ, СЛАБОСТ, ОЧАЈ	210
4.4.16. Закључне напомене	210
5. ЗАКЉУЧАК	215
ЛИТЕРАТУРА	235
ПРИЛОГ БР. 1 РЕГИСТАР СРПСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА	258
ПРИЛОГ БР. 2 РЕГИСТАР ГРЧКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА	271
ПРИЛОГ БР. 3 КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА СОМАТИЗАМА У СРПСКОМ И ГРЧКОМ ЈЕЗИКУ	283
Биографија	296

1. УВОД

Ова докторска дисертација посвећена је испитивању групе речи која представља језгро лексичког система и неотуђиви фонд сваког језика (Абаев, 1949: 16; Раздобудко, 2003: 9). За основни корпус узети су соматизми, именице које именују делове тела, како спољашње (*главу/κεφάλι, руку/χέρι, око/μάτι*) тако и унутрашње (*срце/καρδιά*). Тежили смо да напишемо студију соматизама, успостављањем паралеле између српског, као полазног, и грчког, као циљног језика, укрштајући и семантичку и прагматичку раван, с циљем да се спроведе што детаљнија анализа ове фундаменталне лексичке групе у свим језицима.

1.1. Предмет истраживања

Овај рад сврставамо у поље контрастивних истраживања, који има за свој предмет успостављање паралеле између семантичких реализација соматизама српског и грчког језика, како основних тако и фразеолошких значења која се развијају неретко као саставна компонента фразеолошких јединица¹. Посебан акценат у раду стављен је на проналажење сличности и наглашавање разлика, са аспекта семантике и прагматике соматизама, потом на испитивање њихових фразеолошких активности и класификација фразеолошких јединица, на основу семантичких поља, емоција и емоционалних стања пожељних и непожељних, и све то са становишта когнитивне лингвистике. Окосницу овог истраживања представљају соматизми високе фреквенције и велике полисемије што значи да развијају више од 10 значења и самим тим велики број слободних² и фразеолошки везаних значења³. Такве речи нису толико учестале у језичким фондовима различитих језика и чине ограничену групу. За наше истраживање селектовали смо, рекли бисмо, есенцијалне соматизме, након квантитативне анализе, учивши изузетно високе референцијалне вредности семантичког, деривационог, асоцијативног и фразеолошког потенцијала, дакле, соматизме *глава, рука, око* и *срце*. Потврду за овакву тврдњу налазимо код Ларисе Раздобутко-Човић која наводи да се називи горњих делова предмета често означавају појмом *глава*, доњи делови предмета означавају појмом *нога*, централни делови предмета пак појмом *срце*, док се стране одређују по *руци* (Раздобутко-Човић, 2001: 160, према Гак, 1991; Раздобудко, 2003: 20). Како соматизам *нога*⁴ није нарочито продуктиван на пољу фразеологије из домена емоција у грчком језику, дати соматизам заменили смо изузетно продуктивним, на свим пољима, соматизмом *око* помоћу којег човек, захваљујући развијеном когнитивном систему, опажа и перципира реалност, физички свет око себе, на основу изгледа делова тела, њихових телесних активности, функција које обављају и интеракције са средином.

Реч је о најбројнијој групи која исказује човекове физичке и карактерне особине, емоције и психолошка стања, моралне вредности итд, али и о најстаријем семантичком слоју у фразеологији. Изучавање соматизама је од изузетног значаја, пошто се на тај начин открива и сагледава човеков унутрашњи свет, место човека у свету, однос човека према самоме себи и према спољашњем

---

¹ Термин фразеолошка јединица (повремено га у тексту означавамо абривијатуром ФЈ) биће подједнако у употреби као и термин фразеологизам, и подробно га дефинишемо у поглављу 3.1.

² Темелј семантичке структуре чине слободна значења (Раздобудко, 2003: 4).

³ Фразеолошки везана значења представљају реализована нова значења у склопу фразеологизама и имају важну функцију у семантичкој диференцијацији соматизама (Раздобудко, 2003: 4).

⁴ Ауторка Б. Никић у свом испитивању фразеологизама у лектири за основну школу наводи да соматизам *нога* представља главну саставницу у свега 39 ФЈ, а уколико прикључимо и делове ноге *колело, пету, стопу, табан* и (*петну*) *жилу* добијамо знатно више, чак 62 ФЈ (2020: 93).

свету, али и механизми мишљења и многе законитости веза међу појавама. Из тог разлога соматизми садрже велики потенцијал у креирању фразеологизама као посебно маркираних и изузетно експресивних језичких јединица, чврстих семантичко-структурних склопова лексема, које заједно носе ново значење а које није увек лако разоткрити и протумачити. Помоћу фразеолошких јединица осликавају се најразличитија човекова емоционална стања којима човек од рођења реагује на појаве које га окружују. Стога емоције јесу веома чест предмет изучавања, не само на пољу семантике, већ и у хуманистичким наукама. За полазишну основу узима се језик путем ког се залази у сферу менталног, дакле у наш когнитивни систем, с циљем да се емоције пре свега разумеју, а потом и опишу декодирањем модула на основу ког се оне концептуализују.

Тема је представљала велики изазов из више разлога. Као прво, изучавање соматизама је од изузетног значаја, пре свега, због њиховог великог семантичког потенцијала у креирању фразеологизама. Као друго, предмет фразеологије представљају устаљене јединице одређеног морфосинтаксичког састава и метафоричког значења што задаје муке субјектима приликом процеса усвајања језика. Као треће, фразеологија је интерлингвистичка језичка категорија која у исти мах исказује дијахронијске и синхронијске одлике и која је подложна променама (Мутавдџић et al., 2013: 422). Контрастивна фразеологија последњих деценија заузима једно од водећих места унутар контрастивне лингвистике, али и уопштено лингвистике као макро феномена. Најзад, соматизми, као најзаступљенији саставни елементи не само фразеолошких јединица, представљају извор екстралингвистичких елемената који су суделовали у процесу њиховог настанка. „Људско тело и његови делови имају веома значајно место” у народној свести будући да фигурирају у народним веровањима, „структури сакралног текста, а формуле које садрже соматизме, њихова ареална распрострањеност и разнообразност обредних и магијских текстова оптативног карактера у којима се на синхронном плану јављају”, додатна су потврда о важности антропоморфног кода (Петровић, 1999: 44). Заправо, човек је почео да детерминише стварност и његово окружење опажајући себе самога, најдоступнији објекат органа перцепције, стога је делове свог тела и своје тело узео за мерне јединице даљине, тежине, висине, али и за разне оријентире у креирању „језичке слике света”.

На послетку, али никако мање важан разлог јесте тај што до сада није спроведено ниједно истраживање овог обима. Мишљења смо да је положај малих балканских језика маргинализован у односу на велике језике⁵ што је био мотив више за „хватање у коштац” са овако захтевном и обимном тематиком.

Због своје свеprisутности и распрострањености, соматизми су веома интересантни за контрастирање ових генетски несродних језика. Овако комплексан предмет широко замишљених истраживања јесте новина у области неохеленистике, а потом и у контрастирању српско-грчког лексичког фонда и српско-грчког фразеолошког система.

1.2. Циљ истраживања

Задирући шире, паралелно и у теоријску и у прагматичку раван, циљ нам је био да одредимо семантику и прагматику изабраних соматизама у два просторно блиска балканска језика, историјски и културно повезана, али не и сродна језика. Како је језик жива категорија која је склона континуираним променама, изведени закључци и важећи теоријски аксиоми морају се с времена на време ревидирати, потврдити или оповргнути. Стога ни семантички обим не

⁵ Нешто више о великим и малим језицима видети Стојичић, et al. (Stojčić, Mutavdžić, Milojević, 2011) доступно на http://www.eens.org/EENS_congresses/2010/Stojicic_Vojkan.pdf.

представља статичну категорију. Један од примарних циљева првог дела анализе *Семантички потенцијал соматизама* посвећен је расветљавању система хијерархијски организованих сема. Акцент је стављен на саму проблематику одређивања, првенствено семантичког обима соматизама, који заправо сведочи о стварној активности лексема унутар језика, а потом и семантичког домета. Често лексемска активност није најпотпуније лексикографски документована. Стога смо прво спровели аналитичко истраживање релевантне лексикографске грађе српског и грчког језика, упоредили семантичке реализације које су биле пописане, које смо потом на основу теста асоцијација верификовали. Спровођење прагматичке анализе и испитивање соматизама на основу говорне интуиције, коју смо проверавали на узорку од преко 500 испитаника, поставили смо за наш други циљ, такође првог сегмента рада. Заправо, мислимо да је прагматички аспект у овом случају неизоставан, будући да се системи значења у речницима и у свести носиоца језика не подударују. Значења у речнику могу бити понекад архаична, али и изостављена. Након што смо утврдили слободна значења, као и фразеолошки везана значења сваке лексеме понаособ, а која су нађена у анализираним фразеологизмима, контрастирали смо српске и грчке соматизме изузетно развијене фраземотворности. Најзад, указали смо на сличности и истакли разлике у начину концептуализације српске и грчке фразеолошке слике света.

У другом сегменту наше анализе, *Фразеолошки потенцијал соматизама*, поставили смо за циљ расветљавање значења фразеолошких јединица које се репродукују у језику помоћу соматизама које смо одредили за нашу анализу. Употреба тих идиоматичних, експресивних синтагматских јединица, својствених свакој хомогеној језичкој средини, у многоме отежавају споразумевање са странцима приликом комуникације. Људи који усвајају страни језик тешко могу да утврде семантичку, те стилску вредност оваквих синтагми, одн. њихову експресивност и, напоследку, њихову концептуалну вредност. Стога смо у трећем сегменту наше анализе одабрали концептуалну анализу и с теоријског аспекта елаборирали метафору, метонимију и метафтонимију, механизме мишљења и језика које испитује когнитивна лингвистика, али и друге семантичке теорије. Фокус смо ставили на семантичку и концептуалну анализу ексцерпираних фразеолошких јединица, како бисмо допринели њиховом бољем разумевању и уједно њиховом лакшем усвајању.

Фразеологизме због изразите културолошке обојености морали смо прво свести на познато искуство, како бисмо их дешифровали и приближили њихово значење свима који се баве усвајањем овог аспекта, како у страном тако и у матерњем језику. Стога смо желели разоткрити како фразеолошке јединице, по природи двокомпонентне или вишекомпонентне експресивне синтагматске јединице изузетне стилске вредности, транспонују своје значење. Како бисмо дешифровали значења фразеологизама, морали смо се осврнути на појмовне метафоре и метонимије, које представљају главни механизам процеса концептуализације. Заправо, наредни циљ је био да се контрастирањем српског и грчког фразеолошког система открије како припадници различитих култура, у овом раду грчке и српске, доживљавају реални свет који се одражава путем језика у фразеолошким јединицама, Такође, настојали смо и да се утврди степен сличности појмовних метафора путем којих се врши перцепција света који нас окружује. Контрастивна анализа другог сегмента нашег истраживања имала је такође за циљ формирање фразеолошке базе српског и грчког језика помоћу парњака фразеолошких јединица са соматизмима *глава*, *око*, *рука* и *срце*. Формирање свеобухватног, богатог корпуса на основу наведених соматизама, имало је за циљ класификовање ФЈ на основу когнитивне анализе метафоричког и метонимијског система, која је потхрањена теоријским оквиром. У случајевима где није постојао еквивалент са истим соматизмом у другом језику, пронашли смо његов преводни еквивалент. Тако смо уз помоћ формиране фразеолошке базе извршили семантичку класификацију

на основу концепата емоционалних стања позитивне и негативне обојености. Дефинисали смо семантичка поља између којих често није било могуће повући јасну границу.

Општи циљ истраживања докторске дисертације *Соматизми и концептуализација емоција у грчком и српском фразеолошком систему* јесте да својим теоријским оквиром, критичком анализом, истраживањем и презентовањем резултата допринесе научном сазнању о семантици и концептуализацији соматизама, али и фразеолошким системима у грчком и српском језику. Мимо општих циљева желимо да напоменемо и секундарни циљ, који се огледа у изради двојезичног тематског фразеолошког речника, оруђа од велике важности пре свега за преводиоце, али и све оне који се баве језиком. Будући да су истраживања из области лексикологије и лексикографије изузетно напредовала, а фразеолошка истраживања код нас узимају све више маха са различитих аспеката, што се не може рећи за поље неохеленистике, нужно је изнедрити и прве фразеолошке речнике. Такође је могуће израдити најразличитије тематске фразеолошке речнике (Пејовић, 2009: 552) према деловима тела (у нашем случају), али и према значењу, односно људским емоцијама које могу бити позитивно и негативно маркиране (љубав, изненађење, чуђење, страх, туга, забринутост и др). Овакав речник, својеврсна „фразеолошка ризница” свакако би своју примену пронашао у средњошколској, али пре свега у универзитетској настави грчког језика у Србији, као и у многим транслатолошким истраживањима.

1.3. Хипотезе и научни допринос

Без обзира на то што су грчки и српски генетски несродни језици, они припадају индоевропској заједници језика и, што је можда најважније, просторно блиским језичким системима, тако да бисмо могли говорити о фразеологији ареала. Иако оба језика припадају ареалу Балкана, нема говора, бар не још увек, о балканској фразеологији⁶, што не спречава сагледавање Балкана и његових језика као контактне зоне, којој посебан колорит дају заједничка историја, култура и менталитет.

Претпоставља се да ће резултати контрастивног истраживања и темељне анализе извора потврдити постављене хипотезе, те да ће бити уочене изразите сличности, али и знатне разлике које своје оправдање налазе у различитим оквирима приликом декомпоновања српске и грчке „језичке слике света”, као и продуктивности грчких и српских соматизама. Речено је већ да су то два генетски несродна језика који воде заједничко порекло од индоевропског језика. Стога су разлике у језичкој структури фразеолошког система неминовне, што значи да су негде нешто наглашеније, негде нешто мање наглашене, а негде вероватно сасвим изгледеле.

Полазне хипотезе ове докторске дисертације су следеће:

1. Основну семантичку структуру свих фокусираних соматизама чине слободна значења.
2. Значење лексема похрањено је дубоко у свести свих нас и активира се у зависности од прагматичког контекста.
3. У појединим случајевима се очекује проширење семантичког обима на основу фразеолошки везаних значења која нису евидентирана, пре свега, у грчком језику, будући да ове лингвистичке дисциплине нису довољно истражене, ни приближно онолико колико су у српском језику.
4. Већи степен вишезначности српских соматизама.

---

⁶ Подробније о балканској фразеологији видети у: Golubović, 2009.

5. Делимична подударност соматизама са аспекта семантичког домета и метафоричког трансформисања значења.
6. Изналажење специфичних културних разлика приликом процеса концептуализације соматизама, али и апстрактнијих појава, попут емоција и емоционалних стања.
7. Већа продуктивност грчког фразеолошког система на пољу позитивно обојених емоција, и обратно, већа продуктивност српског фразеолошког система на пољу негативно обојених емоција, будући да Грци важе за срдачнији и отворенији народ у исказивању емоција, што је и одлика свих медитеранских народа.
8. Српски и грчки фразеолошки системи одражавају универзалне законитости устројства људске свести, помоћу концепата својствених готово свим језицима.

Семантичко и прагматичко испитивање соматизама, кроз призму њиховог семантичког и фразеолошког потенцијала, није никада до сада било предмет било каквог истраживања и по први пут је предмет семантичко-концептуалног истраживања из области неохеленистике.

Научни допринос оваквог истраживања огледа се, пре свега, у систематичном прегледу актуелних теоријских начела из важећих научних парадигми. На основу релевантне литературе и најновијих резултата бројних истраживања базирани смо нашу анализу. Сукцесивно смењивање теоријског и апликативног аспекта иманентно је нашој студији, те се из тог разлога очекује да ће ово истраживање пружити одређене нове закључке. Они ће наћи своју примену у науци, јер ће представљати темељ будућих контрастивних истраживања србиста и неохелениста, али и балканолога. Такође, биће важна компонента у наставном процесу усвајања грчког језика као страног, у виду универзитетског уџбеника или приручника, као и у области превођења, у виду фразеолошког лексикона.

На основу асоцијативног теста и примене адекватне методе, требало би да реконструишемо сва актуелна значења соматизама, узимајући у обзир и појединца – испитаника и његов допринос на основу језичког осећаја.

Као што смо већ споменули, превођење фразеолошких јединица задаје многе проблеме говорницима и преводиоцима током процеса превођења, чега смо годинама сведоци у наставној пракси транслатолошких студија и то на свим језичким нивоима компетенција. Врло често се прибегава сасвим различитим средствима, како би се именовало исти појам. Стога је научни допринос оваквог обима истраживања вишеструки и свакако ће своју најскорију примену наћи у наставној пракси, пре свега.

1.4. План рада и методе истраживања

Овај рад је тематски подељен у пет поглавља. Прво поглавље представљају *Предмет научног истраживања, Циљ истраживања, Хипотезе и очекивани резултати, Структура рада и Корпус*.

Одмах након уводног дела, уследило је друго поглавље под називом *Соматизми и Семантика соматизама* у оквиру кога смо представили поменућу тематску групу и дали преглед истраживања најрелевантнијих стручњака из области лексичке семантике и фразеологије. Потом је уследио приказ адекватних научних метода, које смо применили ради спровођења нашег истраживања. У оквиру апликативне равни представили смо *Семантички потенцијал соматизама*, у оквиру кога смо обрадили семантички обим и семантички домет посебно српских и

посебно грчких соматизама. Након тога смо контрастирањем соматизама оба језика елаборирали најзначајније закључке до којих смо дошли, користећи исцрпне аналитичке процедуре, пре свега у оквиру сваког језика понаособ, а након тога и у посматрању једног према другом. За испитивање семантичких реализација соматизама користили смо метод компонентијалне анализе. Семантичке реализације су утврђиване на основу одабраних стандардних речника, али су испитиване и са аспекта говорне интуиције језичких носилаца, путем асоцијативног теста.

Треће поглавље рада представља *Фразеологија соматизама*, у оквиру кога смо презентовали важеће теоријске аксиоме из области фразеологије, једне од грана лингвистике и подобласти лексикологије. Бавили смо се њеним предметом изучавања, као и функцијом и основним карактеристикама фразеолошких јединица, затим терминолошким и типолошким разматрањима истих. За анализирање фразеолошких јединица одабрали смо концептуалну анализу, те смо елаборирали средства концептуализације когнитивне лингвистике: метафору, метонимију и метафтонимију. Након теоријског дела уследио је апликативни део, *Фразеолошки потенцијал соматизама*, у оквиру кога смо обрадили фразеолошки обим и фразеолошки домет српских и грчких соматизама. Након испитивања фразеолошког потенцијала уследила је и лексичко-семантичка и концептуална анализа соматизама *глава*, *око*, *рука* и *срце*, у оквиру четвртог поглавља рада. Најпре смо их контрастирали у сваком језику појединачно, а потом смо изнели закључна разматрања до којих смо дошли у овом сегменту рада. Након обрађене и лексичке и фразеолошке семантике, уследио је свеобухватан *Закључак*, у коме су изнесена сва сазнања до којих смо дошли након свеобухватне контрастивне студије. Након презентовања добијених резултата следи списак извора и коришћене литературе, а напоследку регистар српских и грчких фразеолошких јединица са соматизмима *глава*, *рука*, *око* и *срце*, као и регистар начина концептуализације поменутих соматизама.

Истраживање се методолошки заснива на компонентијалној, контрастивној и концептуалној анализи, али и на анализи вербалних асоцијација, које смо сматрали најадекватнијим за спровођење наведеног истраживања, а које смо чврсто утемељили и поткрепили у теорији.

1.5. Корпус

Основни корпус на коме смо спровели нашу анализу ексцерпиран је из различитих лексикографски и фразеографски документованих извора. Имајући у виду тему наше докторске дисертације, било је потребно начинити савремени синхронијски пресек лексикографске и фразеографске грађе.

Основни корпус са компонентама *глава*, *рука*, *око* и *срце* у српском и грчком језику ексцерпирани смо из монолингвалних и билингвалних речника опште намене, као и из монолингвалних и билингвалних фразеолошких речника. Корпус смо употпунили фразеологизмима који нису документовани у речничкој грађи, али су веома чести у свакодневној употреби, те се могу наћи било у штампи, било у интернет изворима. Списак консултованих извора налази се у поглављу *Литература*.

С обзиром на то да је ексцерпција основне језичке грађе у директној вези како с током истраживања, тако и резултатима које смо након анализе извели, посебну пажњу посветили смо анализи лексикографских и фразеографских извора и формирању корпуса. Будући да смо се сусрели се са многим изазовима током истраживања, њима смо посветили посебно поглавље.

1.5.1. Изазови приликом креирања репрезентативног корпуса

Мислимо да наш корпус поседује извесне недостатке које смо тежили да сведемо на минимум, будући да су реална корпусна ограничења очекивана. Из тог разлога направили смо посебан осврт на ограничења која смо учили приликом нашег истраживачког рада и састављања основног репрезентативног корпуса.

Општи дескриптивни монолингвални речници грчког језика поседују концепцијске проблеме. Концепцијски су неуједначени и нису подједнако информативни, те заправо не показују доследност у семантичком обиму документованих значења, у нашем случају на примерима соматизама. Анализирајући семантичке реализације српских соматизама, највећи број семантичких реализација свакако документује РСАНУ, за који смо се и ми определили. Будући да тај речник још увек није завршен, те да не поседује лексему *рука* и *срце*, њих смо ексцерпирани из другог речника, РМСб. Међутим, како бисмо могли да одредимо семантички обим соматизама у грчком језику, морали смо да узмемо у обзир три речника, али не из истог разлога како је то учињено у српском језику. Заправо, лексеме *χέρι/рука* и *καρδιά/срце* ексцерпирани су из Криарасовог речника, лексема *μάτι/око* из Триандафилидисовог, а лексема *κεφάλι/глава* из Бабињотисовог речника, будући да су ови речници забележили највећи број значења датих соматизама. Јасно нам је да ово није уобичајена пракса, али јесте мотивисано ваљаним одређивањем семантичког обима фокусираних лексема.

Како не постоји репрезентативан фразеографски фонд грчког језика, грађу смо ексцерпирани из општих дескриптивних речника, потом из различитих фразеолошких лексикона, а напослетку смо узели у обзир и грађу са интернет извора.

Посебну методолошку предострожност у сакупљању грчког фразеолошког фонда изискивао је и феномен диглосије, који је током историје био присутан у грчком језику. Фразеолошке јединице у грчком језику датирају из различитих периода историје грчког језика (Τριανταφυλλίδης, 2005): класичног⁷ грчког, средњовековног грчког, новогрчког, из црквеног и књижевног језика, потом из дијалеката као и страних језика. Употребљавају се у разним књижевним делима, користе реторске облике метафоре, поређења, алитерација али и стереотипних израза, попут клишеа (Σετάτος, 1994: 175).

Према наводима Анастасиади-Симеониди (1996: 110), новогрчки језик обилује ученим елементима, односно речима из класичног⁸ грчког које су ушле у употребу на различите начине. Оне су или наслеђене из класичног грчког, или су поново заживеле позајмљивањем речи директно из њега, одн. путем других западноевропских језика. Стога, сложићемо се са ауторком да „класично наслеђе” још једном потврђује непресушан извор и изузетно богатство грчког језика приликом креирања, како моноктетичких, тако и полилектетичких спојева речи, у које спадају и фразеологизми. Језик, захваљујући диглосији⁹, има ту могућност да може истовремено црпети

⁷ Употребљаваћемо термин класични грчки, док ћемо избегавати застарели термин старогрчки који је оправдан са становишта да се јавља као антоним неологизма новогрчки. „Милан Будимир је уосталом говорио да је термин *старогрчки* германизам (altgriechisch), неприхватљив за савремену науку” (Јовановић, 2003: 28).

⁸ „... klasični jezici, uslovno rečeno tradicionalni jezici, definišu se kao starije forme pojedinih jezika na kojima je stvarana književnost i koju nije moguće ni čitati, a još manje izučavati bez poznavanja tih jezika.” (Јовановић, 2009: 49).

⁹ Термин диглосија води порекло од грчког придева *δίγλωσσος* (атички *δίγλωττος*) значења „онај ко говори два језика”, први пут се појављује документован код Тукидида (5. в. п. н.е.) (Јовановић, 2015: 102), док је творац савременог значења термина Чарлс Фергусон (Filorović, 2009: 89). „Диглосија означава друштвену ситуацију унутар једне исте друштвене заједнице, у којој се један језик говори на два начина, од којих сваки има своју намену, сврху или циљ, с тим што немају исти друштвени положај, пре свега у образовном систему, тако да један од њих обично постане

материјал, како из традиције народног језика, димотике¹⁰, тако и из традиције „ученог”, односно катаревусе¹¹. Успостављањем димотике након 1975. године многе народне речи замењују учене речи и изразе, међутим многе остају у употреби, иако начело опште лингвистике истиче да је за правилну употребу језика неопходно само владање језичким системом којим се служимо (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1996: 117). Познавање класичног грчког језика знатно помаже у ортографији, али и кодирању и декодирању значења, као и приликом усвајања речи због честе употребе речи старогрчког порекла.

Сетатос истиче да фразеолошке јединице настају од: уобичајених израза другачије интонације, фонетике и семантике; непотпуних или недовршених и полудовршених израза; контрахованих израза; неуобичајене синтаксе која не крши потпуно систем; нових превода и значења; неологизама; позајмљеница; метафора, поређења и аналогije, уколико се изузму ФЈ које представљају цитате, класичне, средњовековне и новогрчке изреке или пословице, потом изреке које воде порекло из страних језика (Σετάρτος, 1994: 180–181). Са семантичког становишта оне представљају средство језичког система којим се задовољавају лексичке и изражајне потребе језика. Креативна слобода говорника, утицаји писани и усмени из других језика и природа језичких елемената представљају снагу организовања речника и његово проширивање (Σετάρτος, 1994: 182).

Имајући у виду овако раскошан и разноводан спектар лексема и израза, ми смо наш корпус ограничили на соматизме *око/μάτι*, *рука/χέρι*, *глава/κεφάλι* и *срце/карδιά* који представљају лексеме савременог стандардног новогрчког језика, као и фразеолошке јединице савременог стандардног новогрчког језика са наведеним конститутивним елементима. Због самог обима рада морали смо ограничити корпус на ова четири соматизма, што уједно сведочи о изузетној разуђености оба фразеолошка система, изузетном семантичком богатству као и готово неограниченим могућностима продуктивности језика. Стога овај рад представља подстрек, али и одскочну даску за будућа истраживања у циљу стварања првог опширнијег лексикона српско-грчких фразеолошких јединица, као и истог таквог лексикона у обратном смеру.

Посебну пажњу посветили смо критеријумима за састављање фразеолошког корпуса. Основне критеријуме представљали су: идиоматичност као примарно својство ФЈ која их издваја од слободних спојева речи, потом присуство маркираних делова тела, као и целовитост као нужни критеријум за састављање било ког језичког корпуса. Такође, компактност теоријског оквира обезбеђује снагу и кредибилитет аналитичког подухвата. Поједине застареле фразе могу се наћи у корпусу само уколико је њихово присуство оправдано неретком употребом у свакодневной

инфериоран у културном погледу због супремације оног другог. Уколико је инфериоран језик којим већина „по природи” говори, а намеће се онај којим „треба” говорити, онда може доћи до кризе и конфронтације присталица супротстављених језика. То није сукоб „говорника” једног и „говорника” другог језика, који обично говоре мање-више исто, него је предмет сукобљавања питање књижевног језика, односно службеног или званичног у најширем смислу, нпр. језик образовања или администрације. Такво питање је неизоставно од интереса за целу заједницу, а може се свести на прописивање којим ће се језиком писати” (Јовановић, 2015: 102).

¹⁰Грчка димотика, вулгарни гречитет, живи језик грчког народа води порекло од хеленистичке коине. „Говорни грчки, ма колико се ослањао на стари грчки језик, временом се све више мењао и удаљавао од предачког језика. При том се све више разликовао и од књижевног („писаног”) језика, који није настао од народног...” Главна борба око примата једног или другог језика водила се у књижевности. (Јовановић, 2015: 104).

¹¹ „Тај стари атички дијалекат, који је послужио као основа модерног грчког језика, говорио се у Атини (и у Атици) представљајући узор или образац (атицизам) и у античко време и касније. Његов процват, или врхунац, хронолошки се обично везује за Периклово (495–429) „златно доба” премоћи Атине после Персијских ратова, 480/479, које се обично назива и пентеконтаетијом (педесет година), а завршава се формалном објавом рата Спарте Атине 431. године када почињу Пелопонески ратови” (Јовановић, 2015: 104).

комуникацији. Најважнији критеријум за наш корпус свакако представља когнитивно-концептуална димензија, на основу које смо извршили класификацију фразеологизама позитивно или негативно обојених емоционалних стања која лексикализују.

2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

2.1. Соматизми

Лексика делова људског тела јесте тема која је од изузетне важности за општи лексички систем сваког језика. У сваком основном речнику једног језика соматизми представљају његов неизоставни део. Ова тематска лексичка група погодна је за испитивање са различитих аспеката: фреквенције, семантичке структуре, деривације, фразеологије, класификације, експресивности, етимологије и др. Стога је поменута тематска област веома комплексна. Привукла је нашу пажњу и заинтересовала нас да је истражимо из перспективе лексичке семантике, психолингвистике и фразеологије.

2.1.1. Место соматизама у лексичком систему

Готово свим језицима света иманентна је номинација делова људског тела, а досадашња истраживања су показала да соматизми различитих језика бележе апсолутну подударност у реализацијама свог основног значења. Стога, концептуална подударност у основном значењу омогућава еквивалентност на пољу осталих семантичких реализација, „у првом реду платисемије (широкозначности), симилисемије (сличнозначности) и метонимије, које су у тематски сродним лексемама готово системске” (СДР, 2003: 8). То потврђује нашу хипотезу да су такве лексеме просте лексеме, опште познате свим говорницима најразличитијих језика света и, као такве, припадају најужем делу општег лексичког фонда. Основна карактеристика основних лексема, чија је функција номинациона, јесте богата полисемија¹² коју поседују. Сва та значења дубоко су урезана у лексичкој меморији говорника одређеног језика, што представља предуслов за индуковање различитих семантичких процеса.

Вјежбица (Wierzbicka, 2007) истиче да се етно-анатомије могу описати и упоредити посредством природног семантичког метајезика који се састоји од универзалних семантичких примитива. Концептуализација људског тела рефлектује се на различите језике у виду партономије. Упркос приметним разликама начина концептуализовања и сегментације делова тела, код различитих националних култура и језика, ауторка издваја седам општих принципа концептуализације тела, који су пандан семантичкој организацији поља „тело и делови тела” у оквиру језика (Wierzbicka, 2007: 53–57):

---

¹² Полисемија се традиционално одређује као својство издвојене лексеме да има више значења (Cruse, 1986: 80; Станојчић & Поповић, 1997: 161; Гортан-Премк, 2004: 38; Драгићевић, 2007: 129; Ευδόλουος, 2019: 143) одређеног имена, а структура такве лексеме јесте полисемантичка. Термин полисемија, у српској лексикографској грађи, документује два значења која наводи Драгићевић (2007: 129). Она именује вишезначност као својство лексеме да означава више сема, али и четири најчешћа механизма путем којих се остварује вишезначност: метафора, метонимија, синегдоха и платисемија. Овакво становиште полисемије представља употпуњено и проширено виђење многих лингвиста, између осталих и Круза (Cruse, 2004: 108–111). Полисемију као важан теоријски проблем, предочио је лингвистици и поставио је пред њу у главним цртама Апресјан, дефинишући регуларну полисемију полисемијом речи А са значењима а₁ и а₂, уколико се унутар истог језика појављује бар још једна реч Б чија се значења б₁ и б₂ разликују међусобно попут значења а₁ и а₂, а да при том а₁ и б₁, као и а₂ и б₂ нису синонимични (Аpresjan, 1974: 16; Ивић, 1982: 77–81). Поред термина *полисемија* и његовог преводног еквивалента вишезначност, које ћемо такође користити у даљем раду, у литератури се могу срести и термини лексичко-семантичко варирање речи, семантичка деривација, лексичка парадигматика и синтагматика, значењске варијанте једне те исте речи и др. (Станојчић & Поповић, 1997: 161; Гортан-Премк, 2004: 38).

1. примарни и најуниверзалнији концепт јесте свакако концепт 'тела';
2. принцип 'руку', а не 'руке' како су до тада указивали Браун и Андерсен; принцип дуалности 'два дела тела' који објашњава неколико концепата делова тела, а никако као 'један део тела';
3. семантички универзал јесте лексички отелотворени концепт 'главе', један део тела изнад свих осталих делова тела – принцип топографских конфигурација;
4. принцип унутрашње логике, која подразумева партономију, како на основу облика и положаја, тако и на основу функције издвојеног дела тела; објашњење 'ногу' и 'стопала' може се базирати према облику и положају, али и функцији 'ходања';
5. принцип по којем се одређени делови тела концептуализују као 'површина, велико место' услед изостајања одређене функције, попут нпр. груди, леђа, стомака;
6. принцип инхерентне телесне оријентације, тј. подељености тела на две референтне тачке, супротне стране (предњу и задњу), односно 'напред' и 'позади', што може послужити као експликација спацијалне оријентације.

Стога, с правом можемо рећи да су соматизми базични сегмент укупног лексичког фонда сваког језика, будући да су знања о човечјим деловима тела универзална. Реч је о једној од најфреквентнијих тематских група речи, поред хране коју једемо, пића које често пијемо, куће у којој живимо (Драгићевић, 2007: 76), која налази своју примену свакодневно у комуникацији, захваљујући њеној изузетно богатој семантичкој структури. Дешић у својој студији истиче податке о фреквенцији речи поменутог семантичког круга, а до којих је дошао прелиставањем доступних фреквенцијских речника (1990: 65). Тако, у речнику *Дечји говор: Речник и реченица. Други разред основне школе*¹³ који броји 4833 речи од укупног узорка од 143.000 речи, међу фреквентнијим речима налазе се: лексема *рука* која бележи индекс фреквенције 120, и налази се на 150. месту, лексема *глава* која бележи индекс фреквенције 52, и налази се на 307. месту, лексема *нога* која бележи индекс фреквенције 37, и налази се на 391. месту. Потом, сличне податке аутор налази у *Дечјем фреквенцијском речнику*¹⁴, који се састоји од 18.586 различитих речи из корпуса од 1.517.967 речи. Такође су, међу фреквентнијим, лексема *рука*, с индексом фреквенције 1.508 (на 126. месту), лексема *око*, с индексом фреквенције 1.040 (на 173. месту), лексема *глава*, с индексом фреквенције 1.023 (на 179. месту). На основу изложених података може се закључити да лексеме које номинирају људске делове тела имају релативно високу фреквенцију у писаном и говорном језику код деце. Наведена категорија семантичког поља делова тела била је у жижи интересовања и психолога и психолингвиста у тест-речнику¹⁵, којим се утврђује језичка компетентност предшколске деце, па су се, међу 100 речи које треба дефинисати, нашле и лексеме: *рука*, *глава*, *срце*, *коса*, *језик*, *ухо*, *зуб*, а у оквиру тестова за мерење интелигенције¹⁶ код деце млађег узраста ушло је и показивање илустрација делова тела, пре свега, носа, уста и очију, потом десне руке и левог ува (Dešić, 1990: 65).

Податак који недвосмислено указује на неизмерну важност тематске лексичке групе соматизама јесте свакако Вуков *Српски рјечник* из 1852. године, чији је неизоставни део чинила управо поменута лексика. Проблемом класификације овако богате лексичке групе, делом

¹³ Ničković, R., Cvijović, M. (1977). *Dečji govor: Rečnik i rečenica. Drugi razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

¹⁴ Lukić, V. (1983). *Dečji frekvencijski rečnik*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja – Prosveta.

¹⁵ Vasić, S. (1980). *Veština govorenja, Vežbe i testovi za decu i odrasle*. Beograd: BIGZ.

¹⁶ Ivić, I. et al. (1981). *Razvoj i merenja inteligencije*. Tom 1. 3. Izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

општеномског карактера, а делом забележене у појединим крајевима (дијалекатске и покрајинске речи), бавио се М. Дешић. Цело поглавље своје студије *Iz srpskohrvatske leksike* посветио је лексици делова човечјег тела у Вуковом речнику. Класификацију је извршио на основу анатомске поделе на: главу с вратом, труп и удове, али и на основу, рекли бисмо, важности самих соматизама. Осим што ове лексеме, као што смо видели до сада, припадају примарној лексици, оне су такође високофреквентне и због тога су развиле највећи број значења. Основне лексеме су увек полисемичне, и оне, различитим механизмима семантичког транспоновања значења, развијају бројне секундарне семантичке реализације, превасходно појмовним механизмима метафоре. Из тога произилази да те семантичке реализације морају довести до неподударња међу различитим језицима. Наша претпоставка је да ће се на контрастирању грчког и српског језика уочити већи степен подударности, него одступања семантичких структура значења испитиваних простих лексема. Оваква лексика, такође, представља важан извор за стварање нових, експресивних речи (аугментатива, пејоратива, деминутива, хипокористика и др.) (Dešić, 1990: 71).

Веома често соматизми мотивишу и номинацију човека, што примећујемо у истраживањима ауторке Г. Штасни. Човек се именује помоћу соматизама који су по правилу упадљивији, истуренији, већи од нормалног, те мотивација атрибутивних именица произилази из њиховог семантичког потенцијала у основној реализацији, као и од улоге коју има појам за човека именован датом лексемом (Штасни, 2007: 473; 2013: 116). Као што видимо, соматизми су веома заступљени приликом процеса концептуализације и базни су део, како општег лексичког фонда сваког језика, тако и људског појмовног система. У прилог томе сведоче семантички, деривациони, асоцијативни и фразеолошки потенцијал ових лексема. Соматизми у речничком фонду готово сваког језика поседују изузетно богату семантичку структуру. Исто тако на основу тог примарног, телесног искуства, односно знања, човек поима и апстрактни свет, и своди га на домен познатог. „О законитостима устројавања људске свести сведочи сам језик, нарочито његов лексикон и принципи по којима је организован, али и знатно виши нивои, као што је формално-садржински план исказа. Језик је, с једне стране, показатељ начина на који човек види себе као телесно биће, а с друге стране, сведочи о облицима преношења телесног искуства на апстрактније, чулно теже доступне или потпуно недоступне домене” (Штрбац & Штасни, 2017: 7).

Како су досадашња истраживања упућивала на зависан однос семантичког варирања и деривационог развијања, доста тога можемо сазнати о општем лексичком фонду из специјалног лингвистичког *Семантичко-деривационог речника*. Овај речник није експлицитни извор информација о значењу речи. Такође, не обилује бројним примерима који илуструју значења, али врста и број информација, потом статистички подаци које корисници овог дериватолошког приручника могу пронаћи у њему, информишу о организацији целокупног лексичког система. „Показало се тачним да семантички процеси у деривацији прате семантичке процесе у полисемији, те их чак на изврстан начин чине и видљивим” (СДР, 2006: 768). Тачније, потврђено је да је деривационо гнездо неке лексеме условљено њеним семантичким садржајем. Стога ће лексеме са најразгранатијом семантичком структуром, са највећим бројем значења, имати и највећи број деривата. Лексема *глава* има 330 документованих деривата, лексема *рука* 289, лексема *око* 155 и лексема *срце* 65 деривата. Овај податак нам директно указује да је реч о полисемичним лексемама са највећим бројем значења. Заправо, сви селектовани соматизми бележе 10 и више од 10 значења, што је показатељ да се ради о лексемама изузетно велике полисемије. Исто тако, можемо извести закључак да ове лексеме „сачињавају основни лексички фонд и имају централни статус у лексичком систему” (*ibidem*).

Како нема јединственог становишта по питању појма *соматизам* и шта све тај појам обухвата, прибегли смо класификацији соматизама у ужем и ширем смислу. Соматизми у ужем смислу¹⁷ су лексеме које именују делове људског тела, како видљиве, спољашње делове људског тела и органе (*глава, рука, нога, стопало, шака, прст, кожа...*), тако и унутрашње органе, невидљиве (*мозак, срце, плућа, желуцац, кост...*). Соматизми, у ширем смислу, обухватају и ткива, телесне течности (*длака, нокат, живац, крв, суза...*), као и апстрактне појаве које су у корелацији са телом, *душа* (Орашић & Spicijarić-Паškvan, 2011: 57).

Такође, соматизми, како у ужем, тако и у ширем смислу, представљају најчешће заступљен саставни елемент фразеолошких јединица према бројним тврдњама домаћих аутора (Мршевић-Радовић, 1987; Раздобудко 2003; Штрбац & Штасни, 2017; Штрбац, 2018; Никић, 2020 и др.). Управо, због важности телесног домена за уобличавање људске свести, желимо да помоћу соматизама, а кроз призму фразеолошких система српског и грчког савременог језика, расветлимо која су то знања о овим деловима тела, која ове две језичке средине поседују и користе приликом концептуализације емоција, изузетно апстрактних домена нашег појмовног система. Соматизам *глава* је, рекли бисмо, централна симетрија људског појмовног система, централни појам концептуализације света око нас и стога неизоставни елемент приликом изучавања соматизама. Соматизам *око*, такође је неизоставан за овакво истраживање, будући да човек помоћу овог органа опажа свет око себе, и визуализује појмовни свет. Соматизам *рука*, подједнако високе фраземотворне активности налази се у фокусу нашег интересовања, будући да је реч о лексеми, којом се номинира орган *рука*, и који је, како Раздобудко-Човић наводи, одиграо кључну улогу у процесу стварања цивилизација (2001: 160). Соматизам *срце* именује главни мотор, покретача живота, седиште емотивног и емоционалног света, које „омогућава сваку спознају” (Biderman, 2004: 368). Потврду за наш одабир најфреквентнијих соматизама налазимо и код Б. Никић (2020: 92), која такође закључује да је међу ексцерпираним фразеологизмима, из лектире за основну школу, највише оних са саставницом *глава* (96), *око* (88), *рука* (70) и *срце* (65).

Подаци до којих смо дошли анализом приказаној у табелама, недвосмислено потврђују да се ради о изузетно стабилној лексичко-семантичкој групи, што потврђује веома разуђена полисемантичка структура. Разуђена полисемантичка структура показатељ је места делова тела не само у лексичком систему, већ и у појмовном систему говорника датог језика.

Табела 1. Упоредна анализа семантичког, асоцијативног и фразеолошког обима соматизама у српском језичком систему

Соматизам	СО	АО	ФО
<i>глава</i>	36	66	94
<i>рука</i>	14	73	49
<i>око</i>	28	61	85
<i>срце</i>	15	69	82

¹⁷ Соматизми у ширем смислу, нису предмет нашег интересовања, будући да су саставни део научне, анатомске терминологије, ограниченог семантичког, деривационог, асоцијативног и фразеолошког потенцијала и нису блиски свим говорницима матерњег језика.

укупно	93	269	310
--------	----	-----	-----

Табела 2. Упоредна анализа семантичког, асоцијативног и фразеолошког обима соматизама у грчком језичком систему

Соматизам	СО	АО	ФО
<i>κεφάλι/глава</i>	10	87	78
<i>χέρι/рука</i>	14	98	47
<i>μάτι/око</i>	16	78	80
<i>карδιά/срце</i>	15	70	82
укупно	55	332	287

2.1.2. Досадашња истраживања соматизама на пољу србистике и контрастивних истраживања српског и страних језика

Соматизми, као засебна лексичка група, проучавани су у науци о нашем језику кроз бројне научне радове, монографије, речнике и дисертације. Прегледом библиографије на тему соматске или анатомске¹⁸ лексике у српском језику желимо да укажемо на све аспекте који су били заступљени у лингвистичким истраживањима.

Уско тематска група речи која означава делове тела у великој мери је проучавана кроз призму лексикологије, пре свега лексичке семантике. Међу првим радовима који су се бавили семантичким испитивањем соматске лексике, али у вези са географском терминологијом и српском ономастиком, јесте истраживање В. Михајловића (Михајловић, 1970: 7–48), који је посматрао соматизме, анатомску лексику¹⁹, као основу за разне ономастичке и географске метафоре у српскохрватском језику, откривајући нам како функционише систем размишљања у различитим језицима света. Ауторка Р. Драгићевић (Драгићевић, 2018: 398–405) у оквиру своје монографије *Српска лексика у прошлости и данас*, у поглављу *Конструкције на граници између слободних спојева лексема и фразеологизама* осврће се, такође, на соматизам *глава*, са аспекта лексичке семантике, али и теоријског критеријума за идентификацију фразеолошких јединица и лексичких спојева, указујући на недоследности обраде значења *живот* наведеног соматизма, као и начин обраде фразеологизма *изгубити главу*, у описним једнојезичним речницима. Истичемо,

¹⁸ Термин анатомска лексика првобитно срећемо код В. Михајловића, који га дефинише као лексику која се односи на делове човечјег тела и представља категорију која је најмање подложна променама (Михајловић, 1970: 7). Ми ћемо предност дати термину соматизам и соматска лексика, који је одомаћен у нашој терминологији последњих деценија.

¹⁹ Анатомску лексику изучавао је и Н. Богдановић (Богдановић, 2000: 125–130) на пољу македонске географске терминологије. Заправо, заинтересовао се за једно од реализованих значења анатомске лексике, које се на основу визуелне или неке друге сличности са реалијама из простора, промовише метафоричким транспонованом значења у географски термин македонског народног језика.

такође, да се ауторка бавила темом соматизама и са аспекта групе придева који означавају негативну обележеност по изузетној наглашености неког од делова тела (*бокат, глават, зубат, кракат, носат, тртаст*) (Драгићевић, 2001: 251). Појединим ауторима пажњу су привукла истраживања соматизама са аспекта њихових деривационих и семантичких модела. Веома значајна је монографија *Речи о човеку* ауторке Г. Штасни (Штасни, 2013) у којој је представљена номинација човека, која је мотивисана карактерним особинама, интелектуалним својствима и физичким изгледом човека. Ауторка се бавила мотивацијом приликом творбе атрибутивних именица, која неретко произлази управо из соматизама (Штасни, 2013: 116–131). С тим у вези, обрадила је атрибутивне именице мотивисане лексемама: *глава, око, ухо/уво, нос, зуб, коса, брада, врат, шија, гуша, груди, плећа, пупак, трбух, гуз, дупе, кост, кожа*, као и називима за горње и доње удове. Ауторка (Штасни, 2007а) је такође анализирала деривате, мотивисане називима делова тела, који су деривирани творбеним формантом *-ица*, као и деривате који су мотивисани соматизмима, и који су изведени суфиксом *-ина* (Штасни, 2016).

Проблемом класификације богате соматске лексичке групе, различите нормативне вредности, присутне у Вуковом *Српском рјечнику* (1987), издању које је приредио Ј. Кашић, бавио се М. Дешић (1990). Цело поглавље своје студије *Iz srpskohrvatske leksike* посветио је лексици делова човечјег тела у Вуковом речнику.

Анализа соматизама са становишта дискурсног типа, заинтересовала је ауторке Н. Драгин и Г. Штасни (Драгин и Штасни, 2010). Анализирале су реализацију соматизма *срце*, тачније концептуалне вредности у ванјезичкој стварности, за које се везивала лексема *срце* у оквиру религијског, дискурсног типа из три различита периода у српској књижевности, из периода Светог Саве, Гаврила Стефановића Венцловића и Светог владике Николаја Велимировића. Обрадиле су искључиво синтагме и изразе, који не потпадају под идиоме који су лишени уобичајене лексикографске обраде.

Дискутабилан однос лингвистичких дисциплина лексикологије и фразеологије, имао је за последицу посматрање соматизама на пољу србистике, превасходно као саставни елемент експресивних синтагматских структура. В. Михајловић је међу првим ауторима који су се заинтересовали за проучавање соматизама са становишта фразеологије, испитујући лексеме *мозак* и *нога* (Михајловић, 1982; Михајловић, 1983). М. Шипка (Шипка, 2001) је испитивао фраземе гестовно-мимичког порекла, мотивисане покретима делова тела: *главе, врата, рамена, руку, ногу*, укључујући и покрете мишића лица *носа, очију, браде* и сл., с циљем целовитијег пописа и класификације фразеолошких јединица. Нешто касније исти аутор (Шипка, 2008а), у чланку под називом „Фраземи са лексемом *образ*”, испитао је соматизам *образ*, осврнувши се на настанак фразеологизама који су мотивисани психо-физиолошким, као и психо-моторичким реакцијама. Том приликом нагласио је да стожерни елемент поменутих фразема имплицира етичке вредности – част, поштење, понос и осећање стида. Соматизме у ширем смислу, анализирао је ауторка Г. Штрбац, у оквиру монографије *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији* (Штрбац, 2018), с циљем изналажења одговарајућих приступа фразеологизмима, ради њиховог правилног тумачења и разумевања, примењујући методу когнитивне семантике, као и лингвоконцептологије. Засебни чланак је посветила и фразеологизмима са лексемом *глава* и *око*, и њиховој семантичкој анализи (Штрбац, 2012а; Штрбац, 2012).

Испитивања соматизама, упливом у менталне сфере и когнитивне процесе, постала су предмет когнитивне лингвистике и психолингвистике. Насупрот традиционалном приступу изучавања језика, савремени приступ, који је присутан последње две деценије, приметан је у когнитивистичким радовима. Концептуални статус соматизма *образ*, у српској фразеологији,

испитала је А. Пејановић, како у својој докторској дисертацији у поглављу „Кључни фразеолошки концепти у Горском вијенцу” (Пејановић, 2007; Пејановић, 2010а), тако и у раду „Концептуални статус лексеме *образ* у српској фразеологији” (Пејановић, 2010). Концептуалне вредности соматизама анализирао је и Г. Штасни (Штасни, 2011) у Андрићевој приповеци *Ђоркан и Швабица*. С. Милановић (Милановић, 2014) је испитао соматизам *око* са аспекта когнитивнолингвистичких теорија, теорије прототипа, теорије примарних сценарија и теорије појмовних метафора. Међутим, свакако најзначајнији допринос изучавања соматизама и њихових концептуалних вредности, представља монографија *Соматизми и концептуализација стварности у српском језику (глава и њени делови)*, ауторки Г. Штрбац и Г. Штасни (Штрбац и Штасни, 2017). Монографија представља новину на пољу србистике и испитује соматизме кроз призму фразеологизационих процеса, ослањајући се на постулате концептуалне и компоненцијалне анализе, уз спровођење семантичке, асоцијативне и деривационе анализе. У фокусу истраживања поменутих ауторки нашле су се фразеолошке јединице са компонентом *глава* и њени мероними: *брада, брк, вилица, десни, зуб, јагодица, језик, капак, коса, крајник, лице, мозак, непце, нос, образ, обрва, око, ухо, ресица, трепавица, усна, уста, чело*. Соматизми су, такође, били погодни за анализирање са психоллингвистичког становишта, које тежи да открије начин повезивања појмова у човековом уму, преко израде асоцијативних речника које су приредили П. Пипер, Р. Драгићевић и М. Стефановић (АРСЈ, 2005).

О соматизмима су писане и многе контрастивне студије, монографије, дисертације које су за тему имале контрастирање српског и неког другог страног језика, од којих је свакако најзначајнија монографија *Семантика и прагматика соматизама у српском и руском језику*, ауторке Ј. Раздобудко-Човић (Раздобудко, 2003). За главни предмет студије ауторка је поставила испитивање семантике соматизама, који номинирају видљиве делове људског тела (145 значења у српском језику и 137 значења у руском језику, као и 2537 фразеологизама у српском и 805 у руском језику са датим компонентама). Методом компонентне анализе испитивана је семантичка структура сваке лексеме, и допуњавана је фразеолошки везаним значењима, као и подацима добијеним спровођењем асоцијативног експеримента. Ауторка је посебну пажњу посветила семантичкој структури соматизама у српском језику. А. Савић-Грујић (Савић-Грујић, 2015), радећи на конципирању првих томова *Српског дијалектолошког атласа* заинтересовала се за лексику соматизама (*слепоочница, зеница, обрва, ноздрва и усна*), који су у вези са главом. Тачније, пажњу је посветила сличностима и разликама које ова лексичка група испољава у призренско-тимочким пунктовима на подручју Србије и Румуније, будући да је најмање подложна променама узрокованим спољашњим утицајима.

У оквиру фразеолошких контрастивних истраживања поједини аутори у фокус свог интересовања поставили су семантику. П. Мутавцић, А. Сивачки и М. Колесар (Мутавцић и др., 2014) обрадили су соматизам *срце*, с циљем утврђивања граматичких и лексичких обележја, као и утврђивањем степена семантичке и структуралне еквивалентности, поредећи албански, српски и румунски језик. Ауторка А. Тривић (Тривић, 2015) обрадила је соматизме, *главу, око, руку и шаку* у оквиру контрастивне анализе семантичких и прагматичких вредности фразеолошких јединица, што уједно представља и прву докторску дисертацију из области контрастивне фразеологије и лингвистике шпанског и српског језика. Соматизам *главу* у оквиру контрастивних студија француског, шпанског и српског језика, испитале су лексичко-семантичком анализом К. Шуловић, Д. Дробњак и С. Гудурић (Šulović et al, 2018), у оквиру фразема који квалификују човекове физичке, карактерне, умне и моралне особине. Ауторке Д. Дробњак и С. Гудурић (Дробњак и Гудурић, 2018а) анализирале су, такође, соматизам *око* у француском и српском језику. Е. Андрић (Andrić, 2019) је, у оквиру контрастивних истраживања мађарског и српског фразеолошког

система, испитала соматизам *руку* и његове мерониме, потом соматизам *ногу* са својим меронимима (Andrić, 2018), соматизам *око* (Андрић, 2016) и соматизам *главу* (Андрић, 2013).

Већина аутора је, у оквиру контрастивних истраживања, изучавала соматску лексику на пољу младе лингвистичке дисциплине, когнитивне лингвистике. Ауторка М. Радић-Дугоњић (Радић-Дугоњић, 1998) спровела је концептуалну анализу семантичке структуре соматизма *срце*, поредећи руски и српски језички систем. Г. Ристић (Ristić, 2011) је са аспекта когнитивне семантике, односно когнитивне фразеологије, обрадила немачке и српске соматизме у оквиру семантичког поља *страх* око компоненти: *срце, глава, коса, душа, грло, језик, зуби, кожа, кости, крв, колена, ноге, пете, табани, потиљак, груди и врат*, с акцентом на соматизам *срце*. У наредном истраживању (Ристић, 2013) ауторка обрађује соматизме: *браду, бркове, бубрег, чело, длан, главу, грло, груди, јетру, језик, кичму, колена, косу, кожу, крв, леђа, лице, ногу, нос, образ, око и срце*, такође са аспекта когнитивне семантике у оквиру семантичких поља одговарајућих емоција. Халас А. (Халас, 2012) је спровела контрастивну анализу идиома српског и енглеског језика, који су мотивисани називима појединих делова лица (*око, ухо, нос и уста*), ради дефинисања метафоричких и метонимијских појмовних образаца у значењској основи испитиваних идиома. Соматизам *језик*, из домена језичке радње, у оквиру српског и енглеског језика испитала је М. Драгић (Dragić, 2015), на основу концептуалне анализе фразеолошких јединица у којима фигурира, и класификовала их према концептима који омогућавају њихово разумевање. Лексему *нога*, из анатомске лексике која се јавља у саставу фразеолошких јединица српског и француског језика, анализирао је Д. Вучковић (Вучковић, 2016), на пољу новинарског дискурса, с циљем расветљавања начина концептуализације различитих односа, појава и радњи који нас окружују, али и слика које мотивишу процес фразеологизације. А. Сивачки (Сивачки, 2017), испитујући међусобне фразеолошке односе албанског и српског језика, у фокус ставља соматизме *глава, око, срце, рука, нога и крв*, који улазе у састав фразеолошких јединица. Испитује ФЈ са аспекта синхронизације, користећи семантичку, формално-структурну и концептуалну анализу, те врши класификацију семантичких домена, пре свега апстрактних појава (осећања, карактерне особине, карактеристике), као и конкретних.

2.1.3. Спроведена истраживања соматизама на пољу неохеленистике

Будући да је реч о језичкој универзалији, соматизми су проучавани у бројним светским језицима. О њима су писане студије ограничене на један језик, али и контрастивна истраживања два или више језика упоредо (Павелс & Симон-Ванденберген (Pauwels, Simon-Vandenberg, 1995), Тверски (Tversky, 1989), Јеролимов (Jerolimov, 2001), Хрњак (Hrnjak, 2005), Малнар (Malnar, 2011), Опашић & Спичијарић-Раškван (Opašić & Spicijarić-Raškvan, 2011), Халупка-Реџетар & Андрић (Halupka-Rešetar & Andrić, 2016) и др., у виду лексичких, фразеолошких и концептуалних анализа. Стручњаке са руског говорног подручја интересовало је једно од основних проблема, семантички аспект соматизама: Андрејева (Андреева, 1984), Устинов (Устинов, 1984), Бибилејшвили (Бибилејшвили, 1989), Шуцањ (Шуцањ, 1990), Вакуров (Вакуров, 1990), Гак (Гак, 1991). Исто тако, велики број аутора посветио је пажњу испитивању соматске фразеологије: Вајнтрауб (Вујнтрауб, 1975), Глухов (Глухов, 1978), Козирев (Козырев, 1985), Попспирова (Попспирова, 1983), Амбарцумова (Амбарцумова, 1985), Вајгла (Вайгла, 1989) (Раздобудко, 2003: 17–20). Међутим, на који начин телесно искуство, које служи као основ различитим метонимијским и метафоричним обрасцима, може да нам расветли начин концептуализације стварности, испитивањем телесног искуства у процесу концептуализације, бавили су се: Џонсон (Johnson, 1987, 2007), Гибс (Gibbs et al, 2004), Ју Нинг (Yu, Ning, 2004), Енфилд (Enfield, 2006; Enfield et al, 2006), Гејби (Gaby, 2006), Вјежбицка (Wierzbicka, 2007), Гарнер (Turner, 2008), Краска-Зленк (Kraska-Szlenk, 2014) и др.

Соматизми на пољу неохеленистике, можемо слободно рећи, нису готово уопште испитивани. Објављени чланци на тему соматизама у ужем смислу, датирају из новијег доба. Међу малобројним објављеним истраживањима налазе се контрастивни радови из области фразеологије. У овим радовима анализирани су углавном појединачни соматизми, везани за најзначајније делове тела, који човеку омогућавају спровођење основних активности и несметану интеракцију с околином. Заједничко питање које је заинтересовало све ауторе јесте проблематика проучавања семантичког аспекта и проблематика еквиваленције фразеолошких јединица са соматском компонентом. П. Мутавцић, А. Сивачки и А. Камбурис (Мутавцић и др., 2013), анализирајући балканске језике, српски, грчки и албански, испитали су фразеолошке јединице чији су конституенти делови тела: *глава*, *око* и *језик*, с циљем спровођења класификације ФЈ. П. Асимопулос (Асимопулос, 2018), контрастивно-дескриптивним приступом, анализирао је соматизам *ногу*, са аспекта фразеолошких јединица, позитивне и негативне обојености. Соматизам *око* испитали су, кроз призму фразеологије И. Милојевић, П. Мутавцић и Ј. Габоровић (Milojević et al, 2017), контрастирањем српског, грчког и румунског фразеолошког система. Као последица семантичког приступа наметнуо се оквир семантичких поља за сагледавање фразеолошких јединица са соматском компонентом *око* из позитивних и негативних емоционалних стања.

Део пажње приликом контрастирања грчког и српског језика, посвећен је и когнитивнолингвистичким истраживањима менталних сфера, тачније концепата емоција и емоционалних стања, који се манифестују језичко-концептуалним јединицама у фразеологији. Ауторка И. Милојевић (Milojević, 2015), испитала је фразеолошке јединице са соматизмом *рука*, применом семантичке, морфолошке и концептуалне анализе, с циљем успостављања целовите слике емоционалних концепата које осликавају експресивне синтагматске структуре, након процеса фразеологизације.

Међу најновијим истраживањима пажња је делимично посвећена и граматичком аспекту. П. Мутавцић и А. Камбурис (Мутавцић и Камбурис, 2020) су, успостављањем паралеле између грчког и српског језика, идентификовали структурно-семантичке категорије фразеолошких јединица са соматизмима, одређујући њихов степен еквиваленције.

Како се фразеолошка истраживања на Балканском полуострву „налазе у повоју“ (Мутавцић, 2016: 21), нимало не чуди овако мали број објављених радова на тему соматизама.

2.2. Методологија примењена у раду

Сведоци смо да се кроз историју јављало мноштво теорија које су изнедриле адекватне методе изучавања лексичког значења, а да се притом, приликом испитивања, ниједна није могла применити на целокупан лексички фонд. Бележиле су и своје предности, а исто тако и своје мањкавости. Међутим, свака теорија је у одређеном периоду налазила своју примену и самим тим фаворизовала једну, у односу на другу, методу анализирања лексичког фонда. Будући да не постоји универзална теорија, у нашем случају контрастивног приступа проучавања на плану српског и грчког језика, фаворизовали смо теорије контрастивне, компоненцијалне и концептуалне анализе, као и асоцијативне методе приликом констатовања и представљања особености лексичког и фразеолошког значења.

2.2.1. Компоненцијална анализа

Према наводима Лајонса, први заговорници компонентнијалне анализе, као декомпоновања значења на семантичке компоненте били су Сосир, његови следбеници Хјелмслев и Јакобсон (Lyons, 1977: 317–318; Lyons, 1995: 102–103; Μπαμπινιώτης, 1985: 56–57), који су у духу структурализма веровали да се на основу опозиција фонема у фонологији могу извести класификације и на плану граматике и семантике (Драгићевић, 2007: 66). Драгићевић међу најистакнутијим представницима компонентнијалне анализе Старог континента убраја Гремаса (Greimas), Потјеа (Pottier), Пријета (Prieto), Козерија (Coseriu) у периоду од 1965. до 1975. године, док је седамдесетих година двадесетог века иста теорија актуелна у Русији. У Америци 50тих година развијају је антрополози Гудинаф (Goodenough) и Лаунзбери (Lounsbury), као технику за описивање и поређење терминологије рођачких односа у различитим језицима. Само неколико година касније, користе је и лингвисти Лемб (Lamb), Најда (Nida), Вајнарх (Weinreich), Кац и Фодор (Katz & Fodor) (*ibidem*).

Колико год да су се начини представљања компонентнијалне анализе технички разликовали, у зависности од америчких, руских и јужнословенских аутора, суштина је била заједничка свима, а то је декомпоновање семантичког садржаја на компоненте. Отуда су амерички лингвисти користили вредности + и – као дистинктивни карактер, како би истакли присуство или одсуство одређеног обележја, попут фонолога, који су односе међу паровима гласова анализирали на исти начин, бележећи присуство или одсуство акустичко-артикулационог својства (Драгићевић, 2007: 67). За разлику од америчког приступа, у јужнословенској лексикологији која се развијала по угледу на руску, што је приметно у радовима Гортан-Премк (2004) и Ристић и Радић-Дугоњић (1999), приликом компонентнијалне анализе акценат се ставља искључиво на присуство одређене вредности компоненте значења, семе, приликом чега се занемарује одсуство одређене вредности семе (*ibidem*).

Неке од истакнутијих покушаја извођења типологија семантичких компонената америчких, немачких, руских и српских лингвиста представила је ауторка Р. Драгићевић²⁰, али не с циљем набрајања свих класификација, већ с циљем презентовања структуре семантичких компонената на основу њихове продуктивности, хијерархијске организације, као и њиховог експлицитно-имплицитног својства. Како је предмет нашег интересовања структура семантичког садржаја, представимо модел који примењују Гортан-Премк и Радић-Дугоњић, следећи традицију руске лексикологије, а за који смо се ми одлучили и који смо применили у нашој анализи соматизама као лексема са највећим бројем значења, будући да овде компонентнијална анализа има своју делотворну примену.

Ауторка Гортан-Премк (2004: 43–49) семантички садржај, као семантичку реализацију – семему²¹ одређене лексеме у семантичкој позицији, одређује као појмовну интерпретацију референта са релевантним елементима реализације. Појмовну вредност и елементе реализације види као најмање несамосталне елементе који у одређеној комбинацији долазе до одређеног семантичког садржаја попут морфема.

Појмовну вредност, заправо, изједначавамо са апстрактном информацијом о категоријалној вредности лексеме, чији носилац је заправо архисема. Архисема је интегрална семантичка компонента, односно интегрална сема, будући да је заједничка за одређену лексичко-семантичку групу. Исто тако, она је неизоставна, основна сема семантичког садржаја, односно реализације

²⁰ За више информација исп. *Лексикологија српског језика* (Драгићевић, 2007: 67–73).

²¹ У даљем раду предност дајемо термину семантичка реализација над термином семема.

лексема, а самим тим и на врху хијерархијске семне структуре семантичког садржаја. Релевантни елементи реализације су несамостални делови семантичког садржаја. Они су носиоци апстрактних информација о појединачним карактеристикама лексема на основу којих се једна разликује од друге. Стога се називају диференцијалним семантичким компонентама, тј. семама које се налазе испод архисеме. У зависности од вредности коју поседује приликом диференцирања значења лексема, заузеће виши или нижи положај на хијерархијској семној оси. Оне непосредно подређене архисеми заједно са њом диференцирају базно значење и формирају семантичко језгро. Семантичко језгро састоји се из минимум једне диференцијалне семе и архисеме, а често и више њих, и назива се још семантичким идентификатором, због улоге коју има. Остале диференцијалне семе, које заузимају нижи положај на хијерархијској семној оси, чиниће семантичку периферију, сходно наводима Радић-Дугоњић (Ристић и Радић-Дугоњић, 1999: 65; Радић-Дугоњић, 1997: 155–157). Семантичку периферију формирају диференцијалне, конотативне, прагматичке, али и друге семе, још нижег ранга на поменутој пирамиди (Радић-Дугоњић, 1997: 157). Хијерархијски поредак на семној оси није статичан – он је, напротив, динамичан и временом губи поједина стара значења процесом десемантизације, али и актуализује поједине потенцијалне семе и развија нова значења.

2.2.2. Концептуална анализа

Није случајно што смо се у овом раду определили за концептуалну анализу соматизама, али и фразеолошких јединица које за саставни елемент имају најфреквентније соматизме и то из домена емоција, будући да је концептуална анализа најпогоднија за проучавање апстрактног значења (Драгићевић, 2007: 89; 2010: 182). Предмет истраживања, не само у савременој семантици већ и у многим хуманистичким дисциплинама, представљају управо емоције, поље апстракције. Наше истраживање започињемо језичким испитивањима, које потом проширујемо на сферу менталног, на наш когнитивни систем, будући да језик одражава обрасце мишљења и пружа нам увид у природу, структуру и организацију мисли и идеја. Прецизније, повезујемо соматизме, не само са њиховим физичким одразом или манифестацијама, већ и са психичким и емоционалним стањима, као и са свесним и несвесним преношењем невербалних порука околини (Лупачова-Раздобудко, 1994: 103). Питање које тежимо да одгонетнемо односи се на то како се емоције поимају и како расветлити процес њиховог декодирања у мишљењу. Одговоре на та питања може нам пружити управо концептуална анализа у оквирима когнитивистике²², помоћу појмовних метафора („које се декодирају кроз контекст у коме је употребљена лексема која означава емоцију”) и когнитивних сценарија²³ који се декодирају на основу ситуација и физиолошких реакција које им следе (Драгићевић, 2004: 120). Но, ова два модела не искључују један други, већ

---

²² Седамдесетих година XX века појављује се интердисциплинарна област – когнитивна наука која је објединила дотадашње резултате различитих научних дисциплина (психологије, лингвистике, филозофије, неурологије и др.), како би на један свеобухватан начин изучавала људски ум, односно когнитивне феномене, перцепцију, мишљење, памћење, учење, разумевање језика. Когнитивна лингвистика, заједно са когнитивном психологијом и психолингвистиком, неуролингвистиком и теоријом вештачке интелигенције, које за предмет имају изучавање процеса који се одвијају унутар мозга, те користе језик као инструментариј за одгонетање когнитивних процеса. Међутим, лингвистику у оквиру ове младе научне области интересује дефинисање формалних теорија о језичком знању које се ослањају на „логичка својства језика” (Stillings et al., 1995 у: Klikovac, 2004:7). „Когнитивна лингвистика је предметно врло широка и разуђена, а у њеном проблемском седишту су значења свих језичких нивоа” (Пипер, 2006:10).

²³ Апресјан (1995: 367–369) разликује пет фаза когнитивног сценарија, које су заједничке прототипским сценаријима којима се концептуализују емоције. Разликује: 1) предузрок емоције; 2) непосредни узрок емоције; 3) саму емоцију; 4) жељу да се продужи или прекине емоција и 5) спољашњу манифестацију емоција.

су у нашем случају комплементарни, стога што се неретко конституишу појмовне метафоре на основу физиолошких реакција тела због појаве емоција.

Приликом процеса креирања имагинарног света, основна језичка јединица – лексема, дводимензионална јединица са одговарајућим значењем, прераста у вишедимензионалну сложену јединицу – концепт који репрезентује одговарајуће смислове (Радић-Дуговић, 2003: 322). Поседује инваријантни и варијантни елемент, који се може изменити посредством нових информација и сазнања о свету. У когнитивној лингвистици²⁴ запажамо два правца. У основи једног леже антрополошке оријентације и егоцентризам, што ће рећи да човек перципира, разуме и доживљава на основу телесног искуства, креира концепте и смешта их у изузетно богату базу концепата. У основи другог правца појављује се говорник као члан језичке заједнице. Стога, захваљујући интересубјективном карактеру, интерпретацију стварности прихвата дата друштвена заједница, стварајући јединство мисли, осећања и заједничких вредности (Бартмињски, 2011: 46; Пипер, 2006: 14). Један од језичких начела функционисања језика – антропоцентризам, присутан је у свим језицима. Човек перципира свет око себе асоцијативно, на основу најближег телесног искуства, људског тела, те отуда ствара менталне обрасце свог искуства које именује у језику. Стога, лексеме које означавају делове тела имају можда и највише значења и деривата, те спадају у основни лексички фонд, који је притом и најпродуктивнији. Значење лексема условљено је перцептивним способностима говорника. Будући да фокус може бити на различитим сегментима исте појаве разликујемо денотативно и конотативно значење. Често су неке лексеме само делимично преводиве – јавља се преводни еквивалент, али се денотација разликује у различитим језицима, односно културама (Dragičević, 2008: 242–245). Когнитивисти се деведесетих година XX века окрећу семантици, истичући да су језичка значења директно условљена когнитивним механизмима перцепције и концептуализације. Наиме, човек урођеним когнитивним способностима перципира околину, чиме стиче одређена знања и искуства, помоћу којих ствара концепте путем којих се врши категоризација.

Концептуална анализа, као метод спровођења језичких анализа у оквиру когнитивне лингвистике, у свом фокусу има метафору, њене метафоричне процесе, односно метафорична пресликавања значења, мапирања и уочавање концепата који се изражавају глобалним фразеолошким значењем. Узимањем у обзир различитих категоријалних значења, у српском и грчком фразеолошком систему, стичемо бољи увид у сам концепт. Вуловић (2015: 250) концепт дефинише као кумулативни садржај језичке јединице, у виду денотативног и конотативног значења, који одражава представе повезане асоцијативним везама носилаца одређене културе о

²⁴ Иако је 1989. године на симпозијуму у Деизбургу прокламован нов лингвистички правац, те основана Међународна асоцијација когнитивне лингвистике, али и одлучено да се покрене часопис *Когнитивна лингвистика* и монографске едиције *Истраживања из когнитивне лингвистике*, ипак се алтернативни приступ језику – когнитивистички, у оквиру новог лингвистичког теоријског приступа – когнитивизма јавља раније. Реди Мајкл (Reddy Michael) 1979. године својим радом *The conduit metaphor* уводи когнитивну теорију метафоре, коју 1980. разрађују Лејкоф и Џонсон (Dobrovolskiј & Piirainen, 2005: 7–8). Публикују књигу „Метафоре са којима живимо”, која се сматра прекретницом. Традиционално учење Картера и Мек Картија (Carter & McCarthy) који идиоме, јединице лексикона, подводе под ширу категорију речи, који су предмет искључиво језика и независни су од концептуалног система (Kövecses & Szabó, 1996: 328), сада замењује нови приступ језику. Након Лејкофа и Џонсона уследили су и други аутори са својим радовима, који су поставили темеље когнитивној лингвистици, попут следећих: Талми (Talmy, 1983 *How language structures space*, 1988 *Force dynamics in language and cognition*); Лејкоф (Lakoff, 1987 *Women, Fire, and Dangerous Things*); Лејкоф & Тарнер (Lakoff & Turner, [1989] (2008) *More than Cool Reason*); Тарнер (Turner, [1984] (2008) *The Body and Society*); Џонсон (Johnson, 1987 *The Body in the Mind*); Фоконије (Fauconnier, 1985 *Mental Spaces*); Ланакер (Langacker, 1987, 1991 *Foundations of Cognitive Grammar*, 1990 *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*); Гибс (Gibbs, 1994 *The poetics of mind*); Свитсер (Sweetser, 1990 *From etymology to pragmatics*); Макаи (Makkai, 1972 *Idiom Structure in English*) и др.

појави коју имплицира фразеолошка јединица. У концепт су уткани и културни обрасци носиоца језика, те стога мимо концепата који имају универзални карактер, сваку културну заједницу карактеришу њима својствени концепти иманентни датој култури.

Улога и функција метафоре у оквиру когнитивне лингвистике постаје све значајнија за разлику од периферне, која јој је кроз историју додељивана. Значај когнитивне теорије лежи у чињеници да метафора сада представља одлучујући, а не искључиви фактор у оквиру когнитивног људског система (Γαλαντόμος, 2008: 92). Овакво становиште има далекосежне последице, с обзиром на то да метафора сада бива распрострањенија у свакодневној пракси и игра примарну улогу у начину на који човек испољава своје најдубље мисли, комуницира са другим људима и доживљава реалност која га окружује.

Будући на интердисциплинарни карактер концептуалне анализе, посебну примену нашла је приликом испитивања сегмента људских емоција, како у лексикологији приликом изучавања апстрактне лексике, тако и у фразеологији приликом изучавања фразеолошких јединица које означавају, као што је то случај у нашој дисертацији, различита емоционална стања. Нашом концептуалном анализом тежили смо да презентујемо све концепте који се осликавају многобројним фразеолошким изразима српског и грчког језика, на основу којих смо, пре свега, изводили закључке о начину перцепције емоција и емоционалних људских стања у овим двама језичким срединама, а потом, где је то било могуће, изводили закључке о сличностима и разликама ове две културне заједнице, њиховим обичајима, навикама и менталитету.

2.2.2.1. Појмовна метафора као средство концептуализације

Под појмом метафора у *Речнику српског језика* Матице српске (РМС, 2007: 703) налазимо објашњење да је то стилска фигура којом се један појам исказује другим, по нечему сличном, односно пренесено, сликовито, фигуративно изражавање неког појма. Веома су разноврсна схватања и дефинисања појма метафоре, али је и даље широко прихваћено традиционално учење²⁵ према коме је метафора стилска фигура и иманентна језику. Језик поетске имагинације, инструментариј реторике, одликује изузетна фигуративност која се остварује посредством метафоре као основне стилске фигуре, а коју Драгићевић назива *поетском метафором* (2007: 147). Насупрот традиционалном учењу²⁶, према коме метафора превазилази људско искуство и најбоље одсликава метафизичке истине, Лејкоф и Џонсон²⁷ заступају становиште да метафора

²⁵ Зачетником студије о метафори сматра се Аристотел. Не можемо изучавати метафору, вид фигуративног изражавања, а да се не осврнемо на Аристотела и његову дефиницију метафоре на следећи начин: „Метафора се састоји у давању стварима имена која припадају нечему другом, трансферу од рода до врсте или од врсте до рода, или од једне врсте до друге унутар истог рода или на основу аналогије” (*О песничкој уметности*, 41). Његова студија о метафори поставила је темеље традиционалној теорији метафоре, али исто тако била је од изузетне важности и за каснија савремена учења која су се појавила у виду назнака когнитивне лингвистике.

²⁶ Пет основних карактеристика традиционалног концепта схватања метафоре наводи Кевечеш (Kövecses, 2010: ix-x): 1) метафора је својство речи, лингвистички феномен; 2) метафора се користи у уметничке и реторске сврхе, попут Шекспировог исказа ‘‘цео свет је позорница’; 3) метафора се заснива на одређеној сличности појмова који се пореде, *Ахил* и *лав* морају имати неке заједничке особине како би се реч *лав* могла користити као метафора за *Ахила*; 4) метафора је свесна и добро промишљена употреба речи и неопходан је таленат за њену ваљану употребу, само песници и елоквентни ретори попут Шекспира, Черчила поседују тај таленат; 5) метафору користимо како бисмо постигли специјалне ефекте, стога није неизбежан део свакодневне комуникације, нити неопходна за мишљење и разумевање.

²⁷ Први велики изазов свим аспектима традиционалне теорије метафоре поставила је студија Лејкофа и Џонсона *Метафоре којима се служимо* из 1980. године. Њихов концепт је постао познат под називом когнитивно-

прожима подједнако наш језик као и наш ум (Lakoff & Johnson, 1999: 45). Стога, когнитивна наука сведочи да је метафора заснована на људском искуству, док поетска вредност и изражајност метафоричког језика делом произилази из чулних доживљаја (Gibbs et. al., 2004).

Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 2003) уздрмали су дубоко усађено схватање метафоре. Према ауторима, метафора омогућава да се конвенционалне менталне слике из чулно-моторних домена користе за разумевање домена субјективног искуства које је неизмерно садржајно (Lakoff & Johnson, 1999: 45). Нешто касније, на сличан начин Кевечеш антиципира и дефинише основне идеје когнитивно-лингвистичког, револуционарног погледа на метафору. Галандомос ослањајући се на становиште Кевечеша указује: да метафора представља феномен размишљања, а не језика; да се метафора користи ради бољег разумевања смисла, а не ради украшавања текста; да се не ослања увек на сличности; да је присутна и у свакодневной говорној пракси свих говорника, а не само оних са посебним језичким даром, те је њена употреба аутоматска, неизбежна и подсвесна; да метафора није језички феномен, али формира људску реалност и представља искуствено средство (Γαλαντόμος, 2008: 92).

Отуда су се, до недавно, метафором бавили углавном филозофи, говорници, књижевни критичари, психолози, лингвисти, али данас се њом баве когнитивни лингвисти, јер метафора има значајну улогу у процесу мишљења, разумевања, закључивања, али и у креирању наше социјалне, културне и психолошке стварности. Метафора је начин мишљења са епистемолошком функцијом, стога метафора и друге стилске фигуре не служе само као темељ свакодневног размишљања и резонувања, већ представљају и основ за разумевање култура (Gibbs, 1994: 122). Гибс сматра да метафора представља базну менталну способност помоћу које људи разумевају себе и свет, кроз ментално повезивање знања. Функционисање когнитивног механизма објашњава се по принципу пресликавања структуре с једног, изворног чулно сазнатљивог, који структурира наше разумевање другог циљног појма аналогним повезивањем семантичких компонената, на основу системских онтолошких и епистемолошких кореспонденција (Kövecses, 2002: 6–8, Kļikovac, 2004:13). Заправо, пренос имена с једног појма на други, на основу сличности, Драгићевић назива *лексичком метафором*, а механизам мишљења помоћу којег апстрактне, тешко разумљиве појаве конкретизујемо на основу метафора дефинише као *појмовне метафоре* (2007: 147).

Радикалне промене које уводи когнитивни приступ на пољу метафоре, њеном концептуалном елаборирању проширује се на поље терминологије. Метафора се дефинише као разумевање једног емпиријског подручја посредством другог, као пресликавање из изворног домена, чулно-моторног домена у циљни домен, домен субјективног искуства, а то се може лексички представити на следећи начин, који је, заправо, конвенционални начин навођења појмовних метафора: СРЕЋА (А) ЈЕ ИГРА (Б). У наведеном примеру циљни домен одговара субјекту (СРЕЋА), изворни домен одговара именском делу предиката (ИГРА), а копула представља метафоричко пресликавање. Другим речима, како бисмо разумели апстрактни концепт СРЕЋУ, приказујемо га метафоричним језичким изразом посредством одређеног референтног објекта који је близак човеку, а најчешће је то део тела (*срце ми игра/срце ми се разиграло, расте*). Овакво приказивање је познато као појмовна метафора која означава метафоричко пресликавање између појмовних домена. Увек се наводи великим штампаним словима, а реализује се

лингвистички поглед на метафору, а потом су уследили многи други научници различитих дисциплина који су дали свој допринос овој теорији. За даље изучавање метафоре уп. Ортони (Ortony, 1993 *Metaphor and Thought*), Гибс (Gibbs, 1994 *The Poetics of Mind*, 2008 *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*), Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 2003 *Metaphors We Live By*), Лејкоф (Lakoff, 1987 *Women, Fire, and Dangerous Things*), Џонсон (Johnson, 1981 *Philosophical Perspectives on Metaphor*), Гибс и Стин (Gibbs & Steen, 1999 *Metaphor in Cognitive Linguistics*) и др.

метафоричним језичким изразима, који се увек наводе типографски курзивом. Уколико желимо да истакнемо структуру пресликавања, то ћемо радити на други, конвенционални начин ИГРА → СРЕЋА где је изворни домен (ИГРА) са леве стране, а циљни домен (СРЕЋА) са десне стране, док стрелица означава пресликавање на појмовном нивоу. Код примарних метафора истовремено се активирају чулно-моторно искуство и субјективно искуство, док се код сложенијих структура за закључивање у чулним и моторним доменима примећује асиметрични карактер метафора, те се процес закључивања одвија искључиво у једном смеру, према Лејкофу и Џонсону (1999).

Појмовне метафоре често расветљавају само један аспект циљног домена, стога ради разумевања апстрактног појма можемо користити истовремено више појмовних метафора. Кевечеш (Kövecses, 2010: 17–23) анализирајући литературу долази до закључка да изворни домени пре свега може представљати *људско тело*, као идеални изворни домен, непресушан извор метафоричких значења која произилазе из искуственог доживљаја људског тела будући да нам је добро познат. Најфреквентнији аспекти овог домена јесу, између осталих, и *глава, око, рука, срце*, на пример: *срце* проблема, *глава* куће и др. Након људског тела следе: *здравље и болест, животиње, биљке, зграде и грађење, машине и алатке, игре и спорт, новац и посао, кување и храна, топлота и хладноћа, светлост и тама, силе, кретање и смрт*, као и основни ентитети: *супстанце, предмети...али* и различита својства предмета: *облик, боја, величина, тврдоћа, провидност, оштрина, тежина* и др (Kövecses, 2010: 17–23). Свет се види поједностављено, а потом се та поједностављена слика користи за одгонетање апстрактног, тј. тешко ухватљивог.

Под циљним доменима Кевечеш (Kövecses, 2010: 23–28) подводи: *емоције*, попут *љутње, страха, љубави, среће, туге, стида, поноса, жеље; моралност* односно моралне категорије као што су *добро/лоше, поштење, храброст, искреност, част; мишљење; друштво/ нацију; политику; привреду; људске односе; комуникацију; време; живот; смрт; веру и догађаје и акцију*.

Изучавање појмовних метафора у различитим језицима указало је на изузетну сличност приликом процеса концептуализације света око себе код припадника најразличитијих култура. Барселона је ту сличност тумачио заснованошћу појмовних метафора на појмовним метонимијама, те је емоције концептуализовао на основу телесних манифестација, које би биле или у узрочно-последичном односу или би се одвијале паралелно (нпр. *оборити/погнути главу* је типичан бихевиорални положај туге). Сличност која се јавља између два појма која се пореде узрокује настанак појмовних метафора. Међутим, Кевечеш запажа да сличност не мора нужно бити узрок мотивисаности појмовних метафора, како се наводи и у класичној теорији метафоре, тј. теорији поређења, према којој метафоре настају на основу постојеће сличности, но сличност може бити резултат метафоричког разумевања (Kövecses 2010: 77–89; Kļikovac, 2004: 27). Кевечеш то дефинише уоченом структурном сличношћу двају домена. Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 2003: 107–133) међутим, истичу искуствену основу метафоре, односно њихову утемељеност на биолошком и културном искуству.

Оно што је својствено свим људским бићима јесте да околину, конкретне појаве у њој, поимамо непосредно, на основу физичког искуства. Кренувши од физичког искуства и размишљајући о апстрактним појавама и емоцијама, поимање помоћу метафора представља норму (Lakoff, 1993: 205). Чулима опажамо предмете који нас окружују, стичемо представу о њиховој просторној димензији, о односу између појмова. Међутим, веома је занимљиво расветлити сложен процес којим људски ум разумева апстрактне појаве путем конкретних појава, заправо расветлити појмовне метафоре којима се врши пресликавање са изворног на циљни домен. Када се овако рашчлане ствари, уочавамо свеprisутност метафоре у свакодневном животу, почевши од разговора, преко размишљања па све до деловања.

2.2.2.1.1. Основна својства појмовних метафора

Из општеприхваћене дефиниције метафоре, да се циљни домен тумачи посредством изворног домена успостављањем системских кореспонденција појмовних домена, лингвисти су сагласни по питању једносмерности, једног од основних својстава појмовних метафора, односно уочљивог правца метафоричног пресликавања које се креће од конкретног појма ка апстрактнијем. Метафорично мапирање познато је по принципу једносмерности, што заправо даје метафорима асиметрични карактер. Овакво становиште Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 1999: 54–58) употпуњују освртом на Нарајананову неуронску теорију истичући да чулно-моторни неуронски систем, приликом закључивања, користи већи број веза од неуронског система који је својствен субјективном искуству, што објашњава извор асиметрије примарне појмовне метафоре. Кевечеш (Kövecses, 2010: 27–29) наводећи да је правац метафоричког пресликавања углавном једносмеран истиче могућност појаве метафора које су реверзибилне у примеру: „Овај месар је хирург” и „Овај хирург је месар”, при чему промена смера закључивања утиче и на промену самог значења. Реверзибилитет је могућ код метафора структуре, именица је именица, при чему су оба домена истог нивоа апстракције, што опет потврђује горенаведену хипотезу једносмерности закључивања, дакле од апстрактнијег ка конкретном домену. Отуда, можемо са сигурношћу закључити да се СРЕЋА може поимати посредством ИГРЕ, али не и ИГРА посредством домена СРЕЋЕ.

Након што смо испитали смер метафоричког мапирања, тј. потврдили да се структура закључивања не мења већ чува, морамо испитати и својство делимичности структуре појмовних метафора које су уско повезане. Постаје јасно да се не преносе сви елементи изворног домена на циљни домен. Како је функција метафора комуникативна, говорник ће, у зависности од циља комуникације нагласити неке аспекте метафоричног израза, а остале ће занемарити. Стога је приметна и проблематична веома важна карактеристика метафоричних мапирања – делимичност њихове структуре. На пример, у комплексној појмовној метафори ЛЈУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ уочавамо примарне метафоре утемељене на искуству ЦИЉ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ и АКТИВНОСТ ЈЕ КРЕТАЊЕ, потом културна уверења која се разликују од културе до културе, адекватне импликације, чије удруживање резултира формирањем комплексних метафора, систематичним повезивањем дословних значења израза из домена путовања са значењима у домену љубави и чија се утемељеност огледа у утемељености самих делова. Оваква концептуализација љубави својствена је нашој балканској култури, али у многим културама није конвенционална.

Што се тиче делимичности саме структуре појмовних метафора која се доводи у питање, Лејкоф (Lakoff, 1990: 54) је решава хипотезом непроменљивости. Према њој метафорична мапирања задржавају тополошку сликовно-шематску структуру изворног домена. Из тога произилази да је велики део апстрактних закључака метафорична верзија а они су својствени тополошкој структури слика-шема. Другим речима, метафорично мапирање не може да прекрши структуру нити карактеристике циљног домена, а хипотеза непроменљивости одређује шта ће се преносити, што можемо увидети и на примеру Галандомоса у коме време разумемо помоћу кретања, ентитета и локација, на основу нашег биолошког знања. (Γαλαντόμος, 2008: 98). У складу са горенаведеним, не треба схватити да су метафорични међуодноси бесконачни. Ограничава их инваријантност, што подразумева да се не може кршити основна структура извора и циља. Барселона то објашњава на основу општепознатог примера ВРЕМЕ ЈЕ НОВАЦ, време је дакле нешто вредно, може да се троши, али је и ограничено и не можеш да га вратиш са чиме се и Велудис слаже (Barcelona, 2003а: 4 у: Βελοῦδης, 2005: 193). Грејди верује да је хипотеза непроменљивости делимично функционална и стога не решава све проблеме, попут неадекватности хипотезе која се састоји у неадекватном тумачењу делимичног карактера

мапирања, не пружајући објашњење зашто у појмовној метафори, ТЕОРИЈЕ СУ ЗГРАДЕ, зграде могу да се повезују са теоријама, а не могу, на пример, са вратима, прозорима, станарима, склоништем, тј. истакнутим елементима у искуственом домену зграда (Grady, 1997: 40–41). Како су когнитивна лингвистика и когнитивна анализа утемељене на теорији да наша телесна структура и наше искуство имају пресудну улогу приликом обликовања нашег концептуалног система, Грејди (Grady, 1997: 41) истиче да ниједна метафора не може бити схваћена, а ни представљена независно од емпиријске основе, а непримењивост хипотезе види управо у односу на појмовне метафоре које не произилазе из утеловљеног искуства. Напоследку, Грејди указује и на мањкавост хипотезе у успостављању односа метафоре са другим појмовним метафорама, истичући како би уопштавање на одговарајућем нивоу метафоричног пресликавања заједничких карактеристика и структура требало да буде један од примарних циљева, будући да метафоре не постоје изоловано, већ су део системске кореспонденције (1997: 43–44). Сложићемо се са Галандомосом, када је реч о поменутих Грејдијевим критикама да је посебно важан недостатак, код кога изостаје примена хипотезе о непроменљивости на метафоре које нису искуствено мотивисане интеракцијом телесне структуре и когнитивног механизма. Као решење дате проблематике класичног когнитивног приступа, Грејди и његови сарадници (Grady et al, 1996) презентују примитивне метафоре и с друге стране сложене метафоре, на које су се касније Лејкоф и Џонсон (1999) позивали у решавању исте проблематике.

Лејкоф и Џонсон (1999: 45–60) сматрају да се утеловљене конвенционалне менталне слике користе на основу неуронских веза, које се развијају у мозгу за тумачење субјективног искуства. Према њима, утемељеност примарних метафора, које се аутоматски образују према теорији стопљености, огледа се у њиховој утеловљености. Заправо, субјективно искуство и судови се повезују са телесним функционисањем у природном окружењу, са чулно-моторним системом људског тела и посредством неуронски остварене корелације у мозгу. Самим тим што примарне метафоре усвајамо несвесно и аутоматски, путем процеса неуронског учења оне постају неизбежне, а будући да су телесна искуства широм света универзална, и примарне метафоре се универзално усвајају. Стога, аутори (*ibidem*) објашњавају чињеницу да су примарне метафоре универзалне, неминовне и пре свега одговарајуће, док сложене метафоре представљају комбинацију више примарних метафора.

2.2.2.1.2. Функција појмовних метафора

Једна од основних функција метафоре, стожера интелектуалног, али и емоционалног света, јесте комуникативна. Помоћу ње можемо изразити идеју на много једноставнији начин него што би то било у неким случајевима помоћу дословног језика. Међутим, некада је немогуће избећи употребу метафоричне реченице и пребацити их на буквално значење, јер су есенцијално метафоричне (Gibbs, 1994: 124). Помоћу метафоре може се обезбедити компактно средство комуникације, које омогућава употребу свега неколико речи како би се пренело доста информација.

Пример 1: *Држи њену руку.*

Пример 2: *Затражио је њену руку.*

Пример бр. 1 пружа нам просту информацију да неко држи нечију руку, за разлику од примера бр. 2 који нам пружа више информација: а) он је затражио њену руку од њеног оца, б) он жели да се ожени њоме.

Будући да метафора одише одређеном живошћу нашег искуства, она преноси читаву сложену структуру информација, богатије, детаљније, комплексније, као и слике нашег субјективног искуства, које евоцирају бројне менталне слике код слушаоца (Gibbs, 1994: 125). Њен изузетан значај огледа се приликом вербализовања емоција, што представља и сâм предмет овог рада. Када говоре о својим емоцијама људи користе знатно већи број метафора, него што је то случај када говоре о свом понашању. Истовремено се емоције јачег интензитета чешће вербализују метафорама, за разлику од емоција слабијег интензитета. Улога метафоре приликом описивања емоција била је предмет истраживања, како психотерапеута тако и психоаналитичара, који сматрају да се у тим приликама прибегава метафорама, како би се прикрио прави смисао поруке, односно како би се прикриле неприхватљиве намере, те обрнутим процесом, тумачењем метафора психотерапеути или психоаналитичари могу истраживати нечији емотивни живот (Gibbs, 1994: 126–129).

2.2.2.1.3. Врсте појмовних метафора

Изучавајући појмовне метафоре запажамо њихове различите врсте код различитих аутора. Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 1999: 46–73, уп. са Расулић и Кликовац, 2014: 273–305) осврћући се на теорију стопљености Џонсона (1997: 155–169), односно теорију здружености субјективног искуства и чулно-моторног искуства код деце млађе доби, на теорију примарне метафоре Грејдија (1997), на Нарајананову неуронску теорију метафоре, као и на Фоконијеову и Тарнерову теорију појмовног обједињавања указују, пре свега, на дистинкцију између примарних појмовних метафора, искуствено утемељених пресликавања која усвајамо несвесно у оквиру процеса неуронског учења, и комплексних појмовних метафора, које настају у оквиру процеса појмовног обједињавања примарних метафора и представљају секундарне манифестације примарног пресликавања на нивоу домена. Аутори на основу Грејдијевих разматрања (1997) наводе репрезентативне примарне метафоре: ПРИВРЖЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА, ВАЖНО ЈЕ ВЕЛИКО, СРЕЋНО ЈЕ ГОРЕ, (ЕМОЦИОНАЛНА) БЛИСКОСТ ЈЕ БЛИЗИНА, ЛОШЕ ЈЕ СМРДЉИВО, ТЕШКОЋА ЈЕ ТЕРЕТ, ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ, КАТЕГОРИЈА ЈЕ САДРЖАТЕЉ, СЛИЧНОСТ ЈЕ БЛИЗИНА, ЛИНЕАРНА СКАЛА ЈЕ ПУТАЊА, ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕ ФИЗИЧКА СТРУКТУРА, ПОМОЋ ЈЕ ПОТПОРА, ВРЕМЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, СТАЊЕ ЈЕ МЕСТО, ПРОМЕНА ЈЕ КРЕТАЊЕ, РАДЊА ЈЕ САМОИЗАЗВАНО КРЕТАЊЕ, ЦИЉ ЈЕ ОДРЕДИШТЕ, ЦИЉ ЈЕ ЖЕЉЕНИ ПРЕДМЕТ, УЗРОК ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА, ОДНОС ЈЕ ОГРАНИЧЕНИ ПРОСТОР, КОНТРОЛА ЈЕ ГОРЕ, ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ХВАТАЊЕ И ВИЂЕЊЕ ЈЕ ДОДИРИВАЊЕ (Lakoff & Johnson, 1999: 50–54, уп. са Расулић & Кликовац, 2014: 278–285).

Кевечеш (Kövecses, 2010: 197–213) кроз сва своја истраживања потврђује хипотезу да постоје универзалне појмовне метафоре у типолошки различитим и генетски несродним језицима. Проналази заједничке метафоре СРЕЋА ЈЕ ГОРЕ, СРЕЋА ЈЕ СВЕТОСТ, СРЕЋА ЈЕ ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ у енглеском, кинеском и мађарском језику, који се притом везују за различите културе. Аутор поставља питање како је то могуће, односно да ли је то случајност, да ли је можда реч о позајмљивању из једног језика у други или се ради о универзалним мотивацијама, што заправо он сâм и заступа. Ова теза универзалности појмовних метафора веома је заступљена у литератури. Добровољски и Пираинен (Dobrovolskij & Piirainen, 2006: 38) истичу могућност подвођења различитих метафоричких израза, као и идиома, који воде порекло из различитих језика, под исте појмовне метафоре, што пружа бројне могућности контрастивним анализама. Из тог разлога се метафора БЕС ЈЕ ВРУЋА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ, како Кликовац истиче, јавља на генеричком нивоу у енглеском, мађарском, јапанском, кинеском, зулуу, пољском, волофу

и тахићанском (Klikovac, 2004: 38–39). Запажене су, међутим, различитости у метафоричкој концептуализацији. Отуда је у јапанском бес смештен у трбуху, у мађарском у телу и глави итд. Кликовац (Klikovac, 2000; Klikovac, 2006) и Расулић (Rasulić, 2002; Rasulić, 2004) уочиле су изузетну сличност појмовних метафора чији је изворни домен садржавања у енглеском и српском језику. Кевечеш проналази да је метафора БЕС ЈЕ ВРУЋА ТЕЧНОСТ У САДРЖАТЕЉУ универзална на основу универзалних својстава човекове физиологије, нпр. бес проузрокује повишен притисак, телесну температуру и тахикардију (Kövecses, 2010: 197). Заправо, уколико су телесна искуства универзална, у том случају ће се и примарне метафоре универзално усвајати, што и објашњава њихову широку распрострањеност (Lakoff & Johnson, 1999: 56–57). Универзалне појмовне метафоре нису урођене, оне се уче и доприносе универзалним језичким универзалијама, као што је то случај са поимањем времена у свим језицима света (Lakoff & Turner, 1989: 34–35; Lakoff & Johnson, 1999: 138):

- Време је усмерено и неповратно, јер су догађаји усмерени и неповратни, догађаји се не могу поништити.
- Време је континуирано, јер догађаје доживљавамо као континуиране.
- Време је сегментно, јер периодични догађаји имају свој почетак и крај.
- Време се може мерити, јер се понављања догађаја могу бројати.

Лејкоф и Џонсон (2003: 11–28) такође разликују три врсте појмовних метафора: структурне, оријентационе и онтолошке. Структурне метафоре, како им и само име каже, структурирају један појам помоћу другог. Оријентационе метафоре настају на основу просторне оријентације, стога би изворни домени били: горе – доле, унутра – споља, напред – назад, дубоко – плитко, централно – периферно итд. Онтолошке метафоре нам помажу да догађаје, активности, емоције, идеје и др. видимо попут ентитета, супстанце, те стога добијају онтолошки карактер.

Лејкоф и Тарнер издвајају сликовне метафоре у којима долази до пресликавања слике једног појма на слику другог (Lakoff & Turner, 1989: 89–90). Сливковне метафоре су веома специфичне јер се заснивају на једнократном искуству а обилују детаљима, те им је и употреба ограничена. По питању општости метафора аутори разликују метафоре специфичног нивоа (ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ) и генеричког нивоа (ДОГАЂАЈИ СУ АКЦИЈЕ), и наводе да су разлике међу њима аналогне питању рода и врсте у биологији, при чему свака врста мора поседовати карактеристике рода. Метафоре специфичног нивоа су конкретније и поседују већи број својстава, сликовите су и директно повезане са нашим искуством за разлику од метафора генеричког нивоа, које су због општијег карактера применљиве на велики број случајева (Lakoff & Turner, 1989: 80–81). Позивајући се на метафору Лејкофа и Тарнера коју аутори налазе погодном приликом тумачења пословица ГЕНЕРИЧКО ЈЕ СПЕЦИФИЧНО, Кликовац истиче како се на основу појединачне ситуације може разумети читав низ сличних ситуација (нпр. пословица Кога змија уједе и гуштера се плаши), дакле „traumatično iskustvo može izazvati automatsku reakciju na sve situacije koje su makar i izdaleka slične tom iskustvu, čak i ako je takav odgovor sasvim neprikladan“ (Klikovac, 2004: 24–25).

Посебну пажњу желимо посветити менталним обрасцима физичког искуства, такозваним сликовним схемама (Johnson, 1987, Lakoff & Turner, 1989, Kövecses, 2002). Оне се разликују од претходне три врсте појмовних метафора, стога што не преносе искуство од изворног ка циљном домену, који је устаљени смер концептуализације посредством метафора, већ се могу посматрати као засебан сликовно-схематски домен успостављен услед понављањем телесног искуства. У њиховом случају, извор метафора нису конкретне менталне слике, већ је то слика кинестетичке природе, ментални образац кретања у простору, интеракције са реалним окружењем и перцепције.

Сликовне схеме су „искуствени гешталти” који поседују унутрашњу структуру, когнитивно простију од самих њених делова, помоћу које се организују менталне представе на општијем и апстрактнијем нивоу, од конкретних менталних слика које креирају говорници, а такође су динамичког карактера будући да представљају и обрасце за нова искуства, а не само обрасце искуства (Johnson, 1987: 23–24, према Rasulić, 2004: 24–25). Међутим, оне су и конкретне, јер произилазе из физичког искуства. како истиче Расулић, позивајући се на Клауснера и Крофта (Clausner & Croft, 1999, према Rasulić, 2004: 25). Најчесталије сликовне представе су свакако: ИСПРЕД-ИЗА, ГОРЕ-ДОЛЕ, ЦЕНТАР-ПЕРИФЕРИЈА (Lakoff & Turner, 1989: 97) итд. Велудис наводи да су сликовне представе „скелетне”, апстрактне, семантичке структуре, обновљен талог нашег свакодневног чулног искуства (Βελοῦδης, 2005: 188).

Кликовац наводи да неке метафоре настају на основу егзистенцијалне повезаности појава, односно метонимијски, што се ослања на учење Барселоне. У последње време већа пажња се посвећује изучавању метонимије, чак се она сматра основним когнитивним механизмом. Представља веома занимљиво поље изучавања, а посебну пажњу привлачи проблематика интеракције метафоре и метонимије за коју се користи посебан термин метафтонимија (Klikovac, 2004: 28–29; Klikovac, 2000: 409; Драгићевић, 2005: 185–190) о коме ће бити више речи у поглављу 2.2.2.3.

2.2.2.2. Појмовна метонимија и синегдоха као средство концептуализације

Како Бабињотис указује, метонимија се традиционално дефинише као „стилска фигура у којој је једна реч употребљена како би означила другу реч, с којом је уско семантички повезана [...]”, на пример често ће се употребљавати лексема *гроб* како би означила *смрт* (Μπαμπινιώτης, 2002: 1094). Међутим, такво традиционално становиште когнитивисте нимало не задовољава иако је, за разлику од метафоре, одувек описивана и као појмовна појава, а не искључиво као језичка. Раден и Кевечеш (Radden & Kövecses, 2007: 335) то њено појмовно својство убрајају управо у три њена когнитивна својства. Чињеница да се метонимија традиционално дефинисала, пре свега, као језички феномен и стилска фигура, показала се веома проблематичном у оквиру поменутог концептуалног приступа, стога што се није поимала као концептуални феномен, иманентан когнитивном процесу у оквиру Лејкофових „идеализованих когнитивних модела”. Овако дефинишући метонимију поменути аутори заправо представљају друга два когнитивна својства метонимије (2007: 336–337). Стога, сматрамо да је и употреба термина појмовна метонимија са аспекта когнитивне лингвистике оправдана. Галандомос истиче да се метонимије реализују у језику посредством метонимијског језичког израза, у коме ентитет који омогућава ментални приступ другом ентитету представља изворни, а ентитет коме се такав приступ пружа представља циљни ентитет (Γαλαντόμος, 2008: 108). Будући да не можемо довести у питање метонимију као стилску фигуру, као ни њен концептуални приступ, прибегавамо тумачењу метонимије на начин на који то чини Р. Драгићевић.

Ауторка метонимију, попут метафоре, посматра са три различита нивоа, појмовног, лексичког и нивоа стилске фигуре, те стога разликује три врсте метонимија: појмовну метонимију, базичну метонимију (која именује механизам којим се организује поимање света у коме живимо), потом лексичку метонимију²⁸ (која је условљена појмовном метонимијом и иманентна је језичком

²⁸ Гортан-Премк (2004: 67, 75) метонимијску дисперзију види у трансформацији архисеме, интегралне семе свих лексема дате лексичко-семантичке групе, која се састоји из измене ранга основног и пратећег елемента, при чему пратећи елемент архисеме из полазног садржаја постаје основни у циљном садржају.

механизму), као и поетску метонимију, „креативни језички ресурс и предмет стилистике” (Драгићевић, 2007: 160).

Кевечеш метонимију дефинише као когнитивни процес у коме један концептуални ентитет (изворни) омогућава менталну везу са другим концептуалним ентитетом (циљним), унутар истог домена или идеализованог когнитивног модела (Kövecses, 2010: 173). Метонимија се, дакле, мимо везе која постоји међу ентитетима који се именују, може заснивати и на предметно-логичкој повезаности денотата, на корелацији која као таква не постоји, али је у датој средини прихваћена, те омогућује метонимијски пренос (Мршевић-Радовић, 1987: 36). Сложићемо се са домаћим ауторима (Мршевић-Радовић, 1987, Шипка, 2001, Драгићевић, 2007, Тривић, 2015, Штрбац, Штасни, 2017) који деле мишљење да су фразеологизми најбољи језички примери којима се демонстрира метонимијски пренос, и то фразеологизми гестовног порекла (нпр: *махати (одмахивати, одмахнути) главом, климати главом, окретати (окренути) главу, пружити руку коме*). У том случају цела слика се узима као знак за одгонетање појаве путем одређене моторне активности, при чему је изворна слика њен иманентни део. Синегдошки пут преноса, како га назива Мршевић-Радовић (1987), представља заправо пренос значења заснован на предметно-логичкој повезаности денотата, где део замењује целину, те се може класификовати као подврста метонимије.

Приликом елаборирања појмовне метонимије и синегдохе, као механизми концептуализације, најбоље их можемо одредити у односу на већ поменуто механизме концептуализације појмовне метафоре и указивањем на њихове одлике, које их међусобно разликују. Говорећи о разликама између метафоре и метонимије морамо се, пре свега, осврнути на њихове сличности. Заправо, обе су по природи, као што смо већ истакли, појмовни феномени и могу представљати аутоматске, несвесне моделе размишљања, а самим тим и метафора и метонимија пружају разне могућности језику да развија своје инструменте транспозиције значења. Основна разлика између метафоре и метонимије огледа се у чињеници да помоћу метафоре можемо представити мање опипљив појам, помоћу другог утемељеног у нашем искуству, премештајући концептуални материјал са једног на други. Насупрот томе, метонимија нам допушта да категорију једног поља имамо на уму и користимо за другу категорију истог поља (Lakoff & Turner, 1989: 103, Βελοῦδης, 2005: 192, Драгићевић, 2007: 161, Kövecses, 2010: 175). Како Велудис истиче метафора је једносмерна, креће се од мање опипљивог ка опипљивијем појму. Метафора подразумева концептуални садржај за разлику од метонимије, која може да се јави између нејезичких елемената реалног света и разних појмова попут времена, али и између речи и одговарајућих појмова, такозваних „онтолошких подручја” у оба смера (Βελοῦδης, 2005: 194, Radden & Kövecses, 2007: 337).

2.2.2.2.1. Основна својства метонимије

На основу горенаведених постулата, као и најексплицитнијег, рекли бисмо, приказа корелације појмовне метафоре и појмовне метонимије, на које је Кевечеш јасно указао (Kövecses, 2010: 174–177) истичући четири фундаменталне разлике, издвојили смо основна својства метонимије:

- 1) Блискост – когнитивни процес метонимије заснован је на блискости два ентитета, успостављању менталне везе два уско повезана ентитета унутар истог домена у склопу нашег концептуалног система, при чему изузетна блискост два ентитета омогућава језичком изразу да указује буквално на први ентитет, а метонимијски на други ентитет.

- 2) Појмовна метонимија, као појмовни феномен, успоставља везу између два појма, између језичких јединица и одговарајућих концепата, појмова, али и између језичких јединица и ствари/догађаја из реалности (нелингвистичких елемената реалног света), такозваних „онтолошких подручја”.
- 3) Реверзibilitет – метонимија која може да се јави између нејезичких елемената реалног света и разних појмова попут времена, али и између речи и одговарајућих појмова, најчешће у оба смера.
- 4) Једноставност структуре – метонимија као мисаона операција једноставнија је по структури од метафоре, будући да су ентитети обухваћени метонимијом у непосредној вези, за разлику од ентитета метафоре који су удаљени, те се мора познавати њихова структура како би се појмовна метафора *кодирала или декодирала* (Драгићевић, 2007: 163).

2.2.2.2.2. Функција метонимије

Будући да се метонимија више користи за успостављање менталне везе са циљним ентитетом који је, мање лако или лако доступан, њена функција је превасходно референтна, при чему функција разумевања није потпуно искључена. Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson, 2003: 30) метонимију схватају попут процеса, у коме се један ентитет користи како би се указало на други, а метафору и метонимију као различите врсте процеса. Метафору виде као процес схватања једне ствари у односу на другу, чија је основна функција разумевање, док би основна функција метонимије била референтна. Свакако, уз референтну функцију, не можемо изоставити функцију разумевања, па тако у примеру *долазити/доћи у праве руке*, *руке* указују на особе по принципу синегдохе, где се део односи на целину, али исто тако *праве руке* доприносе њиховом разумевању као поузданих особа, особа од поверења „бити добро чуван”.

2.2.2.2.3. Врсте метонимија

Као што смо већ споменули, посматрајући метонимију са различитих аспеката Драгићевић (2007) разликује три врсте метонимија: појмовну, лексичку и поетску метонимију.

Галандомос (Γαλαντόμος, 2008: 109–110), ослањајући се на Лејкофово и Тарнерово истраживање метафоре и метонимије (Lakoff & Turner, 1989: 103), у којем се указује на њихове различите карактеристике, истиче да се метонимија базира на суседности, тј. блиском односу два ентитета, а њена главна функција се своди на пружање менталног приступа ентитету који је мање познат. Како се, међутим, метонимијски односи не свде само на појмове, већ и на нејезичке елементе нашег окружења разликујемо: а) семиолошке метонимије б) референтне метонимије и в) појмовне метонимије (Lakoff & Turner, 1989; Radden & Kövecses, 2007; Kövecses, 2002; Βελοῦδης, 2005; Γαλαντόμος, 2008).

Заправо, рекли бисмо да су обе класификације одраз онтолошких подручја у којима се јавља метонимија, те стога Раден и Кевечеш (Radden & Kövecses, 2007) наводе метонимију знака²⁹,

²⁹ „ИКМ знака уједињује једну форму и један или више појмова. Тако су форма речи долар или знак за долар повезани са појмовима „новчана јединица долар”, „валута долар”, или, уопште, „новац”. По правилу, форма метонимијски стоји за појам који означава. 1) ФОРМА ЗА ПОЈАМ: долар за „новчану јединицу долар” (Radden & Kövecses, 2007: 338–339, уп. са Расулић и Кликовац, 2014: 311).

метонимију референције³⁰ и метонимију појма. За више информација испитати илустрације идеализованих когнитивних модела појма и метонимије, које су представили Раден и Кевечеш (Radden & Kövecses, 2007: 335–359, уп. са Расулић и Кликовац, 2014: 307–336), будући да њихова детаљна класификација не представља наш предмет интересовања.

2.2.2.3. Метафтонимија

Термин *метафтонимија* изнедрио је Хосенс (Louis Gossens) 1990. године у раду³¹ у коме се по први пут дефинише појава садејства метафоре и метонимије и постаје предмет многих испитивања (Драгићевић, 2005: 185).

Све до Хосенсове студије није било евидентираних научних истраживања по питању метафтонимије иако је сама појава уочена раније на пољу когнитивне лингвистике. Тек са нормирањем термина на плану израза и садржаја буди се интересовање за: а) интензивнијим испитивањем испреплетаности и узрочно-последичне везе метонимије и метафоре, као и б) одобравањем или одбацивањем Хосенсових хипотеза, јединства метафоре и метонимије при чему природа појмовних метафора може бити уједно и метонимијска и метафорична али и за в) класификацију односно степеновање типа односа метафоре и метонимије.

Хосенс испитујући интеракцију метафоре и метонимије успоставио је четири типа мапирања у оквиру метафтонимије: метафора из метонимије, метонимија унутар метафоре, метафора унутар метонимије и дeметонимизација унутар метафоре (Goossens, 2003: 362–366). Хосенс наводи фразеологизам *бити се у груди* (to beat one's breast) као пример за метафору из метонимије и објашњава да метонимија лежи у акту ударања у груди, будући да су груди део тела у коме је смештено срце а самим тим и емоције. Некадашња религијска пракса ударања, пре свега жена, у груди била је одраз негативно обојеног емоционалног стања туге или кривице (Goossens, 2003: 362). Грудни означавају емоције и на тој метонимији се заснива метафорична слика некадашње религијске праксе. Хосенс представља метонимију унутар метафоре примером *ујести се, угристи се за језик* (to bite one's tongue off) у коме су језик и говорна способност у логичкој метонимијској вези. Међутим, како би се овај фразеологизам исправно разумео (а не дословно) мора доћи до метафоричког пресликавања значења. Стога се сам чин самосакаћења узима за осећање кајања због нечега што је управо изречено (Goossens, 2003: 364). Метафору унутар метонимије Хосенс (Goossens, 2003: 366) уочава у фразеологизму (to be/get up on one's hind legs) који означава особу која се труди да што боље образложи своје ставове, рекли бисмо, *из петних жила*. Ту сличност између физичког положаја који човек заузима приликом успињања и устајања да се јавно говори Хосенс објашњава метонимијом, док је метафора постигнута поређењем става животиње и става људи који нешто образлажу. Дeметонимизацију унутар метафоре Хосенс објашњава фразеологизмом *подржати некога само на речима* (to pay lip service to) у коме метонимија лежи у логичкој повезаности усана и говорне способности, а чин плаћања има

---

³⁰ „ИКМ референције повезује ентитете из стварног света са знаковима, појмовима и формама. Стога имамо три типа ИКМ референције и могућих метонимија... У сва три типа метонимије референције, метонимијски циљ је нека ствар или догађај из стварног света”. 1) ФОРМА – ПОЈАМ ЗА СТВАР/ДОГАЂАЈ: реч *крава* за стварну краву; 2) ПОЈАМ ЗА СТВАР/ДОГАЂАЈ: појам „крава” за стварну краву; 3) ФОРМА ЗА СТВАР/ДОГАЂАЈ: језичка форма *крава* за стварну краву (Radden & Kövecses, 2007: 339–340, уп. са Расулић и Кликовац, 2014: 312–313).

³¹ Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics*, 1-3, 323-340.

метафорично значење. Израз је демотинимизиран секуларизацијом, преласком из еклазијастичне у колоквијалну употребу (Goossens, 2003: 366).

Међутим, осамдесетих година јавља се струја когнитивиста (Кевечеш, Лејкоф, Барселона, Раден, Дирвен и др.) која заступа базичност метонимије, односно заснованост појмовних метафора на метонимији.

Отуда Галандомос (Γαλαντόμος, 2008: 110–111), по угледу на Радена (Radden, 2003) и Барселону (Barcelona 2003, 2003б), за представљање истог феномена указује на термин метафора заснована на метонимији, који подразумева међузависност два концептуална средства и наводи четири типа метафора које су базиране на метонимији:

- метафора заснована на метонимији где појмовна подручја карактерише заједничка емпиријска основа. У примеру *οι τιμές εκτινάχτηκαν στα ύψη* (досл. 'цене су лансиране у вис') појмовна метафора гласи НАЈВИШЕ ЈЕ ГОРЕ.
- метафора заснована на метонимији у којој су појмовна подручја у вези са подзначењима. Метонимјски односи у вези су са дијалогским конотацијама, а секвенцијални догађаји, догађај, резултат, место и активност доприносе изгледу метафоре. Пример *κάνει μεγάλη ζωή* (досл. 'живи живот') почива на појмовној метафори ДОБРО ЗДРАВЉЕ ЈЕ БОГАТСТВО, будући да се богатство доводи у везу са здравим животом, дакле можемо богатство видети као предуслов за добар живот.
- метафора заснована на метонимији у којој су појмовна подручја у вези са структуром категорија. На пример, категорија штета, и њена основна карактеристика телесна траума, доводе до појмовне метафоре ШТЕТА ЈЕ ТЕЛЕСНА ТРАУМА *πλήγωσε τα αισθήματά μου* (досл. 'повредио си моја осећања').
- метафора заснована на метонимији, у којој су појмовна подручја у вези са културним моделима. На пример, појмовна метафора БЕС ЈЕ ЛУДОСТ *με κάνεις έξαλλο* (досл. 'чиниш ме ван себе') доводи се у везу са појмовном метонимијом ЛУДО ПОНАШАЊЕ ЗА БЕС (Γαλαντόμος, 2008: 110–111).

Назнаке метафтонимије на подручју српског лексичког система уочава Гортан-Премк у *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, на примеру лексеме *глава* експлицирањем развијања више значењских група индукованих синегдохом, као и синегдохом у садејству са метонимијом или метафором (Гортан-Премк, 2004: 80, Драгићевић, 2005: 189).

Феномен метафтонимије такође је испитиван на пољу граматичких елемената или структура у виду извођења нових речи у енглеском језику (Bagasheva 2014, Lampropoulou, 2016). Ауторка Ламбропулу (Lampropoulou, 2016) на примеру енглеске речи *bottlefeed* досл. 'храњење из флашице' уочава метонимијску везу КОНТЕЈНЕР ЗА САДРЖАЈ где флашица стоји за млеко унутар флашице и осликава целу акцију, као и метонимијску везу ИНСТРУМЕНТ ЗА АКЦИЈУ. Истовремено значење речи *bottlefeed* схвата и као метафорично уколико се тумачи као снабдевање (Lampropoulou, 2016: 110).

Вршећи семантичко-концептуалну анализу фразеолошких јединица ексцерпираног корпуса у нашем четвртном поглављу дисертације, уочавамо примере, сличне примеру концептуализације страха који је представио Кевечеш (Kövecses, 1998) који сведоче о здружености метафоре и метонимије (и синегдохе), као и о условљености метафоре метонимијом и условљености метонимије метафором. На примеру грчке фразеолошке јединице *χαμηλώνω τα μάτια* (досл. 'оборити/спустити очи') приметили смо поред појмовне метафоре СТИД ЈЕ ОДСУСТВО КОНТАКТА ОЧИМА и метонимијску везу ОЧИ СТОЈЕ ЗА ПОГЛЕД. Потом на примеру *γδύνω*

κάποιοι με τα μάτια (досл. 'скидати некога очима') уочили смо да је транспоноване значења извршено посредством метафоре ЖАРКА ЖЕЉА/ЖУДЊА ЈЕ СКИДАЊЕ која се ослања на метонимијску везу ПОГЛЕД СУ ОЧИ. Слично је и у примерима *губи ми се с очију* и *χάσσο από τα μάτια μου!* (досл. 'губи се са мојих очију') у којима је значење фразеологизама индуковано појмовном метафором ЧОВЕКОВО ВИДНО ПОЉЕ (ВИДОКРУГ) ЈЕ ОГРАНИЧЕН ПРОСТОР и поменути метонимијским преносом (ОЧИ СТОЈЕ ЗА ПОГЛЕД). Такође у фразеологизму *завртети главу некоме* значење је транспоновано на основу метонимијске везе ГЛАВА → РАЗУМ, док се емоција, љубав, концептуализује као моћ, сила, снага, посредством појмовне метафоре ЛУБАВ ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА. То су само неки од примера метафтонимије које смо издвојили из наше анализе који представљају тип метафоре базиране на метонимији и метонимију унутар метафоре према Хосенсу, а истовремено осликавају учење Барселоне, Радена и других о метонимијској мотивацији појмовних метафора. Верујемо да преклапање ова два, делимично различита становишта, заправо потврђују да природа процеса концептуализације, у нашем примеру емоција, може бити истовремено метафорична и метонимијска.

Напоследку ишчекујемо студије које ће, пре свега, испитати оправданост термина који је формулисао Хосенс и које би у зависности од крајњег исхода могле имати за циљ и нормирање као и типологију здружености метафоре и метонимије, а на основу анализираних примера у нашој дисертацији закључујемо да постоје ситуације у којима су заступљена оба механизма, те остављамо разраду ове проблематике за нека будућа истраживања.

2.2.3. Контрастивна анализа

Контрастивна анализа, „analitička metodologija kontrastivne lingvistike kao obuhvatnijeg pojma” (Bugarski, 1996: 87) произашла је из упоредних проучавања „gramatičkih, a potom i fonoloških sistema pojedinih parova jezika u pedagoške svrhe” (Bugarski, 1996: 78). Представља најзаступљенији метод контрастивне лингвистике³² и свакако један од кључних метода на којима се базира истраживање овог рада. Пре него што пређемо на проблематику контрастивног истраживања, ваљало би дефинисати термин контрастивна анализа, који се често доводи у везу са термином компаративна анализа.

Контрастивна анализа³³, као и компаративна анализа језика, баве се изучавањем језика, али са аспекта различитих временских раздобља. Контрастивна анализа изучава језичке категорије, два или више језика са аспекта синхронije, и сродност језика није неопходан услов за анализу. За синхроно поређење сродних језика Терзић користи термин конфронтирање језика (Terzić, 1969: 37; Терзић, 1990: 13). Међутим, компаративна анализа језика подразумева изучавање језичких

³² Контрастивна лингвистика представља релативно младу лингвистичку дисциплину, будући да се дело Роберта Лада *Linguistics across cultures: Applied Linguistics for Language Teachers* публиковано 1957. године, сматра пионирским радом синхроног поређења лингвистика са којим заправо започиње развој контрастивних студија. Термин контрастивна лингвистика по први пут употребљава Бенџамин Ли Ворф (Benjamin Lee Whorf) 1941. године у свом чланку *Languages and Logic* (Bugarski, 1979: 23; Станковић, 2009: 65). Ворф истиче да је класификовање језика наше планете, при чему сваки води порекло од појединачног претходника, потом њихово смештање у генетске породице и праћење њиховог развоја кроз време, резултирало упоредном лингвистиком, а да је скицирање изразитих разлика „među jezicima – u gramatici, logici i opštoj analizi iskustva“ резултирало контрастивном лингвистиком (Vorf, 1979: 162–163).

³³ Ђорђевић (Ђорђевић, 2004: 7) наводи синониме термина контрастивна анализа, који се могу срести у литератури, попут: паралелни опис, диференцијалне студије, диференцијални опис, дијалингвистичка анализа, аналитичка конфронтација, аналитичка компарација, интерлингвална компарација, компаративна дескриптивна лингвистика и дескриптивно поређење. Ми смо се у раду определили за термин контрастивна анализа.

категорија у дијакронији, те је стога сродност језика нужан и неопходан услов. Компаративна анализа захтева, пре свега, интралингвалну анализу без које нема ни међујезичког поређења (Ђорђевић, 2004: 5), стога је карактерише ширина дескриптивне лингвистике која, заправо, омогућава упоређивање више језичких система.

Да би се разлике и сличности могле испољити приликом процеса контрастивног проучавања језика, неопходно је постојање основе за контрастирање, односно постојање контрастивних обележја, која представљају заједничка обележја језика који се упоређују (Михаиловић, 1970: 334). У нашем раду, језичка појава која представља основу упоређивања српског и грчког језика јесу заправо фразеолошке јединице, које садрже соматизме *глава*, *рука*, *око* и *срце*. Будући да су процеси перцепције, когниције, имагинације и концептуализације иманентни човеку, он усваја Л2 уочавајући одређене сличности и разлике са матерњим језиком (Lado, 1957: 2).

У зависности од улоге језика чије се појаве упоређују, контрастивна анализа може бити једносмерна и двосмерна. Једносмерна анализа подразумева да се појаве циљног језика анализирају и описују помоћу појава полазног језика, док двосмерно контрастивно проучавање „узима у обзир и резултате контрастирања језика А помоћу језика Б, и резултате контрастирања језика Б помоћу језика А“ (Михаиловић, 1970: 335) за коју смо се ми определили.

Након одређивања предмета анализе нашег истраживања, морамо дати одговор на следеће суштинско теоријско питање: *шта је то што се у грчком и српском фразеолошком систему може поредити*. Приликом контрастирања најмање два језика, утврђивање компарабилности се јавља као главни теоријски проблем. Дајући одговор на ово питање решавамо проблематику упоредивости двају језика. Како Ђорђевић упућује, проблем компарабилности је решаван на различите начине: 1) искључиво на основу семантичких, значењских критеријума, дакле компарабилне појаве су оне које су значењски приближно еквивалентне; 2) на основу семантичких, формалних и граматичких критеријума, па се компарабилним појавама сматрају кореспонденти који се формално и значењски поклапају; и 3) утврђивањем еквивалентног, идентичног, сличног, контрастног и различитог унутар упоредних језика (Ђорђевић, 2004: 53).

Будући да не постоји јединствена лингвистичка теорија као ни модел, који се могу применити на све видове контрастивних истраживања и помоћу којих се могу објаснити све језичке појаве, тако и проблематику компарабилности решавамо, у нашем случају, на основу еквиваленције коју здружимо с кореспонденцијом. Заправо, настојимо да детектујемо фразеолошке јединице са соматизмима *глава*, *рука*, *око* и *срце* које манифестују одређена позитивна или негативна емоционална стања у полазном, српском језику. Потом тражимо да ли постоје њихови еквиваленти узимајући у обзир, пре свега, семантички критеријум. Уколико утврдимо постојање еквивалента тежимо да установимо да ли је можда реч и о кореспонденту, формално и значењски подударним елементима из језичког система А у језичком систему Б циљног, грчког језика и обратно. Уколико сви критеријуми (семантички, формални и граматички) указују на подударност утврђујемо да је реч о потпуној еквиваленцији. Потпуна еквиваленција елемената фразеолошке јединице полазног језика подразумева да су елементи фразеолошке јединице циљног језика увек у сразмери 1:1 (Ђорђевић, 2004: 60). Стога је потпуна еквиваленција ретка, будући да подразумева потпуну обличну и садржинску подударност (*имати некога, нешто на оку/ἔχω στο μάτι (κάποιον, κάτι), дизати/дићи (подићи, уздигнути) главу/σηκώνω κεφάλι*).

Уколико фразеолошки пар не испуњава све поменуте критеријуме реч је о парцијалној еквиваленцији. Парцијална еквиваленција подразумева мање или више разлике на нивоу форме

фразеолошких јединица, али пак подударност на семантичком плану. Таквих случајева, видећемо у четвртом поглављу нашег рада, има највише.

Међутим, уколико у једном од анализираних језика не проналазимо одговарајућу фразеолошку јединицу, одн. уколико фразеолошку јединицу коју желимо да подвргнемо овом лингвистичком поступку контрастирања налазимо само у једном језику, не можемо говорити о компарабилности, те је реч о нултој еквиваленцији. У том случају трагамо за његовим преводним еквивалентом кога одликује приближна једнакост значења. Стога, компарабилност утврђујемо искључиво на основу семантичког критеријума и реч је о семантичкој еквиваленцији. Дакле, закључујемо још једном да се језици тешко могу контрастирати сепаратно од значења, а исто тако значење се приликом контрастирања не може посматрати мимо форме. Тиме оправдавамо нашу одлуку да удружимо два начина, еквиваленцију и кореспонденцију, ради решавања проблема компарабилности српског и грчког фразеолошког система.

Најзад, не можемо се бавити контрастивним проучавањем језика, а да се не осврнемо на технике којима се утврђују разлике између два језика на основу контрастивних обележја. Михаиловић (1970: 336–337) издваја две технике, субјективну, у којој испитивач на основу језичких компетенција одређује шта се сматра сличним, а шта не, и објективну, под коју подводи групни тест, преводни еквивалент и корпус. Будући да употреба корпуса – репрезента датог језика, скупа језичких облика селектованих по дефинисаним критеријумима, представља најпотпунију технику за пружање објективне оцене, ми смо се определили баш за њу. Све анализирани фразеолошке јединице анализирали смо на основу контекстуалног значења, било из примера које нуде фразеолошки речници/лексикони, било из примера које бисмо налазили електронским претраживањем, све у циљу прецизног утврђивања значења.

2.2.3.1. Лажни пријатељи

Решавањем проблема горепоменуте компарабилности, есенцијалног питања домена компаративно-контрастивне лингвистике, и утврђивањем врста формалне и садржинске кореспондентности, суочавамо се у нашој анализи истовремено и са сложеном међујезичком појавом *лажни пријатељи*³⁴ или *лажни парови*. Како се језици непрестано развијају и међају, усложњавају и односе међу собом. Ступањем у контакт долази и до појаве преношења језичких елемената (у нашем случају сложених лексичких јединица) једног језика у други (McMahon, 2005: 285). Они постају саставни део језика који их је преузео, а потом се прилагођавају његовим моделима. Неретко долази и до померања њиховог значења, проширивања, сужавања, као и до измене првобитног значења.

Лажни пријатељи, проблематика која је актуелна читав један век, нашла се у фокусу интересовања широке научне публике из домена семантике, традуктологије, дидактике, примењене лингвистике, лексикографије, психолингвистике, когнитивне психолингвистике и многих других дисциплина, али и у фокусу нашег истраживања. Термин *faux amis du traducteur* или *лажни пријатељи/лажни парови* први пут су употребили Кеслер и Дерокињи (Koessler & Derocquigny, 1928) 1928. године како би именовали појаву формално подударних лексичких јединица, а различитог значења (Бунтић, 1994: 31). Ивир лажне парове одређује као парове

³⁴ Појмовно-терминолошко одређење ових термина налазимо код Прћића (2012). Аутор под термином *лажни парови* подразумева „природу односа између парова речи“, док под термином *лажни пријатељи* подразумева „природу односа између лажних парова и преводилаца, ученика и студената страних и матерњих језика, сагласно значењу изворно француског термина“ (Прћић, 2012: 205).

„jezičkih (ne samo leksičkih) jedinica u dva razna jezika koje imaju nešto zajedničkog, ali nisu u svemu jednake” (Ivir, 1978: 112). Традиционално, лажни пријатељи воде заједничко порекло, стога су углавном били предмет изучавања језика из исте породице језика. Било је од велике важности испитати лексеме које готово идентично звуче, али су временом развиле различита значења (или само неко од значења) под различитим околностима у различитим језицима исте језичке породице. Међутим, са аспекта синхроније етимологија лажних парова није нужно иста, заправо хомофоне речи које представљају лажне парове могу бити и различитог порекла. Многе речи су позајмљиване посредно или непосредно из класичних језика (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994), но временом под утицајем техничко-технолошког развоја, али и у склопу процеса „интернационализације као опште тенденције језичких приближавања” (Ристић, 2006: 169) и други језици, западноевропски, постају расадници углавном стручних термина које радо прихватају остали језици, директно или путем трећег језика, како би попунили своје лексичке празнине. Овим путем се јавља опасност од појављивања лажних пријатеља и унутар несродних језика. Успостављањем језичког контакта, страни језик врши утицај на матерњи, али исто тако и матерњи врши утицај на страни језик (Ivir, 1968: 159), приликом чега се могу јавити бројни проблеми у употреби наизглед сличних речи и израза који се другачије понашају у различитим језицима, културама и окружењу, како код говорника матерњег језика, тако и код билингвала, али и странаца који усвајају страни језик.

За означавање истог појма у интернационалној библиографији општеприхваћен је термин *false friends/false cognates* (Mattheoudakis 1998). Матеудакис и Пацала (Mattheoudakis & Patsala 2009: 320–321) наводе и остале синонимне англицизме: *interlingual homographs* (Klein & Doctor 1992), *homographic non-cognates* (Gerard & Scarborough 1989), *pseudocognates* (De Groot & Comijs 1995), *deceptively transparent words* (Laufer 1989, 1997) и *misleading cognates* (Taylor 1976). Броз наводи и термине *false equivalents*, *false cognates*, *treacherous twins* и *false pairs* (Broz, 2008: 200). Што се тиче грчке терминологије у употреби су термини *ψευδόφιλες λέξεις/μονάδες* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, 1997), *ψευδοδιαφανείς ή ψευδόφιλες λέξεις* (Κασάλη-Ζωντανού 1997), *ψευδο-διαγλωσσικά ομότυπα* (Κυριαζή-Παλακωνσταντίνου 2001, 2005), као и *ψευδή ισοδύναμα, ψευδή ομόρριζα, δόλια δίδυμα, ψευδή ζεύγη* (Βαρσαμά, 2016: 212). У српској терминологији подједнако се употребљавају термини *лажни пријатељи* и *лажни парови*.

Бавећи се изучавањем проблематике лажних пријатеља констатоваћемо да постоји велики број радова који се бави опсервацијом лажних пријатеља на различитим језичким нивоима (семантичком, фонолошком, графолошко-ортографском, морфолошком, морфосинтаксичком, синтаксичком) из домена простих лексичких јединица (Rebora 1933, Skok 1939, Finlay 1971, Klajn 1969, Jernej 1977, Мурављев 1969, Ivir 1968, 1978, Клајн 1971, Hill 1982, Гајић 1984, Бунтић 1994, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, Mattheoudakis 1998, Дробњак 2001, Gouws, Prinsloo, Schryver 2004, Walsh 2005, Поповић 2005, Szpila 2005, Nicholls 2006, Каравесовић 2007, Mattheoudakis & Patsala 2009, Samardžić 2008, Јовановић 2008, Хлебец 1997, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Βλέτση 2009, Λεονταρίδη 2008, Вулетић 2010, Гудурић и Дробњак 2010, Varela 2011, Lewis, 2016, 2020, Ивић 2018, и многи други), за разлику од малобројних радова ове тематике из домена фразеологије (Пејовић, 2007, 2013, 2015; Тривић, 2015; Ковачевић, 2009). Управо због спознаје важности и значаја лажних пријатеља у оквиру фразеологије Пејовић у својој монографији *Контрастивна фразеологија шпанског и српског језика* (2015) посвећује читаво поглавље проблемима еквиваленције, вишезначности и лажним пријатељима. Чињеница која је и нас навела да се посветимо испитивању ове комплексне тематике, до сада спорадично испитиване у глобалу, а на подручју контрастивне анализе српског и грчког представља апсолутну непознаницу.

Податак који јасно указује на важност испитивања појаве лажних пријатеља јесте свакако публикавање специјалних речника. Инспирација за састављање оваквог типа речника проистекла је из потребе идентификације лажних пријатеља на релацији посматраних језика, као и њихове дескрипције и употребе кроз контекстуализоване примере³⁵. Свакако, међу најзначајнијим лексикографским публикацијама (Szpila, 2005) налази се вишејезични речник *Dictionary of False Friends* (1982) аутора Хил који је контрастирао енглески језик и четрнаест светских језика³⁶, између осталих и новогрчки језик. Потом бележимо и једнојезични речник *Cambridge International Dictionary of English* (1995) који пописује лажне пријатеље енглеског и других шестнаест језика. Такође на примеру контрастирања енглеског језика са грчким бележимо двојезични специјални речник лажних пријатеља *Αγγλο-Ελληνικό Λεξικό Ψευδόφιλων Μονάδων/ An English-Greek Dictionary of False Friends* (Τερκούραφ, 2005), а приликом контрастирања са српским језиком бележимо два двојезична специјална речника *Српско-енглески речник лажних парова* (Хлебец, 1997) и *Lažni prijatelji u engleskom jeziku* (Ковачевић, 2009). С друге стране контрастирање словенских језика, руског и српског, изнедрило је двојезични специјални речник *Сербско-руски русско-сербски словарь-справочник межъязыковых омонимов „ложные друзья” = Српско-руски руско-српски речник-приручник међујезичких хомонима „лажни пријатељи”* (2015).

Током спровођења контрастивне, семантичко-концептуалне анализе грчког и српског фразеолошког система уочили смо потенцијалне лажне пријатеље у нашем корпусу. Основни критеријум за идентификовање лажних пријатеља подразумевао је исту или сличну структуру, али делимично или потпуно различито значење. Самим тим наметнуло нам се и питање класификације лажних пријатеља. Многе досадашње студије о лажним паровима самосталних лексичких јединица бавиле су се и класификацијом лажних лексичких парова (Lado 1957, Ivir 1978, Kudela 1981, Прћић 2012, Вулетић 2010, Mattheoudakis 1998). Међутим, како су досадашња испитивања лажних парова у оквиру фразеологије углавном подразумевала спорадично испитивање колокацијског потенцијала истих лексема у различитим језицима, које приликом комбиновања са другим лексемама развијају различите семантичке реализације, проблематика класификације лажних пријатеља у фразеологији остаје неразрешена. Претпостављамо да ће се поменута проблематика тек наћи у фокусу стручних публикација.

Чини нам се да се ауторка Пејовић (Пејовић, 2015) најподробније позабавила типологијом фразеолошких јединица, те стога издвајамо предложену класификацију на примеру шпанске и српске фразеологије. Класификација шпанских фразема у три категорије извршена је на основу дистинкције између семантике и прагматике, односно значења и употребе – значење које се поприма у одређеним специфичним околностима (Mattheoudakis, 1998: 55). Прву категорију представљају „фраземи истоветне структуре а (делимично) различитог значења”, другу категорију представљају „фраземи сличне структуре а различитог значења” и трећу категорију представљају „фраземи делимично сличне структуре, истог значења а различите употребне вредности (прагматички лажни пријатељи)” (Пејовић, 2015: 159–163).

На основу наше контрастивне анализе српских и грчких фразеолошких јединица и уочених одређених категорија лажних пријатеља предлажемо типологију, засновану на кореспондентности

---

³⁵ Нешто више о значају контекстуализованих примера идиоматских израза приликом утврђивања њиховог значења и употребе, као и приликом откривања лажних пријатеља у фразеологији видети у: Рејовић, Андријевић, 2011.

³⁶ Готово сви европски језици, као и језици јужне и југозападне Азије бележе систематске сличности међу собом. Одређене подударности поменутих језика на пољу фонетике, морфологије, лексике неретко се аргументују заједничком пореклом језика из индоевропске породице, односно постојањем праиндоевропског језика од кога сви поменути језици воде порекло (Kristal, 1987: 296).

форме и садржине по принципу континуума вредности³⁷. Континуум можемо графички приказати као скалу, на чијем једном крају би били смештени прави парови (Crystal 2008: 83) који се подударају и на плану форме и садржине. На другом крају би били смештени апсолутни лажни парови (Mattheoudakis & Patsala, 2009: 321), код којих је присутно значајније одступање структуре и потпуно одсуство садржине. Остали случајеви би били смештени негде између, у зависности од степена подударања или неподударања форме и/или садржаја. Потенцијална класификација општег је карактера и може се применити на било који упоредиви пар речи, у било која два језика, „уз евентуална прилагођавања посебностима устројства тих двају језика” (Прћић, 2012: 216).

Континуум фразеолошких јединица започињемо правим паровима, фразеолошким паром идентичне форме и истог значења наклоности *гледати/погледати кога добрим оком*, *βλέπω κάποιον με/από καλό μάτι* (досл. 'гледати кога добрим оком'). Потом издвајамо категорију лажних парова коју одликује иста структура, али делимично различито значење³⁸. Грчки фразеологизам *του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι* (досл. 'некоме је ударила крв у главу') бележи искључиво домен „бес”, али не и домен „узбуђење – поцрвенети од узбуђења” (Matešić, 1982: 289) као што је то случај у српском језику *ударила је (појурила је, јурнула је и сл.) крв у главу (у лице, у образе) некоме*. Отуда овај, наизглед прави пар, сврставамо у категорију лажних парова. Затим наводимо категорију веома сличне структуре, а различитог значења. Један од уочених примера представља фразеолошки пар *παίζει το μάτι του* (досл. 'игра његово око'), *игра некоме око*. Грчка фразеолошка јединица *παίζει το μάτι του* (досл. 'игра његово око') функционише као квалификатор и именује „паметну особу”, за разлику од српског израза *игра некоме око* који номинира „треперење очног капка”. Овај пар мотивисан је истом сликом брзог померања ока, али на семантичком плану бележи псеудоеквиваленцију. Потом наводимо категорију код које смо уочили већа одступања на плану форме и свакако различито значење. Грчки фразеологизам *βυάζω τα μάτια μου (με κάποιον)* чије је дословно значење 'вадити очи (са неким)' означава чин сношаја, за разлику од српског фразеологизма *вадити очи коме* који означава непријатељски однос према некоме. Напоследку наводимо и пример готово различите структуре и значења. Српска фразеолошка јединица *носити мртву главу (на раменима)* означава емоционално стање негативне конотације, тугу, сету, покуњеност. Различите структуре грчки фразеологизам *φέρνω την κεφαλή κάποιου επί πίνακι* (досл. 'носити главу некога на тацни') именује „смрт”. Семантичка псеудоеквиваленција, као и већа одступања на плану форме смештају наведене фразеологизме на, рекли бисмо, сâм крај скале којом представљамо континуум лажних пријатеља.

Питање лажних пријатеља у фразеологији не може се истраживати независно од семантике фразеологизама, полисемије и хомонимије, као ни од проблематике компарабилности сложених лексичких јединица. Будући да се лажни парови могу манифестовати на свим разинама (морфолошкој, синтаксичкој, семантичкој...) ми језичку појаву сличне или исте структуре, а делимично или потпуно различитог значења називамо лажним пријатељима. Проучавањем оваквих појава, њиховим описивањем и бележењем у специјалне лексиконе, умногоме се олакшава процес усвајања страног језика, као и процес превођења, а истовремено и нуде решења за претпостављена потенцијална места спотицања.

³⁷ О континууму лексичких јединица и различитом степену пријатељства и лажног пријатељства видети у Прћић (2012), Gouws, Prinsloo & de Schryver (2004).

³⁸ Такозвани *μερικώς ψευδοφίλες λέξεις* (*partial false friends*) (Mattheoudakis, 1998).

2.3. Семантика соматизама

2.3.1. Семантички потенцијал најфреквентнијих соматизама

Семантички потенцијал соматизама манифестује се на плану семантичког обима и на плану семантичког садржаја лексема. „У том смислу семантички потенцијал обједињује семантички обим неке лексеме испољен у броју њених значења и семантички домет, који се огледа у природи тих значења и њиховој вези с примарним семантичким садржајем, тј. номинационом реализацијом” (Штрбац & Штасни, 2017: 25). Према томе, семантички обим³⁹ речи дефинишемо као скуп свих значења речи која сачињавају сложени систем семантичких реализација или семема одређене лексеме. Гортан-Премк (2004: 43–44) дефинише семантички садржај као „појмовну интерпретацију референта са релевантним елементима реализације, релевантним за парадигматски тип коме лексема припада”. Појмовна вредност и елементи реализације јесу, заправо, најмање несамосталне, интегралне и диференцијалне значењске компоненте, које међусобним комбиновањем реализују семантички садржај. Како додатно Гортан-Премк истиче, „појмовна вредност је изражена оним елементом који носи апстрактну информацију о категоријалној вредности лексеме, о њеној припадности каквој широј лексичко-семантичкој групи речи, тј. групи у којој све речи имају исту појмовну вредност; управо из ових разлога овај се семантички елемент назива... интегралном семом за целу лексичко-семантичку групу или архисемом” (*ibidem*). Ауторка истиче да релевантни елементи реализације „носе апстрактне информације о индивидуалним карактеристикама лексема, о оним карактеристикама на основу којих се једна лексема разликује од друге лексеме са истом архисемом; стога се оне и зову диференцијалним семантичким компонентама, диференцијалним семама или семама нижег ранга” (*ibidem*). Дефинишући основне појмове семантичког садржаја, међу његове саставне делове Гортан-Премк убраја и грамеме, које пружају категоријално-граматичке информације о роду, броју, морфолошком типу, а према наводима Драгићевић грамеме представљају најопштију сему у вези са хијерархијском организацијом и степеном општости (Драгићевић, 2007: 70). Међутим, оне неће бити предмет интересовања током нашег испитивања семантичког потенцијала соматизама.

Посматрајући семе са аспекта степена изражености код лексема приближно истог семског састава, Драгићевић истиче да постоје и експлицитне семе, те се разлика у значењу постиже њиховим различитим распоређивањем, будући да се у свакој од лексема експлицира у различитом степену. Ауторка запажа на примеру анализе семске структуре лексеме *мед* коју је спровела Кузњецова (1982: 35), мимо издвојених сема 1) течност, 2) густа, 3) слатка, 4) произведена, 5) од пчела, 6) из нектара цвећа) и имплицитну или потенцијалну сему, сему која изазива пријатност и која се остварује искључиво у неким секундарним значењима одређеног контекста (Кузњецова, 1982: 35, према: Драгићевић, 2007: 72). Овакво дефинисање потенцијалних сема блиско је и ауторкама Ристић и Радић-Дугоњић (1999: 47), које такође истичу да семе „нису експлицитно изражене у речничким дефиницијама, али с обзиром на то да припадају прагматичкој сфери, чине саставни део семног потенцијала без кога није могуће одредити синтагматску вредност речи”. Управо из овог разлога оне ће бити и предмет нашег интересовања.

Питање семантичког обима соматизама у српском и грчком језику нико још увек није испитивао на контрастивном плану из перспективе синхронije⁴⁰. Управо због неиспитаности ове

³⁹ У табелама се приказује абревијатуром СО.

⁴⁰ Лексика и фразеологија одређеног историјског периода осликавају актуелна друштвено-историјска дешавања која нам пружају информације о менталитету, стереотипима и култури иманентним одређеној друштвеној заједници. Нас

лексичке групе, зарад правилне лингвистичке анализе, желимо успоставити што потпунију везу између речи и онога што се њима означава. Првенствено желимо утврдити број значења селектованих соматизама. У табели која следи унети су добијени резултати по броја значења која налазимо у дескриптивним једнојезичним речницима српског⁴¹ и грчког⁴² језика.

Табела 3. Семантички обим соматизама у српском језику

<i>глава</i>	<i>рука</i>	<i>око</i>	<i>срце</i>
36	14	28	15

Табела 4. Семантички обим соматизама у грчком језику

<i>κεφάλι</i>	<i>χέρι</i>	<i>μάτι</i>	<i>καρδιά</i>
10	14	16	15

У српском језику нешто је шири семантички дијапазон приказаних соматизама које бележе речници. Интересантно је да соматизми *рука* и *срце* у српском језику и соматизми *рука/χέρι* и *срце/καρδιά* у грчком језику бележе исти број семантичких реализација.

Семантички домет представља природу свих семантичких реализација сваког соматизма, односно његовог сложеног семантичког система. Семантички садржаји припадају различитим доменима стварности. Испитивањем семантичког домета одређене лексеме желимо расветлити значења која она актуелизује, тј. желимо рашчланити тај сложени семантички систем на основне семантичке компоненте – такозване семе. Однос сема је узајамно зависан, тако да можемо утврдити и везу остварених семантичких реализација са примарним семантичким садржајем који обавља функцију номинације. Примарне семантичке реализације соматизама увек ће припадати телесном домену, „али се у многим случајевима у његовим оквирима развијају и секундарна значења, која се односе на појмове блиске деловима тела именованим одговарајућим соматизмом” (Штрбац & Штасни, 2017: 25). Рашчлањавањем комплексне полисемантичке структуре соматизама разоткривамо активне и продуктивне семе, али исто тако и непродуктивне семе. Нашу пажњу привлаче активне семе, које мотивишу процес фразеологизације.

занима како се пресликава актуелна ситуација у грчком и српском друштву посредством језичког система. Испитивање проширивања и сужавања семантичког обима речи у дијахронијској перспективи, губитак појединих архаичних значења речи и јављање нових, консултујући етимолошке и историјске речнике, такође би било од неизмерне важности за лингвистичка истраживања, али то остављамо за нека од будућих проучавања.

⁴¹ За одређивање броја значења лексема *глава* и *око* коришћен је речник РСАНУ, док је за лексему *рука* и *срце* коришћен речник РМС6. У обзир смо узимали сва наведена значења, као и подзначања, без обзира на означен квалификатор.

⁴² За одређивање броја значења лексеме *глава* коришћен је Бабињотисов речник (Μπαμπινιώτης, 2002), лексема *рука* и *срце* коришћен је Криарасов речник (Κριάρας, 1995), док је за лексему *око* коришћен Триандафилидисов речник (Τριανταφυλλίδης, 1999). У обзир смо, такође, узимали сва наведена значења, као и подзначања, без обзира на означен квалификатор.

2.3.1.1. Соматизам *глава*

2.3.1.1.1. Семантички потенцијал соматизма *глава* у српском језику

Соматизам *глава* бележи убедљиво највећи број семантичких реализација, чак 36 значења, која смо забележили у оквиру семантичког обима и која су лексикографски документована у 19 тачака РСАНУ. Примарна семантичка реализација гласи ‘горњи део човечијег, односно предњи део животињског тела у коме се налази мозак и главна чула’, у коме семантичко језгро сачињавају експлицитна компонента – архисема: део тела, а имплицитне компоненте – диференцијалне семе: позиција (горњи, предњи), облик (округласт), посесор (човек или животиња), садржај (мозак, главна чула) и функција (мишљење, расуђивање).

Примарно значење конституише домен ЛЈУДСКОГ ТЕЛА у који, такође, спадају семантичке реализације ‘страна металног новца на којој је нечији лик или каква друга ликовна представа’ и ‘коса, власи’ чија значења су мотивисана семантичком компонентом која носи информацију о положају.

Семантичка реализација ‘памет, интелигенција; мисли, свест, сећање; схватање, дух’ настаје метонимијским путем, тако што се сема функције мозга, диференцијалне семе садржаја примарног значења, преноси везом ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА коју врши или везом ГЛАВА → ОНО ШТО ЈЕ У ЊОЈ. Секундарно значење ‘умна, даровита особа’ настаје, такође, метонимијским путем, прецизније путем синегдохе ДЕО → ЦЕЛИНА инспирисано семом функције. Наведене семантичке реализације сврставамо у домен ИНТЕЛЕКТА.

Секундарна значења ‘особа, личност, појединац’, ‘личност која руководи, управља; старешина, руководилац, вођа, првак’, ‘онај који се својом способношћу, својим талентом највише истиче у једној делатности, главни представник’, индукована су синегдохом ДЕО → ЦЕЛИНА. Значења ‘део веће војне јединице истурен у правцу кретања, чело војске’ и ‘почетни део неког низа или поворке, чело’ индукована су метафоричком везом која је мотивисана имплицитном компонентом позиције и спадају у домен ЧОВЕКА.

Значење ‘живот’, као и ‘убиство у крвној освети; утврђена цена која се плаћала братству убијеног приликом измирења, крвнина’ индуковано је, такође, метонимијском везом ГЛАВА → ЖИВОТ, односно губитак главе, губитак живота, а спада у истоимени домен.

Семантичка реализација ‘грло, брав’ из домена ЖИВОТИЊА индуковано је синегдохом. Будући да архисема соматизма *глава* гласи ‘део тела људског или животињског’ отуда се јавља синегдоха ДЕО (ГЛАВА ЖИВОТИЊЕ) → ЦЕЛИНА (ЖИВОТИЊА). Овде, међутим, можемо увидети и појаву симилисемије (сличнозначност) коју Гортан-Премк придружује појавама полисемији и платисемији (Гортан-Премк, 2004: 60; Штрбац & Штасни, 2017: 37). Симилисемија се огледа у способности лексеме која у својој номинационој реализацији именује више референата, семантичких садржаја, у овом случају су то горњи део човечијег тела и горњи део животињског тела, чије су архисеме, али и семе сличног садржаја.

У семантички домен БИЉАКА улазе значења ‘цвет, цваст биљке (код које је то најкрупнији део); крошња дрвета’, ‘главица’, ‘задебљали део чокота винове лозе, крља, гица; задебљање на обрезању делу стабла из којег избијају ластари’ која настају метафоричким путем и која су мотивисана диференцијалном семом облика.

Семантичке метафоричне реализације ‘заобљени, проширени, задебљали крај или део предмета’, ‘језгро комете са омотачем’, ‘део неких сложених предмета у који се углављују, односно за који се причвршћују поједини други њихови делови; место састава делова сложених

предмета', 'извесна количина неке материје којој је дат лоптаст, купаст или ваљкаст облик и која је служила као нека врста мере', 'један од крајева, један од прилазних делова каквог објекта издуженог облика', 'део цркве романског стила (обично полукружни у дну великог црквеног брода)' мотивисане су имплицитном компонентом семе облика, значења 'врх, вршак на горњем делу нечега', 'горњи део гудачких и неких жичаних инструмената у којем су чивије за затезање жица', мотивисана су пак семом положаја и припадају семантичком домену МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ. Истом домену припада и значење 'одељак књиге или другог списка који чини извесну целину, поглавље' које се развија посредством везе ДЕО (ГЛАВА) – ЦЕЛИНА (ТЕЛО) → ДЕО (ПОГЛАВЉЕ) – ЦЕЛИНА (КЊИГА).

2.3.1.1.2. Семантички потенцијал соматизма κεφάλι/глава у грчком језику

Соматизам κεφάλι/глава у грчком језику бележи знатно мањи број семантичких реализација, свега 10, које смо забележили у оквиру семантичког обима и које су лексикографски документоване у Бабињотисовом речнику (Μπαμπινιώτης, 2002). Примарна семантичка реализација гласи 'највиши део људског тела, који обухвата лобању заједно са очима, устима, ушима, носем и мозгом'. Семантичко језгро сачињавају експлицитна компонента – архисема: део тела, а имплицитне компоненте – диференцијалне семе сачињавају: позиција (највиши), облик (округласт), посесор (човек), садржај (мозак, очи, уши, нос, уста), функција (мишљење, расуђивање).

Примарно значење конституише свакако домен ЉУДСКОГ ТЕЛА у који, такође, спада и семантичка реализација 'горњи део пениса, главих', чије значење је настало посредством метафоре, мотивисано семантичком компонентом која носи информацију о положају.

Секундарно значење 'предњи део или горњи део тела, углавном кичмењака' соматизма κεφάλι/глава у грчком језику, развија архисема мотивисана диференцијалном семом позиције, као и посредством метафоре и припада домену ЖИВОТИЊА. У грчком језику не можемо увидети појаву симилисемије коју смо опазили у српском језику, будући да лексема у својој номинационој реализацији именује само горњи део човечјег тела. Значење 'особа или животиња као јединка представник групе, мноштва или стада' у зависности од врсте којој припада, људској или животињској, развијаће домен ЖИВОТИЊА или ЧОВЕКА. Оба значења настају метонимијским путем, тачније синегдохом ДЕО → ЦЕЛИНА.

Семантичка реализација 'ум као центар људског мишљења, когнитивних функција' настаје метонимијским путем, тако што се сема функције мозга, диференцијалне семе садржаја примарног значења, преноси везом ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА коју врши или ГЛАВА → ОНО ШТО ЈЕ У ЊОЈ. Имплицитна сема функције изузетно је продуктивна у грчком језику и мотивише велики број фразеолошки везаних значења. Секундарно значење 'особа изузетних менталних способности' настаје, такође, метонимијским путем, прецизније путем синегдохе ДЕО → ЦЕЛИНА у садејству с метафором и инспирисано је семом функције. Наведене семантичке реализације сврставамо у домен ИНТЕЛЕКТА.

Домен ЖИВОТ конституише значење 'живот', настало посредством синегдохе, везом ДЕО → ЦЕЛИНА, односно ГЛАВА → ЖИВОТ. Отуда губитак главе доводи до губитка живота и ова веза мотивише велики број фразеолошких значења.

Семантичке метафоричне реализације 'све што има облик или подсећа на главу', 'све округло, лоптасте форме или има положај који подсећа на главу', као и 'мерна јединица која

одговара дужини (људске или животињске) главе’, мотивисане су имплицитном компонентом семе облика или положаја и припадају семантичком домену МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ.

Табела 5. Семантички домет соматизма глава, κεφάλι/глава

Сом.	Домен						
<i>глава</i>	људско тело	интелект	човек	живот	материјални свет	биљке	животиње
<i>κεφάλι/глава</i>	људско тело	интелект		живот	материјални свет	животиње	

2.3.1.1.3. Закључне напомене

Након анализирања семантичког обима соматизама *глава* и *κεφάλι/глава* можемо приметити да постоји велики несклад семантичких реализација поменутих лексема у анализираним језицима. У српском језику забележили смо чак 36 семантичких реализација, док смо у грчком језику забележили свега 10. Међутим, велика дискрепанција семантичких реализација са аспекта семантичког обима не искључује могућност појаве аналогних или пак идентичних значења. Значења која је развила лексема *κεφάλι/глава* налазимо и у структури значења лексеме *глава*, с тим што она развија и додатних 26 значења, која не документује ниједан лексикограф новогрчког језика. Што се тиче ових 10 значења, можемо рећи да се карактер реализације значења умногоме поклапа. Чак се и семантички домен најзаступљенијих реализација у великој мери поклапа у виду људског тела, интелекта, постојања и предмета и животиња, док је домен БИЉАКА заступљен само у српском језику.

2.3.1.2. Соматизам *рука*

2.3.1.2.1. Семантички потенцијал соматизма *рука* у српском језику

Соматизам *рука* бележи, такође, велики број семантичких реализација, одн. 14 значења која смо забележили у оквиру семантичког обима, која су лексикографски документована у 10 тачака РМС. Према М. Дешићу, у Вуковом *Српском рјечнику* (1987) лексема *рука*, такође, има 14 значења, док је у трећем издању речника додато још једно значење преузето из Вукових маргиналија другог издања, те на тај начин спада у речи са највећим бројем забележених значења у поменутом речнику (Dešić, 1990: 69).

Примарна семантичка реализација соматизма *рука* гласи ‘један од горњих удова човечјег тела, екстремитета од рамена до врхова прстију’. Декомпоновани садржај појмовне вредности лексеме *рука* обухвата следеће компоненте – архисему: део тела, и диференцијалне семе: позицију (горњи, доњи, леви, десни), посесор (човек), функцију (рад) и својство (два, пар). У семантичке

универзалије из анатомског домена Вјежбица уврштава концепт руке, поред концепта тела. Наводи да се концепт руке, наспрам семантичког примитива тела, може разложити на простије концепте и објаснити посредством њих, без укључивања осталих делова тела, будући да универзалија руке подразумева примитиве део, тело (Wierzbicka, 2007: 25–28). Соматизам *рука* концептуализује се као један од два дела тела. Међу наведеним семантичким компонентама издваја се потенцијална сема функције, која мотивише реализацију већине слободних и фразеолошки везаних значења. Сема функције је извориште метонимијске трансформације значења.

Архисема део тела развила је и значење меронима *шаке* соматизма *руке* као његовог холонима, односно ‘крајњи део тога екстремитета, од зглоба изнад шаке до врхова прстију’, што је мотивисано диференцијалном семом позиције метонимијским путем.

Друго значење ‘посао, рад, делатност’ индуковано је метонимијском трансформацијом по моделу ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, мотивисано денотативном семом функције. Иста диференцијална сема функције је мотивишућа и код семантичких реализација ‘рукопис’, ‘власт, моћ, надлежност, својина’, које настају метафоричним транспонованем значења.

Значење ‘извршилац каквог посла, радник’ индуковано је синегдохом ДЕО (РУКА) → ЦЕЛИНА (ЉУДСКО ТЕЛО) и припада домену ЧОВЕК. Истом домену припада и значење ‘друштвени слој, сталеж, ранг’, које је последица садејства синегдохе и метафоре ДЕО (РУКА) → ЦЕЛИНА (ЉУДСКО ТЕЛО) и метафоре инспирисане семом позиције.

Секундарно значење ‘страна (лева или десна)’ за разлику од претходних значења која су мотивисана семом функције, мотивисано је диференцијалном семом позиције. Значења ‘начин, метод (рада, понашања и сл.)’, ‘слобода рада, деловања, поступања, иницијатива’ такође су мотивисана диференцијалном семом функција и њихова значења су настала посредством метонимијске везе и метафоре. Једна семантичка компонента пружа информацију о функцији а друга семантичка компонента пружа информацију о начину. Значење ‘врста, каквоћа’, као и ‘начин, метод (рада, понашања и сл.)’, као и претходна значења, конституишу семантички домен КВАЛИФИКАТОР. Даљим развијањем модела ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА коју обавља, ГОРЊИ ЕКСТРЕМИТЕТ → НАЧИН ДЕЛОВАЊА, квалификативном детерминацијом соматизма реализује се компонента којом се имплицира начин деловања.

Лексемом *рука* може се, такође, манифестовати душевно, односно ЕМОЦИОНАЛНО СТАЊЕ, расположење у народном песништву као ‘срећа’. Међу лексикографски документованим значењима налази се и значење ‘(обично с додатком: (за)просити, (по)нудити, дати, затражити) пристанак на брак⁴³, настало у процесу фразеологизације. Инспирисано је семом функције руке, односно гестом узимања и пружања, али праћено емоционалним стањем из домена ЉУБАВИ. Стога смо све наведене реализације сврстали у овај домен.

---

⁴³ Детаљније о овој семантичкој реализацији видети нешто касније поглавље *Семантичка и концептуална анализа соматизма рука*, подеољак *Рука у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЉУБАВ, СИМПАТИЈЕ*.

2.3.1.2.2. Семантички потенцијал соматизма *χέρι/рука* у грчком језику

Соматизам *χέρι/рука* бележи, такође, велики број семантичких реализација. Највећи број значења (14), пописао је Криарас (Κριάρας, 1995: 1489–1491) и лексикографски документовао у 10 тачака. Примарна семантичка реализација гласи ‘сваки од оба горња екстремитета човека (као и човеколиких мајмуна), који почињу од рамена и завршавају се прстима’. Овде опет можемо увидети појаву симилисемије, коју смо истакли код лексеме *глава*. Заправо, лексема *χέρι/рука* у својој номинационој реализацији именује више референата, семантичких садржаја, попут горњег екстремитета, како човека, тако и човеколиког мајмуна. Према томе, архисеме, али и семе сличног садржаја, указују на сличнозначност. Декомпоновани садржај појмовне вредности лексеме *χέρι/рука* обухвата следеће компоненте – архисему: део тела, и диференцијалне семе: позицију (горњи, леви, десни), посесор (човек, човеколики мајмун), функцију (рад) и својство (два, пар). Соматизам *χέρι/рука* концептуализује се као сваки од оба дела тела принципом двојства.

Архисема, део тела, развила је у грчком језику секундарно значење меронима *шаке*, соматизма *руке* као његовог холонима, односно ‘део руке од зглоба до врхова прстију, који представља за човека орган којим хвата и рукује предметима’, иако у грчком језику лексема за тај мероним не постоји. Заправо, теоријске поставке А. Вјежбицке истичу да постојање одређеног концепта у одређеној говорној заједници није условљено постојањем посебне лексеме, тај концепт се може обележити и полисемичном лексемом, али је зато много важније постојање самог значења (Wierzbicka 2007: 29, у: Штрбац & Штасни, 2017: 11). С тим у вези, сложили бисмо се са чињеницом постојања природног семантичког метајезика који је састављен од универзалних семантичких примитива. Заправо, сам начин концептуализације се може разликовати од језичке заједнице до језичке заједнице, као и сама класификација делова тела, али концепт тела мора бити основни универзални модел својствен свим друштвима. Значење је мотивисано диференцијалном семом позиције метонимијским путем и припада домену ЛЈУДСКО ТЕЛО.

Значење ‘особа која нешто ради ручно, радник’ индуковано је синегдохом ДЕО (РУКА) → ЦЕЛИНА (ЛЈУДСКО ТЕЛО) и припада домену ЧОВЕК.

Значења ‘средство рада’, ‘чин рада’, ‘средство вршења утицаја или интервенисања’, ‘одговорност, управљање и контрола од стране некога’, ‘окупација, својина, власништво’ индукована су денотативном семом функције и настају метафоричним транспоновањем значења. Сврстали смо их у семантички домен ДЕЛОВАЊА.

Значења ‘употребљен, полован’, ‘чин који се понавља, доза, пут’, ‘чињеница да... је неко јело одлично спремљено’ такође су мотивисана семом функције и њихова значења су настала посредством метонимијске везе и метафоре. Једна семантичка компонента пружа информацију о функцији, а друга семантичка компонента пружа информацију о начину. Конституишу семантички домен КВАЛИФИКАТОР даљим развијањем модела ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА коју обавља, ГОРЊИ ЕКСТРЕМИТЕТ → НАЧИН ДЕЛОВАЊА. Квалификативном детерминацијом соматизма реализује се компонента којом се имплицира начин деловања. Секундарно значење ‘положај или смер’ мотивисано је семом позиције за разлику од претходних значења која су мотивисана семом функције.

Значењима ‘дршка инструмента или посуде’ и ‘ручица’ мотивишућа је била сема изгледа, будући да ова значења номинирају предмете који изгледом подсећају на екстремитет руку и сврставамо их у семантички домен ПРЕДМЕТА. Настају метафоричним путем.

Табела 6. Семантички домет соматизма *рука*, *χέρι/рука*

Сом.	Домен				
<i>рука</i>	људско тело	деловање	човек	квалификатор	емоционално стање
<i>χέρι/рука</i>	људско тело	деловање	човек	квалификатор	предмет

2.3.1.2.3. Закључне напомене

Упоредном анализом закључујемо да је семантички обим обеју лексема идентичан и обухвата чак 14 значења, што наведене соматизме оба језика класификује међу вишеструко многозначне именице⁴⁴. Поклапање семантичког обима лексема не имплицира идентичан начин развијања семантичких реализација, као ни семантичких домена. Међу наведеним семантичким компонентама издваја се сема функције, која је мотивишућа за реализацију већине значења. То нимало не чуди, будући да Раздобудко-Човић наводи у етимолошкој одредници речи *рука* да је орган рука назван по функцији ‘што се скупља’, која је у прошлости играла веома важну улогу (Раздобудко-Човић, 2001: 160). У српском језику сема функције је извориште метонимијског трансформисања значења, док су у грчком језику значења нешто апстрактнија и самим тим је њихово трансформисање метафорично. Мимо особине реалије функције у грчком језику, сема спољашњег изгледа је такође активна, али у знатно мањем обиму у односу на сему функције. Свакако, најзанимљивији закључак, од изузетне важности за други део нашег истраживања (концептуализацију фразеолошких јединица из семантичког поља емоција), јесте постојање емоционалног стања СРЕЋЕ у семантичком дијапазону лексеме *рука*. Овај домен изостаје из семантичких реализација лексеме *χέρι/рука* и конфигурише семантички домен ПРЕДМЕТА, наспрам домена ЕМОЦИЈА. Овај податак би требало да има одређене консеквенце по фразеолошки систем грчког језика с аспекта емоција и емоционалних стања о чему ће бити више речи у поглављу бр. 4.2.

2.3.1.3. Соматизам *око*

2.3.1.3.1. Семантички потенцијал соматизма *око* у српском језику

Семантички обим соматизама који смо приказали до сада, несумњиво потврђује чињеницу да лексему *глава*, која поседује најразуђенију семску структуру, лексема *око* прати у стопу. Реч је о лексеми диференцијалних сема изузетно високог ранга⁴⁵. РСАНУ бележи 28 реализација исказаних у 9 тачака.

Атомизацијом примарног значења ‘орган чула вида у човека или животиње’ можемо приказати семантичко језгро сачињено од архисеме: део тела и диференцијалних сема: посесор

⁴⁴ Раздобудко-Човић именице са преко 10 значења сматра вишеструко многозначним, а именице које имају 2–10 значења многозначним (Раздобудко-Човић, 2001: 148).

⁴⁵ Ауторке Штрбац и Штасни наводе да уз фразеологизме са компонентом *глава*, експресивни изрази са компонентом *око* концептуализују највећи број домена, чак 11 различитих семантичких домена (2017: 97).

(човек или животиња), својство (два, пар), функција (вид). Архисема потом, метонимијским путем ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, ОКО → ВИД развија секундарна значења ‘поглед, видно опажање, смер и домашај гледања; надзирање, надгледање’, која смештамо у домен ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ.

Метонимијска веза ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, у садејству са квалификативном детерминацијом соматизма развија многа фразеолошка значења иманентна семантичком домену КВАЛИФИКАТОР, орган вида одређеног својства → радња гледања остварена на одређени начин и праћена субјектовим емотивним стањем (Штрбац & Штасни, 2017: 98).

Значење ‘орган вида као симбол живог и свесног човека, или као симбол човека као сведока и очевица’ индуковано је синегдохом ДЕО (ОКО) → ЦЕЛИНА (ЧОВЕК) и припада домену ЧОВЕК.

Сва слободна значења настала су метафоричним трансформисањем значења која су мотивисана диференцијалном семом облика. Она је, свакако, најпродуктивнија у српском језику и развија значења искључиво из домена МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ, као што су: ‘извор изнад којег се вода скупља и ствара језерце’, ‘дубоко место у потоку, реци, језеру, обично са подводним извором, вир’, ‘место у језеру где нема растиња, вегетације и где је вода бистра’, ‘омање планинско језеро’, ‘ограђено место, преграда, преградак у амбару’, ‘назив за разне саставне делове предмета или за предмете који подсећају на око или представљају неки отвор, прстен итд.’, ‘направа са стакленим, кружним прозорчићем која се ставља на врата, шпијунка’, ‘један од низа отвора на мрежи’, ‘прорез, рупица направљена на платну, кожи, тканини и сл.’, ‘отвор на рибарској врши’, ‘отвор котве, сидра за који је причвршћен ланац’, ‘отвор, ушице на клинастој ужарској алатки’, ‘отвор, обично на прстену, у који је уграђен украсни камен; сам тај камен’, ‘део на рубу опанка где извирује проденута врпца’, ‘петља, очица на пређи, плетиву’, ‘отвор, петљица на нитима ткачког разбоја’, ‘отвор на јајету, постољу топа, помоћу којег се он спаја с предњак’, ‘опште рупа, шупљина на нечему’, ‘округла шара на пауновом репу’, ‘уопште шара, мотив, украс који подсећа на око’, ‘лучни део моста, млина и сл., свод, отвор испод лука на мосту, млину и сл.’, и ‘заметак, зачетак у јајету’.

Соматизам *око* на основу свог семантичког обима формира и семантички домен БИЉАКА, помоћу значења ‘залистак на стабљници из кога ће се развити лист, цвет или нићи изданак, пуп, пупољак’, ‘удубљење са заметком клице на кртоли кромпира’ која су мотивисана диференцијалном семом облика и настају, такође, метафоричким путем.

Семантичку реализацију ‘назив од милоште, у обраћању драгој особи’ смештамо у домен ЕМОЦИЈА. Наведено значење настаје истовременим деловањем денотативне семе орган и потенцијалне семе драгоценост. Сема орган, око метонимијском везом, прецизније посредством синегдохе стоји за особу ОКО → ОСОБА, а потенцијална сема драгоценост развија значење драге, вољене особе, око као ДРАГОЦЕНОСТ → ДРАГА ОСОБА.

Будући да опажајна активност подразумева прикупљање спољашњих информација које се потом, даљим ангажовањем другог соматизма *мозга*, когнитивним активностима, обрађују и омогућавају процес спознавања стварности, оправдано је и очекивано издвајање семантичког поља ИНТЕЛЕКТА. Интелект је концептуално врло близак визуелној перцепцији, а тачка контакта им је прикупљање спољашњих дражи. Према подацима које наводе Штрбац и Штасни (Штрбац & Штасни, 2017: 101) чак 18% фразеолошких јединица са соматизмом *око* имплицира стање ума или неки од интелектуалних процеса. Стога, значења ‘памет, разум, ум, интелект’, ‘по нечијем мишљењу, суду, по нечијој оцени’, ‘бити другог мишљења, променити мишљење’,

‘стављати се у чији положај, прихватити чије мишљење’ по моделу ОРГАН → ФУНКЦИЈА, ОКО ОРГАН СПОЗНАЈЕ → СПОЗНАЈА метонимијским путем се преносе са семе функције визуелног на умни домен⁴⁶.

2.3.1.3.2. Семантички потенцијал соматизма *μάτι/око* у грчком језику

Семантички обим соматизма *μάτι/око* поседује најразуђенију семску структуру у грчком језику, развијајући чак 16 различитих значења. Триандафилидис лексикографски бележи 16 семантичких реализација исказаних у 6 тачака.

Примарно значење ‘један од два органа који се налазе на лицу (човека или животиње) и користе да бисмо видели’ можемо декомпоновати помоћу семантичког језгра, односно архисеме: део тела и диференцијалних сема: позиција (лице), облик (округласт), посесор (човек или животиња), својство (два, пар), функција (вид). Примарно значење конституише домен ЛЈУДСКОГ ТЕЛА у који, такође, спадају семантичке реализације: ‘део ока који се види’, у којој се квалификативном детерминацијом соматизма реализује компонента којом се имплицира изглед ока и значење ‘очни капак’, које је мотивисано синегдохом.

Архисема метонимијским путем ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, ОКО → ВИД развија секундарна значења ‘око као орган контакта са спољашњим светом’, ‘поглед’, потом значење ‘зеница’, у којем је архисема ‘део тела’ развила и значење меронима *зеница* соматизма *око* као његовог холонима, односно ‘отвор дужице ока кроз који продиру светлосни зраци’, која су мотивисана синегдохом. Наведена значења смештамо у домен ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ.

Метонимијска веза ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, у садејству са квалификативном детерминацијом соматизма, развија значење ‘вид’, као и многа фразеолошки везана значења иманентна семантичком домену КВАЛИФИКАТОР, орган вида одређеног својства → радња гледања остварена на одређени начин и праћена субјектовим емотивним стањем (Штрбац и Штасни, 2017: 98). Иста метонимијска веза је, у садејству са метафором, изнедрила ново значење ‘урокљиво гледање’, у коме једна веза пружа информацију о радњи, а друга о баксузлуку који та радња носи са собом. Из истог домена КВАЛИФИКАТОРА је и значење ‘најважнији елемент изгледа, лепоте’ остварено метафоричном везом.

Значење ‘око као суштински људски орган, драгоценост, љубав’ имплицира семантички домен ЕМОЦИЈА, позитивно обојених, заправо љубави, настало посредством синегдохе ДЕО ТЕЛА → ВОЉЕНА ОСОБА.

Метафорично транспоноване значења помоћу диференцијалне семе облика изузетно је продуктивно у грчком језику и развија значења углавном из домена МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ, као што су: ‘отвор кроз који можемо да гледамо или прођемо’, ‘све што личи на око’, ‘кружна грејна плоча електричних уређаја, рингла’, ‘симбол против урока⁴⁷’, али и значење ‘извор воде’, такође настало посредством метафоре.

⁴⁶ „Осим тога, ову врсту везе потврђује и могућност глагола визуелне перцепције да у својим секундарним реализацијама обележе и одређене умне активности, нпр. видети 8. ‘разуме(ва)ти, схватити, схватати, бити јасно’: После је престао да ме грди ... видео је да не вреди да се свађа (Ђурђевић М., Књиж. 1, 245) (РСАНУ)” (Штрбац & Штасни, 2017: 101).

⁴⁷ Моћи „урокљивог ока” (ital. malocchio), плаве боје, јавља се као мотив за производњу амајлија које штите од урока (Biderman, 2004: 263).

Табела 7. Семантички домет соматизма око, μάτι/око

Сом.	Домен							
око	људско тело	човек	визуелна перцепција	интелект	квалификатор	емоција	материјални свет	биљке
μάτι/око	људско тело	визуелна перцепција		квалификатор		емоција	материјални свет	

2.3.1.3.3. Закључне напомене

Из семантичког обима соматизама који смо приказали запажамо да лексема *μάτι/око* поседује најразуђенију семску структуру у грчком језику са 16 значења, док су у српском језику лексеме диференцијалних сема изузетно високог ранга, пре свега глава, а потом и око, са чак 28 значења.

Поредећи семантички потенцијал лексема *око* и *μάτι/око*, можемо закључити да њихове семантичке структуре уопште нису симетричне. Велика асиметрија приметна је у семантичком обиму поменутих соматизама, што имплицира и неподударање семантичких домена које конституишу семантичке реализације. Свакако, превагу најзаступљенијих семантичких домена однео је српски језик над грчким језиком. Такође, приметили смо већи број фразеолошки везаних значења у грчком језику. Оба језика посредством позитивно обојеног значења мотивисаног потенцијалном семом драгоцености, у склопу фразеолошких јединица формирају домен ЕМОЦИЈА, што је од изузетне важности за други део нашег истраживачког рада и фраземотворну активност на пољу емоција и емотивних стања. Начин настајања основних значења у оба језика такође се не подудара – заправо у српском језику сва значења настају метафоричним путем, што се не може рећи и за циљни језик у коме је доста активна и метонимија. Занимљиво је и да грчки соматизам као холоним твори значење меронима ‘зеница’, што није случај у српском језику. Домен ЧОВЕКА, ИНТЕЛЕКТА и БИЉАКА у грчком језику нисмо издвојили.

2.3.1.4. Соматизам срце

2.3.1.4.1. Семантички потенцијал соматизма *срце* у српском језику

Лексема *срце*, унутрашњи, невидљиви соматизам од круцијалне важности за егзистенцију, самим тим поседује изузетно сложену семску структуру. РМСб бележи 15 реализација исказаних у 8 тачака.

Декомпоновањем примарног значења ‘централни мишићаст орган који регулише крвоток у телу човека (и већине животиња) и који се налази на левој страни грудне дупље’ можемо приказати семантичко језгро сачињено од архисеме: део тела/централни орган и диференцијалних сема: позиција (централна, средишна, унутрашња), облик (срцуласт), посесор (човек или животиња), садржатељ (тело/грудни кош) и функција (регулација крвотока).

Експлицитна компонента – архисема: део тела посредством синегдохе развиће секундарно значење ‘човек као носилац, израз одређених душевних способности’ из домена ЧОВЕК. Исти модел твори значење ‘драга особа, драги мој, драга моја’ истог домена, на основу метафоре соматизма за емоцију љубави. Исто тако, архисема ће развити и секундарно значење ‘желудац, стомак’ где ће се примарно значење ‘централни орган’ пресликати на други орган. Ово значење припада семантичком домену ЉУДСКО ТЕЛО. Исти начин творбе развио је значење ‘пупољак’ из домена БИЉАКА.

Посебно важна семантичка реализација соматизма *срце* настаје метафоричним трансформисањем значења архисеме, дела тела, тј. унутрашњег органа у емоционално стање ‘духовно и емотивно расположење, љубавно осећање, љубав’ или ‘одважност, храброст’ из домена ЕМОЦИЈА.

Сема позиције овог централног мишићастог органа веома је продуктивна. Развија секундарна значења ‘место на левој страни груди под којим се налази тај орган’, ‘средишно место (државе, покрајине, области), средиште, центар’, ‘середина каквог плода, цвета и сл., језгра’, ‘унутрашњост чега’, ‘оно што је најбитније, најважније, срж, суштина’ метафоричним транспонованњем значења из домена ЦЕНТАР.

Домен БИЉКЕ састоји се од следећег секундарног значења ‘као саставни део неких ботаничких назива’, у којем је мотивна сема била диференцијална сема облика. Иста сема развија и семантичку реализацију ‘срцаст предмет уопште (врста колача и сл.)’, али припада домену ПРЕДМЕТА. Имплицитна компонента семе функције реализује значење ‘главни покретач и организатор’, по моделу ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, СРЦЕ → ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНА ФУНКЦИЈА, уз компоненту метафоре која обезбеђује информацију о предмету.

2.3.1.4.2. Семантички потенцијал соматизма *карδιά* /*срце* у грчком језику

Лексема *карδιά* /*срце* развија чак 15 семантичких реализација, исто као и лексема *срце* у српском језику, у 10 тачака (Κριάράς, 2005). Декомпоновањем примарног значења ‘орган који шаље крв у разне органе тела и који се код човека налази у грудима’, можемо приказати семантичко језгро сачињено од архисеме: део тела/унутрашњи, централни орган и диференцијалних сема: позиција (централна, унутрашња), облик (срцуласт), посесор (човек), садржатељ (грудни кош) и функција (регулација крвотока).

Дати соматизам за своје друго значење ‘седиште људских емоција, емоционални свет човека’ развија семантички домен ЕМОЦИЈА, али пре свега негативно обојених, што закључујемо из наведених примера (‘досл. загорчала си ми срце’, ‘досл. потресла ме је до дубине срца мога’, ‘досл. нема срца’). Одмах након те реализације, следи ‘душевно стање, расположење’ пожељно, али и непожељно (‘досл. Срце моје је данас слатко’, ‘досл. Срце моје је данас црно’). Одмах након душевног стања следи ‘жеља, воља, расположеност за нешто’, као и ‘храброст, смелост’. Наведене семантичке реализације из домена ЕМОЦИЈА настале су метафоричним трансформисањем значења архисеме, дела тела, тј. унутрашњег органа у емоционално стање.

Сема позиције овог централног мишићастог органа такође је веома продуктивна и у грчком језику. Развија секундарна значења ‘централна и главна тачка нечега’, ‘централна и главна тачка места, центар’, ‘период у коме су карактеристике годишњих доба најинтензивније’, ‘врхунац, кулминација одређеног догађаја’ из домена ЦЕНТАР која настају метафоричним транспонованњем значења.

Експлицитна компонента – архисема: део тела посредством синегдохе развиће секундарно значење ‘човек’, исто као и у српском језику, будући да је човек носилац одређених душевних стања, те отуда издвајамо и домен ЧОВЕК. Исти модел твори и значење ‘веома вољена особа’, помоћу синегдохе и метафоре соматизма за емоцију љубави, али и значење ‘карактер, понашање човека’, које настаје даљим развијањем модела ДЕО ТЕЛА → ЦЕЛО ТЕЛО, односно човека, УНУТРАШЊИ ОРГАН → НАЧИН ДЕЛОВАЊА. Квалификативном детерминацијом соматизма реализује се компонента којом се имплицира начин деловања.

Домен БИЉКЕ састоји се од следећих секундарних значења ‘унутрашњи део изданка, младике биљке’ и ‘централни и најосетљивији део биљке и плодова’, у којима је мотивна сема била диференцијална сема позиције, за разлику од српског језика, где је активна мотивна сема облика у истом домену биљака. У грчком језику сема облика развија и значење симбола љубави ‘облик од две криве линије које почињу из исте тачке и срећу се у основи и боји се у црвену или розе боју и симболизује љубав’ и припада домену ПРЕДМЕТА.

Табела 8. Семантички домет соматизма *срце*, *кардија/срце*

Сом.	Домен					
<i>срце</i>	људско тело	емоције	позиција	човек	биљке	предмети
<i>кардија /срце</i>	људско тело	емоције	позиција	човек	биљке	предмети

2.3.1.4.3. Закључне напомене

Једнакост у погледу семантичког обима можемо приметити и код соматизама *срце* и *кардија /срце*, али не можемо говорити о симетричности структуре њихових значења. Што се тиче домена ЕМОЦИЈА, ту је архисема грчког соматизма развила 4 засебна значења, позитивно и негативно обојена, док су та значења у српском језику груписана у 2 тачке пожељних емоција. У српском језику се потом издвајају значења ‘желудац, стомак’ и ‘главни покретач и организатор’, која се не пресликавају на грчки језик, и обратно, у грчком језику се развијају значења ‘период у коме су карактеристике годишњих доба најинтензивније’, ‘жеља, воља, расположеност за нешто’ и ‘карактер, понашање човека’, која не налазимо у полазном језику. Оно што им је заједничко јесте да сва та значења настају метафоричним транспоновањем значења. Још један од закључака који изводимо на основу анализе семантичког домета соматизама *срце* и *кардија /срце* јесте разлика у мотивним семама код значења из домена БИЉАКА. Сема позиције је инспиративна за развијање значења у грчком језику, док је сема облика мотивна у домену биљака за српски језик.

2.3.2. Асоцијативни потенцијал најфреквентнијих соматизама

Како бисмо испитали асоцијативни обим и асоцијативни домет соматизама, приступили смо изради асоцијативног теста. Тест се састојао од 22 речи-дражи⁴⁸ или стимулуса, прецизније од 15 најфреквентнијих соматизама (*око, глава, рука, прст, шака, срце, нога, мозак, уста, уши, нос, језик, образ, стомак, колена*) и 7 дистрактора (*певати, тег, празнични, слатка, читати, кисела, интелигентан*). Узимајући у обзир наведене стимулусе, можемо приметити да се 6 стимулуса налази на листи Кента и Розанова из 1910. године, за чији се асоцијативни тест и даље сматра да представља полазну тачку при осмишљавању листе речи-дражи за асоцијативна истраживања (Драгићевић, 2010: 44). Како су истраживачи углавном критиковали презаступљеност именица и придева у њиховом тесту, ми смо међу дистракторе уврстили и глаголе и придеве. За наше истраживање, у оквиру докторске дисертације, узели смо у обзир четири соматизма *глава–κεφάλι, рука–χέρι, око–μάτι* и *срце–карδιά*, који су предмет саме докторске тезе. Задатак који смо поставили испитаницима био је да једном речју која им прва падне на памет, без икаквог ограничења, одреагују на реч-драж. Зато наш тест спада у тест дискретних и слободних⁴⁹ асоцијација. Приликом састављања листе стимулуса, водили смо рачуна, такође, о редоследу речи-дражи, како претходна реакција не би утицала и условила наредну реакцију. Тест је био изложен на друштвеној мрежи *Фејсбук*, како би био доступан различитој структури испитаника. Такође, тест смо проследили путем е-мејла студентима и колегама Филолошког факултета Универзитета у Београду, Демокритовог универзитета у Тракији (Комотини, Република Грчка), као и Националног и Каподистриасовог универзитета у Атини. Што се тиче временског ограничења испитаници су били у могућности да попуне тест у року од месец дана.

Испитаници су били нативни говорници српског и грчког језика. Међу испитаницима српског језика (250) било је 75,8% припадника женског пола, а 21,5% припадника мушког пола. Испитаници су били различитог узраста: млађи од 20 година чине 9,3%, узраста између 20 и 25 година чини 17% испитаника, узраста између 25 и 30 година чини 32% испитаника, те преко 30 година укупно 41,7% испитаника. Различитог су степена и профила образовања, како бисмо добили што поузданије резултате нашег асоцијативног теста. Међу испитаницима, нативним говорницима грчког језика (250), такође је био заступљенији женски пол са 76,3%, у односу на мушки са 23,7%. Млађих од 25 година било је 11,4%, између 25 и 30 година укупно 15,7%, узраста између 30 и 35 година 20,6% и преко 35 година укупно 52,3% испитаника. Учесници у испитивању различитог су степена и профила образовања.

На основу асоцијативног теста који смо спровели међу нативним говорницима српског језика (250) реч-драж *глава* забележила је 66 различитих речи-реакција, реч-драж *рука* забележила је 73 различите речи-реакције, реч-драж *око* 61 различиту реч-реакцију и реч-драж *срце* забележила је такође 69 различитих речи-реакција.

На основу асоцијативног теста који смо спровели међу нативним говорницима грчког језика (250) реч-драж *κεφάλι* забележила је 87 различитих речи-реакција, реч-драж *χέρι* забележила је 98 различитих речи-реакција, реч-драж *μάτι* 78 различитих речи-реакција и реч-драж *карδιά* забележила је такође 70 различитих речи-реакција.

⁴⁸ Милка Ивић, у усменој напомени, сугерише ауторки књиге *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Рајни Драгићевић (2010: 44), да је адекватнији термин реч-надражај. Ми ћемо у нашем раду користити термин реч-драж, који је уобичајен у домаћој литератури.

⁴⁹ Тест слободних асоцијација први је применио, и то на себи, Голтон 1879. године (Гашић-Павишић, 1981: 22; Драгићевић, 2010: 46).

Није неочекивано што се соматизам *рука* у оба језика нашао на првом месту. Исти соматизам бележи највећи број асоцијација и у прагматичкој анализи српског и руског језика коју је спровела Л. Раздобудко (2003), а одмах потом су уследили *око*, *коса*, *нога* и *глава*. Ова чињеница још једном потврђује да смо у оквиру наше анализе узели у обзир заиста најфреквентније соматизме за детаљно семантичко испитивање.

Табела 9. Асоцијативни обим соматизама у српском језику

<i>глава</i>	<i>рука</i>	<i>око</i>	<i>срце</i>
66	73	61	69

Табела 10. Асоцијативни обим соматизама у грчком језику

<i>κεφαλή</i>	<i>χέρι</i>	<i>μάτι</i>	<i>καρδιά</i>
87	98	78	70

2.3.2.1. Соматизам *глава*

2.3.2.1.1. Асоцијативни потенцијал соматизма *глава* у српском језику

На основу асоцијативног теста који смо спровели међу нативним говорницима српског језика, реч-драж *глава* забележила је 66 различитих речи-реакција. Овај податак нам указује колико је широк семантички обим понуђених речи у свести носилаца језика са парадигматског аспекта, стога што је познато да се у свести носилаца језика налазе најфреквентнија значења речи. Број асоцијација соматизам *главу* смешта на треће место, иза соматизма *рука* и *срце*, по броју речи-реакција које су испитаници забележили. На основу квалитативних података које смо обрадили, извршили смо класификацију асоцијативног домета на основу параметара који се налазе унутар језичког система, попут физичког својства соматизама, њиховог описа у виду обима, величине, боје, здравственог стања, емоционалног стања, функције и др. Највиши проценат, чак 43,2% формирале су речи-реакције из домена ИНТЕЛЕКТА (*бистро*, *букова*, *луда* 4, *мисао* 7, *мисли* 2, *мишљење* 2, *мозак* 33, *мудра*, *мудрост* 2, *памет* 37, *паметна* 8, *разум* 3, *ум* 4, *знање* 3) мотивисане семом функције. Ову информацију можемо наслутити из податка о популарним одговорима, одн. одговорима који заузимају неке од највиших рангова у нашој статистици, а то су *коса* 38, *памет* 37, *мозак* 33, *паметна* 8, *мисао* 7, при чему само једна асоцијација не припада поменутом домену. У АРСЈ (2005: 157–158) највећи број одговора има реч *памет*, која припада овом асоцијативном домену. Стимулус и наведене асоцијације повезане су релацијом ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА КОЈУ ОБАВЉА.

Потом су уследиле речи-реакције из домена ЛЈУДСКОГ ТЕЛА са 34,4% у који смо сврстали делове тела (*брада*, *коса* 38, *лице* 5, *нога*, *нос* 3, *образи*, *очи* 4, *око* 4, *рамена*, *срце*, *тело* 3, *тинтара*, *труп*, *уши*, *врат* 2). Соматизам *коса* 38 јесте најучесталија асоцијација на стимулус *глава*, не само у оквиру нашег асоцијативног теста, већ и у оквиру АРСЈ, где се налази међу три најучесталије асоцијације. Највећи део асоцијација чине соматизми који су саставни део главе,

међутим, запажамо два соматизма *нога* и *срце* који произилазе из релације опозитног садржаја. Релација опозитног садржаја *глава–срце* произилази из појмовних метафора ГЛАВА ЈЕ РАЗУМ и СРЦЕ СУ ЕМОЦИЈЕ. Релација опозитног садржаја *глава–ноге* успостављена је на основу симетричног појма „горе” и „доле”, глава је горе а ноге су доле. Све асоцијације су произашле из релације ТЕЛО → ДЕЛОВИ ТЕЛА. У исти домен смо уврстили и физичка својства *главе* попут изгледа (*чупава, лепа, лепота*), облика (*округла*) и величине (*велика* 4), као и податке о здравственом стању и физиолошким процесима (*бол* 5, *боли* 3, *мигрена, спава, тешка, живот*). Знатно мањи проценат забележиле су речи-реакције из домена МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА 14,4% и домена ЧОВЕКА 7,2%.

Домен МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА формирале су лексеме које именују, пре свега, асесоаре, али и друге ствари које стављамо на главу (*капа* 4, *круна, лед, шешир* 4), предмете (*Салвадор Дали, књига*) потом лексеме које су мотивисане семом положаја (*облаци* 2, *врх*), облика (*круг*⁵⁰ 2, *новчић, писмо* 6⁵¹, *шећер* 5, *шећера* 2), лексеме које реферирају на простор и просторне димензије (*дубина, простор, пустош, свет*), метафоричним транспонованем значења.

Домен ЧОВЕК формирале су лексеме које именују појединца, особу (*човек* 2, *харамбаша, куће* 4, *породица* 3, *породице* 6, *вођа*), чему смо придружили реч-реакцију која именује карактерну особину (*одговорност*). Релацијске везе асоцијација са стимулусом засноване су на синегдохи, коришћењу имена дела тела за целину, односно појединца.

Свега једна асоцијација (*коњ*) припада домену ЖИВОТИЊА и једна асоцијација (*усправна*) припада домену ЕМОЦИЈА и емоционалног стања.

Нисмо забележили ниједну омисију, непопуњен одговор, а број одговора са фреквенцијом 1 који указује на идиосинкратичност одговора износи 34.

Упркос томе што лексема *коса* бележи највећи број асоцијација међу нативним говорницима српског језика (чак 38), наредне четири лексеме са највишим бројем асоцијација *памет* (37), *мозак* (33), *паметна* (8) и *мисао* (7) су из домена ИНТЕЛЕКТА и чине га најзаступљенијим значењем соматизма *глава* у свести носилаца српског језика, са парадигматског аспекта, у оквиру нашег асоцијативног теста. Такође, примарна асоцијација, асоцијација са највећим бројем понављања (*коса* 38) указује на значај овог соматизма у српској култури.

Табела 11. Асоцијативни домет соматизма *глава*

<i>глава</i>	интелект	људско тело	материјални свет	човек	животиње	емоције
--------------	----------	-------------	------------------	-------	----------	---------

⁵⁰ „Круг, троугао и квадрат представљају основне геометријске облике и они су дводимензионални. Из основних геометријских облика произашла су тродимензионална геометријска тела – лопта, пирамида и коцка. Сви природни ентитети се могу свести на основне геометријске облике и из њих произашла тела. То су најстарији, првобитни облици које је човек уочио у природи и употребио и који се протежу до данашњих дана. Круг је један од основних архетипских дводимензионалних форми коју је човек уочио и почео да примењује (облик улаза у пећину, рупа, птичје гнездо...), а најстарије скулптуре, попут Вилендорфске венере, у облику су тродимензионалне лопте” (Штрбац & Штасни, 2017: 38).

⁵¹ АРСЈ сврстава *писмо* 64 на друго место, одмах након примарног одговора *памет* 74 (2005: 157).

2.3.2.1.2. Асоцијативни потенцијал соматизма *κεφάλι/глава* у грчком језику

У групи испитиваних соматизама, у оквиру овог асоцијативног теста који смо спровели међу нативним говорницима грчког језика, реч-драж *κεφάλι* забележила је чак 87 различитих речи-реакција и међу лексемама које поседују највећи асоцијативни обим сврставамо је на друго место, одмах иза лексеме *χέρι*. Добијених асоцијација на стимулус *κεφάλι* највише има из домена ЉУДСКОГ ТЕЛА 43,6%, потом из домена ИНТЕЛЕКТА 41,2%, затим из домена ЧОВЕКА 6,8% и напослетку из домена МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА 6,4%.

Квалитативном анализом установили смо да најзаступљенији асоцијативни домен стимулуса *κεφάλι* сачињавају, пре свега, рожнате творевине у виду *μαλλιά, μαλλί*, која израста на глави са 36+2 асоцијације, као и делови тела (*πρόσωπο* 7 ('лице'), *σώμα* 3 ('тело'), *πόδι* 3 ('нога'), *ώμοι* 2 ('рамена'), *χέρι* 2 ('рука'), *τρίχες* ('длаке'), *πόδια* ('ноге'), *μάτια* ('очи'), *κρόταφοι* ('слепоочнице'), *κρανίο* ('лобања'), синоними *κεφαλή* и *γκλάβα*⁵² ('глава')), мотивисани архисемом лексеме. Истом домену припадају и физичка својства датог соматизма, његовог описа у виду изгледа и опште оцене (*ωραίο* и *όμορφο* ('лепа'), *φαλακρό* ('ћелава'), *ομορφιά* ('лепота')), облика (*στρογγυλό* 10 ('округла'), *οβάλ* 3 ('овална')), обима (*πλατύ* ('широка'), *μακρόστενο* ('узана')), величине (*μικρό* 3 ('мала') и боје (*ζανθό* ('плава')). Ове асоцијације су произашле из релације ТЕЛО → ДЕЛОВИ ТЕЛА. Исти домен сачињавају и асоцијације које пружају информације о слици здравственог стања (*πόνος* 7 ('бол'), *πονοκέφαλος* 5 ('главобоља'), *πονάει* 2 ('боли'), *βαρύ* 2 ('тешка'), *παυσίπονο* ('аналгетик'), *επιληψία* ('епилепсија')). Глагол *κουνώ* ('климати') указује на једну од функција соматизма, као и глагол *έχω* ('имати'), који имплицира животност организма која је у директној вези са доменом ЖИВОТА, те именица *θεός* ('бог'), која нам дарује или одузима живот, али и придев *οφτό* ('печена'), који с друге стране бележи недостатак животности. Домен ЖИВОТ, као својство људског тела, такође смо подвели под исти асоцијативни домен.

Незнатно мали заостатак бележи домен ИНТЕЛЕКТА са 41,2%, који су формирале речи-реакције (*μυαλό* 33 ('мозак'), *μεγάλο* 29 ('велика'), *εγκέφαλος* 6 ('мозак'), *σκέψη* 5 ('мисао'), *σκέψεις* 5 ('мисли'), *νοус* 4 ('ум'), *σκέφτομαι* 2 ('размишљати'), *ιδέες* 2 ('идеје'), *έξυπνο* 2 ('паметна'), *έξυπνάδα* ('генијалност'), *γεμάτο* 2 ('пуна'), *χρυσό* ('златна'), *σοφό* ('мудра'), *σοφία* ('мудрост'), *νόηση* ('поимање'), *νευρώνες* ('неурони'), *κατανόηση* ('разумевање'), *ιδέα* ('идеја'), *θαυμασμός* ('дивљење'), *ευφυΐα* ('интелигенција'), *έξυπνος* ('паметан'), *γνώση* ('знање'), *γερό* (досл. 'стара'), *ασυνείδητο* ('несвесна'), *αντίληψη* ('схватање')), које су мотивисане семом функције. Стимулус и наведене асоцијације повезане су релацијом ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА КОЈУ ОБАВЉА. Знатно мањи проценат забележиле су речи-реакције из домена ЧОВЕКА 6,8% и МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА 6,4%.

Домен ЧОВЕК формирале су речи-реакције које означавају карактерне особине човека, метафоричним путем (*ζερό* 7 (досл. 'сува'), *αγύριστο* 5 (досл. 'која се не окреће'), *σκληρό* (досл. 'тврда'), *ποντιακό* (досл. 'са Понда')), али и речи-реакције које именују особу или појединца (*ανθρώπου* ('човека'), *άνθρωπος* ('човек')), посредством синегдохе.

Домен МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА формирале су лексеме које именују простор и просторне димензије, мотивисане имплицитном компонентом позиције лексеме *κεφάλι* (*πρώτο* (досл. 'прво поглавље'), *κέντρο* 2 ('центар'), *θέση* ('положај'), *βάση* ('основа'), *ψηλά* ('високо'), *πάνω* ('горе'), *άκρη* ('крај')), потом предмети које стављамо на главу било ради украса и исказивања одређеног положаја и статуса, било ради заштите (*στέμμα* ('круна'), *κράνος* ('кацига')), предмете којима се

⁵² Реч словенског порекла јавља се у употреби, не као књижевна, учена реч, већ као народска (*λαϊκή*) реч.

вршила егзекуција (*λαιμητόμος* ('ломача')), уметничке скулптуре у девојачком обличју (*καρύτιδα* ('каријатида'))⁵³, потом лексеме које су мотивисане семом облика (*τυρί 2* ('сир') – колут сира).

Нешто већи број асоцијација у грчком језику (*ψάρι* ('риба'), *χελώνα* ('корњача'), *γάδαρος* ('магарац')) припада домену ЖИВОТИЊА и једна асоцијација (*αγκυλιά* ('загрљај')) припада домену емоционалног стања.

Нисмо забележили ниједну омисију, а број одговора са фреквенцијом 1 који указује на идиосинкратичност одговора износи чак 57.

Табела 12. Асоцијативни домет соматизма *κεφάλι*

<i>κεφάλι</i>	људско тело	интелект	човек	материјални свет	животиње	емоције
---------------	----------------	----------	-------	---------------------	----------	---------

2.3.2.1.3. Закључне напомене

Како асоцијативни тест „може показати одређене опште правилности у начину мишљења” (Шахнарович, 1990: 54, у: Раздобудко, 2003: 153), можемо видети да је начин мишљења у вези са соматизмом *глава/κεφάλι* по питању примарног одговора идентичан. У оба језика соматизам *коса 38 / μαλλιά, μαλλί 38* бележи највећи број датих одговора. Чињеница која сведочи о подједнакој заступљености култа косе⁵⁴ током историје код женског пола, који се потом доводи у везу с културним нормама неговања косе у модерном добу, подједнако су заступљене код припадника оба пола у обе културе. На основу гореизложених квантитативних података можемо извести карактеристике дистрибуције учесталости асоцијација у виду општости, разноврсности и идиосинкратичности. Број који указује на асоцијативни обим српског соматизма 66 и грчког 87 указује да соматизам *глава* бележи већу учесталост од соматизма *κεφάλι*, будући да мања вредност указује на већу учесталост и обратно, већа вредност на мању учесталост, што представља општу законитост, сходно ставовима Гашић-Павишић (Гашић-Павишић, 1981: 27). Тај податак потврђује и чињеница да се већа општост асоцијација бележи у свести носилаца српског језика, него код нативних говорника грчког језика. Индекс општости засновали смо, према Раздобудко-Човић (2003: 154), на одговорима са најнижим индексом фреквенције 5. Из овога произилази још једна законитост, да ће се смањити разноврсност одговора уколико је општост асоцијација висока, тако да грчки језик бележи већу разноврсност одговора. У вези са тим је и податак о идиосинкратичности асоцијација, која у грчком језику износи 57, а у српском 34. Можемо закључити да соматизам *глава* бележи већу учесталост од соматизма *κεφάλι*.

⁵³ Каријатиде су (грч. Καρύτις, ген. Καρύτιδος) у класичној архитектури, мермерне статуе женских фигура које су се користиле уместо стубова, претежно јонског стила (Τριαταφυλλίδης, 1999: 671). Статуе слободних руку, на чијим главама се ослањао терет, углавном фриза на храмовима.

⁵⁴ „За означавање изузетне телесне лепоте, кад је реч о женској особи, употребиће се, пре свега, поређење с *вилом*... Виле су у српским предањима „девојке изузетне лепоте и увек младе”, дуге расплетене косе... Овај „вилински” образац лепог можемо сматрати стабилним међу националним културним/језичким стереотипима” (Мршевић-Радовић, 2008: 194–195). Култ божанске лепоте заправо је антички, што потврђују скулптуре архајског доба, курсоси и корес, стилизованих фризура и дуге косе (Μπαμπινιώτης, 2002: 933, 947).

Емоције, емоционално и психичко стање, именује мали број асоцијација које се повезују са фразеолошким значењем испитиваног соматизма (*усправна*), као и на основу везе речи која пресликава гест (*αγκυλιά* ('загрљај')).

Добијене асоцијације, које представљају фразеологизме у ширем смислу, у српском језику чине 4,8% укупног броја асоцијација (*бистра*, *букова*, *тешка*, *шећера* 2, *породице* 6, *усправна*), док су у грчком језику ове асоцијације знатно заступљеније (*βαρύ* 2 (досл. 'тешка'), *μεγάλο* 29 (досл. 'велика'), *χρυσό* (досл. 'златна'), *ξερό* 7 (досл. 'сува'), *αγύριστο* 5 (досл. 'која се не окреће'), *σκληρό* (досл. 'тврда'), *ποντιακό* (досл. 'са Понда')) са 18,4% укупног броја асоцијација. Будући да се од испитаника тражило да упишу само један одговор на задати стимулус, велику већину одговора у оба језика представљају слободни спојеви речи, док знатно мањи део одговора представљају фразеологизми. Готово три пута више фразеологизма присутно је у свести грчких испитаника, као одговор на стимулус глава. Стога, овај податак недвосмислено указује на важност студиозног изучавања фразеолошких јединица у самом наставном, едукативном процесу.

Што се тиче лексема које су мотивисане семом облика, забележили смо подударност синтагматских спојева у српском и грчком језику. Из тог разлога желимо да укажемо на такве примере, што и јесте примарни задатак овог асоцијативног теста, дакле да укаже на сличности, али и разлике значења соматизама у свести носилаца ова два балканска језика. Наиме, асоцијације *шећер* 5, *шећера* 2 лексеме *глава*, које су мотивисане семом облика, произилазе из синтагматског споја *глава шећера*, док лексема *тврда* 2, такође инспирисана семом облика, произилази из споја речи *κεφάλι τριού*, што такође означава комад неке материје, прехрамбеног производа (у нашем случају меру сира). Исти синтагматски спој постоји и у српском језику, али га испитаници нису навели као одговор. Овакав податак студентима неохеленистике олакшава процес превођења, разумевања, али и изналажења преводних еквивалента.

Јако мали број асоцијација у српском језику (*коњ*), нешто већи у грчком језику *ψάρι* ('риба'), *χελώνα* ('корњача'), *γάιδαρος* ('магарац') припада домену ЖИВОТИЊА, али нам пружа веома важне податке о начину живота сваке друштвене заједнице. Запрега за коње и даље је заступљено превозно средство у руралним подручјима Србије, док је у Грчкој за транспорт људи, а и товара, резервисан магарац. Будући да је Грчка приморска земља, отуда су рибе и морске корњаче⁵⁵ заступљене у свести грчке популације. Риболов, као једна од најстаријих привредних делатности, има непроцењив значај за развој грчког становништва.

2.3.2.2. Соматизам *рука*

2.3.2.2.1. Асоцијативни потенцијал соматизма *рука* у српском језику

Соматизам *рука* представља део тела који је забележио највећи асоцијативни обим од испитиваних соматизама, како у српском, тако и у грчком језику, што значи да се у свести носилаца оба језика, са парадигматског аспекта, налази највећи број најфреквентнијих значења речи. Од 250 испитаника који су носиоци српског као матерњег језика добијене су, квантитативним параметрима, 73 различите речи-реакције на задати стимулус. Забележили смо 35 идиосинкратичних одговора, тј. оних одговора са индексом учесталости 1, као и податак да четворо испитаника није забележило ниједну асоцијацију на задати стимулус, те је број омисија 4.

⁵⁵ Корњача карета-карега је најпознатија угрожена морска врста, чије се главно гнездилиште у Средоземном мору налази на острву Закинтос. Специфичност ове врсте јесте њихова величина, могу бити дужине преко једног метра и тежине преко 100 кг, као и немогућност да увуку главу и пераја у оклоп.

Потом, на основу квалитативних података које смо обрадили, извршили смо класификацију асоцијативног домета на основу параметара који се налазе унутар језичког система попут физичког својства соматизама, њиховог описа у виду обима, величине, боје, здравственог стања, емоционалног стања, функције и др.

Највиши проценат, 34,8% укупног броја добијених одговора формирале су речи-реакције из домена ЛЈУДСКОГ ТЕЛА, са укупно 87 забележених одговора. Такво чињенично стање нагостили су, како примарни одговор са највећим индексом понављања, соматизам *нога* 25, тако и следећих неколико позиција које су заузеле, такође, соматизми *прст* 14, *прсти* 13. Дати асоцијативни домен формирали су свакако одговори који су у вези са деловима тела и представљају 32,4% укупног броја речи-реакција (*нога* 25, *прст* 14, *прсти* 13, *шака* 11, *руци* 8, *длан* 2, *део тела* 2, *раме*, *нокти*, *мишић*, *лакат*, *глава*, *длака*). Под исти домен подвели смо и одговоре који указују на физичко својство соматизма *рука* (*чиста* 2, *црна*, *бела*) и физиолошки процес соматизма (*бол* 2). Све асоцијације су произашле из релације ТЕЛО → ДЕЛОВИ ТЕЛА.

Други важан домен, који се истиче по бројности асоцијација, јесте домен ДЕЛОВАЊА, настао деловањем мотивне семе функције, развијањем модела ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА коју обавља. Поседује 61 одговор (*писати* 13, *додир* 13, *помоћ* 10, *рад* 6, *држање* 3, *давање* 3, *руковање* 2, *договор* 2, *вући*, *ухватити*, *свира*, *стисак*, *пружа*, *поздрав*, *махање*, *дирати*, *чинити*) и чини 24,4% укупног броја асоцијација.

Домен ЕМОЦИЈА такође је заступљен са 12,4%, односно 31 одговором (*мије* 8, *загрљај* 4, *миловати* 4, *подршка* 3, *топлина* 2, *сигурност* 2, *љубав* 2, *помирење*, *нежна*, *милост*, *мази*, *лепота*, *грли*, *другарство*). Један део одговора заправо описује сам гест, док остали указују директно на неку емоцију или емоционално стање.

Подједнако је заступљен и домен ПРЕДМЕТА, који именује превасходно асесоаре који се стављају на руку попут следећих речи-реакција: *прстен* 13, *сат* 4, *наруквица* 3, *рукавица* 2, *накит*, али и предмете којима обављамо функцију писања (*оловка* 2, *тастатура*), предмете које држимо приликом куповине (*корпа*); предмете које стварамо ручно (*хлеб* 2, *слово*) и предмете које дарујемо (*дар*). Документоване речи-реакције добијене су по метафоричном обрасцу.

Није занемарљив ни асоцијативни домен ЧОВЕК, са учешћем од 24 одговора, тј. 9,6% (*десна* 10, *пријатељ* 5, *спаса* 3, *продужена* 3, *правде* 2, *помоћница*). Одговори су индуктовани синегдохом ДЕО (РУКА) → ЦЕЛИНА (ЛЈУДСКО ТЕЛО).

Најмање учешће у укупном броју датих одговора узима домен КВАЛИФИКАТОР са 14 одговора и 5,6% (*лева* 6, *способност* 2, *снага* 2, *твоја*, *креативност*, *хуманост*, *дугоузлазни*).

2.3.2.2.2. Асоцијативни потенцијал соматизма *χέρι/рука* у грчком језику

Како бисмо у потпуности расветлили семантичку структуру секектованих соматизама, прибегавши апликативној равни, одн. спровођењу асоцијативног теста међу нативним говорницима грчког језика, реч-драж *χέρι/рука* је документовала највећи број различитих речи-реакција – у односу на све соматизме у оквиру српског и грчког језика чак 98. Овај податак нам указује колико је изузетно широк семантички обим датог соматизма у свести носилаца грчког језика. Број асоцијација горњи уд смешта на прво место, по најширем асоцијативном обиму које су испитаници забележили. С друге стране, квалитативни подаци које смо обрадили указују, такође, на разубјену класификацију асоцијативног домета, узимајући у обзир параметре својствене

језичком систему, физичка својства соматизама, њихов опис у виду обима, величине, боје, здравственог стања, емоционалног стања, функције и др.

Највиши проценат, 30,4% укупних речи-реакција формира асоцијативни домен ДЕЛОВАЊЕ, настао деловањем мотивне семе функције, развијањем модела ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА коју обавља. У ту категорију подвели смо следеће одговоре: *βοήθεια* 14 ('помоћ'), *πιάνω* 10 ('хватати'), *άγγιγμα* 5 ('додир'), *χειραψία* 4 ('руковање'), *δίνω* 4 ('давати'), *εργασία* 3 ('рад'), *γράφω* 3 ('писати'), *αφή* 3 ('додир'), *κρατώ* 2 ('држати'), *κρατάω* 2 ('држим'), *κίνηση* 2 ('кретање'), *επαφή* 2 ('контакт'), *δώσε* 2 ('дај'), *δείχνω* 2 ('показивати'), *ψηλώνω* ('подићи'), *χουφτώνω* ('загребити шаком'), *φροντίζω* ('настојати'), *υπογραφή* ('потпис'), *συμφωνία* ('споразум'), *πλύσιμο* ('прање'), *πέναλτι* ('пенал'), *κράτα* ('држи'), *δράση* ('акција'), *δημιουργώ* ('стварати'), *δημιουργία* ('стварање'), *δεξιότητες* ('вештине'), *δεξιότητες* ('виртуозност'), *γραφή* ('рукопис'), *γράφει* ('пише'), *βοηθώ* ('помагати'), *αρπάζει* ('шчепа'), *αγγίζω* ('дотаћи').

Асоцијативни домен који следи након ДЕЛОВАЊА јесте ЉУДСКО ТЕЛО и обухвата 68 одговора, који указују на одређене делове тела, органе, унутрашње и спољашње, што представља 27,2% (*πόδι* 31 ('нога'), *δάχτυλο* 7 ('прст'), *χέρι* 8 ('рука'), *δάχτυλα* 5 ('прсти'), *παλάμη* 3 ('длан'), *φλέβα* 2 ('вена'), *νύχια* 2 ('нокти'), *μάτι* 2 ('око'), *καρπός* 2 ('зглоб'), *χέρια* ('руке'), *χείρα* ('рука'), *όργανο* ('орган'), *νύχι* ('нокат'), *μύτη* ('нос'), *αγκώνας* ('лакат')), као и на физиолошка својства људског тела са свега 2% одговора (*πόνος* 2 ('бол'), *πηχαιοκαρπική* ('зглоб на руци'), *κουλό* ('инвалид'), *κορονοϊός* ('вирус корона')). Одговор са највећим бројем понављања и у грчком језику представља лексема *нога*. Дата асоцијација заснива се на опозитном односу ова два соматизма, који имплицира диференцијална сема позиције ГОРЕ – ДОЛЕ. Такође, лексема *хэри/рука* номинира и холоним *шаку*, стога тај статус обезбеђује велики број уписаних меронима.

У наставку анализе издвојили смо асоцијативни домен КВАЛИФИКАТОР, који је формиран од 39 одговора, тј. 15,6% (*μακρύ* 8 ('дугачка'), *αριστερό* 7 ('лева'), *δυνατό* 3 ('снажна'), *δύναμη* 3 ('снага'), *βαρύ* 2 ('тешка'), *απαλό* 2 ('мека'), *φιλικό* ('пријатељска'), *σφιχτά* ('чврсто'), *περιποιημένο* ('негована'), *μικρό* ('мала'), *κινητό* ('покретна'), *καλό* ('добра'), *καλλιτεχνικό* ('уметничка'), *καθαρό* ('чиста'), *ζεστό* ('топла'), *γεροδεμένο* ('чврста'), *αριστερά* ('лево'), *απαραίτητο* ('неопходно'), *αξία* ('вредност'), *αλληλεγγύη* ('узајамност')).

Нешто мању заступљеност бележи домен ЧОВЕК, са 32 одговора, одн. 12,8% (*δεξί* 23 ('десна'), *βοηθείας* 5 ('помоћи'), *ρουφιάνος* ('шпијун'), *παρέα* ('друштво'), *μαζί* ('заједно'), *βοηθός* ('помоћник')), захваљујући веома чврстој вези стимулуса и речи-дражи коју успоставља другорангирани одговор, придев *δεξί* 23 ('десна'). Десну руку концептуализујемо као помоћ, а реакција помоћ је у самом врху најпопуларнијих одговора у српском језику, што потврђује и Асоцијативни речник (АРСЈ: 420).

Потом је уследио домен ЕМОЦИЈА, који је формиран од 21 речи-реакције, незанемарљивих 8,4%. Већина речи-реакција имплицира пожељне емоције, које су инспирисане гестом мажења (*αγκαλιά* 5 ('загрљај'), *χάδι* 4 ('миловање'), *χαϊδεύω* 2 ('мазити'), *τρυφερό* ('нежна')). Један део одговора указује на заједницу која је, према традиционалним схватањима, аналогна брачној вези и оно што такву везу одликује (*σύντροφος* ('супружник'), *συντροφιά* ('дружење'), *εμπιστοσύνη* ('поверење'), *αίσθηση* ('чуло'), *αγάπη* ('љубав')). Такође, мањи део одговора имплицира насиље (*ξύλο* 2 ('батина'), *σφαλιάρα* ('шамар')) и смрт (*Χάρος* ('Харон')).

Напоследку, бележимо домен ПРЕДМЕТА са свега 9 одговора, тј. 3,6% документованих одговора који указују на накит (*δαχτυλίδι* 2 ('прстен'), *βραχιόλι* ('наруквица'), *βέρα* ('бурма')), потом

на средства којима се обавља неки чин (*μολύβι* ('оловка'), *μαχαίρι* ('нож'), *κουπί* ('весло'), *εργαλείο* ('оруђе')), као и музички инструмент *πιάνο* ('клавир').

Табела 13. Асоцијативни домет соматизма *χέρι*

<i>χέρι</i>	људско тело	деловање	емоције	предмет	човек	квалификатор
-------------	-------------	----------	---------	---------	-------	--------------

2.3.2.2.3. Закључне напомене

Испитујући значења која су похрањена дубоко у лексичкој меморији говорника српског и грчког језика, путем језичког осећаја, посредством соматизма *рука/χέρι*, учили смо да је одговор *нога* 25, *πόδι* 31 ('нога') најфреквентнији у контрастираним језицима. Иста асоцијација представља примарни одговор *Асоцијативног речника српског језика* (АРСЈ: 420). Код дате асоцијације мотивишућа је сема положаја, те се на основу опозитне релације мотивише дата лексема. Даљим анализирањем најучесталијих одговора добијамо увид и у најзаступљенији асоцијативни домен у оба језика. Код српских испитаника учесталост меронима *прст* 14, *прсти*, *шака* 11 наговештава највећу заступљеност домена ЛЈУДСКОГ ТЕЛА. У грчком језику пак међу популарним одговорима нису евидентирани делови тела, што објашњава чињеницу да је најзаступљенији домен ДЕЛОВАЊЕ.

Полисемантична структура датог соматизма рефлектује се и на асоцијативну мрежу значења. Квантитативним параметром констатујемо да горњи уд документује најшири асоцијативни обим 73 речи-реакције у српском језику и чак 97 у грчком језику. Идиосинкратичних одговора је за скоро 42% више у грчком језику, а учесталост одговора је за 9,6% већа у српском језику. Наведене квантитативне вредности показатељ су веће учесталости српског соматизма.

Испитујући квалитативне вредности добијених асоцијација увиђамо подударност на плану асоцијативног домета. У контрастираним језицима издвојили смо шест идентичних домена (људско тело, делатност, емоције, предмети, човек и квалификатор). Неподударност се огледа у степену заступљености тих домена, која се значајније разликује по питању најзаступљенијег домена. Домен ЛЈУДСКО ТЕЛО заступљеније је у српском језику за 6%, док је домен ДЕЛОВАЊА заступљенији у грчком језику за исти тај проценат. Остали домени бележе приближну заступљеност у оба језика.

Домен емоција развија у већем степену соматизам *рука*, у односу на соматизам *χέρι* ('рука') за 4% и већи део добијених асоцијација креирано је посредством геста којим се концептуализују, пре свега, пожељна емоционална стања. Ниједна асоцијација евидентирана у српском језику не реферира на негативни контекст, за разлику од грчког језика, у коме, 19% имплицира непожељне емоције беса приликом ступања у физички обрачун (*ξύλο* 2 ('батина'), *σφαλιάρα* ('шамар')), али исто тако и на стање страха и опасности како перцепирамо апстрактан појам смрти (*Χάρος* ('Харон')).

Анализирањем добијених асоцијација учили смо речи-реакције које заједно са стимулусом представљају фразеологизме у ширем смислу. У српском језику забележена су три фразеолошка значења (*десна рука* 10, *продужена рука* 3 и *рука спаса* 3) која чине 6,4% укупног броја асоцијација. Наведене асоцијације припадају домену ЧОВЕК и добијене су метонимијским путем, прецизније, синегдошким путем. Оно што је посебно интересантно јесте да испитаници нису навели очекивана лексикографски документована значења попут *јака рука*, *чврста рука*, али су зато навели значења *продужена рука* и *рука спаса*, која нису лексикографски документована.

Њихов индекс дистрибуције учесталости асоцијација (3) није занемарљив и сведочи о присутности фразеолошког значења у свести говорника српског језика. У грчком језику ове асоцијације су нешто мање заступљене (*βαρύ* 2 (досл. 'тешка'), *μακρύ* 8 (досл. 'дугачка') и потичу из домена КВАЛИФИКАТОРА, са 4% укупног броја асоцијација. Будући да се од испитаника тражило да упишу само један одговор на задати стимулус, велику већину одговора у оба језика представљају слободни спојеви речи, а знатно мањи део одговора представљају фразеолошке јединице у ширем смислу. За 2,4% више је фразеологизама присутно у свести српских испитаника, као одговор на стимулус рука.

2.3.2.3. Соматизам *око*

2.3.2.3.1. Асоцијативни потенцијал соматизма *око* у српском језику

Соматизам *око*, према резултатима нашег асоцијативног теста, поседује најужи асоцијативни обим, будући да поседује најмањи број документованих различитих асоцијација, односно богатство општих асоцијација. Реч-драж *око* мотивисала је 61 реч-реакцију у свести носилаца српског језика.

На основу квалитативних података можемо закључити да стимулус *око* рефлектује шест различитих асоцијативних домена. Свакако, најзаступљенији је домен ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ, са већинским уделом од 46,8% асоцијација које указују на неки од аспеката овог домена. Ту смо, свакако, уврстили најфреквентнији одговор *вид* 40, који именује способност гледања, потом реч-реакцију *зеница* 23, мероним соматизма *око*, његовог холонима кроз који улази светлост, као и остале одговоре: *поглед* 16, *боја* 3, *чуло вида* 2, мотивисано примарним значењем стимулуса, као и *светлост*, *слеп*, асоцијација мотивисана изостанком функције вида. Под исти домен подвели смо и својства *ока*, која указују на исти аспект визуелне перцепције из света животиња *соколово* 10 и *соко* 6, као и предмете који су у вези са функцијом вида: *сочива* 2, *сочиво* 2 и *прозор*. Сви одговори су мотивисани метонимијским путем ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, ОКО → ВИД. Међу наведеним асоцијацијама мотивишућа је диференцијална сема функције.

Домен који смо такође издвојили и који је у тесној вези са претходним доменом јесте ИНТЕЛЕКТ, који су формирали одговори: *памет*, *мишљење* и својство *ока бистро*. У овом домену орган спознаје стоји за спознају метонимијским путем и преноси се са семе функције визуелног на умни домен.

Други по заступљености јесте домен ЉУДСКОГ ТЕЛА, са 37,2%. Овде смо, свакако, уврстили делове тела. Највећи број понављања забележиле су следеће асоцијације: свакако мероним холонима *око* – *трепавице* 8, потом његов холоним глава 7, као и остали соматизми смештани на и унутар главе: *зуб* 6, *нос* 5, *лице* 4, *уста* 2, *трепавица* 2, *суза* 2, *капак* 2, *ухо*, *очи*, *обрва*. Два одговора нису саставни део главе, *срце* и *дупе*. Реч-реакција *срце* успостављена је на основу релације опозитног садржаја 'разум' који се, како смо већ навели у претходном домену, преноси са поља визуелног на умно и 'срце', соматизам који именује емоције. Такође, забележили смо и својства соматизма *око*: *плаво* 31⁵⁶, *зелено* 4, *црно* 4, *браон* 3, *лепо* 2, својство пара *два* 2, *крупно* 2, *светло*, *црн*.

---

⁵⁶ Према добијеним резултатима нашег асоцијативног теста можемо видети да у нашој националној свести посебно место заузимају очи плаве боје. Телесна лепота, „вилинска лепота” у српској култури/језику осликава се као белина, попут „бијелих вила” које су светле пути и косе (Мршевић-Радовић, 1991: 186, 2008: 195).

Домен ЕМОЦИЈА, такође, није занемарљив са 8%, а који формирају асоцијације: *моје 5, душе 5, истина 2, трн, сјај*, својство *продорно, осмијех, лепота, лепа*, својство *крваво*, и *душа*.

Домен МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ бележи 6,4%. Под овај домен смо подвели све што опажамо у свету око нас: *свет 3, нас 3, света 2, Сунце 2, круг 2, зграде, облак, море, бескрај*.

Само један одговор припада домену ЧОВЕК, асоцијација *живот*, која метонимијским путем остварује везу са стимулусом *око*. Нисмо забележили ниједну омисију, а 27 асоцијација је идиосинкратичног карактера.

Табела 14. Асоцијативни домет соматизма око

око	Визуелна перцепција	људско тело	емоција	материјални свет	интелект	човек
-----	---------------------	-------------	---------	------------------	----------	-------

2.3.2.3.2. Асоцијативни потенцијал соматизма *μάτι/око* у грчком језику

Соматизам *μάτι*, попут соматизма *око*, у нашој прагматичкој анализи заузима треће место међу испитиваним соматизмима, одмах испод његовог холонима *κεφάλι/глава*, у оба језика. Нешто више различитих речи-реакција на задати стимулус забележено је у грчком језику (чак 78), што је за 22% више у односу на српски језик. Бележимо већи асоцијативни обим, но готово исти асоцијативни домет, будући да домен ЧОВЕКА у српском језику, који поседује свега 1 одговор, није присутан у свести носиоца грчког језика. Преосталих 249 одговора развија идентичне значењске везе са својим стимулусом, али не и подједнако заступљене.

Иако је именица *ώραση* ('вид') најзаступљенији одговор са 34 понављања, архисема људско тело је знатно продуктивнија од диференцијалне семе функције вида, у појмовном свету носиоца грчког језика. То значи да је домен ЛЈУДСКОГ ТЕЛА најзаступљенији са 54,4% анализираних одговора. Забележили смо следеће соматизме: *φρύδι* 14 ('обрва'), *οφθαλμός* 7 ('око'), *στόμα* 3 ('уста'), *πρόσωπο* 3 ('лице'), *αυτί* 3 ('уво'), *χέρι* 2 ('рука'), *πόδι* 2 ('нога'), *όργανο* 2 ('орган'), *χειλία* ('усне'), *μύτη* ('нос'), *μάτι* ('око'), *κεφάλι* ('глава'), *βλέφαρο* ('очни капак'). Такође, одговори који указују на физиолошке процесе, иманентни соматизму *μάτι*, именују исти домен: *ανοιχτό* 3 ('отворено'), *δάκρυ* 3 ('суза'), *μυωπία* 2 ('миопија'), *πόνος* ('бол'), *κλειστό* ('затворено'), *ασθένεια* ('болест'); као и асоцијације које имплицирају физичка својства датог соматизма: *πράσινο* 22 ('зелено'), *μπλε* 16 ('плаво'), *καστανό* 10 ('кестењасто'), *γαλάζιο* 9 ('плаво'), *γαλανό* 7 ('светло плаво'), *μαύρο* 4 ('црно'), *καφέ* 4 ('браон'), *δεξί* 2 ('десно'), *αμυγδαλωτό* 2 ('бадемасто'), *ωραίο* ('лепо'), *όμορφο* ('лепо'), *μικρό* ('мало'), *δύο* ('два'), *γαλανά* ('плава'), *αριστερό* ('лево').

Потом, следи домен ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ са 31,2% речи-реакција на реч-драж. Овом домену приписали смо све одговоре који указују на функцију испитиваног соматизма: *ώραση* 34 ('вид'), *βλέπω* 12 ('гледати'), *βλέμμα* 6 ('поглед'), *χρώμα* 5 ('боја'), *κόρη* 4 ('зеница'), *φως* 3 ('светло'), *ρίχνω* ('бацати'), *παρατήρηση* ('посматрање'), *οπτική* ('оптика'), *είκονες* ('слике'), као и на предмете, попут оптичких помагала *γυαλιά* 5 ('наочари'), *φακός* ('сочиво'), али и *παράθυρο* ('прозор'), отвор у зиду или на крову кроз који улази светлост, ваздух, и кроз који се може гледати напоље, као и предмет *καθρέφτης* ('огледало'), помоћу кога се можемо огледати. Субјекти из животињског света, такође су на основу везе са стимулусом *око*, указали на исти домен посредством значења изузетне функције вида: *αετῖσιο* ('орловско') *αετός* ('орао').

Веома битан сегмент наше анализе представљају емоције и ово поље је подједнако заступљено у оба језика, са 8% датих одговора. Следећи одговори репрезентују овај домен: *ψυχή* 2 ('душа'), *μάτια* 2 ('урок'), *κακό* 2 ('лоше'), *ελικρίνεια* 2 ('искреност'), *ξορκίζω* ('протерати'), *μπουνιά* ('шљага'), *κλάμα* ('плакање'), *γρουσουζιά* ('баксузлук'), *αλήθεια* ('истина'), као и морски рак *γαρίδα* 2 ('шкampi'), чије очи именују 'желју', али и својства попут *μαγευτικό* ('очаравајуће'), *λάγνο* ('пожудно'), *τσαχπίνικο* ('заводно'), *γλαρό* ('страствено'), а која указују на сексуалну привлачност, страственост и пожељност.

Домен МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА са 5,6% формирале су речи-реакције које су у вези са светом у коме живимо *κόσμος* ('свет') и *θάλασσα* ('море') и опажамо *ορίζοντας* ('хоризонт') 2, *μέλι* ('мед'), свет у коме се дешавају природне катастрофе *καταστροφή* ('катастрофа'), *τυφώνα* ('тајфуна'), као и средства за улепшавање лица *μακιγιάζ* ('шминка').

Два одговора *εξυπνάδα* ('бистрина, промућурност'), *έκφραση* ('израз') репрезентују домен ИНТЕЛЕКТА, који је заступљен са свега 0,8%.

Табела 15. Асоцијативни домет соматизма *μάτι*

<i>μάτι</i> ('око')	људско тело	визуелна перцепција	емоција	материјални свет	интелект

2.3.2.3.3. Закључне напомене

Испитујући апликативну раван соматизма *око* у српском и грчком језику примећујемо да је у свести говорника оба језика најдоминантнија диференцијална сема функције, интегрални део семантичке структуре датог стимулуса. Другим речима, реч-реакција са највећим бројем понављања, јесте именица *вид* 40, тј. *όραση* 34, тако да полазни и циљни језик бележе подударност по питању примарног одговора. Из тога следи очигледна подударност начина на који обе групе испитаника тумаче *око* као видљиви део тела. Асоцијативни речник српског језика такође наводи именицу *вид*, као примарни одговор на стимулус *око* (АРСЈ: 355). Даљом контрастивном анализом на основу квантитативних параметара испитујемо карактеристике дистрибуције учесталости асоцијација, њихове општости, разноврсности и идиосинкратичности, те на основу добијених резултата проверавамо ширину семантичких обима датих соматизама, у свести носилаца оба језика. Што се тиче језгра асоцијација, мимо примарног одговора узимамо у обзир и наредних неколико рангова (закључно са индексом фреквенције 5, као и у претходним примерима), које заузимају популарни одговори. Пре свега, осврнућемо се на асоцијативни обим соматизама с почетка анализе и истаћи да је асоцијативни обим грчког соматизма (78) већи у односу на српски (61). Потом ћемо презентовати податке примарног одговора који је заступљенији код српских испитаника за 2,4%, затим податак популарних одговора који су такође заступљенији у српском језику за 7,6%, али и податак о идиосинкратичним одговорима којих је више у грчком језику и то за 6,8%. Сви наведени подаци недвосмислено указују на већу учесталост српског соматизма *око*, у односу на његов еквивалент *μάτι*.

Домен ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ за 15,6% заступљенији је у српском језику у односу на грчки језик. Одступања смо приметили код аспекта својства *ока* која именују поменути функцију опажања, посредством животињског света фауне, прецизније птица грабљивица сокола и орла,

које се због свог начина живота истичу својом функцијом вида. Овакав начин концептуализације присутнији је у српском језику за 5,6% у односу на циљни језик, грчки.

Што се тиче домена ЉУДСКОГ ТЕЛА, ту је подједнака заступљеност лексема које именују делове тела који су у непосредној близини датом соматизму у оба језика. Највише је асоцијација које представљају мерониме соматизма *око*. Присутне су, али у мањини, и асоцијације успостављене по принципу просторне удаљености. Међутим, знатно је већи број асоцијација које упућују на физичка својства *ока* у грчком језику и то за 12,8%, инспирисане и семом облика и семом боје. Асоцијације које упућују на физиолошка својства *ока*, диоптрију и бол, те покрет *ока*, заступљеније су, такође, у грчком језику 11, док је у српском присутна само асоцијација *суза* 2.

За наше истраживање од посебне важности јесте податак да соматизам *око* у оба језика, међу разгранатом мрежом значења, рефлектује и домен ЕМОЦИЈА, са подједнаким бројем асоцијација у оквиру обе говорне културне средине. Заступљеност овог семантичког поља није занемарљива, са 8% документованих речи-реакција. Међутим, упркос подједнакој заступљености овог поља приметили смо одступање по питању обојености ових емоција. У свести говорника српског језика резултати анализе показали су да дати соматизам успоставља везе, пре свега, са речима-реакцијама које имплицирају емоције и емоционална стања позитивно обојена, за разлику од грчког језика. Само две асоцијације *трн* и *крваво* именују стање раздражености, непријатности и концепт непријатељског погледа пуног мржње, те свакако указују на емоције негативне маркираности. Грчки еквиваленти настају метонимијским транспонованем значења приликом кога *лоше очи* – *какó μάτι* односно, лоша ФУНКЦИЈА ОКА, стоје за НЕГАТИВНУ ПЕРЦЕПЦИЈУ. Будући да је у грчкој култури и даље присутно веровање у *зле очи* и у *урокљиве очи*, то потврђује и наш тест где чак 8 одговора везујемо за негативно значење.

Што се тиче домена МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА, заступљеност је подједнака у оба језика, као и механизам којим се успоставља веза између стимулуса и асоцијација, при чему је мотивишућа сема облика. Међутим, неподударност бележимо по питању природе асоцијација. Према грчкој прагматичкој анализи орган чула вида се доводи у везу са природним катастрофама, попут тајфуна и вирова, док се у српској анализи доводи у везу са светом који нас окружује попут зграда, сунца, света, облака, мора.

Анализирајући добијене асоцијације, учили смо речи-реакције које са стимулусом представљају фразеолошке јединице у ширем смислу. Представљају фразеолошки везана значења добијена процесом фразеологизације. У српском језику таква значења илуструју следећи документовани одговори, *око соколово* 10 и *моје око* 5, који чине 6% укупних одговора. У грчком језику фразеолошка значења поседују асоцијације *какó μάτι*⁵⁷ 2 ('зло око') и *αετῖσιο μάτι* ('орлово око') чији је удео у укупном броју асоцијација незнатан, 1,2%. Овај податак нас је зачудио, будући да је веровање у „зле очи” веома распрострањено још увек у Грчкој, као и у Турској.

---

⁵⁷ Око, најважнији чулни орган човека, у симболици се повезује „са светлошћу” и „прозирљивошћу”, истовремено, према старијим гледиштима, није само орган који прима надржаје из спољашње средине, већ и оно само одашиље „снажне зраке и симбол је спиритуалне изражајне способности” (Biderman, 2004: 262). Веровање Грка у '*какó μάτι*' дубоко је укорењено од давнина. Још код Хесиода, у његовој *Теогонији* (*Θεογονία*: 270–281), описује се Медуза, тј. снага и моћ њеног смртоносног погледа. Свако ко би је погледао, остао би окамењен. Током хеленистичког периода, а нарочито током римског, идеја 'злих очију' проширује се на просторе Медитерана (*Σταματελοπούλου*, 2010: 22). Старице, бајањем и терањем урока, неретко лече главобољу у руралним срединама Грчке.

2.3.2.4. Соматизам *срце*

2.3.2.4.1. Асоцијативни потенцијал соматизма *срце* у српском језику

Соматизам *срце* налази се на другом месту, одмах иза соматизма *рука*, према броју различитих асоцијација, које су реализоване у асоцијативном тесту међу испитаницима, нативним говорницима српског језика.

Упркос изузетно широком значењском спектру асоцијација, анализа података на основу квалитативног параметра указује заправо на изузетну хомогеност забележених асоцијација, на готово заједничку природу њихових значења. Отуда код овог соматизма бележимо четири асоцијативна домена, али два најдоминантнија чине чак 94,4% укупних речи-реакција. Остала два домена представљају свега 5,6%.

Најзаступљенији домен јесте свакако домен ЕМОЦИЈА, који обухвата 128 одговора на задати стимулус, што представља 51,2%. Међу асоцијацијом са највећим бројем понављања 81 налази се именица *љубав*, а одмах следи именица *душа*, исте природе значења, са знатно мањим бројем понављања 13. Истом домену припадају следећи одговори: *моје* 5, *емоција* 3, *осећања* 2, *храброст* 2, *велико* 4, *велики*, *волет*, *топлина*, *племенитост*, *нада*, *мир*, *медено*, *јуначко*, *имати*, *храбро*, *црвена боја*, *црвена*, *чисто*, *част*. Наведени одговори имплицирају свакако позитивне емоције, за разлику од малог броја одговора *страх*, *сломљено*, *напукло* и *лед* који су негативно обојени и незнатни. Све асоцијације настале су метафоричним трансформисањем значења архисеме, дела тела, тј. унутрашњег органа у емоционално стање, пре свега љубави, али и осећање храбрости.

Међу популарним одговорима предњаче речи-реакције које су у вези са следећим по заступљености доменом ЛЈУДСКО ТЕЛО, са 113 одговора, односно 45,2%. Такође, одговоре смо разврстали према њиховој заступљености на физиолошке процесе датог соматизма (21,6%). Инспирисани су семом функције метонимијским путем ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА, СРЦЕ → ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНА ФУНКЦИЈА: *живот* 12, *куца* 10, *откуцај* 5, *пумпа* 4, *куцање* 4, *здравље* 3, *куцати* 3, *откуцаји* 2, *инфаркт* 2, *бол* 2, *здраво*, *ради*, *притисак*, *покретач*, *одзвања*, *лупање*, *болест*; делове тела (17,2%) испирисани архисемомом *крв* 11, *плућа* 5, *орган* 5, *мишић* 5, *тело* 3, *мозак* 3, *глава* 3, *људски орган* 2, *кардио* 2, *крвоток*, *комора*, *длан*, *аорта* и физичка својства 4,4% *црвено* 11.

Следећа два домена, једнаки су по заступљености и на њих одлази 2,8%. Домен ЧОВЕК (*Михаило*, *лекар*, *кинески*, *кардиолог*, *Екв*, *доктор*, *дете*) јавља се посредством метонимијске везе ДЕО → ЦЕЛИНА, будући да је човек носилац одређених душевних стања. Домен МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ јавља се као *центар* 2, *свет* (мотивисане диференцијалном семом позиције), *сат* (асоцијација код које је мотивишућа сема, сема функције), али и као *мед*, *лицидер*, *крушка*, асоцијације које указује на сладак укус такође позитивне конотације. Сва значења су настала метафоричким транспоновањем.

Табела 16. Асоцијативни домет соматизма *срце*

<i>срце</i>	емоције	људско тело	човек	материјални свет
-------------	---------	-------------	-------	------------------

2.3.2.4.2. Асоцијативни потенцијал соматизма *καρδιά/срце* у грчком језику

Испитујући семантички обим соматизма *καρδιά/срце*, са парадигматског аспекта, можемо закључити да се поменути соматизам налази на трећем месту, иза соматизама *χέρι/рука* и *μάτι/око* са 70 датих различитих одговора код испитаника којима је грчки матерњи језик.

Наш асоцијативни експеримент је показао, да је значење осећајне везаности за некога најдубље укорењено у свести грчких испитаника, када је реч о датом соматизму, и понавља се 58 пута. Отуда ће домен ЕМОЦИЈА бити највише заступљен са чак 59,6%. Ту смо сврстали одговоре који поседују позитивно значење: *μεγάλη* 13 ('велико'), *έρωτας* 10 ('љубав'), *κόκκινο* 9 ('црвена'), *κόκκινη* 7 ('црвено'), *συναίσθημα* 6 ('емоција'), *αγαπώ* 6 ('волети'), *συναίσθηματα* 3 ('емоције'), *μάλαμα* 3 ('златно'), *ζεστή* 3 ('топло'), *ψυχή* 2 ('душа'), *χρυσή* 2 ('златно'), *γλυκιά* 2 ('слатко'), *προσοχή* ('пажња'), *όμορφη* ('лепо'), *νιώθω* ('осећати'), *μυστήριο* ('тајна'), *μου* ('моје'), *καλή* ('добро'), *διαμάντι* ('дијамант'), *απέραντο* ('огромно'), *ανοιχτή* ('отворено'), *αισθάνομαι* ('осећати'), *αγαπάω* ('волети'). Међутим, забележили смо за 4% више одговора него у српском језику, који указују на негативну конотацију: *σπασμένη* 2 ('сломљено'), *σκληρή* 2 ('чврсто'), *ραγισμένη* 2 ('напукло'), *πονάει* 2 ('боли'), *πέτρα* 2 ('камен'), *συμπονώ* ('саосећати'), *πονεμένη* ('болно'), *ματωμένη* ('рањено'), *βαριά* ('тешко'). Све речи-реакције у вези су са речју-дражи метафоричким трансформисањем значења архисеме, дела тела, тј. унутрашњег органа у емоционално стање.

Наредна четири ранга веома високог индекса понављања, на основу наше класификације, припадају асоцијативном домену ЉУДСКОГ ТЕЛА, који је уједно и други најзаступљенији домен са 36%. То су свакако два најзначајнија домена која смо издвојили квалитативном анализом добијених података. Највећи број асоцијација, 24,4%, именује физиолошке процесе унутрашњег органа: *ζωή* 15 ('живот'), *χτύπος* 10 ('откуцај'), *χτυπάει* 6 ('куца'), *έμφραγμα* 4 ('срчани удар'), *υγεία* 3 ('здравље'), *παλμοί* 3 ('откуцаји'), *αντλία* 3 ('пумпа'), *αναπνοή* 3 ('удах'), *δυνατή* 2 ('снажно'), *тик-так* ('тик-так'), *ταχυπαλμία* ('тахикардија'), *παλμός* ('пулс'), *πάθηση* ('обољење'), *καρδιοχτύπι* ('лупање срца'), *καρδιακό* ('срчани'), *ενδυνάμωση* ('јачање'), *άστατη* ('превртљиво'), *ασθένεια* ('болест'), *άρρωστη* ('болесно'). Потом су уследиле асоцијације које су у вези са осталим деловима тела и чине 10,8% датих одговора: *αίμα* 13 ('крв'), *σώμα* 3 ('тело'), *μυς* 3 ('мишић'), *μυαλό* 3 ('мозак'), *καρδιά* 2 ('срце'), *όργανο* ('орган'), *μαλλιά* ('коса'), *αυτιά* ('уши'). И напоследку убрајамо и физичка својства датог соматизма која чине 0,8%: *μωρό* 2 ('бебе').

Мали број асоцијација формира преостала 2 семантичка поља МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ 2,4% у који смо класификовали предмете: *μαρουλιού* 2 ('зелене салате'); свет уметности (*τραγούδι* ('песма'), *ζωγραφιά* ('сликарство')); природне појаве у свету у коме живимо (*αέρας* ('ваздух')) и позицију (*κέντρο* ('центар')); и домен ЧОВЕКА (*γιατρός* 3 ('лекар'), *φίλος* ('пријатељ'), *εγώ* ('ја')) 2%.

Табела 17. Асоцијативни домет соматизма *καρδιά/срце*

<i>срце</i>	емоције	људско тело	материјални свет	човек

2.3.2.4.3. Закључне напомене

Код соматизма *срце* у српском и грчком језику примећујемо велики број подударности користећи прилично једноставан начин за добијање лексичке грађе, асоцијативни тест.

Асоцијативни потенцијал је готово подударан у ова два језика, која смо подвргли контрастивној анализи, како на плану асоцијативног обима, тако и асоцијативног домета. Забележили смо у оба случаја изузетно велику заступљеност два домена. Домен ЕМОЦИЈА обихвата 50,8% у српском и 59,6% у грчком језику, а домен ЛЈУДСКОГ ТЕЛА представља 45,2% у српском језику и 36% у грчком језику. Преостала 2 домена МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ И ЧОВЕК су готово подједнако заступљени у оба језика са око 2%.

Одговор са највећим бројем понављања, потврђен из *Асоцијативног речника српског језика* (АРСЈ: 444), свакако јесте именица *љубав*, са индексом фреквенције чак 81 у српском језику и 58 у грчком језику, и највећи је забележен у оквиру читавог теста. Такође, резултати експеримента показују већи број одговора који се понављају више пута, а мањи број идиосинкратичних асоцијација, 41 у српском и 34 у грчком језику. Наведене карактеристике реализоване дистрибуције учесталости показују подједнаку учесталост соматизма *срце* у оба језика, подједнаку општост асоцијација, подједнаку њихову разноврсност, као и идиосинкратичност. Добијени нумерички показатељи нам сведоче о идентичној активности и употреби датог соматизма код српских и грчких информаната. Такође, доминантност свега два асоцијативна домена сведочи о доминацији општих асоцијација домена.

Велика већина добијених одговора на српском и на грчком језику представљају асоцијације у виду слободних спојева речи док свега два одговора спадају у фразеолошки везана значења код обе групе испитаника: *велико срце*, односно *καλή καρδιά* ('добро срце') за 'доброг човека' и *моје срце*, односно *καρδιά μου* ('срце моје') за 'драгу особу'. Овај соматизам забележио је највећу подударност на готово свим пољима са прагматичког аспекта у полазном и циљном језику.

3. ФРАЗЕОЛОГИЈА

Како су последњих деценија истраживања на пољу фразеологије, релативно младе лингвистичке дисциплине, у експанзији, а бројни радови из те области све разнороднији, отуда смо се и ми определили за научноистраживачки рад управо из ове области. Лингвисти бившег Совјетског Савеза⁵⁸ средином XX века конституишу ову лингвистичку дисциплину на теоријским поставкама Виктора Виноградова, која се касније развија у земљама Источног блока, затим кроз Женевску школу, односно западноевропски блок⁵⁹, као и северноамерички блок реализован у трансформационо-генеративној граматици и когнитивној лингвистици (Тривић, 2015: 7). Првобитна истраживања из области фразеологије су била чисто теоријског карактера, фокусирана на дефинисање научне области фразеологије, дефинисање предмета изучавања као и његову таксономију. Новија истраживања све више стављају акценат на изучавање примењене фразеологије, с циљем да пружи одговор на бројна когнитивна, етнолингвистичка, традуктолошка, прагматичка, дидактичка и многа друга питања.

Једна од главних карактеристика фразеологије јесте кохезија са другим лингвистичким дисциплинама, односно њена интердисциплинарност. Одговоре на бројна фразеолошка питања не проналазимо унутар фразеологије, већ и изван њених „граница”: на пољу лексикологије, семантике, синтаксе, когнитивне и контрастивне лингвистике, социолингвистике, психолингвистике итд. У прилог томе сведочи и запажање Пејовић (2015: 16) да се фразеолошка истраживања одвијају у спрези са готово свим језичким дисциплинама. Позивајући се на Шалека (Szalek, 2010: 37), ауторка истиче да фразеологија није развила сопствени приступ грађи него се ослања на постојеће приступе: „из прагматике се преузимају теорија релеванције и аргументације, из лингвистике текста – принципи текстуалне кохезије и кохеренције, из лексикографије се преузимају принципи састављања речника итд. (Пејовић, 2015: 15)”.

Упркос толикој свеprisутности фразеологије, великог интересовања које она буди код истраживача, али и бројних опсервација, и даље је присутна проблематика предмета истраживања фразеологије. Нико још није дао дефинитиван одговор на питање проблема дефинисања предмета изучавања ове језичке дисциплине, али и проблема саме терминологије. У литератури се може срести читав спектар термина који именују њен предмет изучавања.

3.1. Предмет изучавања фразеологије

Како бисмо одредили и дали дефиницију предмета изучавања фразеологије, морамо се прво осврнути на виђење фразеологије у „ужем” и „ширем” смислу. Полазимо од схватања С. Ожегова који устаљене обрте види, с једне стране, као фразеолошке јединице које се понашају као речи, дакле, као „фразеолошке јединице у ужем смислу” а с друге стране, као пословице, крилатице, цитате и др. који врше функцију предикативних јединица, дакле, као „фразеолошке јединице у ширем смислу” (Мршевић-Радовић, 1987: 29).

Нешто раније дефиниције фразеологизма и фразеолошких јединица у оквиру српске фразеологије дали су, пре свега, Антица Менац 1979. године, а потом Јосип Матешкић 1982. године. Термин *фразеологизам* у српском језику у својим првим радовима из области

⁵⁸ Међу најистакнутијим представницима руске фразеолошке школе бележимо следеће лингвисте: В. Виноградов, В. Мокијенко, В. Телија, А. Мелерович, М. Фомина, О. Трофимкина, Н. Алефиренко, Лилич и др.

⁵⁹ Међу најистакнутијим представницима англосаксонске и германске фразеолошке школе бележимо следеће лингвисте: Б. Шер, Х. Бургер, В. Флајшек, Р. Мун, Ј. Кун, П. Милер, Џ. Мек Каули и др.

фразеологије употребљава Антица Менац. Данас је овај термин сасвим уобичајен у нашој науци. У Предговору *Rusko-hrvatskog ili srpskog frazeološkog rječnika* из 1979. године (Менац, 1979: V) А. Менац дефинише фразеологизам као „*tzv. neslobodne skupove riječi, tj. oni koji se ne stvaraju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom upotrebom. Njihovi sastavni dijelovi često pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije, tako da značenje cijelog frazeologizma nije adekvatno zbroju značenja njegovih dijelova. U tim je skupovima veza među pojedinih dijelovima vrlo čvrsta, te im je sastav, pa i redosljed, obično nepromjenjiv*”. Ј. Матешкић фразеолошким јединицама именује оне које се појављују у готовом облику, као чврста веза ријечи устаљена дугом употребом и притом су најмање две пунозначне аутосемантичке. Према Матешкићу, значење фразема никада не одговара простом збиру значења његових чланова и у реченици се појављује као прости члан, а не скуп речи у виду аутономног текста (Матешкић, 1982: VI).

Мршевић-Радовић узима термин фразеолошка јединица као општи назив за основну јединицу фразеолошког система једног језика, аналогно постојећем терминолошком систему у коме су општеприхваћени термини семантичка, лексичка јединица и сл. Термин фразеологизам употребљава двојачко: „1) као синоним фразеолошкој јединици, дакле као општи назив за јединицу фразеолошког система независно од њених структурно-семантичких и функционалних особености, и 2) као назив само за експресивне фразеолошке јединице, и то у радовима оних лингвиста који у фразеолошке јединице убрајају поред експресивних и неекспресивне устаљене синтагме с номинационом функцијом у језику” (Мршевић-Радовић, 1987: 11).

Симеонидис (Συμεωνίδης, 2000: 17–18) фразеолошке јединице, фраземе, карактерише као комбинацију речи (које немају нужно реченичну структуру), нешто другачије синтаксе и другачијег значења у односу на речи које их творе. Карактерише их идиоматичност и метафорично значење. Исти аутор наводи да се фразем састоји од најмање две речи, лексема, односно јединице речничког система, које се могу комбиновати правилно или неправилно. Фраземи који настају правилним комбиновањем лексема имају значење као слободни склопови речи. Симеонидис у свом приручнику користи термине фраземи (φρασηματα), фразеолексеми (φρασεολεξιματα), идиоми (ιδιωτισμοί) и др.

Према Анастасиади-Симеониди и Ефтимииу, стереотипни изрази не осликавају нужно оригиналност путем синтаксичких структура, нити унутар речника, па та чињеница заправо отежава њихово идентификовање. Ови изрази не подлежу трансформацијама које намећу граматичка правила, за разлику од слободних спојева. Насупрот томе, стереотипни изрази, како наводе ауторке, подлежу многим ограничењима. Ауторке истичу да је стереотипичност обрнуто пропорционална слободи на оси парадигматичности и синтагматичности. Захваљујући семантичкој устаљености стереотипни изрази поседују унутрашњу конзистентност, као и синтаксичку и семантичку стабилност (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006: 28).

Моцју истиче јединствен карактер фразеологизама, лексикализованих синтагми уз низ додатака, ограничења, у поређењу са слободним синтаγμαма, захваљујући којима лексички систем стиче одређене структурне и функционалне сличности. Наводи смањење семантичке и функционалне аутономије саставних чланова, већу унутрашњу кохезију и стабилну структуру, концептуални интегритет, као и произвољни карактер споја облика и садржаја (Μότσιου, 1987: 251).

Давањем овог краћег прегледа дефиниција предмета изучавања фразеологије најистакнутијих српских и грчких лингвиста запажамо неуједначеност по питању коришћења терминологије, као и непостојање општеприхваћене дефиниције предмета ове научне дисциплине.

Оправдање за све то донекле можемо наћи и у самој изузетно сложеној природи основне фразеолошке јединице, те самим тим и њених карактеристика. Заправо, са сигурношћу можемо рећи да предмет изучавања фразеологије представљају „вишелексемни спојеви” који се репродукују у језику као готове јединице целовитог семантичког садржаја. Њих најчешће означавамо терминима *фразеолошка јединица* и *фразеологизам*, које у нашем раду стоје у односу синонимије, а фразеологија изучава њихове функције и карактеристике са различитих аспеката: лексикологије, морфологије, семантике, синтаксе, етимологије и др.

3.2. Функција фразеолошких јединица

Проблематика утврђивања функције фразеолошких јединица била је предмет истраживања многих лингвиста, нарочито у повоју нове научне дисциплине, што за собом повлачи и проблематику дефинисања фразеолошких јединица. Мршевић-Радовић (1987) констатује да значење фразеолошке јединице представља заправо и сâму функцију фразеолошке јединице, тачније поистовећује се са њом.

Фразеолошку јединицу одликују и номинациона, али и експресивна функција која експлицира денотат индиректном номинацијом уз присуство асоцијативног (конотативног) значења. Конотативна функција макрокомпоненте семантике фразеолошких јединица која узрокује експресивност, представља њену примарну функцију у односу на номинациону. „То значи да је денотат фразеолошког значења садржан у његовој унутрашњој форми, а конотативна макрокомпонента се активира у реализованом фразеолошком значењу. Појам денотата (десигната) у фразеолошком значењу мора да се интерпретира на релацији двоструке семантичке вредности фразеологизма: вредности његове унутрашње форме и реализованог експресивног фразеолошког значења. Денотат представља онај скуп Згустиних ’критеријских обележја’ која повезују унутрашњу форму (последицу денотације) са актуелним реализованим фразеолошким значењем (последicom конотације)” (Беговић, 2019: 41–42). „Формирани семантички садржај чува везу са одређеном ситуацијом, а поима се апстраховано од ње као типизирани садржај, који је у корелацији са другим околностима које по нечему подсећају на оне у којима је тај садржај настао” (Вуловић, 2015: 100).

За разлику од денотативног значења, конотативно значење је знатно шире будући да се њиме карактерише однос језичке личности према реалном свету. Конотативна значења настају семантичком транспозицијом значења језичког знака или спољашњим преносом, означавају секундарни субјективни садржај и зато спадају у другостепено значење. Доживљавајући појаве из реалног света, језичка личност изражава емоције, чиме се осварује емоционална и експресивна језичка функција. Тиме долазимо до једне од основних карактеристика фразеолошких јединица, експресивности, која би могла решити вишедеценијски проблем класификације фразеологизама и, још битније, успостављање јасне границе између фразеолошких и нефразеолошких јединица. Синтаксичка функција фразеологизама такође утиче на експресивност језичког знака (нпр. фразеологизам предикатске функције лакше ће постићи сликовитост од фразеологизама с функцијом речце).

3.3. Основне карактеристике фразеолошких јединица

Постојање вишечланих лексема, односно вишелексемних комбинација, или стереотипних израза противуречи традиционалном становишту које наводи да се продукција говора базира на

комбиновању ускладиштених основних јединица по принципу великог броја правила комбиновања. Чињеница да је слобода говорника неспорна супротставља се чињеница да постоје и разна ограничења приликом комбиновања различитих језичких елемената. Будући да језик почива на садејству слободе и ограничења, испитивање односа слободе комбиновања и стереотипизације заинтересовало је многе истраживаче (Jespersen, 1924; Bolinger, 1976; Sinclair, 1991) према којима корисник производи језичку поруку базирајући се како на слободи комбиновања, тако и на употреби готових структура које не настају приликом говора (Γαλαντόμος, 2008: 120–121). У прилог томе Моцју (1987: 231) испитује слободу и креативност корисника језика с једне стране, као и ограничења и неслободу с друге стране, са аспекта фонологије, лексикологије, граматике и њених поткатогија, морфологије и синтаксе, према традиционалном моделу трочлане језичке организације. Иста ауторка истиче да лексикон не карактерише апсолутна слобода корисника приликом комуникације, нити је граматички механизам лишен одређене флексибилности и креативности. Корисник може креирати неограничен број комбинација речи, реченица, служећи се одређеним утврђеним правилима језичког система, али исто тако креативност подлеже извесним ограничењима приликом употребе готових устаљених израза.

Упркос бројним несугласицама око терминологије и класификације фразеолошких јединица, неоспорно је, и готово сви научници ће се сложити, да вишелексемне спојеве карактеришу, пре свега, вишелексемност али и њихова устаљеност, безусловни критеријуми формалних одлика свих фразеолошких јединица. Њима ћемо свакако придружити и категорију репродуктивности. Два основна својства фразеолошке јединице јесу комплексност форме, али и семантичка кохерентност. Како је наше истраживање базирано на семантичкој анализи, структурну класификацију фразеологизама остављамо за неко будуће истраживање, а у фокус нашег истраживања постављамо, пре свега, значењске одлике фразеолошких јединица: идиоматичност, конотативност и експресивност.

3.3.1. Идиоматичност

Јединственост, синтетичност значења, семантичка монолитност фразеолошких јединица, представља једно од иманентних својстава фразеолошких јединица. Сви фразеолози су сагласни да су фразеолошке јединице управо препознатљиве по јединственом, целовитом значењу и тиме их разликујемо од вишелексемних слободних спојева. „Idiomatičnost – znači semantičku pretvorbu najmanje jednog člana čvrstoga skupa riječi, tako da značenje frazema nikada ne odgovara zbroju značenja njegovih članova” (Matešić, 1982: VI). Код фразеолошке јединице значење не добијамо простим комбиновањем значења њених саставних елемената, или ти пуким декодирањем рашчлањених саставних елемената фразеолошких јединица, као што је то случај код нефразеолошке вишелексемне јединице. На пример:

- фразеолошке јединице *метнути (ставити) руку у ватру (за некога)* као и *βάζω το χέρι μου στη φωτιά* (досл. 'стављам руку у ватру') имају исто значење „јамчити за некога”, „гарантовати за исправност нечега, некога” које не произилази из значења њихових саставних елемената;
- слободни лексички спојеви *-ставити торбу на сто* и *-βάζω τσάντα στο τραπέζι* (досл. 'ставити торбу на сто') формирају значење кумулативним сабирањем појединачних значења лексема.

Разлог томе јесте семантичко транспоноване барем једне, ако не свих компонентних јединица фразеолошке јединице путем метафоре или метонимије, с тим што, према Мелеровичу и

Мокијенку (2008: 123), преносни елементи могу бити базирани на различитим асоцијацијама или могу имати симболички, ритуални карактер (Вуловић, 2014: 91; Вуловић, 2015: 97). Насупрот фразеолошком значењу, значење нефразеолошке вишелексемне јединице изједначава се са збирним (кумулятивним) значењем које настаје „сабирањем појединачних лексичких значења сваког члана у синтагми” (Мршевић-Радовић, 1987: 14).

Фразеолошко значење не реализује се код свих фразеолошких јединица на исти начин. У зависности од типа детерминације међу лексемама на семантичком плану, тачније од узајамног односа сема у семантичкој структури фразеолошких јединица (Алефиренко, 1980: 36; Συμεωνίδης, 2000: 28–29; Вуловић, 2015: 97) можемо говорити о степену идиоматичности реализованог фразеолошког значења и о варијабилности јединственог значења. Стога код Мршевић-Радовић, приликом анализирања структуре и значења глаголско-именичких фразеолошких синтагми разликујемо два вида настанка фразеолошког значења. Један вид подразумева семантичку транспозицију нефразеолошке синтагме као базног облика метафоричним, метонимијским путем и сл. код фразеолошких јединица чије су саставне лексеме узајамно зависне. Други вид реализовања фразеолошког значења спроводи се код фразеологизама с једносмерном зависношћу међу компонентама где само једна компонента може бити носилац фразеологизације губитком референцијалног значења. Међутим, фразеологизми с једносмерном зависношћу саставних компонената остварују, такође, опште, глобално значење, али више „збирног” карактера. То значи да је један конституент носилац процеса фразеологизације. Ауторка се оградајује и значење „збирно” само условно употребљава, те се оно не сме поистоветити са кумулативним, збирним значењем нефразеолошких синтагми (Мршевић-Радовић, 1987: 13–14). То опште, глобално значење одликује идиоматичност вишег степена у односу на „збирно” које је нижег степена идиоматичности.

Имајући на уму степен идиоматичности значења, Симеонидис (Συμεωνίδης, 2000: 27–31) разликује потпуно идиоматичне и делимично идиоматичне фразеологизме што је у директној вези са врстом метафоризације и семантичком транспарентношћу:

а) Транспарентна метафоризација јавља се код фразеологизама код којих се семантичко транспоноване значења спроводи на основу дословног значења макар једног од конститутивних елемената. У примерима *πρῆξιμι ῥυκῦ, βάζω ἕνα χέρι* (досл. 'стављам једну руку') обе ФЈ означавају, између осталог, и „помоћи некоме”, као и *σκριτηνιχ ῥυκῦ, σταυρώνω τα χέρια* (досл. 'прекрштам руке') „не предузимати ништа”, лако нам је да схватимо значење на основу процеса метафоризације као и мотивисаности гестовних фразеолошких јединица.

б) Нетранспарентна метафоризација јавља се код фразеологизама код којих се метафора односи на историјске, митолошке чињенице, обичаје и услове живота који су данас говорницима датог језика непознати, потом класичне текстове, Библију, црквену и књижевну традицију⁶⁰, те се стога често прибегава, како етимологији, тако и другим дисциплинама, како би се декодирало значење фразеолошких јединица. Како бисмо појаснили навешћемо пример: *πήγε η καρδιά μου στην Κούλουρη*⁶¹ (досл. 'отишло је срце у Саламину') означава „веома сам се уплашио” мотивисано историјским догађајем битке код Саламине⁶².

⁶⁰ Нешто више о семантичкој непрозирности пословица у текстовима из књижевне традиције испитати Τριανταφυλλίδης, 1947, а о семантици учених фраза уп. Γορδανίδου 2001.

⁶¹ Топоним *Κούλουρη* јесте стари дијалекатски географски назив за једно од Саронских острва у Егејском мору, Саламину (Τριανταφυλλίδης, 1999: 749).

⁶² Најславнија поморска битка старог доба, битка код Саламине, одиграла се 480. п.н.е. и представља прекретницу у Грчко-персијским ратовима, а у којој победу односи удружена флота грчких полиса над знатно јачом, многобројнијом

в) Трећу групу представљају фразеологизми који се састоје од синсемантичних лексема чланова, заменица, предлога, везника итд. и имају функцију везника у реченици. Њихово апстрактно, граматичко значење отежава конструисање слике на основу значења из разлога што не постоји метафорична веза између лексема и идиоматичног значења (Συμεωνίδης, 2000: 30–31).

С друге стране, Гибс и Гонзалес (Gibbs & Gonzales, 1985: 256) испитујући ефекат синтаксичке устаљености на обраду и усвајање идиоматских израза долазе до закључка да је време које је потребно за разумевање идиоматских израза много краће него што је то случај са неидиоматским изразима, што налазимо да је у директној вези са мотивационом сликом процеса фразеологизације. Штавише, брже се поимају изрази устаљене синтаксичке структуре насупрот изразима флексибилне структуре који дозвољавају поједине измене на плану синтаксе. Људи брже обрађују окамењене изразе, него изразе флексибилне синтаксичке структуре, јер због дуже обраде флексибилних израза они постају препознатљиви и незаборавни на семантичком плану. Окамењени идиоми чини се да су чешће у употреби од флексибилних, те се стога лакше детектују у менталном лексикону (*ibidem*).

Ауторке Анастасиади-Симеониди и Ефтимииу констатују да значење није апсолутно синтетично, па стога говоре, пре свега, о степену синтетичности значења и разликују га од семантичке непрозирности. Семантичка непрозирност условљена је употребом стереотипних израза који датирају из различитих историјских раздобља грчког језика, класичног, средњовековног, новогрчког, црквеног, књижевног, такође из различитих дијалеката и страних језика. Дакле, фразеологизми могу водити порекло из Библије, историјских или митолошких догађаја, из раније црквене или књижевне традиције итд. чији садржаји и мотивациона слика нису увек познати кориснику језика, те самим тим отежавају реконструкцију мотивационе базе са аспекта синхроније. У таквим ситуацијама често је нужно спровести истраживање и са аспекта дијахроније, као и можда са аспекта других научних дисциплина. Несинтетично значење произилази из употреба стилских фигура, нпр. метафоре, употребе елемената карактеристичних за одређени дијалекат (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006: 45–50).

Како смо видели, транспарентност, семантичка непрозирност, као и сликовитост значења фразеолошких јединица представљају такође варијабилне компоненте. То значи да и транспарентне фразеолошке изразе одликује „нетранспарентност” на семантичком плану, тачније њена идиоматичност. Према Мокијенку (1989: 162–163), што је сликовитост транспарентнија то бележимо веће одступање пренесеног, метафоричног значења у односу на примарно (Мокиенко 1989: 162–163, према: Вуловић, 2015: 97). Заправо, што је сликовитост мотивационе базе израженија то је и степен идиоматизације већи, што можемо видети на примеру гестовних фразеолошких јединица *трљати руке*, *τριβω τα χέρια μου* (досл. ’трљам своје руке’) које означавају позитивно емоционално стање које је уследило након неког успеха, успешно обављене радње те самим тим изазива код човека „задовољство, радост, срећу”, али и имплицира „надање каквом успеху”. Транспарентна мотивациона слика бележи пренесено значење „задовољства, радости, и среће” које се доста удаљило од примарног значења геста трљања руку. „Метафорично пренесено значење најпрозирније се манифестује код фразеологизама код којих је сачувана мотивациона слика” (Вуловић, 2015: 97).

персијском флотом. Била је то изузетно тешка битка, између осталог, и због природе изузетно неприступачног терена на коме се одиграла, те стога ова ФЈ именује „страх” семантичком транспозицијом овог топонима *Κούλουρη*.

Приступ анализи фразеолошких јединица из лексичко-семантичке перспективе, за који смо се ми у нашем раду определили, учинио нам се најпогоднијим и целисходнијим за сагледавање комплексног односа лексичке семантике фразеолошких компоненти и семантике фразеолошких јединица. Тај однос се осликава у испитивању транспонованга значења фразеолошких компоненти метафоричним, метонимијским или синегдошким путем.

3.3.2. Устаљеност или стабилност

Велико интересовање за испитивање фразеолошких јединица, не само лингвиста у глобалу, већ и психолога и многих истраживача других научних дисциплина, произилази из чињенице да фразеологизми нису подложни традиционалној анализи њиховог састава, као и из чињенице да се разликују према степену продуктивности. Лингвисте посебно интригира појава да се фразеолошка јединица може јавити у више синтактичких облика. Мимо лингвистике, психологија је заинтересована за ефекат синтактичке устаљености на људску интуицију, као и на обраду и усвајање идиома, како истичу Гибс и Гонзалез, те закључују да поједини идиоми независно од синтактичке структуре задржавају своје идиоматско значење, док су други ограничени по питању форме коју могу имати (Gibbs & Gonzales, 1985: 255–256).

Употреба фразеологизама може се поистоветити са употребом синтагми због парадигматских веза између његових елемената, елемената лексичког система, који га креирају, те се појављују као готова, недељива јединица попут лексеме (Μότσιου, 1987: 251). Означитељ, са морфолошког становишта, може се рашчланити на засебне јединице, где свака задржава своје посебне карактеристике. Међутим, то не важи и за садржај целе синтагме као јединствене лексичке јединице (Μότσιου, 1987: 251–252). Структурна прозирност и аналитичност облика нису аналогни садржају истог облика семантичке непрозирности, те се због тога значење такве синтагме не тумачи на основу морфосинтаксичке структуре и значења његових саставница (Μότσιου, 1987: 252).

Одређени спојеви језичких елемената због веома честе употребе попримају одлике стабилности и трајности, те на тај начин настају стереотипне синтагме, односно „фразеолошки изрази”, према Балију или „формуле”, према Јесперсену (Μότσιου, 1987: 236–237). Моцју у својој студији „Слобода и ограничења унутар језика” истиче одсуство слободе, дакле зависност лексичких синтагми, тј. идиома (англ. *idiom*) позивајући се на следећи исказ Јакобсона „говорник је по правилу само обичан корисник, а не и творац речи” (Μότσιου, 1987: 235–236). Међутим, приликом стварања тих израза запажа већу слободу, него приликом креирања изведених и сложених речи, односно формирања неког граматичког облика: 1) већи је избор елемената који могу чинити саставни део неког израза, 2) много је већи избор структура што се тиче самог начина креирања израза, 3) реч карактерише већа унутрашња кохезија морфема, него што је то случај са изразима (Μότσιου, 1987: 238–239). Ова контрадикторност приметна је још од творца прве класификације фразеолошких јединица Балија (1921: 66–92) и првог успостављања унутрашњих и спољашњих критеријума за њихово препознавање, при чему аутор Бали међу спољашњим критеријумима наводи 1) немогућност промене редоследа лексема у оквиру фразеолошких јединица и 2) немогућност замене лексеме која је у склопу фразеолошке јединице другом лексемом, инсистирајући на њиховој устаљеној структури. Касније, многи аутори попут Ларина и Виноградова показују да су критеријуми које је успоставио Бали непоуздани и да се могу прихватити као помоћна средства чиме се релативизује апсолутна устаљеност састава и редоследа лексичких јединица у оквиру фразеологизама (Беговић, 2019: 36).

Вуловић (2014: 77) истиче да се фразеологизам, као сложена језичка јединица одликује како планом садржаја, тако и планом израза, и да структурно варирање фразеолошке јединице, односно постојање варијантних облика које се карактерише као релативна структурна стабилност, не утиче на промену семантике фразеологизма. Иста ауторка истиче да је план израза подложнији варирању него план садржаја, који тежи да се очува како би се очувала идентичност фразеолошке јединице, односно како би се очувало глобално фразеолошко значење на семантичком плану (*ibidem*).

Решење за наведену проблематику налази Мокијенко (1989: 9–48) у чињеници фразеолошке варијантности, побијајући тезу да оне морају бити инваријантне. Испитујући структурно-семантичко моделирање фразеолошких јединица ауторка Беговић уочава и испитује питање фразеолошког варирања показавши да је фразеологизам жива језичка појава која се прилагођава језичком контексту, ванјезичкој ситуацији, потреби да се конотативност и експресивност додатно нагласе или ублаже, а да никако није окамењена језичка појава (Беговић, 2019: 36). Фразеолошка варијантност подразумева постојање варијанти фразеолошких јединица и то на свим језичким нивоима. Устаљеност или стабилност указују на нерашчлањив скуп речи који се може састојати од најмање две лексеме или имати форму сложене реченице али аутономне синтаксе, и представља устаљене синтактичке спојеве (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986; Φωτοπούλου, 1989; Φωτοπούλου, 1993). Међутим, у појединим случајевима синтакса фразеолошких јединица може бити нешто слободнија. Речи које улазе у састав вишелексемских спојева више нису аутономне са становишта синтаксе. Приликом употребе неке одреднице она ће се односити на целину и не може се комбиновати са произвољним елементом. Постојаност састава фразеолошких јединица и редоследа њихових саставних компоненти указују на критеријску одлику фразеологизама – устаљеност.

Бројни аутори, што домаћи што страни, бавили су се испитивањем фразеолошке варијантности на различитим пољима и успостављали, самим тим, различите типове варијанти: правописне, прозодијске, (мор)фонолошке, морфолошке, синтактичке, лексичке, творбене. Будући да питање структурне варијантности није од суштинске важности за наше истраживање, оставићемо га за нека друга истраживања у будућности. Сада ћемо се осврнути на нека од најзначајнијих ограничења фразеолошких јединица која доприносе устаљености фразеологизама.

Што се тиче ограничења ФЈ она могу бити синтаксичке природе:

- а) члан код грчких фразеолошких јединица може бити нулти члан, одређени члан, или стога неке ФЈ могу садржати одређени члан и присвојну заменицу (Ова синтаксичка ограничења су толико снажна да, уколико употребимо члан у фразеологизму који садржи нулти члан, аутоматски ће се фразеологизам претворити у слободан спој речи);
- б) појединачне одреднице не трпе промене (Мршевић-Радовић, 1987; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006; Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, [1999] 2005);
- в) редослед компоненти у оквиру ФЈ се не мења (Мршевић-Радовић, 1987; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986; Φωτοπούλου, 1989; Φωτοπούλου, 1993; Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005);
- г) фразеологизми у грчком фразеолошком систему никада се не јављају у пасиву (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006; Φωτοπούλου, 1989; Φωτοπούλου, 1993);
- д) именице се не могу деклинирати (Мршевић-Радовић, 1987; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986; Φωτοπούλου, 1989; Φωτοπούλου, 1993);

ђ) фразеологизми се могу јавити у оквиру потврдне, одричне, упитне и заповедне реченице; (Мршевић-Радовић, 1987; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου 2006);

е) не могу се употребљавати заменице како би заменио одређени део фразе (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006);

ж) могућа је употреба окамењених синтаксичких облика, а редослед заменица је непроменљив (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006);

з) грчке фразеолошке јединице дозвољавају употребу учене синтаксе која датира из катаревусе, ученог гречитета (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου 2006).

Ограничења фразеолошких јединица морфолошке природе:

а) број именица је непроменљив (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006);

б) могућа је делимична промена глагола (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006). Глагол је употребљен у одговарајућем времену и лицу, одређеног је стања, вида и начина;

в) код грчких фразеолошких јединица могућа је употреба окамењених облика, петрифицираног ненаглашеног облика заменице који нема функцију заменице, употреба датива, употреба партитивног генитива, употреба апсолутног генитива, употреба учених предлога и генитива, употреба учених предлога и датива (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006).

Ограничења фразеолошких јединица семантичке природе:

Речи које чине неки израз не могу се замењивати синонимом нити антонимом, будући да израз формира значење попут монолектичних јединица.

Гибс и сарадници (Gibs, et al. 1989) заступају теорију да се идиоми у енглеском језику разликују на основу степена лексичке флексибилности – таква теорија се директно супротставља традиционалној теорији која је искључива по питању лексичке флексибилности. То значи да, према традиционалној теорији, нису дозвољене ни најмање измене идиома, будући да и најмања измена доводи до разбијања фигуративног значења идиома. Гибс и сарадници разликују три категорије идиома: а) рашчлањиве, б) абнормално рашчлањиве и в) семантички нерашчлањиве идиоме.

Уколико неки глагол или именицу *рашчлањивог идиома* заменимо његовим синонимом, то ће свакако мање реметити фигуративно значење израза него што би то био случај са *семантички нерашчлањивим идиомима*. Значење неће бити измењено јер сваки члан тог *рашчлањивог израза* доприноси целокупном фигуративном значењу, те су промене прихватљиве све док се не нарушава оригинално фигуративно значење. Са друге стране, сваки појединачни саставни део *нерашчлањивог идиома* не доприноси појединачно целокупном фигуративном значењу, те су измене стога неприхватљиве. Што се тиче пак *абнормално рашчлањивих идиома*, они бележе мању лексичку флексибилност у односу на рашчлањиве идиоме, али све док се одржава метафоричка веза између саставница израза и његовог изворног фигуративног значења лексичка флексибилност је прихватљива (Gibbs et al. 1989: 65).

3.3.3. Репродуковање

Код Матеша наилазимо на термин репродуцирање, који аутор дефинише као појављивање фразема у готовом облику попут чврсте везе речи која се усталила дугом употребом (Матешић, 1982: VI; Мршевић-Радовић, 1987: 12).

Симеонидис (Συμεωνίδης, 2000: 51) лексикализацију фразеолошке јединице види као премештање фразеолошке јединице из категорије слободних спојева у ментални лексикон, представљајући неодвојиви део фразеолошког лексикона. Просечни корисник у већини случајева знаће да препозна значење тих спојева речи чак и када не познаје сва његова значења. Будући да су емоције један од основних критеријума класификације фразеологизама, Симеонидис истиче да дете усваја значења фразеологизама кроз емотивне ситуације из личног живота током процеса социјализације. Сложена структура лексичких спојева одговара сложености самог објекта који именују, попут емоција, као и јединствених ситуација који временом могу бити замењени сличним лексичким спојевима (Συμεωνίδης, 2000: 52).

Под термином репродукција фразеологизама Симеонидис подразумева устаљене спојеве који се не стварају приликом употребе сваки пут изнова, већ су на располагању кориснику као готове јединице. Што више значења корисник познаје, то ће мање грешака правити приликом употребе – међутим, треба савладати правила употребе која свакако ограничавају репродуктивност ових вишелексемних јединица (Συμεωνίδης, 2000: 52).

Категорију репродуктивности такође схватамо условно, јер се велики број фразеолошких јединица не могу репродуковати у контексту у готовом облику, већ се одређене компоненте фразеолошких јединица морају парадигматски уклапати у контекст. Фразеолошка јединица се репродукује у реченици у готовом облику који захтева подршку окружења. Неретко су нужне парадигматске промене фразеолошких јединица приликом њиховог инкорпорирања у контекст. Марјановић у својој дисертацији бројчано презентује нулту парадигматичност на примеру поредбених фразема у српском и француском језику, те наводи да свега 1% француске и 1,9% српске грађе бележи репродуктивност у готовом, лематизованом облику, као и да највећи број поредбених фразема бележи делимичну парадигматичност за шта потврду налази и код ауторке Финк-Арсовски (2002: 22–25) (Марјановић, 2017: 139–141). Такође, указује на значај репродуктивности за лексикографију и глотодидактику, јер корисник лако може одступити од употребне норме уколико нема подударности типа репродуктивности код коресподентних фразема, као ни података о томе (уп. Марјановић, 2017: 140).

3.3.4. Конотативност

Како бисмо појаснили својство конотативности фразеолошких јединица морамо се укратко осврнути на разлику између денотативног и конотативног значења лексема. Подсећамо да денотативно значење произилази из директног односа језичког знака и денотата. Због директне везе која се успоставља између језичког знака и предмета, појави, радњи и особина реалног света, тачније односа језика и стварности, сматра се основним значењем у систему лексичких значења (Мршевић-Радовић, 1987: 15–16; Драгићевић, 2007: 58–59). Из њега се развијају остала секундарна денотативна значења, као и остала асоцијативна, односно конотативна значења. Заправо, све компоненте лексичког значења које се не односе на денотацију (десигнацију – термин који користи Згуста (1991) уместо денотације) можемо подвести под конотацију, који чине све друге компоненте лексичког значења које придоду контрастивну вредност, све семантички релевантне особине, базичној денотативној функцији, тј. средишњем подручју денотације (Zgusta, 1991: 43).

Конотацију можемо дефинисати као прагматичку компоненту семантички релевантних особина која употпуњује денотативно и граматичко значење асоцијативним знањем – искуственим, културно-историјским знањем, рационално-оцењивачким или емоционално-оцењивачким ставом говорника (Драгићевић, 2007: 57–61; Беговић, 2019: 41)

Асоцијативно, односно конотативно значење приликом означавања појава и предмета садржи информације о маркираности лексеме, о емоционално-експресивној језичкој функцији условљеној лингвистичким и екстралингвистичким факторима. Употреба фразеолошких јединица код свих говорника једне заједнице изазива различите емоције колективним доживљавањем датог семантичког садржаја, обично пожељне или непожељне оцене. Међу емоционалним доживљајем, у нашем случају српске и грчке фразеологије, превласт преузима негативна конотативност, као што је то случај и са осталим лексичким групама, а оправданост за то налазимо у ванјезичкој стварности⁶³. Стога, конотативно значење поседује емоционално-вредносну значењску нијансу, али и функционално-стилистичку значењску нијансу (Вуловић, 2014: 93; Вуловић, 2015: 99) коју лексикографи обележавају квалификаторима. Драгићевић наводи да у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности има више од 100 употребних и стилских вредности обрађених лексема (2007: 60). Било које стилско обележје⁶⁴ лексема, ознака да припада одређеном стилу, жаргону, социјалном дијалекту, географском дијалекту, ознака да је реч о неологизму, архаизму, поседује одређену семантичку информацију о говорнику, његовом ставу или вредновању, „боји га” и стога се информација преноси интензивније, хумористичније, емоционалније, ироничније, експресивније и поприма својство конотативности (Zgusta, 1991: 44).

Конотативна макрокомпонента фразеолошког значења једно је од кључних својстава фразеолошких јединица за њихово диференцирање од нефразеолошких синтагми. Језички знаци с конотативним значењем, у поређењу са знацима номинационог значења, сматрају се другостепеним. Будући да означавају секундарни „субјективни” садржај, што се не сматра примарним за означавање, аутори попут Чернишеве, Толикина, Гака и других, приписују конотативном значењу секундарну језичку функцију фразеолошке јединице, дефинишући их као секундарне језичке јединице стављајући њихово прагматичко значење у први план (Мршевић-Радовић, 1987: 16–17).

Конотативно значење фразеолошких јединица условљено је самим компонентним саставом јединица, те се стога умногоме усложњава. Конотација одређене лексеме саставног члана фразеолошке јединице може се семантичком транспозицијом апстраховати од лексеме-компоненте и чврсто се везати за фразеолошку јединицу у целини или се може неутрализовати (в. Мелерович-Мокијенко 2008: 59, у: Вуловић, 2015: 100). „Постојање такве узуалне конотације која је везана за комбинацију лексема и значења у целини сигнализира фразеологичност одређене фразеолошке јединице (Мелерович-Мокијенко 2008: 60). Фразеолошко значење може настати апстраховањем лексичког значења коренске морфеме или категоријалног значења лексеме која је граматички ослонац у структури” (Вуловић, 2015: 100).

⁶³ За више информација погледати поглавље бр. 3.8.2. *Фразеолошки домет најфреквентнијих соматизама*.

⁶⁴ Међутим, и овде се морамо оградити и истаћи постојање строгих лексикографских критеријума за класификацију лексичког значења, будући да се њихов статус брзо мења (с изузетком дијалекатских класификација) које истиче Згуста, те јучерашњи неологизам већ данас може постати нормални израз, а сутра застарела реч (1991: 45).

3.3.5. Експресивност

Колико је експресивност изузетно важна семантичка одлика фразеолошких јединица показао је на примеру поредбених фразема С. Марјановић (2017: 154) у својој докторској дисертацији „Поредбене фраземе с компонентом *comme/као* у француском и српском језику” указујући на чињеницу да је готово половина презентоване грађе представљала поредбене фраземе нулте идиоматичности, те стога поставља питање зашто ова поређења ниског или нултог степена идиоматичности уопште сматрамо фраземима кад осим устаљености друге формалне одлике не испуњавају у потпуности. Одговор на то питање налази управо у овој семантичкој одлици фразеолошких јединица, у експресивности. Сликочита представа тих поређења сврстава их, рекли бисмо, у засебну категорију фразема, у експресивност. То становиште заступају многи фразеолози попут Б. А. Ларина, В. Мокијенка, В. Н. Телије, М. М. Копиленка, З. Д. Попове, А. М. Мелерович и др. (Беговић, 2019: 42).

Експресивност као категоријална фразеолошка особина, служи као критериј диференцирања фразеолошких јединица од сродних синтагми устаљене структуре и лексичког састава, које имају функцију номинације у језику, као што су нпр. терминолошке синтагме (Мршевић-Радовић, 1987: 17–18).

Код неких аутора нису јасно разграничени термини конотација и експресија, односно конотативност и експресивност, те се умногоме они преклапају у својој функцији. Конотацију имају експресивне лексеме, те стога можемо рећи да асоцијативно значење омогућава експресивност, при чему је експресивност ужа ноција од конотације и служи говорнику да се изрази на снажнији, импресивнији, тј. сликовитији начин (Zgusta, 1991: 45). Што се више фразеолошка јединица удаљава од мотивационе, то ће и степен експресивности бити већи као и фразеологичност (Dragičević, 2009: 41). Фразеолошка јединица високе идиоматичности, семантичке непрозирности утицаће на постизање веће сликовитости израза. Експресивност постижемо маркираном синтаксичком структуром, појачавањем значења напоредним синтагмама, додавањем синонимних или антонимних лексема или понављањем (*στο άψε σβήσε, άρον άρον*), коришћењем оноματοпеје, метафоре, хиперболе, парадокса, употребом непостојећих речи (*είναι της Αγίας Κάθιστρας, νετα σκέτα, του κάνει το βίο άβίωτο, φύρδην μύρδην*) и др. Међутим, и ту свакако постоје ограничења, попут семантичких, те не можемо употребљавати синониме, хиперониме, хипониме и кохипониме (уп. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006: 43).

3.4. Терминолошка разматрања фразеолошких јединица

Термин фразеологизам (*phraseologismus*) користи се како би именовано језичке феномене фразеологије и веома често је у употреби у европским језицима. Према истакнутом лингвисти Симеонидису (Συμεωνίδης, 2000) грчка реч *φράσις*, путем касније латинске речи *phrasis*, улази у многе европске језике, попут француског, одакле то *phrase* преузима и немачки језик у 17. веку са основним значењем ’фраза’, али и метафоричним значењем ’разговор у ветар’. У немачким речницима страних речи термин *phraseologismus* се тумачи као ’реторика без садржаја’. Аутор такође наводи да Сатлер (Sattler) 1609. године наводи овај термин баш са поменутиим значењем у делу *Teutsche Orthographie und Phraseologie*. Истиче да енглески термин *phrase* указује на синтаксичке односе, француски термин *phrase* одговара енглеском термину *sentence*, док се руски термин *фраза* користи слично као енглеско *phrase* и немачко *phrase*. Европским језицима путем ’руске школе’ и посредством некадашње Источне Немачке намеће се амбивалентни немачки

термин *Phraseologie*⁶⁵ који означава, како засебну лингвистичку област, тако и корпус фразеолошких јединица неког језика (Συμεωνίδης, 2000: 15–16).

3.4.1. Терминолошка разматрања фразеолошких јединица у српском језику

Српска фразеологија познаје читаву композицију термина: *фразеолошка јединица, фразеологизам, фразем, фразеолошки израз, идиом, идиоматска фраза, устаљена фраза, обрт, фразеолошки обрт, устаљени обрт, гномски обрт, фраза, лексички спој, скуп речи, свеза речи, конструкција, фразеолошка конструкција* итд.

Мршевић-Радовић (1987) термин *фразеолошка јединица* користи као општи назив за основну јединицу фразеолошког система будући да се уклапа у постојећи терминолошки систем и да је аналоган терминима који су се увелико одомаћили у домаћим лингвистичким круговима попут термина лексичка јединица, семантичка јединица итд. Међутим, аналогно терминима фонем(а), морфем(а), лексем(а) јавља се и термин *фразем*, који ауторка оправдава као системски, те му даје и извесну предност над осталим терминима који су у употреби. Термин *фразеологизам* је амбивалентан и ауторка га користи, пре свега, као синоним термину *фразеолошка јединица*, али и како би означила експресивне фразеолошке јединице и направила дистинкцију између експресивних и неекспресивних устаљених синтагми с номинационом функцијом у језику. У својој монографији равноправно употребљава термине *фразеолошка јединица* и *фразеологизам*. Термин *идиом* користи како би именовала јединицу с искључиво конотативним значењем. Нешто проширен термин *идиоматска фраза* користи такође за означавање јединице с искључиво конотативним значењем али реченичне структуре. Као синоним *идиоматској фрази* јавља се термин *устаљена фраза*, који мимо ове употребе има још једну – да значи реченичну структуру коју карактерише репродуковање „као већ готове језичке јединице” (1987: 12). Што се тиче термина *устаљена фраза*, ауторка под тим појмом подразумева „смисаоно организоване сложене синтаксичке јединице које представљају пословице, изреке, афоризми, и сл.” (Мршевић-Радовић, 1987: 23). Оне су стабилног лексичког састава, често имају развијено и конотативно значење као и ФЈ, но, структура им је другачија, и јављају се у облику завршених реченица. Опречни су ставови фразеолога, треба ли устаљене фразе које се на структурном плану јављају као завршене реченице уврстити у ФЈ или не, стога се ни ауторка експлицитно не изјашњава, осим што наводи да оне не заузимају централно место њеног интересовања као ни ФЈ у ужем смислу, али су важне за изучавање извора ФЈ и процеса фразеологизације. Термин *устаљени обрт*, за разлику од *устаљене фразе*, мимо репродуковања означава и вишелексемну структуру. Ауторка се ограђује од *пословица, сентенци, афоризама* и др. наводећи како их поједини лингвисти убрајају у ФЈ, али не износећи свој став (Мршевић-Радовић, 1987: 11–12). Међутим, не употребљава термин *колокација*, већ користи термин *перифраза* и истиче: „Да би се једна перифрастична синтагма могла сматрати фразеолошком, она мора имати или у целини измењено значење (семантичком транспозицијом), или у њеном саставу бар један конституент мора бити носилац фразеологизације (лексичко-семантичке, семантичке сликовите транспозиције и сл.)” (Мршевић-Радовић, 1987: 46).

Међутим, изучавајући синтагматске лексичке односе Прћић (Prčić, 1997) нам пружа концизан увид како у терминологију, тако и у типологију колокација и идиома. *Лексичким спојем* дефинише појаву јављања једне лексеме са најмање још једном, у виду синтагме или реченице. Термин *колокација* користи како би именовао „композитиван” и „дифузан” лексички спој, који карактеришу могућа или минимална заменљивост, релативно слаба постојаност. Термин *идиом*

⁶⁵ Руски *фразеологија*, енглески *phraseology*, француски *phraséologie*, грчки *φρασεολογία* итд.

пак користи како би именовано „идиоматизован” и „компактан” лексички спој који карактерише немогућа или минимална заменљивост и релативно висока постојаност, отуда непрозирност. *Фразне лексеме*⁶⁶ дефинише као „хибридне лексичке јединице” које се јављају као „име неког сегмента ванјезичке стварности” које карактеришу описни елементи (Prčić, 1997: 115). *Дискурсним формулама* именује реченице, а ређе и синтагме које су својствене говорном чину, док су *изреке* такође лексички спојеви који имају реченичну форму и њима се реагује или коментарише у току комуникационог догађаја.

Овим поглављем смо, надамо се, дали целовит увид у комплексну композицију термина којима се служи српска фразеологија, као и преглед њихових дефиниција које представљају основ за исправно „руковање” терминологијом.

3.4.2. Терминолошка разматрања фразеолошких јединица у грчком језику

Грчкој литератури такође су познати бројни термини за означавање исте јединице фразеолошког система. Веома чести у употреби су термини *ιδιωτισμοί* и *ιδιωματισμοί* које дефинише и разграничава Триандафилидис (Τριανταφυλλίδης, 2005) истичући да реч *ιδιωτισμός* не треба мешати са речју *ιδιωματισμός* (Χαραλαμπίδης, 1992). *Ιδιωτισμοί* су изражајни, незаменљиви елементи неког језика који обогаћују, док *ιδιωματισμοί* представљају својство одређеног дијалекта и непознати су широј јавности. Ови термини *ιδιωτισμός* (идиом) (Νεοελληνική Γραμματική 1991: ανατύπωση, Μλακάκου-Ορφανού 2005), *ιδιωτισμική έκφραση* (идиоматски израз)) воде порекло из англофоне терминологије. Веома чест у употреби термин *φρασεολογισμός* (фразеологизам) преузет је из руске терминологије. Како наводи ауторка Хјоти (Χιώτη, 2010: 16), у англофоној литератури термин *идиом* јавља се као хипероним фразеолошким јединицама, а као синоним фразеологизму (Glucksberg, 1993: 4), за разлику од република бившег Совјетског Савеза у којима се термин *фразеологизам* јавља као хипероним, а идиом као хипоним (Μυτούλα, 2006: 87). Термини преузети из ’немачке школе’ такође се често срећу у литератури и то су: *φρασεολογική μονάδα* (фразеолошка јединица), *φρασεολέξιμα* (фразеолексем), *φράσημα* (фразем), *σταθερή (προκαθορισμένη) λεξική δομή* (стабилна лексичка структура). Наведени термини представљају само најчешће у употреби, међутим, у грчкој литератури срећемо мноштво синонима којима се означава предмет изучавања ове лингвистичке области попут: *παγιωμένη έκφραση* (окамењени израз), *τυποποιημένες ή στερεότυπες εκφράσεις* (стереотипи) (Φωτοπούλου, 1989; Φωτοπούλου, 1993; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006), *φράσεις* (изрази), *συνδυασμός λέξεων* (комбинација речи), *ένωση λέξεων* (спој речи), *κλισέ* (клише), *παροιμιακές φράσεις* (пословични изрази) итд. Код Сетатоса (Σετάτος, 1994: 172) проналазимо и термине *ιδιόσημες φράσεις*, *λεξήματα ομάδας λέξεων*, *μακροσημήματα*.

Наведени термини нису јасно разграничени, нити дефинисани, те отуда произилазе бројни проблеми и недоумице, одн. да ли наведени термини представљају предмет изучавања фразеологије у ужем или пак ширем смислу. Вишедеценијска проблематика класификације и дефинисања вишелексемских спојева речи погађа и неохеленску фразеологију али и лексикографију. Анализирајући фразеолошке јединице које су наведене у речницима опште намене (*Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας; Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*), Мини и Фотопулу (Μίνη & Φωτοπούλου, 2009) указују на бројне недоследности које се тичу дефинисања, као и употребе термина приликом састављања ових речника, при чему Бабињотис под термином *фразеолошка јединица* подразумева широк спектар вишејезичких јединица од *колокација* све до

⁶⁶ „Terminološka distinkcija između 'sintagma' i 'frazа' odražava suštinsku razliku: sintagma se odnosi na gramatičku jedinicu (i otuda je paralelnа s 'reči'), dok se fraza tiče leksikološke jedinice (i otuda je paralelnа s 'leksemom')” (Prčić, 1997: 126).

пословица, док Триандафилидис разликује фразу од израза у зависности од (буквалног) значења. Оба термина подразумевају стереотипни спој минимум двеју речи, с тим што се значење фразе удаљило од буквалног значења речи које је творе и аутоматски упућује на метафору, док значење израза остаје близу буквалног значења саставних лексема. Међутим, Гибс и Гонзалес (Gibbs & Gonzales, 1985) истичу да су идиоми саставни део сваког лексикона, али им се приступа другачије у зависности од степена устаљености. Подржавајући став Фрејзера (1970), истиче да се идиоми не могу сврстати у једну хомогену групу, узимајући у обзир трансформације којима могу подлећи, стога постоје идиоми које подлежу различитим променама и не губе своје идиоматско значење као и они који не подлежу променама и чувају идиоматско значење.

Многи недостаци који произилазе из теоријског оквира, изостајање јасних критеријума за класификовање фразеолошких јединица, отварају бројна питања из домена различитих дисциплина на која још увек није дат адекватан одговор. Исто становиште запажамо и код Е. Хелми (2011: 14–15) која, упоређујући документована значења лексеме *фразеологија* у грчким речницима, у оквиру своје докторске дисертације на пољу контрастивне фразеологије шпанског и грчког језика – лексичких бинума, закључује да лексема *фразеологија* нигде није дефинисана као научна дисциплина, а узрок томе налази у чињеници што се наведена дисциплина заправо и није нарочито развила у оквиру неохеленистике. Хелми (2011: 50–53) на основу већег дела терминологије, коју је прикупила из основног приручника шпанске фразеологије аутора Пастора, даје предлог адекватне грчке терминологије коју би можда требало усвојити.

3.5. Типолошка разматрања фразеолошких јединица

Према наводима Коувија (Cowie, 1998: xiv-2, ел. издање), признање фразеологији као научној дисциплини на пољу лингвистике није одато само кроз бројна истраживања, већ и неколико публикација, специјализованих речника који рефлектују одређену теоријску перспективу (нпр. Cowie & Mackin, 1975; Cowie et al., 1983; Sinclair & Moon, 1989, 1995), потом и кроз друге публикације које су окренуте лексичкој семантици (Cruse, 1986), лексикологији (Carter, 1987; Липка, 1991), и вокабулару приликом усвајања језика (Carter & McCarthy, 1988). Осврћући се на уџбеник Глејсера (Gläser, 1986), потом монографије из области фразеологије одређених језика (Fleischer, 1982; Gréciano, 1983; Corpas Pastor, 1996), из контрастивне лингвистике (Howarth, 1996) и функционалних варијетета (Müller, 1993), Коуви истиче да не постоји ниједна књига на енглеском језику која обједињује теоријска становишта дотадашњих фразеолошких истраживања, нити наводи све сродне дисциплине (компјутерску анализу, усвајање језика, лексикографију, стилистику) које су од виталне важности за ово научно поље. Самим тим, стичемо увид у волумен проблематике на синхорнијском и дијахронијском плану, као и на интер- и интралингвистичком плану крајем двадесетог и почетком двадесет првог века.

Коуви наводи класификацију различитих термина према 'пропозицији' и 'номинацији', према прагматици и семантици, који су признати у Британији, које користе Коуви и Ховарт, који су под утицајем руских модела (Cowie, 1998: 4, ел. издање).

Коуви и Ховард лексичке спојеве деле на: а) слободне спојеве речи (free combinations) као елементе који се употребљавају у свом основном значењу и слободно комбинују са другим елементима; б) колокације (restricted collocations) у којима се један од два елемента користи специфично, метафорички; в) фигуративне идиоме (figurative idioms) као комбинацију речи која поред дословног значења бележи и метафоричко и г) идиоме (pure idioms) као најустаљеније, чије значење није нимало транспарентно и не представља скуп свих значења појединачно, међутим,

Мелчук (Mel'čuk, 1988) разликује само две категорије лексичких спојева: слободне спојеве, лексичке (free phrases) и неслободне, семантичке фраземе (semantic phrasemes) које потом дели на идиоме (full phrasemes / idioms), полуфраземе односно колокације (semi-phrasemes / collocations) и клишеје (Cowie, 1998: 4–7, ел. издање).

3.5.1. Типолошка разматрања фразеолошких јединица у српском језику

Још један од актуелних питања фразеологије последњих деценија, не само унутар српске фразеологије, него и на глобалном плану унутар широких, како фразеолошких, тако и лингвистичких кругова, јесте таксиномија фразеолошких јединица.

Овако комплексна проблематика класификације фразеолошких јединица на самом почетку нам поставља питање критеријума, тј. који од бројних критеријума узети у обзир приликом овог веома комплексног подухвата класификације. Класификацију ФЈ можемо вршити на основу бројних критеријума, са аспекта њиховог настанка и порекла (национални, интернационални, универзални...), са аспекта стила (књижевни, разговорни, новински...), са аспекта семантике (компонентни и глобални), морфологије или семантичко-морфолошких критеријума, са аспекта фундаменталних карактеристика, са аспекта функционално лексикалних класа итд. Традиционалне класификације врсте речи које срећемо у научним радовима, школским приручницима, речницима и сл. базирају се на семантичким, морфолошким или семантичко-морфолошким критеријумима, који нису довољни за смештање фразеологизама у засебну класу.

У овом поглављу даћемо преглед могућих класификација фразеолошких јединица:

а) по саставу, односно типу структуре:

У *Граматици српског језика* (Станојчић, Поповић: 1997) у одељку *Лексикологија*, пододељку *Фразеологизми* (стр. 174–179), фразеологизми су дефинисани као устаљене језичке јединице састављене од најмање две речи које имају јединствено значење. Они по типу структуре могу бити:

- а) предлошко падежне конструкције;
- б) синтагме;
- в) зависне реченице;
- г) реченице са незавршеном структуром;

То би значило да су фразеологизми комплекснији од основне језичке јединице *речи* (лексема), а нису реченице. Најчешће је реч о синтагмама, групама речи са синтаксичком функцијом у реченици. Стога би се можда проблем могао решити путем класификације на основу синтаксичких критеријума који, како наводи Wladislaw Lubaś⁶⁷, пружа највише „могућности да се разуме њихова значењска суштина која је спољашња на нивоу више конструкције него што је лексема и која не нарушава монолитну основу класификације”. С друге стране, изражава сумњу попут когнитивиста, о успостављању оштрих граница категоријалних класа.

Даринка Гортан-Премк дефинише лексички систем као „поредак знакова заснован и организован на међусобном распоређивању и одређивању. А то значи да речи, као и све друге језичке јединице, само у односу једна према другој добијају у систему одређено место и своје

---

⁶⁷ Погледати Lubaś, (2003).

праве вредности, и у вези са значењем, и у вези са функцијом, и у вези са обликом” (Гортан-Премк, 2004: 33). Лексички систем је знатно комплекснији од осталих система, првенствено због изузетно великог броја јединица који се не може прецизирати, као и веома сложених и често недефинисаних односа међу њима.

Ауторка наводи три основне поделе речи у српском, али и њему сличним језицима, те семантичку, функционалну и морфолошку класификацију. Читав речнички састав који осликава богатство српског језика⁶⁸ може се поделити на основу 1) семантичких елемената који имају могућност а) номинације, б) означавања и в) вршења одређене реченичке функције на именице, придеве, глаголе, прилоге, заменице бројеве, предлоге и везнике; 2) функционалних вредности речи, које можемо делити на а) самосталне у субјекатској функцији и б) несамосталне, односно *статичке или динамичке детерминаторе субјекта*; и 3) морфолошких карактеристика, које *полазе од облика речи као оформљеног израза устаљеног одређеног значења и устаљене одређене функције у језику* (Гортан-Премк, 2004: 18–33). О другим могућим класификацијама Гортан-Премк упућује на Р. Симић (1987).

Ласковски суштину синтаксичке типологије проналази у својству лексема да формирају синтаксичке везе са другим лексемама. Стога разликује 1) синтагматске лексеме које могу бити: а) аутосинтагматске (чланови и лексеме које стварају исказ), б) неаутосинтагматске (нечланови и лексеме који не могу стварати самосталне исказе); 2) несинтагматске, односно оне које не стварају везе, већ контекстуалне исказе (Lubaš, 2003: 90). „Идиоми представљају важан проблем за описивање језика, пошто са једне стране представљају повезане изразе који су грађени као синтаксичке групе и реченице, а са друге стране пак изискују третирање због различитих ствари слично као изрази, тј. као лексикалне јединице” (Polański, 1999: 471–481, према Lubaš, 2003: 91).

б) по значењу односно, семантичком типу:

Исту класификацију налазимо и код Мршевић-Радовић (Мршевић-Радовић, 1987), која на самом почетку своје монографије дефинише фразеолошке јединице као вишелексемне спојеве речи којима одговара једно (= јединствено) значење, те их према типу детерминације дели на *глобалне фразеолошке јединице и компонентне фразеологизме*.

Глобалне фразеологизме карактерише узајамна (двосмерна) зависност, чврста веза међу пунозначним речима које их конституишу, а значење настаје семантичком транспозицијом нефразеолошке синтагме као базног облика и то углавном метафоричним и метонимијским путем. На пример: *богу иза леђа, обрати зелен бостан, прочитати лекцију* итд.

Компонентне фразеологизме карактерише једносмерна зависност међу компонентама, а значење је више „збирног” карактера⁶⁹. Само један конституент, и то именички, носилац је фразеолошког значења, будући да има пренесено значење, док глаголска компонента представља структурни конституент и не учествује у настанку фразеолошког значења. У примеру (зрно боба) именица губи своје референцијално значење, па се оно не може више додавати значењу глаголског

⁶⁸ Речник Српске академије наука и уметности, према наводима Даринке Гортан-Премк (2004:18–19), бројаће око 450.000 речи, када се заврши селекција лексике која ће ући у његов састав. Тако ће далеко надмашити лексички фонд Речника МС, али и историјски Рјечник ЈАЗУ, истиче ауторка позивајући се на ауторе М. Пешикан (Пешикан, М. (1973–1974). Трећина посла на изради речника САНУ. *Наш језик*, књ.20, св. 1–5, стр. 16.) и И. Грицкат (Грицкат, (1988). Речник Српске академије наука и уметности. *Глас САНУ*, СССЛП, Глас Одељења језика и књижевности, књ. 13, стр. 25–39) (Гортан-Премк, 2004:18–19).

⁶⁹ Значење «збирног» карактера се никако не сме изједначавати са збирним (кумулативним) значењем нефразеолошких синтагми (Мршевић-Радовић, 1987: 14).

конституента (нпр. не вреди ни зрна боба), што би значило да су елементи који га чине у односу једносмерне зависности (Мршевић-Радовић, 1987: 14).

в) на основу експресивног (сликовитог) својства:

Мршевић-Радовић (1987) фундаменталну фразеолошку карактеристику *експресивност* сматра категоријалном особином на основу које разликује *фразеолошке јединице* од сродних синтагми, такође устаљене структуре и лексичког састава, које имају функцију номинације у језику (Мршевић-Радовић, 1987: 17–18) попут *терминолошких синтагми* или *устаљених фраза*. Ауторка истиче искључиво номинациону функцију терминолошких синтагми. Иако су приликом процеса настајања биле мотивисане и изражавале однос субјекта према предмету означавања, временом се та мотивисаност и експресивност изгубила, те оне постају само знак означавања изван сваке експресије и емоције (Мршевић-Радовић, 1987: 20–23). Из тог разлога ауторка терминолошке синтагме не сврстава у фразеолошке јединице.

г) на основу функционалног својства:

Станојчић и Поповић (1997: 176–177) наводе да се у књижевном (стандардном) српском језику фразеологија раслојава на основу функционалног стила те разликујемо:

- 1) *међустилску (интерстилску) фразеологију*, заправо неутралну која прелази из једног у други књижевни стил и тако је присутна у различитим књижевним стилевима, нпр.: *дићи руке* (од чега), *наћи заједнички језик*, *висити у ваздуху*, *скинути маску*, *отворити ширум врата* (коме) итд.
- 2) *књижевну фразеологију* чине фразеолошке јединице које воде порекло и из писаних извора, разноврсних списа али и из усмених извора и предања, тако да представљају део специфичне народне и европске традиције, нпр: *виси му мач над главом*, *одвојити жито од кукоља*, *буре без дна* итд.
- 3) *професионалну фразеологију* чине фразеологизми из различитих стручних делатности, спорта, саобраћаја, филма, позоришта, разних уметности, трговине, војне делатности, заната, школске праксе и других, нпр.: *добити прелазну оцену*, *добити зелено светло*, *отворити ватру на кога*, *бити прва виолина* итд.
- 4) *научну фразеологију* чине фразеологизми из научних дисциплина нпр.: *дићи на куб*, *дићи на квадрат*, *царски рез* итд.
- 5) *административно-правну фразеологију* чине фразеологизми из струке којима се регулишу административно-правни односи у друштву, нпр.: *решавати за зеленим столом*, *спровести имовински поступак*, *ставити ад акта*, *ставити на дневни ред* итд.
- 6) *разговорну фразеологију* чине фразеологизми карактеристични за језик свакодневне комуникације, нпр.: *држати језик за зубима*, *лупати главом о зид*, *с неба па у ребра*, *дати* (коме) *по њушци* итд.

д) према сликовитости фразеологизама разликујемо и емоционално-експресивну поделу на:

1) *фразеологизме с позитивном обојеношћу*, који изражавају симпатије, љубав, поштовање, радост, одушевљење, одобравање и др. попут: *бити десна рука*, *свити се око срца*, *бацити око на некога*;

2) *фразеологизме с негативном обојеношћу*, који изражавају бес, презир, забринутост, покорност, стид, несрећу и др. попут: *вадити очи, висити над главом, разбијати главу* итд.

ђ) према формално-садржинским својствима:

Удруживањем два формална својства *заменљивост* и *постојаност*, и једног садржинског својства *прозирност* Прћић (1997) разликује *колокације* и *идиоме*. Фразеолошке јединице које одликује могућа или минимална заменљивост, дакле слаба постојаност и прозирност, називају се колокацијама, док се фразеолошке јединице које одликује немогућа или минимална заменљивост, изузетна постојаност и непрозирност називају идиомима.

Колокација представља најмање двочлани спој лексема унутар синтаксичке јединице – синтагме или, што је ређи случај, реченице, која описује специфичне микро-ситуације у вањезичкој или језичкој стварности и изражава типични и унапред утврђени садржај неког језика (Prčić, 1997: 116–117).

„Idiomom se naziva redovan, a ponekad i sistemski, spoj najmanje dve lekseme, a često više njih, kako semantičkih tako i funkcijskih, po pravilu unutar određene sintagme ili rečenice” (Prčić, 1997: 123).

е) на стереотипне изразе (стереотипи или клишеи):

Станојчић и Поповић (1997) у фразеологију нашег књижевног језика сврставају и стереотипне изразе (стереотипе или клишее) као засебну категорију. То могу бити синтаксичке, фразеолошке и лексичке устаљене јединице, дакле могу бити речи, синтагме, фразеологизми или реченице, које се одмах препознају због учестале употребе. Најчешће су заступљени у новинарско-публицистичком стилу и у административном функционалном стилу. „Оправданост стереотипног израза заснована је на потреби да читалац што брже прихвати информацију, садржај израза, а то ће најлакше бити онда када је изнета у њему што познатијој форми” (Станојчић и Поповић, 1997: 178). Као пример за стереотипни израз у новинарском језику наводе употребу крњег перфекта, уобичајену за наслове чланака.

Фразеологизми, као што смо навели, а такође и због прекомерне учесталости с циљем да се постигне сликовитост приликом говора, могу изгубити своје значење и претворити се у фразеолошке стереотипе. То је обично случај са фразеологизмима у којима се именица употребљава метафорички попут: *водити битку за боље сутра*, у коме је приметна именица из војне терминологије која је прешла и у друге сфере људске делатности, па је постала прикладна за све прилике и временом постала досадна (Станојчић и Поповић, 1997: 179). Исти је случај и са *помодним изразима* које лансирају „утицајни говорници”, па се врло брзо заборављају и нису од важности за књижевни језик.

3.5.2. Типолошка разматрања фразеолошких јединица у грчком језику

Положај фразеологизама у језичком систему није јасан, нити јасно дефинисан, и знатно је компликованији од лексема. Вишелексемске језичке јединице ограничене употребе на пољу прагматике, као и бројних ограничења на пољу семантике и синтаксе, чине саставни део језика и представљају предмет интересовања фразеологије.

Разне типологије које су се појавиле у међународној литератури усредсредиле су се макар на један критеријум или пак у комбинацији или као додатак осталим критеријумима, што је допринело развоју пет доминантних модела, на шта посебно указује Галандомос (2008: 122–123). Први критеријум представља семантички приступ, који је усредсређен на степен синтетичности значења вишејезичне комбинације и усвајају га: Хокет (Hockett, 1958), Макај (Makkai, 1972), Фернандо и Флавели (Fernando & Flaveli, 1981), Вуд (Wood, 1981), Фернандо (Fernando, 1996), Глејзер (Glasser, 1998) и Грант и Бауер (Grant & Bauer, 2004). Други приступ је лексиколошки приступ, који вуче корене из совјетске/руске језичке традиције и има за циљ проучавање фразеолошке јединице и њене структуре⁷⁰. Другим речима, совјетске лингвисте, а пре свега Мелчука (Mel'čuk, 1995, 1998), више занимају лексички архетипови него семантика. Трећи модел је синтаксички приступ, у коме превладавају синтаксички критеријуми, као што је редослед речи, могућност пасивизације или антонимизације и тако даље. Заступници овог модела јесу: Кац и Постал (Katz & Postal, 1963), Вајнрајх (Weinreich, 1969), Фрејзер (Fraser, 1970), Нунберг, Саг и Васов (Nunberg, Sag & Wasow, 1994). Четврти модел је функционални приступ, који наглашава и проучава употребу и појаву ових полиномских комбинација у говору, у свакодневној језичкој пракси. Функционални приступ приметан је код аутора: Полеи и Синдер (Pawley & Syder, 1983), Натингер и ДеКарико (Nattinger & DeCarrico, 1992), Макарти (McCarthy, 1998). Најновији модел је лексикографски (лексикографски приступ), који испитује фиксне лексичке јединице под призмом дизајнирања и израде посебних речника (Moon, 1997, 1998).

Моцју (1987: 61–62; 1994) анализира основне категорије речи савременог грчког језика, узимајући за критеријум облик и функцију језика и разликује речи-облике од речи-фразе. Речи-облици, будући да се граматичко значење одређује као структурно, функционални су само у оквирима синтагматске структуре и у строго дефинисаном окружењу. С друге стране, речи-фразе које чине фразеолошке јединице своју системску функцију обављају индиректно, док њихов објекат навођења егзистира на синтагматској оси само у оквиру фразе. Истовремено, Моцју подразумева под термином идиом/*ιδιωτισμοί* комбинације језичких елемената који показују стабилност и трајност и нису конструисани у тренутку говора, већ се појављују као готове синтагматске јединице. Јасно је да се неслободне комбинације тичу нивоа речи. Са друге стране, за неслободне лексичке спојеве на нивоу израза и реченица Моцју користи термин фразеологизам/*φρασεολογισμός* и повезује га са феноменом лексикализације, односно његовим одликама неслободних спојева морфема али и лексема, односно асиметријом организације садржаја и израза, као и умањеним степеном мотивисаности, до њеног потпуног изостајања и увећаним степеном произвољности.

Фотопулу (1989, 1993), као и Дјакојорги и Фотопулу (Διακογιώργη & Φωτοπούλου, 2002) по угледу на теоријски оквир трансформационе граматике чија је основна синтаксичко-семантичка јединица реченица, а не реч, односно лексема, баве се изучавањем стереотипних реченица/*στερεότυπες προτάσεις* у грчком језику. Изучавају глаголске изразе у којима су један или више чланова у сталној вези са глаголом, док појединачна значења саставних елемената не одражавају значење целе реченице. Истовремено, ауторка сматра да су стереотипни изрази уређени истим синтагматским правилима која важе за слободне спојеве, тако да се њихова анализа заснива на препознавању субјекта, глагола и могућих допуна. Она користи термин стереотипни изрази/*στερεότυπες εκφράσεις*, а не идиоматични изрази/*ιδιωματικές εκφράσεις*, стога што се идиоматични изрази/*ιδιωματικές εκφράσεις* могу сврстати у стереотипне/*στερεότυπες εκφράσεις*, док

⁷⁰ О структурној класификацији фразеолошких јединица в. Мршевић-Радовић, 1987; Матешкић, 1987; Финк-Арсовски, 2002; Менац, 2007; Пејановић, 2010а; Гољак, 2009; Вуловић, 2014, 2015; Марјановић, 2017; Беговић, 2019 и др.

стереотипни изрази/*στερεότυπες εκφράσεις* не морају нужно представљати и идиоматичне изразе/*ιδιωματικές εκφράσεις* (Φωτοπούλου, 1989: 224).

Μυσταки (Μουστάκη, 1992: 409–428) исти теоријски оквир примењује на идиоме или идиоматске изразе, јер њихово значење не произилази из збира појединачних елемената, али и стереотипне изразе, јер је евидентан степен стереотипизације и устаљености саставних компоненти. Другим речима, Μυσταки прибегава комбинацији семантичких и морфосинтаксичких критеријума за описивање специфичних структура. Истовремено, признаје да јасно одвајање стереотипа од слободних реченица није могуће, све док постоје стереотипне реченице које садрже слободне елементе. Стога, сматра да су стереотипне реченице градуалне (више или мање стереотипне).

Дјакојорги и Φωτοпулу (Διακογιώργη & Φωτοπούλου, 2002: 182), као што смо већ навели, ослањајући се на трансформационе граматике баве се изучавањем стереотипних реченица које не тумаче дословно, већ фигуративно. Дефинишу стереотипне реченице на основу два критеријума: на основу структурног критеријума који подразумева да су једна или више јединица у инваријантној вези, неопозивој вези са глаголом, док је други критеријум семантички, уколико појединачно значење речи не предвиђа глобално значење реченице које потом усвајају Тому и Анастасиади-Симеониди и Εφθymiу (Θώμου, 2006: 55; Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006: 21). Стога је реченица стереотипна само уколико испуњава оба критеријума. Анализирајући стереотипне/*στερεότυπες* или устаљене изразе/*παγιωμένες εκφράσεις* који могу бити формираны помоћу именица, глагола, прилога и др., указују на недостатак продуктивности у дистрибуцији њихових компоненти.

Према Сетатосу (1996), фразеолошке јединице могу се манифестовати у виду фразеологема/*φρασεολογήματα* и у виду фразеологизама/*φρασεολογισμοί*. Фразеологеме представљају механизам креирања нових фразеолошких јединица у којима је један део јединице стабилан, док други део допушта измене синонимских елемената, за разлику од фразеологизама који не допуштају никакве измене (Σετάτος, 1994: 177–179). Тачније, веома ретко се врше измене ради постизања ефекта ироније, исмевања, шегачења *μας άφησε στα κρύα του λουτρού / μας άφησε στα ζεστά του λουτρού* (Σετάτος, 1996: 340).

Симеонидис предлаже следећу класификацију вишелексемских спојева по узору на совјетску/руску школу и њихову терминологију. Сматра да предмет фразеологије у ужем смислу, попут фразема – лексеме добијене комбинацијом речи, идиома – фиксних употреба и врста говора, представљају устаљене комбинације најмање две речи (које не морају нужно имати форму реченице) другачије синтаксичке структуре, као и „несинтетичког значења” (*κάνω στραβά μάτια*). Међутим, истиче да стереотипни изрази могу имати правилну синтаксичку структуру као и двосмислено значење, те се, самим тим, могу понашати као слободне комбинације речи са дословним, синтетичким значењем, али и као стереотипни изрази са метафоричким значењем (*μετράω τα δόντια*). У фразеологију у ширем смислу смешта пословице, велеризме, гноме, крилатице и сентенце (Συμεωνίδης, 2000: 17–24).

Препознајући тенденцију многих речи да се заједно појављују у говору, Мицис (2004) разликује четири врсте лексичких спојева. Прва врста су уобичајене синапсе, које приказују дословно значење и своде се на слободан избор говорника. Другу категорију представљају фиксни или устаљени спојеви, који су такође дословни, али су конвенционалне природе и користе се у одређеним комуникацијским околностима или у контексту типичне употребе. Трећа категорија укључује синапсе са метафоричним значењем, док су последње идиоми/*ιδιωτισμοί* или

хеленизми/*ελληνισμοί*, који чине одређене спојеве чија је главна одлика којом се разликују од осталих спојева несинтетичност значења (Μήτσης, 2004, у: Γαλαντόμος, 2008: 134).

Триандафилидис (Τριανταφυλλίδης, 2005) у својој граматици користи термин *ιδιωτισμός* за фразеолошку јединицу специфичног значења, карактеристичну за одређени језик. Истиче како се мора правити дистинкција између ових изражајних „језичких елемената” (*ιδιωτισμός*) који обогаћују језик и као такви су незаменљиви, и „елемената” који су својствени одређеном дијалекту, идиому (*ιδιωματισμός*). Од фразеолошких јединица у ширем смислу (*ιδιωτισμός*) разликује пословичне изреке (*παροιμακές φράσεις*), као и фразеолошке јединице у ужем смислу (*στερεότυπες εκφράσεις*), неретко настале управо од пословица. Изразе сврстава у две категорије, учене пословице и изразе, не толико честе у свакодневној употреби (*λόγιοι ιδιωτισμοί*), у које се могу сврстати и античке паремије, гноме, црквени, историјски и књижевни изрази, и народне изразе, који су у честој употреби у народном говору (Τριανταφυλλίδης, 2005: 199–200). Учени изрази обично садрже граматичке елементе који више нису у употреби у савременом језику, а сачували су се из катаревусе путем црквених или старих текстова и књига. Разликовање термина *ιδιωτισμός* ('фразеолошке јединице') и *ιδιωματισμός* ('идиом' својствен одређеном дијалекту) сматрамо базичним и заступамо учење Триандафилидиса, стога не прихватамо дефиницију термина *ιδιωματισμός* коју даје Кристал (Κρύσταλ, 2003: 193–194), која би по нашем мишљењу одговарала термину *ιδιωτισμός* који изједначава ова два термина.

Клерис и Бабињотис (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 102) у својој граматици користе термин фразне именице (*φραστικά ονόματα*), разликујући следеће структуре:

- именица + именица (генитив); нпр. *τιμή ασφαλείας*
- придев + именица; нпр. *παιδική χαρά*
- именица + именица; нпр. *λέξη-κλειδί*

при чему ова последња категорија крши синтаксичка правила грчког језика.

Оно што карактерише фразне именице (*φραστικά ονόματα*) су морфолошка и фонолошка аутономија, али не и синтаксичка, стога се не може мењати редослед речи, будући да не трпе допуне, те се не могу речи, од којих су састављене, појединачно одређивати. У неким фразним именицама друга именица је одређена одређеним чланом *γλυκό του ταψιού*. Уколико се друга именица појављује у генитиву, са или без члана, први део се може изоставити, а други се јавља у функцији предиката. Неке се јављају само у множини *καλές τέχνες*.

Клерис и Бабињотис (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 719) у својој граматици такође користе термин перифрастични глаголи (*περιφραστικά ρήματα*) за немолектичко изражавање глаголског концепта, који се састоји од различитог степена устаљених израза, у којима се глагол са допуном или одредницом налази у тесној семантичкој вези, те као целина изражавају значење и функционишу као моноктички глаголи. Јака спрега перифрастичних глагола и допуне указује и на нека ограничења попут оног где се не може допуна заменити заменицом. Аутори разликују две категорије ових глагола:

- а) глаголске перифразе и
- б) стереотипне глаголске перифразе (*στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις*)

Аутори представљају оба типа перифраза кроз континуум глаголских израза који се разликују по степену консолидације. Започињу континуум слободним глаголским спојевима, потом уобичајеним глаголским спојевима, глаголским перифразама са делексикализованим

глаголима и на крају сврставају стереотипне глаголске перифразе/*στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις*. Залазећи дубље у континуум, смањује се семантичка независност, а повећава се степен устаљености као и вероватноћа, како наводе аутори, да се употреби монолектички глагол.

а) Глаголске перифразе, заправо, представљају облик глагола који захтева допуну или одредницу и карактерише га, те се концептуално тежиште са глагола пребацује на допуну или одредницу, које су често исте етимологије и значења, или значења монолектичког глагола. Глагол се у оваквим глаголским перифразама користи како би указао на време, лице, вид и начин. Није, међутим, увек могућа замена монолектичким глаголом, будући да се некада овим фразама изражавају нова значења глагола нпр. *δίνω συνέντευξη, κάνω ταμείο*. Ову категорију тзв. глаголских перифраза одликује устаљеност средњег степена. Употреба члана или изостављање члана могу довести до семантичких разлика. Аутори наводе глаголе који у највећем броју творе глаголске перифразе у грчком језику и то су: *κάνω, δίνω, έχω, παίρνω, βγάζω, ρίχνω* итд. Међутим, користе се и глаголи из катаревусе за творбу истих фраза (*εγείρω ένσταση για κάτι*) (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 102–106).

б) Другу категорију представљају стереотипне глаголске перифразе (*στερεότυπες ρηματικές περιφράσεις*) које одликује висок степен устаљености. Језички елементи који формирају фразу не трпе лако делимичне промене, нити често мењају свој положај (*κάθομαι στα αυγά μου, а не στα αυγά μου κάθομαι*). Могу, међутим, да прихвате допуну која се односи на целу фразу (*καλά κάθομαι στα αυγά μου*) која ће се наћи између саставних делова фразе. Оно што је, према ауторима, једна од главних карактеристика, али и основни критериј за разликовање фразеологизама од других глагола који чине континуум јесте значење које се разликује од буквалног значења речи од којих се састоји фраза. Такође, једна од карактеристика јесте заменица која се врло често употребљава без конкретног значења (*τα έκανα θάλασσα*). Исти феномен запажа се код атипичних облика говора, поготово у жаргону, који у комуникацији користе млади (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 719–729).

Термин *σύναψη*, који наводи Тому, а са којим се и ми слажемо и који одговара термину *колокација* (Θώμου, 2002, 2003), аутори користе за сва четири типа континуума глаголских фраза, разликујући слободни спој (*ελεύθερη σύναψη*), уобичајени спој (*συνήθης σύναψη*), колокацију (*απολεξικοποιημένο*) и фразеолошке јединице (*στερεότυπη σύναψη*) (*ibidem*).

Тому (Θώμου, 2006) користи термин *λεξι(λογι)κές συνάψεις*, како би означила колокације и сматра да се термин *σύναψη* не може употребљавати за све типове лексичких склопова, како то чине Клерис и Бабињотис (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005) и Бакаку-Орфану (Μπακάκου-Ορφανού, 2005), већ сматра да тај термин указује на посебну семантичку условљеност која се јавља код вишелексемских склопова, а које не одликује потпуна непрозирност значења, за разлику од фразеолошких јединица. Дакле, овај термин подразумева посебан тип лексичких спојева који у континууму лексичке деривације заузима средишње место, између слободних спојева и фразеолошких јединица (Θώμου, 2006).

Тому заступа следећу класификацију и терминологију вишелексемских језичких спојева, по узору на Мелчука, односно његову класификацију, на слободне (*αδέσμευτες φράσεις*) и неслободне фразе (*δεσμευμένες φράσεις*) у које сврстава семи-фраземе, односно колокације (*ημι-δεσμευμένες φράσεις, λεξι(λογι)κές συνάψεις*), идиоме (*πλήρως δεσμευμένες φράσεις*) и квази-идиоме (*οιονεί δεσμευμένες φράσεις*) (Θώμου, 2006: 53). Код идиома значење не добијамо збиром значења његових саставних јединица, код семи-фраза значење једне речи зависи од друге речи и мења значење, док код квази-фраза значење се добија збиром значења његових јединица од којих се састоји и обухвата барем једну непредвидиву допуну. Тому у својој дисертацији истражује јединице на

нивоу фраза експлицитно истичући да су њени претходници, не прецизирајући који, одредили слободне фразе за почетни део континуума, а идиоме као најустаљеније (*στερεότυπες φράσεις*) за крајњи, док би колокације (*λεξι(λογι)κές συνάψεις*) заузеле његов средишњи део (Θώμου, 2006: 50). Упоредјујући колокације и стереотипне фразе из поља фразеологије, Тому даље констатује како оба контекстуална споја манифестују одређена синтаксичка ограничења у виду члана, редоследа саставних елемената, немогућности деклинирања именичких фраза, ограничења у погледу пасивности, номинализације и др. Упркос томе, идиоми су свакако устаљеније фразе, како са синтаксичког, тако и са семантичког аспекта. Истиче како транспарентност није увек сигуран критериј за разликовање идиома, будући да разликује идиоме чије значење није нимало транспарентно и оне чији је један део семантички препознатљив путем стилских фигура метафоре, метонимије и хиперболе, те доприноси крајњем метафоричком значењу. Они се, заправо, могу семантички рашчланити (Θώμου, 2006: 56).

Анастасиади-Симеониди проучава стереотипне фразе (*στερεότυπες εκφράσεις*), међутим, користи и термин лексичке, именичке и глаголске фразе (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986: 134) које Клерис и Бабињотис (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005) називају фразним именицама (*φραστικά ονόματα*) и фразним глаголима (*φραστικά ρήματα*). Мишљења су да синтаксичка и семантичка устаљеност не могу бити довољни критеријуми за одређивање лексичких фраза. Синтаксичка стабилност не искључује сваку могућност промене, а што се тиче семантичке несинтетичности приметни су различити степени (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006: 13). Стога Анастасиади-Симеониди и Ефтимју уводе степен идиоматичности, под утицајем Г. Гроса, који такође сматра да то није критеријум на основу кога се могу одредити све стереотипне фразе (Gross, 1988: 63, и 1996: 8, 17, према: Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου, 2006: 14).

Анастасиади-Симеониди истиче критеријум у вези са предметом истраживања научних дисциплина, а ради разграничавања слободних спојева речи од неслободних, односно вишелексемских језичких фраза. Наводи да су слободни спојеви речи предмет интересовања и истраживања синтаксе, за разлику од фраза у ширем смислу које су предмет истраживања лексикологије, стога што прелазак из слободне фразе у вишелексичку језичку јединицу представља процес лексикализације (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1986: 138). Иста ауторка предлаже другачији критеријум за разликовање слободних спојева од лексичких, вишелексемских фраза, односно степеновање разлика унутар континуума између наспрамних крајева лексикализованих фраза и слободних фраза између којих се јављају контроверзни случајеви лексичких фраза, наводећи 6 критеријума: фонолошки, морфолошки, синтаксички, семантички критеријум као и критеријум писања и употребе (*ibidem*).

Бакаку-Орфану (Μακάκου-Ορφανού, 2005) назива фразним речима (*φραστικές λέξεις*) лексичке јединице чије значење се реализује помоћу фразе, а не засебне речи, упркос томе што указује на један објекат (*παιδική χαρά = παιδότοπος*). Такође бележи и глаголске фразне речи (*ρηματικές φραστικές λέξεις*) нпр. *παίρνω απόφαση, κάνω βόλτα, τα έκανα θάλασσα...* а усваја и термин *σύναψη* за континуум лексичких комбинација који почиње слободном фразом и завршава идиомима, и који указује на све лексичке комбинације, а не на неку конкретно.

Ксидопуолос (2019: 67) усваја термин *ιδιωτισμός* или *φραστικός ιδιωτισμός*, а не *ιδιωτισμός*, будући да термин, с једне стране, изазива потешкоће приликом деривације (*ιδιωτισμικότητα, ιδιωτισμικός*). С друге стране, исти термин се јавља као пандан енглеском термину „идиом”, како би се разликовао од појма који није у међународној терминологији уобичајени термин за упућивање на локални језички облик, дијалекат, као што је случај у грчком језику. Према истом аутору, идиоме карактерише несинтетичко значење, док их изостајање могућности

синтаксичке трансформације интегрише у вишесложне речи. Истовремено, Ксидопулос сматра да се идиоми свде на процес лексикализације, јер су, с једне стране, изгубили унутрашњу синтаксичку структуру, а с друге стране, њихово значење није синтетичко.

Галандомос (2008), по узору на Мициса (2004), Клера и Бабињотиса (2005) и Анастасиади-Симеониди & Ефтимии (2006) усваја термин *ιδιωτισμοί*, за вишелексемске комбинације од којих је један члан нужно глагол. Потом, са становишта Клера и Бабињотиса (2005) и Анастасиади-Симеониди & Ефтимии (2006) такозване стереотипне глаголске изразе/перифразе *στερεότυπες ρηματικές εκφράσεις/περιφράσεις* Галандомос назива стереотипним изразима *στερεότυπες εκφράσεις*, подржавајући терминологију Мициса (2004) стога што представљају шири појам. Укључују пословице, гноме, сентенце, социјалне формуле, метајезичке изразе, механизме повезивања и учене изразе (*παροιμίες, γνωμικά, ρήσεις, κοινωνικές φόρμουλες, μεταγλωσσικές εκφράσεις, συνδετικοί μηχανισμοί, λόγους εκφράσεις*), будући да их одликује стабилност и устаљеност. Категорија *ιδιωτισμοί* није уједначена, али и у њој Галандомос разликује следеће категорије: чисте (*αμιγείς ιδιωτισμοί*), где компоненте не доприносе глобалном значењу, потом (*ιδιωτισμοί*) који су засновани на когнитивним механизмима метафоре и метонимије, и (*ιδιωτισμοί*) који су засновани на конвенционалном/колективном знању (Γαλαντόμος, 2008: 136–139).

3.6. Фразеолошки континуум

Након тога што смо дали систематичан и аналитичан преглед класификације јединица из поља српске фразеологије и преглед класификације јединица из поља грчке фразеологије, са освртом на Коувија и пионире фразеологије, ауторе првих теоријских постулата, мишљења смо да лексичке спојеве треба посматрати као фразеолошки континуум. „(...)На фразеолошке јединице не треба гледати као на затворене класе, са јасно постављеним границама, већ као на формације са градуелном транзицијом из центра ка (дифузној) периферији, што значи да неке од фразеолошких категорија стоје у блиској вези” (Пејовић, 2015: 31).

Сматрамо да једино фразеолошки континуум може бити кључ и одговор на много пута постављено питање класификације фразеолошких јединица, о чему експлицитно пишу Прћић (1997), Пејовић (2015), као и Клерис и Бабињотис (2005) и Тому (2003, 2006). Због самог процеса фразеологизације, семантичке, на основу транспоновања значења, и синтаксичке, путем експанзије или редукције и кондензације (Мршевић-Радовић, 1987), вишелексемски спојеви се преливају из једног у други. На тај начин творе фразеолошки континуум између *дифузности* и *компактности*, као и *компаративности* и *идиоматизованости* (Prčić, 1997: 116). Бугарски није дао прецизну класификацију фразеолошких јединица али је нагласио њихово преливање из једне у другу категорију (Бугарски, 1995: 132).

Слободни спојеви речи представљају свакако полазну основу лексичке комбинаторности на нашој замишљеној хоризонталној оси, и не улазе у састав фразеолошког фонда једног језика. За разлику од неслободних спојева који започињу колокацијама, иду преко стереотипних поређења па све до „најзатворенијих структура које одликују апсолутно одсуство композитивности” (Пејовић, 2015: 32). Прћић (1997) издваја три чиниоца: заменљивост, постојаност и прозирност, које условљавају степен компактности неког лексичког споја. Заменљивост указује на могућност измене лексема које се јављају у склопу лексичког споја другим лексемама, и може се кретати у распону од немогуће (где се јавља само једна могућа лексема) ка минималној (две лексеме) и могућој (од две па навише могућих лексема). Постојаност се тиче могућности подвргавања целине морфосинтаксичким трансформацијама (глаголско време, вид, стање, број и др.), која може ићи од

сасвим слабе па до релативно високе постојаности. Напослетку, фактор прозирности се тиче самог значења и његове предвидљивости смисла целине. Када смо објаснили горенаведене факторе, који никада не могу бити подједнако ни равномерно заступљени, можемо се вратити нашој хоризонталној оси на којој желимо приказати фразеолошки континуум.

Идући од слободних спојева речи који не спадају у поље нашег интересовања, као ни у поље фразеологије, прво наилазимо на двочлани спој једне лексеме са неком другом. Реч је о отвореним колокацијама унутар којих се јављају секундарни колокати⁷¹ тј. лексеме веома општег значења (*донети одлуку, извршити измену, дати обећање...*) (Prčić, 1997: 121), чије се значење постепено сужава, постаје специфичније, идући од периферије ка центру наше хоризонталне осе. Отворене колокације се потом постепено преливају у ограничене колокације ни широког ни уског, но умереног колокационог опсега⁷², па потом у везане колокације које такође садрже секундарне колокате „специфичног смисла с уским колокационим опсегом”, које се у датом смислу изван тог споја не јављају (Prčić, 1997: 122). Прћић за прототип колокација узима ограничене колокације, могуће или минималне заменљивости секундарних колоката, релативно слабе постојаности и високе прозирности целине, док сви остали спојеви који се приближавају, било слободним спојевима речи, било идиомима, одступају од прототипа.

Наведени лексички спојеви, мањег па све већег степена композитивности и дифузности, прерастају у лексичке спојеве речи од мањег ка вишем степену идиоматичности и компактности унутар одређене синтаксичке јединице, почевши од синтагми па постепено све до реченичних форми. Идући дуж хоризонталне осе, колокације се како наводи Прћић преливају у идиоме (Prčić, 1997: 126). Међутим, ми бисмо овом термину придружили и термин фразем, будући да су оба термина резервисана за фразеолошке јединице у ужем смислу које ће се временом прелити у фразеолошке јединице у ширем смислу. Прву прелазну категорију, од колокација ка идиомима, представљају фразне лексеме, хибридне лексичке јединице којима се именују и описују сегменти ванјезичке стварности. Могу бити безглаголске фразне лексеме и глаголске фразне лексеме. Безглаголске фразне лексеме могу бити именичке, придевске, прилошке или предлошке синтагме које врше функцију лексема у реченици. Одликује их немогућа или минимална заменљивост, релативно висока постојаност врло ограничених трансформација у распону од потпуно прозирних до апсолутно непрозирних (нпр.: *иза затворених врата, по сваку цену* итд.) (Prčić, 1997: 126). У оквиру ове групе спадају фиксни биноми, две семантичке јединице везане једном функцијском, пре свега везником (*ред и поредак, жив и здрав, мило за драго*), поредбе (*глув као топ, као риба на сувом*) и фразне именице у оквиру именичких синтагми које творе најчешће придев и именица, као и две именице (нпр.: *неписани закон, рат живаца...*) (*ibidem*). Прћић наводи да глаголске фразне лексеме мимо глагола могу бити допуњене објектом и/или адвербијалом, те тако представљају костур реченице. Одликује их немогућа или минимална заменљивост, минималне трансформације по питању садржине и веома висок степен непрозирности, као и сликовитости садржине (нпр.: *вртети некога око малог прста, не веровати својим очима...*) (Prčić, 1997: 126). Аутор (1997) у оквиру ове категорије смешта фразне глаголе, глаголске синтагме које сачињавају глагол и партикула (прилог или предлог) у функцији модификатора (нпр.: *спустити слушалицу, правити се важан...*). Мишљења смо да колокације и идиоми представљају центар фразеолошког континуума. Прецизније, сам центар континуума започиње преласком отворених колокација у везане

⁷¹ Прћић колокатима назива две лексеме које међусобно колоцирају једна са другом и то у оба смера. Разликује примарне и секундарне колокате, при чему примарни колокати носе значење и представљају тежиште колокације, док секундарни ближе одређују или описују колокацију (Prčić, 1997: 118).

⁷² Својство лексема, односно способност колоката да се узајамно привлаче и колоцирају с одређеним опсегом других лексема (Prčić, 1997: 121).

колокације које потом прерастају у фразне лексеме које га такође формирају. Преласком фразних глагола у дискурсне формуле излазимо из центра и прелазимо на периферију, односно фразеологију у ширем смислу.

Након фразних лексема које су, како смо навели, смештене у самом центру фразеолошког континуума, удаљавајући се од центра, наилазимо на дискурсне формуле које се углавном јављају у форми реченице, а ређе синтагми, чија је употреба регулисана конвенцијама у склопу конверзацијског процеса (поздрављање, упознавање, захваљивање, одобравање, неодобравање и др.). Веома су постојане, минималних могућности модификације и већином непрозирне. Дискурсне формуле прерастају у изреке којима се реагује на различите ситуације приликом комуникације. Карактеришу их немогућа заменљивост, висока постојаност и минималне модификације. Изреке можемо поделити на традиционалне изреке и паремије које кратко, концизно и духовито лексикализују мудру мисао, истину или веровање које се ослања на искуство и опсервацију (нпр.: *ко рано рани две среће граби, далеко од очију, далеко од срца*). (...) „*будући да су формом, садржином и редовном употребом дубоко укорењене у култури и традицији date jezičke zajednice, tradicionalne izreke često se mogu eliptirati, odn. skratiti, samo na njihov prvi deo (... bolje vrabac u ruci)*” при чему се други део сматра предвидљивим, и отуда контекстуално повративим” (Prčić, 1997: 128–129). Оне се потом сливају у популарне изреке које су својствене шоубизнису, свету политике, уметности и др. Према Прћићу, прототип идиома представљају садржински и формално идиоматизовани лексички спојеви високе непрозирности, немогуће заменљивости појединих лексема и изузетно висока постојаност. Стога издваја традиционалне изреке и дискурсне формуле као идиома који испуњавају сва три чиниоца лексичких спојева у највећој мери, а фиксне биноме, поредбе и фразне именице у нешто мањој (*ibidem*).

Не слажемо се са Прћићем (1997: 129) који популарне изреке лансиране од стране утицајних субјеката види као поткатоорију изрека, а вид идиома, будући да се ради о лексикалним спојевима који су готово увек прозирни, али и кратког века јер им значење врло брзо избледи. Ми бисмо их подвели под категорију стереотипа и клишеа, који излазе из граница фразема или идиома и налазе се на самој периферији континуума.

3.7. Преглед развоја фразеолошке научне дисциплине

Према наводима Симеонидиса (Συμεωνίδης, 2000: 101–102), конференције под називом „EUROPHRAS” организују се од 1980. године и захваљујући њима јавља се све веће интересовање за контрастивну и компаративну фразеологију. Прве конференције забележиле су највеће интересовање на пољу немачког језика, стога је 1986. године у Оулу заживео пројекат који је имао задатак да истражи немачке и финске глаголске компоненте које творе фразеолошке изразе. Године 1988. у Стразбуру заживео је сличан пројекат контрастивне фразеологије немачког и франсуског језика. Године 1992. Д. Добровољски је представио на конференцији EUROPHRAS у Сарбрикену пројекат „Тезаурис немачких идиома”, који би представљао модерну вишејезичну енциклопедију фразеологизама. Последње две деценије актуелни су истраживачки пројекти из области фразеологије који се баве изучавањем немачког и енглеског језика, немачког и шведског, немачког и француског, немачког и шпанског, немачког и словенских језика (руског, пољског, чешког, словачког, српског и бугарског), потом немачког и угро-финских језика (украјинског и финског), затим неевропских језика (арапског, кинеског и јапанског). Истраживачки пројекти који за предмет имају успостављање паралеле између три и више језика знатно су ређи и до сада су истраживања спроведена на корпусу следећих језика: немачком – руском – украјинском, немачком – енглеском – норвешком – француском и немачком – руском – литванском – летонском. Ј.

Корхонен је 1991. године објавио рад у коме се успоставља паралела између девет језика (немачког, енглеског, шведског, француског, италијанског, руског, естонског, украјинског и финског) (Συμεωνίδης, 2000: 101–102).

3.7.1. Фразеолошка истраживања у српском језику

Пионир српске фразеологије, зачетник фразеолошких истраживања у српском језику, јесте свакако проф. др Драгана Мршевић-Радовић. Ауторка је монолитне студије *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику* која је публикувањем 1987. године поставила теоријске темеље српској фразеологији. Разнородна проблематика којом се ауторка темељно бави, попут карактеристика фразеолошких јединица: структуре, значења и функције ФЈ, потом категоријама ФЈ, испитивањем процеса како семантичке, тако и синтаксичке фразеологизације, затим структурно-семантичким особеностима глаголско-именичких фразеолошких синтагми сведоче о захтевним и комплексним истраживањима. Кроз своје радове приближила нам је дотадашња фразеолошка учења са освртом на руску школу. Својим запажањима пружила је значајан допринос не само младој лингвистичкој дисциплини, већ и лингвистици генерално, упознавајући нас истовремено са српском фразеологијом, путем анализирања бројних фразема. Како у овој, тако и у монографији *Фразеологија и национална култура*, ауторка посебну пажњу посвећује расветљавању мотива фразеологизације и упознаје нас са српском културом, митологијом, вером и др. Теоријске темеље фразеологије које је поставила Мршевић-Радовић употпуњује проф. др Твртко Прћић својом студијом *Семантика и прагматика речи*. У њој се бави врстама и основним карактеристикама лексичког значења са аспекта традиционалног и савременог приступа, специфичностима значења полиморфемских лексема, парадигматским и синтагматским лексичким односима, док један део посвећује колокацијама и идиомима. Ове вишелексемске конструкције посматра и објашњава као континуум.

Лингвокултуролошким приступом испитивању фразеолошких јединица бавила се А. Пејановић (2010а) у монографији *Фразеологија Горског вијенца: фразеолошки жанрови, културни концепти, руски преводи*, као и Н. Вуловић (2015) у монографији *Српска фразеологија и религија*. Синтаксички, семантички и прагматички аспект фразеолошких јединица заступљен је код Г. Штрбац и Г. Штасни (2017) у монографији *Соматизми и концептуализација стварности у српском језику*, а потом и код Г. Штрбац у монографији *Фразеологија о човеку и човек о фразеологији* (2018), о чему је већ било речи у поглављу 2.1.2.

Остали аутори, који су се такође бавили фразеолошким истраживањима матерњег језика, али и фразеологијом у оквиру контрастивних истраживања, те, стога пружили свој допринос овој релативно младој научној дисциплини јесу: Р. Драгићевић (2007, 2010а, 2018), Д. Шипка (2006, 2008), М. Дешић (1984), Е. Фекете (1984-1985), В. Петровић (1989), М. Николић (2002), Л. Раздобудко (2003), А. Мушовић (2002), И. Црњак (2002), П. Радић (2000), С. Гудурић и Д. Дробњак (Дробњак и Гудурић, 2018), К. Шуловић (Šulović, Drobñjak, Gudurić, 2018) А. Пејовић (2015), А. Пејановић (2010а, 2015), П. Мутавцић (2007, 2016), Ј. Јовановић (2004, 2006, 2007), С. Гољак (2008, 2009, 2013) као и многи други, чији ће радови и закључци до којих су дошли, бити подробније приказани у поглављима којих се тичу.

Научни допринос последње деценије из области фразеологије пружили су својим докторским дисертацијама многи филолози: Б. Ивановић (2012) је одбранио докторску дисертацију на Филолошком факултету Универзитета у Београду под насловом *Рецесивна обележја немачких фразеологизама и тенденција нивелације према савременом језичком стању*;

И. Јовановић (2013) је одбранио докторску дисертацију на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду под насловом *Француски фразеологизми и пословице са именима домаћих животиња и њихови српски еквиваленти*; Н. Вуловић (2014) је одбранила докторску дисертацију на Филолошком факултету Универзитета у Београду под насловом *Фразеолошке јединице с религијским компонентама у српском језику*; А. Тривић (2015) је одбранила докторску дисертацију на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу под насловом *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији шпанског и српског језика: контрастивни приступ*; И. Димитријевић (2016) је одбранио докторску дисертацију на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду под насловом *Вербализација концепта части и поштења у српском језику*; Ј. Марчета (2016) је одбранила докторску дисертацију на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду под насловом *Кулинарска терминологија у француској, италијанској и српској фразеологији*; А. Сивачки (2017) је одбранила дисертацију *Фразеологизми с конституентом соматског порекла у албанском језику и њихови преводни еквиваленти у српском* на Филолошком факултету у Београду; С. Марјановић (2017) је одбранио дисертацију *Поредбене фраземе с компонентом *сotte/као* у француском и српском језику* на Филолошком факултету у Београду; К. Беговић (2019) је одбранила докторску дисертацију под насловом *Фразеологизми са компонентом жив на српском и јужнословенском говорном простору: дијахронијски и синхронијски аспект* на Филолошком факултету у Београду; Б. Никић (2020) је на Филолошком факултету Универзитета у Београду одбранила докторску дисертацију *Фразеологизми у лектури за основну школу*.

Из области фразеографије, први и најзаслужнији за прикупљање националног фразеолошког корпуса јесте Вук Стефановић Караџић, који је саставио збирку различитих фразеолошких форми од чак 30.000 фразеолошких јединица, под називом *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи* (1836). Много година касније Ј. Матешкић (1982) саставља први једнојезични речник српскохрватског језика под називом *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика*. Међутим, српски фразеолошки опус огледа се у речницима Ђ. Оташевића, који 2007. године објављује *Мали српски фразеолошки речник*, а потом 2012. године и *Фразеолошки речник српског језика* са 25.000 фразеолошких јединица савременог српског стандардног језика. Засигурно највећи обим српске фразеолошке грађе обрађен је у општим речницима Матице српске *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1967–1976) и *Речник српског језика* (2011), као и незавршени тезаурус САНУ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1959–). Такође, постоји и више двојезичних речника са фразеолошким материјалом српског и неког другог језика, о којима овде неће бити речи, осим српског и грчког језика што ћемо представити у наредном поглављу.

Србистичка библиографија у последње време бележи значајнији пораст у броју објављених научних радова, докторских дисертација, те се очекује и пораст у броју публикованих монографија.

3.7.2. Фразеолошка истраживања у грчком језику

Фразеологија грчког језика представља недовољно истражену језичку област и самим тим изузетно привлачну за лингвисте који у фокусу истраживања имају овај језик. Опсежнијих истраживања на тему фразеологизама овог језика није било, но у овом поглављу желимо дати преглед лингвиста, фразеолога, фразеографа, лексиколога и др., који су дали свој допринос овом изузетно комплексном научном пољу.

Интересовање за пописивање фразеолошких израза и на грчком језичком подручју почиње знатно раније од развоја теоријске мисли. На пољу лексикографије бележимо прва фразеолошка истраживања. Састављају се и публикују речници у чији састав улазе и изрази, као и сами фразеолошки речници, првобитно једнојезични. А. Пападопулос 1955. године објављује, према информацијама које су нам биле доступне, први речник идиоматских израза *Φρασεολογικά*, који сведочи о изузетном језичком богатству новогрчког језика, и који је свакако послужио као полазна основа наредним фразеолошким речницима, у чему је његов значај још већи. Прво издање речника античких, византијских и учених израза новогрчког језика *Λεξικό αρχαίων βυζαντινών και λογίων φράσεων της νέας ελληνικής: με παράρτημα ευχρήστων λατινικών φράσεων* Ј. Маркандонатос објављује 1992. године, а друго допуњено издање 2002. године. В. Борнтрегер 1995. године објављује фразеолошки речник грчког језика, *Φρασεολογικό λεξικό της νέας ελληνικής*. Речник идиоматских израза *Το αλφαβητάρι των ιδιωματικών εκφράσεων* 1997. године израђује Н. Сарандакос. Исте године С. Скарцис објављује први том речника израза народног говора *Φράσεις του λαϊκού λόγου*, (Α–Γ), а наредне године публикује други том *Φράσεις του λαϊκού λόγου* (Δ–Ι). Насупрот речника израза који се могу чути у народном говору, А. Јорданиду се заинтересовала за учене изразе савременог грчког језика и 2001. публикује *Λεξικό λόγιων εκφράσεων της σύγχρονης ελληνικής*. И. Папагеоргиу 2006. године саставља речник метафоричних израза који се јављају свакодневно у употреби *Καταλαβαίνεις τι λέω*; Годину дана касније С. Влахопулос, објављује речник идиома новогрчког језика *Λεξικό των ιδιωτισμών της Νέας Ελληνικής*, а Т. Нацулис речник пословица *Λέξεις & φράσεις παροιμιώδεις*. И. Андониу-Критику 2008. године саставља појмовни речник гестова и израза *Επικοινωνώ στα ελληνικά: Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων*.

Временом, суочавајући се са потешкоћама приликом превођења фразеолошких јединица, као и повећањем интересовања за компаративно-контрастивна фразеолошка истраживања, јавља се потреба и за састављањем двојезичних фразеолошких речника. Ауторке Х. Андониаду и П. Калцас 1994. године издају речник идиома грчког и немачког језика (*Lexikon der idiomatischen Redewendungen, griechisch-deutsch, deutsch-griechisch*. *Λεξικό των ιδιωματικών εκφράσεων, ελληνικά-γερμανικά/γερμανικά-ελληνικά*) у коме класификују идиоматске изразе на основу првог члана синтагме, било именица, било глагола, придева итд. С. Марин је 2005. године објавио фразеолошки речник енглеско-грчког језика (*English-Greek Lexicon of Idioms and Slang*) у Атини, а 2010. године је објавио друго издање грчко-енглеског речника идиома под називом *Greek-English Lexicon of Idioms and Slang*. Први грчко-српски фразеолошки речник објављен је 2007. године под називом *Грчко-српски речник идиома* (Мутавцић, 2007). Исте године А. Евангелопулос (2007) је објавио грчко-енглески речник идиома, пословица и израза (*Ελληνο-Αγγλικό Λεξικό ιδιωτισμών, παροιμιών, ρητών*).

Иако се чини, на први поглед, да је фразеолошка грађа изузетно богата, употребна вредност многих речника је дискутабилна. Израда фразеолошког речника новогрчког језика који би осликавао фразеолошко благо које поседује, очекује се у будућности, као и састављање обимнијих двојезичних речника које ће карактерисати примери употребе фразеологизама и стилски означитељи.

Међу првим ауторима који су истакли значај фразеологије и њену комплексност јесте група аутора Е. Демири-Продромиду, Д. Николаиду-Нестора и Њ. Трифона-Андонопулу. Оне објављују 1983. приручник намењен странцима који уче грчки језик *Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων*, како би им омогућили што лакше усвајање ових вишелексемских језичких спојева. Иста група ауторки 1985. године издаје и вежбанку идиома и израза *Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων-βιβλίο ασκήσεων* са мноштвом контекстуализованих примера из свакодневног

говора, дијалога, у чему се огледа њихов значај, будући да фразеологизам не можемо разумети изван контекста. У наведеним едицијама употребљава се термин *ιδιωτισμός* за чију употребу се определио и М. Триандафилидис у својој граматички.

М. Триандафилидис, међу првима, у својој граматички новогрчког језика *Νεοελληνική γραμματική (της Δημοτικής)* (2005) један део посвећује теоријском аспекту израза, који су својствени одређеном језику и које назива идиомима, као и проблематички њихове класификације. Наводи поткатегорије идиома: изразе са редупликацијом – *δίδυμες μορφές (έτσι κι έτσι)*; изразе настале од паремија редукацијом или експанзијом – *παροιμακές φράσεις (τρεις κι ο κούκος)*; у ову категорију сврстава паремије и гноме – *παροιμίες και τα γνωμικά*, дакле, народне изреке са кратким поређењем; учене идиоми, пословице и изразе – *λόγιοι ιδιωτισμοί λόγιες παροιμίες και φράσεις* које карактеришу граматички елементи који више нису у употреби у савременом грчком језику (нпр. *εν τάξει* захтева датив који се као падеж изгубио у модерном грчком језику). Имајући у виду овакав тип класификације идиома, закључујемо да их аутор класификује или на основу значења или на основу морфосинтаксичких критеријума.

Лексиколог В. Моцју 1994. у својој монографији *Στοιχεία Λεξικολογίας*, такође посвећује пажњу фразеологизма и међу реткима употребљава баш тај термин *φρασεολογισμός*, а не *ιδιωτισμός* који је фреквентнији у грчкој литератури. Ауторка фразеологизме поима попут језичког склопа чија специфичност лежи у јединственој вези форме и садржаја која је највећим делом асиметрична.

Објављивањем прве монографије која се бавила теоријским питањима грчке фразеологије под називом *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία* ('Увод у грчку фразеологију'), тек 2000. године конституише се фразеологија као засебна лингвистичка дисциплина. Свакако, највећи допринос пружио је професор Х. Симеонидис, аутор поменуте монографије. Аутор се бавио изучавањем предмета саме научне дисциплине, питањем терминологије како фразеологије у ужем смислу, тако и фразеологије у ширем смислу, фразеологијом унутар језичког система, као и фразеологијом унутар креативног уметничког дискурса, потом проблематиком класификације ФЈ, као и њеном психолингвистичком димензијом.

Ауторке А. Анастасиади-Симеониди и А. Ефтимииу такође успостављају теоријске основе грчком фразеолошком систему, студијом која је публикована 2006. године под насловом *Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας ελληνικής ως δευτέρης γλώσσας*. Акцент су ставиле на стереотипне фразе, њихову класификацију, карактеристике, ограничења и слободу стереотипних фраза, изучавање односа стереотипних фраза и лексикографије, дидактику самих фраза, као и изучавање стереотипних фраза у матерњем, али и у грчком језику као другом.

Ј. Цорони-Георјади, инспирисана културним наслеђем које се огледа у мноштву максима, алегоријских и метафоричких израза, идиома, пословица које се свакодневно аутоматски употребљавају непознавајући њихово право значење, тј. начин настанка и порекло, 2007. године публикује књигу *Γιατί το λέμε έτσι*⁷³... с циљем да се обзнане многе информације и пруже знања из историје, традиције и културе које живе у нама кроз речи којима се служимо.

---

⁷³ Истог концепта књигу *Зашто се каже?* на српском језику први пут 1998. године публикује Милан Шипка, а потом и 2007. и 2008. године. Желећи да пружи одговоре који до тада нису били одгонетнути, као и када је и како настао неки фразем, аутор корпус дели у четири групе, на фразеологизме из грчке и римске митологије, на фраземи који корене имају у Библији, на фраземи који се повезују са историјским личностима и догађајима и на фраземи из књижевности и других области.

Допринос фразеологији пружили су својим научним радовима између осталих и Сетатос (Σεάτος, 1994, 1996), Мини и Фотопулу (Μίνη & Φωτοπούλου, 2009), Села (Σελλά, 1993), Теодоропулу (Θεοδωροπούλου, 2005), чије смо радове већ спомињали у ранијим поглављима 3.4.2. и 3.5.2., а докторским дисертацијама посебан допринос пружили су: Бола-Мавриду (Μπόλλα-Μαυρίδου, 1996), која је на Аристотеловом универзитету у Солуну одбранила докторску дисертацију под насловом *Αντιπαραθετική εξέταση των στερεοτύπων παρομοιώσεων της Ελληνικής και Αγγλικής γλώσσας*; Парјану (Παριανού, 1998), која се бавила изучавањем контрастивне прагматологије у својој докторској дисертацији *Συγκριτική πραγματολογία: η περίπτωση των ιδιωτισμών μεταφραστική προσέγγιση από την ελληνική στην γερμανική*, одбрањене на Јонском универзитету; Галандомос (Γαλαντόμος, 2008) који је одбранио докторску дисертацију *Η διδασκαλία των μεταφορών και των ιδιωτισμών της νέας ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας* на универзитету у Волосу; Хјоти (Χιώτη, 2010), која је одбранила докторску дисертацију *Οι παγιωμένες εκφράσεις της νέας ελληνικής: ιστορική διάσταση, ταξινόμηση, στερεοτυπικότητα* на Аристотеловом универзитету у Солуну; Димопулу (Δημοπούλου, 2010), која је одбранила докторску дисертацију *Το λεξιλόγιο της φύσεως στις στερεότυπες εκφράσεις και στους ιδιοματισμούς: Σημσιολογική ανάλυση και εφαρμογή στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας* на Националном и Каподистријасовом универзитету у Атини.

Фразеолошке јединице у грчком језику такође су испитиване и у оквиру контрастивних фразеолошких истраживања. П. Мутавцић, В. Стојичић и А. Камбурис (2015: 225–255) испитивали су фразеолошке јединице које за саставни елемент имају турцизам, како у грчком, тако и у српском језику, с циљем утврђивања степена еквиваленције фразеологизама. В. Стојичић, П. Мутавцић и П. Горанис (2014: 1621–1631) бавили су се анализирањем учених израза у грчком и српском језику с циљем класификације фразеолошких јединица на основу њихове структуре, а потом су се П. Мутавцић и В. Стојичић (2019: 59–76) бавили испитивањем заступљености петрифицираних облика у уџбеницима грчког језика као страног и приказивањем учених израза који су умногоме присутни у језику администрације, законодавства, религије (цркве) и политике савременог грчког језика. Контрастивном анализом, пре свега грчког и српског језика, П. Асимопулос испитује семантичке особености фразеолошких јединица ових двају језика, неретко упоређујући са трећим језиком (бугарским, пољским, руским), у чији састав улазе зооними (Асимопулос, 2017; Asimopoulos, 2018; Ασημόπουλος, 2018; Asimopoulos, 2019) (*риба, пас, мачка*), боје (Асимопулос, 2017а; Asimopoulos, 2017) (*црна, бела, црвена, плава, зелена, жута*), као и лексика која је у вези са позориштем, биоскопом и музиком (Асимопулос, 2020). И. Тресорукова (Тресорукова, 2019: 101–114) бавила се анализом и семантичком класификацијом фразеолошких јединица са библијском компонентом, из хеленистичког периода, које се јављају као последица директног цитирања текстова Светог писма или реинтерпретирања. Потом је испитивала различитости разумевања симболичке компоненте 'вода' као саставног елемента фразеолошких јединица савременог грчког језика (Тресорукова, 2019а: 7–22), помоћу којих је могуће описати читав спектар фигуративног моделирања људског живота, догађаја и појава. Ауторка се такође бавила проблемом актуелизовања антропонима (Тресорукова, 2019б: 54–70) у грчкој фразеологији у склопу идиома, синтаксичких фразеолошких јединица и паремија, као и етнонима (Тресорукова, 2018: 1272–1280). Испитујући фразеологију грчког језика, И. Тресорукова пажњу посвећује приступима настави фразеолошких јединица русофоним говорницима на нивоу Б2, предлажући дидактички материјал, као и класификацију фразеологизама и њихове карактеристике ради лакшег разумевања, и усвајања (Τρεσορούκοβα, 2015: 78–88). Ј. Забудскаја и И. Тресорукова (2019: 346–359) бавиле су се испитивањем семантике древних фразеолошких јединица савременог грчког језика са зоонимом *βους* (бик) као саставном компонентом, као и проблемом њихове структуре,

будући да се некада тумаче као паремија, а некад као фразеологизам, те стога компликују исправно тумачење.

Након краћег осврта на досадашња истраживања треба напоменути да су се истраживачи спорадично бавили испитивањем различитих питања фразеологије, те стога системска истраживања у склопу националне фразеологије тек предстоје.

3.8. Фразеолошки потенцијал најфреквентнијих соматизама

Фразеолошки потенцијал, аналогно семантичком потенцијалу соматизама, огледа се на плану фразеолошког обима соматизама и на плану фразеолошког садржаја соматизама. Фразеолошки обим нам пружа бројчану информацију која сведочи о продуктивности анализираних соматизама у оквиру процеса фразеологизације, са аспекта емоција и емоционалних стања, у глобалу гледано. Појединачно гледано, фразеолошки обим нам пружа квантитативни податак о продуктивности сваког соматизма понаособ у оквиру фразеолошких гнезда⁷⁴. Будући да је семантички садржај, који читавају соматизми као саставни елементи ФЈ разнородан, разврставамо га према семантичким доменима које именују у процесу секундарне номинације (Мршевић-Радовић, 1987: 16). Семантички садржаји могу бити у најтешњој вези са соматизмима, али и поприлично удаљени (Штрбац & Штасни, 2017: 17) и апстрактни, попут емоција и емоционалних стања, што је и предмет наше анализе. Желимо истражити фразеолошки потенцијал соматизама приликом номиновања апстрактног појма емоција у српском и грчком језику и дати квантитативне податке ради статистичке анализе⁷⁵.

Сагласно тумачењима фразеолошког потенцијала ауторки Штрбац и Штасни (2017: 17) фразеолошки потенцијал можемо приказати помоћу математичке формуле:

фразеолошки потенцијал = фразеолошки обим + фразеолошки дамет.

3.8.1. Фразеолошки обим најфреквентнијих соматизама

Представљањем бројчаних вредности желимо стећи квантитативни увид у фразеолошки потенцијал соматизама оба језика и испитати њихов међусобни однос. Међутим, не желимо ни у ком случају представити резултате за апсолутне, што је у језику и готово немогуће, јер је реч о живој категорији која се непрекидно мења. Исти је случај и са фразеологијом, којој је и даље иманентан проблем дефинисања фразеолошких јединица. У вези са тим, варијантне форме фразеолошке јединице рачунате су као једна ФЈ. Због свега наведеног резултате не представљамо као коначне.

Прво желимо појаснити како смо уопште одредили фразеолошки обим четири фразеолошка гнезда. Прво смо ексцерпирали све ФЈ са компонентом *глава*, *рука*, *око* и *срце* из лексикографских

⁷⁴ Термин *фразеолошко гнездо* користимо искључиво како бисмо номинирали појаву окупљања ФЈ око одређеног соматизма као његове централне компоненте. Вуловић (2014: 34–35) наводи да се термин јавља у употреби још давне 1964. године код В. Л. Архангелског, који је сматрао да се фразеологизми механички формирају на основу лексичког састава, док су такво гледиште касније оспоравали Ројзензон, Шански и Телија, наводећи синтаксу као кључни елемент формирања конкретних спојева лексема. Међутим, нећемо сада улазити у проблематику формирања фразеологизама, нити њиховог значења, (то ће бити детаљно елаборирано у поглављу *Фразеологија*), будући да је употреба термина искључиво формалне природе.

⁷⁵ Позивајући се на П. Н. Денисова (1980: 35), Раздобудко истиче да је неке квантитативне карактеристике (лексема) у језику важно знати (Раздобудко, 2003: 20).

извора оба језика, а потом смо извршили селекцију ФЈ на основу фразеолошких значења која су документована у речницима из семантичког поља емоција и осећања. Пребројавањем добијених ФЈ одређеног семантичког поља добили смо бројчане резултате који одређују фразеолошки обим наведених соматизама.

На основу добијених резултата можемо закључити да соматизам *глава* описује најшири фразеолошки обим из домена емоција у српском језику, док је у грчком језику то соматизам *око/μάτι*. Реч је о лексемама најбогатије семантичке дисперзије која има велики утицај на развој даљих фразеолошких значења, али нису у односу директне пропорције. Заправо, степен семантичке дисперзије соматизама не прати градуелност у процесу фразеологизације, што се јасно може видети на примеру грчког језика. Са степеном раста броја семантичких реализација селекованих соматизама у грчком језику, не бележимо нити директну, нити обрнуту пропорцију степена креирања ФЈ, већ опажамо сукцесивно смењивање амплитуда раста и опадања фразеолошког потенцијала соматизама.

Бројчане податке добијене анализом нашег фразеолошког корпуса приказали смо у табелама бр. 18. и 19, као и графиконима бр. 1. и 2. ради боље прегледности:

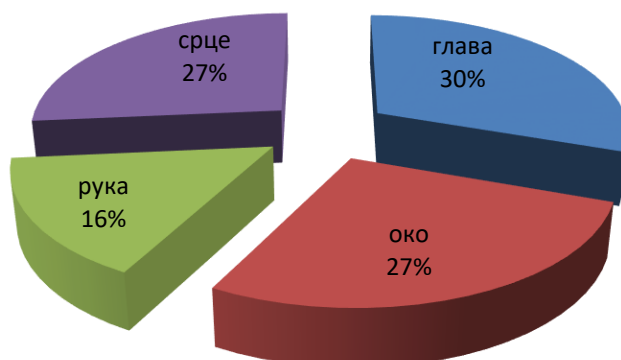
Табела 18. *Фразеолошки обим соматизама у српском језику*

соматизам	<i>глава</i>	<i>око</i>	<i>рука</i>	<i>срце</i>	укупно
број	94	85	49	82	310

Табела 19. *Фразеолошки обим соматизама у грчком језику*

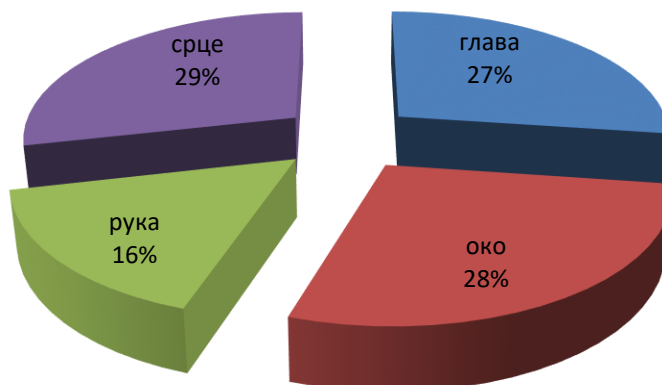
соматизам	<i>глава/κεφάλι</i>	<i>око/μάτι</i>	<i>рука/χέρι</i>	<i>срце/καρδιά</i>	укупно
број	78	80	47	82	287

Фразеолошки обим српских соматизама

Графикон 1. Фразеолошки обим српских соматизама

Фразеолошки обим грчких соматизама

Графикон 2. Фразеолошки обим грчких соматизама

3.8.2. Фразеолошки домет најфреквентнијих соматизама

Анализом семантичког талоба ексцерпираног фразеолошког корпуса утврдили смо 22 домена из семантичког поља емоција, 5 домена позитивно обојених емоција и чак 17 домена негативно обојених српских и грчких фразеолошких домена. Разлоге за овакве резултате нећемо наћи унутар лексичког система. Међе концептуално-семантичких поља у склопу менталног лексикона налазимо искључиво у ванјезичкој равни (Драгићевић, 2010: 115, Šulović et al, 2018: 339). У националним културама Срба и Грка, у њиховом менталитету, концепт негативног увек

носи превагу над концептом позитивног унутар општих друштвених оквира. Све што је негативно је склоно стигматизацији, отуда је упадљивије, уочљивије, али и погодније за коментарисање. Стога, нимало не изненађује ова несразмерност у виду позитивно и негативно окарактерисаних фразеолошких домена.

Свакако очекивано, соматизам *срце* у оба језика исказује највећи потенцијал приликом развијања фразеолошких значења из домена позитивних емоција, упркос наводима да је људско срце, амбивалентно, извор љубави и мржње, дом супротстављених сила оличених принципима добра и зла (Драгин и Штасни, 2010: 35; Штасни, 2013: 15). Мишљења смо да је срце у оквиру његове дуалистичке опозитне природе преваходно извор љубави и добра, што још једном потврђују и резултати нашег асоцијативног теста који су најбољи показатељ укоренењених стереотипних схватања у свести говорника која се осликавају у језику и кроз језик оба народа.

Соматизам *глава* аналогно најширем семантичком обиму бележи и највећу семантичку дисперзију на пољу фразеологије, док у грчком језику, упркос најширем семантичком и фразеолошком обиму соматизма *око/μάτι*, највећу разуђеност фразеолошког домета бележи соматизам *глава/κεφάλι*. С друге стране, соматизам *рука* најужег семантичког и фразеолошког обима у оба језика бележи релативно велики број фразеолошких домена. Стога можемо извући општу законитост да не постоји директно пропорционална веза семантичке структуре соматизама и фразеолошког потенцијала соматизама.

Семантичком анализом у оквиру српског језика утврђено је да испитивани соматизми учествују у концептуализацији следећих домена у оквиру емоција, емоционалних и душевних стања, од највеће ка најмањој продуктивности: Интересовање, пажња, жеља; Наклоност, љубав, симпатије; Индиферентност, равнодушност, безосећајност; Срећа, задовољство, усхићење; Страх, пренераженост, опасност; Узнемиреност, узрујаност, забринутост; Недоумица, чуђење, збуњеност, избеумљеност; Раздраженост, бес, срџба; Хладнокрвност, присебност, безбрижност; Опомена, упозорење, претња; Бол, патња, туга; Немоћ, слабост, очај; Олакшање, смиреност; Мржња, злоба, одбојност; Потчињеност, покорност, понизност; Суздржаност, неугодност, стид; Сажалење, саосећање; Кајање; Безвољност, покуњеност; Уображеност, подсмех; Напетост, напрегнутост и Разочарење.

Семантичком анализом у оквиру грчког језика утврђено је да испитивани соматизми учествују у концептуализацији следећих домена у оквиру емоција, емоционалних и душевних стања, од највеће ка најмањој продуктивности: Наклоност, љубав, симпатије; Интересовање, пажња, жеља; Индиферентност, равнодушност, безосећајност; Узнемиреност, узрујаност, забринутост; Срећа, задовољство, усхићење; Бол, патња, туга; Страх, пренераженост, опасност; Опомена, упозорење, претња; Раздраженост, бес, срџба; Немоћ, слабост, очај; Недоумица, чуђење, збуњеност, избеумљеност; Хладнокрвност, присебност, безбрижност; Суздржаност, неугодност, стид; Мржња, злоба, одбојност; Олакшање, смиреност; Сажалење, саосећање; Безвољност, покуњеност; Потчињеност, покорност, понизност; Кајање; Напетост, напрегнутост; Разочарење и Уображеност, подсмех.

Бројчане податке добијене анализом нашег фразеолошког корпуса приказали смо у наредним табелама бр. 20 и 21, као и графикону бр. 3. ради боље прегледности:

Табела 20. Фразеолошки домет соматизама у српском језику

Семантичка поља са позитивним емоцијама	соматизми			
фразеолошки домени	<i>глава</i>	<i>око</i>	<i>рука</i>	<i>срце</i>
Наклоност, љубав, симпатије	6	8	6	12
Срећа, задовољство, усхићење		3	5	18
Интересовање, пажња, жеља	2	27		8
Олакшање, смиреност	2		0	8
Хладнокрвност, присебност, безбрижност	5	5	4	3
Укупно	15	43	15	49
Семантичка поља са негативним емоцијама	соматизми			
фразеолошки домени	<i>глава</i>	<i>око</i>	<i>рука</i>	<i>срце</i>
Страх, пренераженост, опасност	17	2		6
Напетост, напрегнутост	2			
Недоумица, чуђење, збуњеност, избезумљеност	15	3	2	
Узнемиреност, узрујаност, забринутост	10	1	1	8
Кајање	5			
Индиферентност, равнодушност, безосећајност	7	7	6	8
Уображеност, подсмех	3			
Раздраженост, бес, срџба	4	8	4	3
Опомена, упозорење, претња	3	4	6	
Суздржаност, неугодност, стид	5	1		0
Потчињеност, покорност, понизност	3		5	

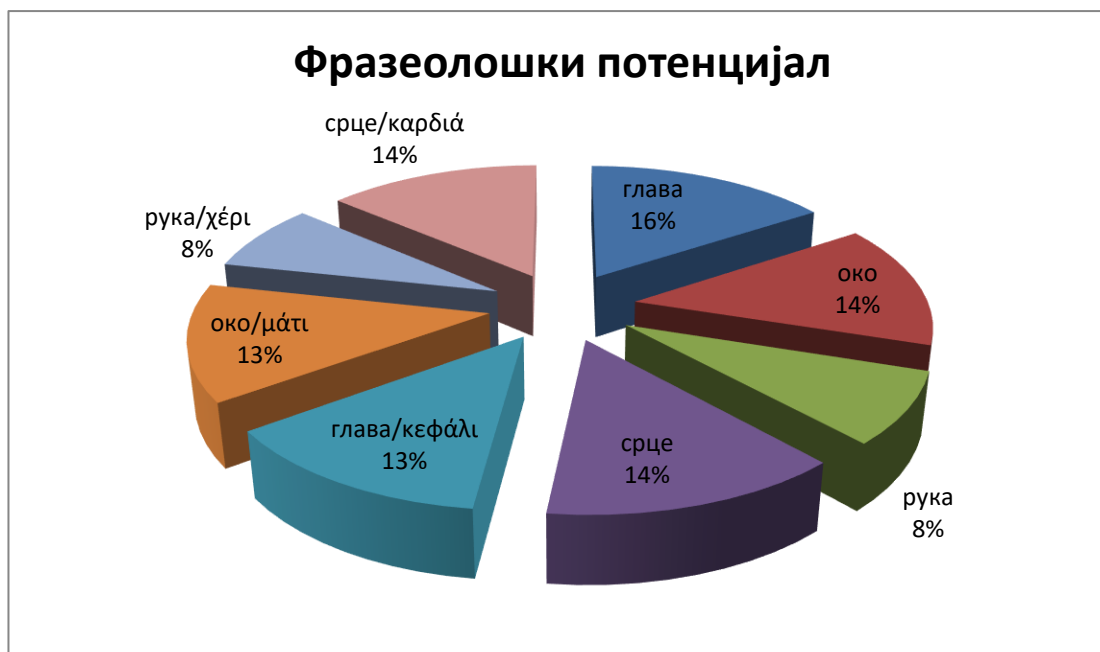

Безвољност, покуњеност	2			1
Немоћ, слабост, очај	3		8	0
Мржња, злоба, одбојност		7		2
Разочарење		1		
Бол, патња, туга		1	1	10
Сажаљење, саосећање				5
Укупно	79	38	33	43

Табела 21. Фразеолошки домет соматизама у грчком језику

Семантичка поља са позитивним емоцијама	соматизми			
	<i>глава</i>	<i>око</i>	<i>рука</i>	<i>срце</i>
фразеолошки домени				
Наклоност, љубав, симпатије	2	9	6	11
Срећа, задовољство, усхићење		3	3	11
Интересовање, пажња, жеља	0	23		5
Олакшање, смиреност	2		1	3
Хладнокрвност, присебност, безбрижност	4	1	1	3
Укупно	8	36	11	33
Семантичка поља са негативним емоцијама	соматизми			
фразеолошки домени	<i>глава</i>	<i>око</i>	<i>рука</i>	<i>срце</i>
Страх, пренераженост, опасност	9	1		3
Напетост, напрегнутост	2			
Недоумица, чуђење, збуњеност, избезумљеност	6	3	0	
Узнемиреност, узрујаност, забринутост	4	1	0	13

Кајање	2			
Индиферентност, равнодушност, безосећајност	3	4	4	7
Уображеност, подсмех	1			
Раздраженост, бес, срџба	1	8	2	1
Опомена, упозорење, претња	4	3	5	
Суздржаност, неугодност, стид	3	3		1
Потчињеност, покорност, понизност	2		3	
Безвољност, покуњеност	2			3
Немоћ, слабост, очај	2		6	1
Мржња, злоба, одбојност		4		2
Разочарење		1		
Бол, патња, туга		1	1	12
Сажаљење, саосећање				5
Укупно	41	29	21	48

Графикон бр. 3. Фразеолошки потенцијал

4. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА СА СОМАТИЗМИМА ГЛАВА, РУКА, ОКО И СРЦЕ

Први проблем са којим се сусрећемо приликом спровођења контрастивно-концептуалне анализе јесте поље емоција. Наш задатак јесте дефинисање концепата⁷⁶, односно емоционалних стања која су изражена фразеолошким јединицама, а самим тим и разграничавање емоција од својства, понашања или чина, који су такође лексикализовани горе наведеним соматизмима, али нису предмет наше анализе. Емоције је веома тешко или готово немогуће дефинисати. Не постоје универзалне, општеприхваћене дефиниције емоција, као ни јединствена њихова класификација. Могу се делити на примарне, базичне и секундарне, окултурене, потом стихијске и мање стихијске, по дубини и интензитету, на оне које имају спољашње манифестације и које немају⁷⁷ итд. (Драгићевић, 2006а: 98–99). Стога је и концептуализација емоција поље које није још увек довољно испитано и које је веома актуелно последње деценије, а углавном се врши на основу анализе појмовних метафора и мотивационих садржаја⁷⁸, по угледу на најистакнутије истраживаче когнитивне лингвистике. Драгићевић (2006а: 108–111) критикује све коришћене моделе на примеру концептуализације љутње, почевши од Вјежбицке која користи канонске реченице, потом модел појмовних метафора Кевечеша и Миколајчука, који истовремено осветљава али и замагљује концепт љутње, као и метафоричке концептуализације мотивисане људском физиономијом Лејкофа, па и модел етимолошких анализа које примењује Ђери. Ауторка предлаже удруживање свих дотадашњих метода којима се може придружити и асоцијативна метода којом се добијају знатно објективнији резултати. Ми смо се у овом раду определили за Лејкофово и Џонсоново (Lakoff & Johnson, 2003) образложење да су емоције у вези са физиолошким променама које оне изазивају и Кевечешев (Kövecses, 2010) метод метонимијски заснованих метафора које су засноване на узроцима и ефектима које емоције проузрокују.

Полазећи од премисе квантитативне супериорности негативних наспрам позитивних емоција (Wundt, 1897; Averill, 1975), Теодоропулу (Θεοδωροπούλου, 2005) потврђује превласт негативно обојених емоционалних стања и у грчком језику. На пример страственост, дакле емоције проузроковане страшћу, нису компатибилне са позитивним емоцијама. Зашто је то тако, зашто људски субјекат твори више речи за негативне него за позитивне емоције, Кевечеш покушава да одгонетне и наводи као могући разлог за то аргумент да су страх, бес и туга прототипске емоције у односу на наду, понос, пожуду и изненађење, што Аверил и Вундт тумаче да су позитивне емоције сличније и стога манифестују мању разноврсност у односу на негативне, објашњава Теодоропулу (Θεοδωροπούλου, 2005: 235). Неодвојиви елемент емоције јесте пражњење, које се не манифестује код прототипских емоција љубави, поштовања, већ код негативних емоција, како би се несвесно човек заштитио и избегао бол, патњу итд. Имајући у виду овај податак да су термини за именовање негативних емоција однели превласт над терминима за именовање позитивних емоција у буквалном значењу, желимо да испитамо шта се дешава и каква је ситуација што се тиче поља пренесеног, метафоричног значења у оквиру фразеолошких јединица.

---

⁷⁶ „Појам концепта одговара представи о оним смисловима, којима се служи човек у процесу мишљења, а који одражавају садржај искуства и знања, садржај резултата целокупне човекове активности и процеса спознаје света у виду фрагмента знања. (...) Све ове информације које карактеришу концепт појављују се „на површини”, у вербализованом виду, у оквиру синтаксичких и асоцијативним путем формираних структура” (Радић-Дугоњић, 2006: 220).

⁷⁷ За више информација видети Апресян, 1995.

⁷⁸ Мотивациони садржај или митологема фразеолошке јединице или паремије, јединица лингвокултурологије у најширем смислу, одражава инваријантне елементе културе етноса изражене у језику (Радић-Дугоњић, 2006: 220).

Насупрот Теодоропулу, Ристић (1999: 162) запажа особености сценарија српске културе у вези са концептуализацијом емоција, и истиче „отвореност и несуздржаност у исказивању позитивних емоција”, односно отворено изражавање пожељних емоција, као и емоција јаког интензитета исказане у компонентама „врло” и „веома”. То значи да је употреба речи са позитивним компонентама значења фреквентнија и разноврснија, што ауторка документује савременим речницима српског језика.

Након анализе коју ћемо спровести на корпусу фразеолошких јединица које означавају емоције, изнећемо наш закључак о превласти позитивних или негативних емоција у оба језика који ће представљати свакако наш научни допринос.

Квалитативна разлика између позитивних и негативних емоција није очигледна, нити је идеолошки неутрална. Према Арнолду (Arnold, 1960), емоција је тензија коју смо осетили, и може се окарактерисати са когнитивног аспекта као нешто добро или као нешто лоше (Θεοδωροπούλου, 2005: 231). Неуронаучници подржавају постојање емоционалног несвесног, при чему мозак обрађује информацију емоционално. Према Фројду (1911), онтогенетски развој човека пројектује дистинкцију између пријатног/непријатног, доброг/лошег, позитивног/негативног (*ibidem*). Осврћући се на становиште Аверила (1980), Теодоропулу истиче да су критерији ти који одређују поједину емоцију као позитивну или негативну, наводећи љубав као позитивну емоцију која се може посматрати и као негативна, уколико делује деструктивно. Према ауторки, емоција је, како се манифестује и у самом језику, динамичан спој семантичке матрице испуњене искуствима и когнитивних елемената који испливавају у зависности од окружења (Θεοδωροπούλου 2005: 233). Стога наводи синтаксу као једно од подручја шифровања емоција на основу когниције кроз метафору, а не основно значење, где се њен став коси са главним представником социјалног конструктивизма Аверилом, који емоције види као творевине друштва у којима препознаје биолошке стимулансе.

Емоције које се проживљавају изазивају спољашње соматске реакције, попут дрхтавице, раста температуре, осећаја паралисаности и др., а опис ових реакција врши се путем језика метафоричним путем (Γαβριηλίδου, 2002: 93). Проширујући истраживање спроведено 1980. са Џонсоном (Lakoff & Johnson, [1980] 2003), у вези са појмовним метафорама, Лејкоф (1987) запажа да се реакција коју изазива нека емоција лексикализује метонимијски и метафорички, те се не користи сам термин којим се именује дата емоција. На пример, БЕС који се поима као ТОПЛОТА може се везивати за течност, стога се јавља појмовна метафора БЕС ЈЕ ВРУЋА ТЕЧНОСТ У ПОСУДИ или БЕС ЈЕ ВАТРА (*ibidem*). Гавриилиду успоставља паралелу са грчким језиком и наводи да се на исти начин поимају у грчком језику и ЉУБАВ, РАДОСТ, али и друге емоције (Γαβριηλίδου, 2002: 93).

Гавриилиду (2002) у свом подухвату класификовања категорија (именица, глагола и придева) које именују емоције, следи класификацију по којој је Мелчук (Mel'čuk & Wanner, 1994) класификовао именице у немачком језику на основу 11 варијабли, на основу интензитета, поларитета, манифестације емоција, усмерености ка некоме или емоцијама, постојању или не менталног процеса, изазивања реакција, става некога према некоме, недостатка самоконтроле, трајања емоције, изазивања психичке узнемирености и енергичности). Ми смо се у нашем раду определили за класификацију фразеолошких јединица које означавају емоције на основу поларитета, разликујући позитивне и негативне емоције.

Лексичке јединице, у нашем случају соматизме, који улазе у састав фразеолошке јединице, посматраћемо из перспективе лексичко-семантичких гнезда илити фразеогнезда⁷⁹ која указују на узајамну повезаност лексике и фразеологије. За овакав поступак одлучили смо се с циљем да лакше сагледамо однос соматизама и фразеолошких јединица, пре свега на семантичком плану, који условљава и сама семантичка категорија фразеолошких јединица – идиоматичност.

4.1. Семантичка и концептуална анализа фразеолошких јединица са соматизмом *глава*

- Символика *главе*

„Глава, за Ромеје, као и за већину народа тада, представљала је седиште органа који обухвата душу и животну снагу и који врши функцију управљања телом. Историчар Паул-Хенри Стахл указује на то да сам чин одсецања главе, веома распрострањен у античко доба и у средњем веку, сведочи о веровањима о својствима главе. Сеча глава имала је за мотив ликвидирање појединаца као и присвајање туђе имовине. Већу симболичку вредност глава добија унутар хришћанског система, надоградњом ГОРЕ, унутар фундаменталног подсистема ГОРЕ/ДОЛЕ, што представља начело хришћанске хијерархије: Исус Христ је на челу цркве, док је Бог изнад Исуса Христа” (Зак λε Γκοφ-Νικόλα Τρούονγκ, 2009: 199–200).

Лексема *глава/κεφάλι* такође конституише основни лексички фонд оба језика, а краси је вишезначност. Према Раздобудко (2003: 76), лексема *глава* бележи највећу фраземотворну активност у српском језику, генерише чак 488 соматских ФЈ у ширем смислу.

4.1.1. Глава у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЛЈУБАВ, СИМПАТИЈЕ

Табела 22. Глава у семантичком пољу *наклоност, љубав, симпатије*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>завртети главу некоме</i>	<i>παίρνω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου)</i>	парцијална
<i>изгубити главу</i>	<i>χάνω το μυαλό μου</i>	парцијална
<i>заљубити се (бити заљубљен) преко главе</i>	<i>ο έρωτας χτυπάει στο κεφάλι κάποιου</i> <i>ο έρωτας χτυπάει κατακούτελα/κατακέφαλα</i>	парцијална парцијална
<i>као очи (око) у глави</i> <i>као два ока у глави</i>	<i>φυλάει σαν τα μάτια του</i>	парцијална

⁷⁹ Вуловић (2014; 2015) за термин *фразеогнездо* упућује на Бушуј, 1983: 14.

<i>пазити некога, нешто</i>		парцијална
<i>као глава и узглавље</i>	<i>είναι κόλλος και βρακί</i>	семантичка

Фразеологизам *завртети главу некоме*, значења „очарати, опчинити некога”, „изазвати љубав или симпатије код некога”, има свог парњака у грчком језику *παίρω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου)* (досл. 'узети мозак некога') који такође реализује значење „изазвати љубав или симпатије код некога”, учинити да се неко лудо заљуби у тебе, али и вршити одлучно утицај на некога. Запажамо подударност на семантичком плану, међутим, реч је о одсуству еквивалентности на лексичком и морфосинтаксичком плану. Грчка фразеолошка јединица исказана је глаголском компонентом *παίρω/узети* и соматизмом *μυαλό/мозак*. Фразеологизам *завртети главу некоме* настао је на основу метонимијске везе део тела → функција коју тело обавља⁸⁰. Стога поима главу као разум, ум, ГЛАВА → РАЗУМ, док се емоција, љубав, концептуализује као моћ, сила, снага, те појмовна метафора гласи ЛЈУБАВ ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА. Грчки фразеологизам је настао посредством истог механизма базиран на појмовној општепознатој метафори ЛЈУБАВ ЈЕ ОДСУСТВО РАЗУМА/МОЗГА.

Семантичка подударност запажа се и код фразеологизама *изгубити главу*, с значењем „осећати страсну љубав, заљубити се” и *χάνω το μυαλό μου* (досл. 'губим свој мозак') с значењем „губити разум због заљубљености”. Поред овог концепта љубави фразеолошке јединице изражавају и друга значења: лудим, губим концентрацију, дезоријентишем се. Међутим, „посебно је експресивна употреба ових фразеологизама када се њима исказује висок степен нечије емоционалне заокупљености која онемогућава рационално резоновање” (Драгићевић, 2018: 404). У фразеологизму *χάνω το μυαλό μου* јавља се соматизам *мозак*, мероним уместо холонима. Наведене илустративне конструкције настале су метонимијским путем, тачније синегдошким путем где се ГЛАВА концептуализује као РАЗУМ, а ЛЈУБАВ ЈЕ ГУБИТАК КОНТРОЛЕ, ЛЈУБАВ ЈЕ ЛУДИЛО.

Фразеологизам *заљубити се (бити заљубљен) преко главе* именује велику заљубљеност баш као и фразеолошки низ *ο έρωτας χτυπάει στο κεφάλι κάποιου* (досл. 'заљубљеност удара у главу некога'), *ο έρωτας χτυπάει κατακούτελα* или *ο έρωτας χτυπάει κατακέφαλα* (досл. 'љубав удара по глави'). Наведени фразеологизми граде однос парцијалне еквиваленције нешто другачијег лексичког садржаја и структуре. Фразеолошке јединице су настале метафоричним преносом значења базне синтагме и то на основу оријентационе појмовне метафоре у којој је љубав, емоционално стање позитивно обојено, концептуализована *горе*. Појмовна метафора гласи ЛЈУБАВ ЈЕ ГОРЕ.

Концепт љубави такође лексикализује фразеологизам *као очи (око) у глави* који указује, и на опхођење према некоме с изузетном љубављу „изнад свега, особито (волети и сл.), у највећој мери”, али и с пажњом. Мушовић наводи фразеолошку варијанту *као два ока у глави пазити*

⁸⁰ „Овај општи појмовни образац заједнички је многим генетски сродним и несродним језицима. Контрастивна анализа фразеологизама са соматизмима око, ухо, нос, уста у српском и енглеском потврђује постојање заједничког појмовног обрасца део тела за своју функцију у оба језика, што илуструју следећи примери: an/somebody's eagle eye, keep a weather eye open for something, be all eyes, be all ears, close your ears to somebody/something, by word of mouth, watch your mouth (Халас, 2012: 279–291). Исти метонимијски модел налазимо и у кинеском језику (в. Yu, 2004: 663–686). Осим тога, у објашњењу енглеске речи head помоћу природног семантичког метајезика А. Вјежбицка као релевантну уводи управо одредбу која се тиче функције именованог дела тела – „when someone thinks about something, something happens in this part of this someone's body” (Wierzbicka, 2007: 39).” (Штрбац & Штасни, 2017: 79).

некога, нешто, исказану допуном у акузативу којом се именује објекат, односно рецептор изузетне љубави и пажње коју емитује субјекат (Мушовић, 2002: 31–32). Основни број *два/две*, заједно са именичком компонентом, мотивише значење „удвостручене љубави” и појачава експресивност израза. Фразеолошки пар одликује апсолутна подударност у полисемији, што није тако честа појава за разлику од полисемичне асиметрије⁸¹. Парњак у грчком језику *φυλάει σαν τα μάτια του* (досл. 'чувати као нечије очи') није исказан предлошко-падежном конструкцијом⁸², као ни соматизмом *глава*, отуда бележимо однос парцијалне еквиваленције. Присвојна заменица означава припадност субјекту и марkira драгоценост појма. Фразеолошке јединице су настале метафоричким путем инспирисане сликом опхођења човека према својим очима. Појмовна метафора гласи ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ, и то шупаљ, у који је смештен одређени ДРАГОЦЕНИ САДРЖАЈ, ОЧИ.

Концепт блиског пријатељства и љубави у оба језика може се вербализовати изразима *као глава и узглавље* и *είναι κόβλος και βρακί* (досл. 'бити задњица и гаће'). Именички конституенти фразеолошких јединица који се јављају у напоредном односу, логички се повезују и доводе у директну везу услед њихове неодвојивости и комплементарности. Мимо подударности семантичког садржаја утврдили смо одступања на функционално-стилском плану (грчки израз је иманентан колоквијалном стилу), као и на лексичком. Посведочена је семантичка еквиваленција овог фразеолошког пара.

4.1.2. Глава у семантичком пољу ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊА, ЖЕЉА

Табела 23. Глава у семантичком пољу интересовање, пажња, жеља

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>од главе до пете</i> (од)мерити некога	<i>από την κορυφή ως τα νύχια</i>	парцијална
<i>мерити кога од пода до главе</i>		парцијална

Фразеологизам *од главе до пете (од)мерити некога* колоцира са глаголима одмеравања (мерити, измерити, промерити, експр. меркати), те стога има значење „потпуно, у сваком погледу”, односно, пажљиво, детаљно одмерити некога. Исто значење „с пажњом” реализује и његов варијантни облик *мерити кога од пода до главе*. Парњак поменутих фразеолошких јединица у грчком језику гласи *από την κορυφή ως τα νύχια* (досл. 'од врха до ноктију'). Другачије је лексичке структуре, али истог значења „пажљиво”. Предлошко-падежна компонента је носилац квалификативног значења (Штрбац, 2012а: 110). Однос који гради овај фразеолошки пар јесте однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Фразеологизам је мотивисан гестом

⁸¹ Тривић позивајући се на Добровољског (2005) полисемичну асиметрију види као врсту односа између два формално идентична израза у контрастираним језицима који су вишезначни и бележе неподударност својих значења (Тривић, 2015: 139).

⁸² У даљем тексту користићемо подједнако и абревијатуру ППК.

детаљног посматрања особе која се налази испред нас. Поглед иде од врха главе, затим се полако спушта све до пода/ногу.

4.1.3. Глава у семантичком пољу ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ

Табела 24. Глава у семантичком пољу олакшање, смиреност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме</i>	<i>κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου</i>	семантичка
<i>извући/изнети живу главу</i>	<i>γλυτώνω το κεφάλι μου</i>	парцијална
<i>изнети главу на раменима</i>	<i>γλύτωσε από του Χάρου τα δόντια</i>	семантичка

Фразеологизам *κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου* (досл. 'нешто одлази са моје главе') именује стање човекове смирености, „ослобађање од брига, стрепњи, које је уследило након какве узнемирености, тензије, страха”. Исти садржај, нешто илустративније, визуализује и фразеологизам *пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме*. Контрастивном анализом овог фразеолошког пара утврђено је да су слика и структура ФЈ различите. Настале су семантичком транспозицијом у процесу метафоризације и инспирисане су сликом особе која осећа олакшање, смиреност у грудима након ослобађања неког терета (Мушовић, 2002: 40).

Фразеологизам *извући/изнети живу главу*, као и његов грчки еквивалент *γλυτώνω το κεφάλι μου* (досл. 'избавити своју главу'), имају значење „спасити се, остати жив”. Према наводима Тривић, ове ФЈ имплицитно обухватају опасну ситуацију која претходи срећном исходу (2015: 154), те их стога ми сврставамо у семантичко поље ОЛАКШАЊА, за разлику од ауторке која их сврстава у семантичко поље СМРТ, ОПАСНОСТ. Фразеологизми су настали семантичким транспонованом значења базне синтагме, где се ГЛАВА узима за ЖИВОТ. Овај фразеолошки пар успоставља однос парцијалне еквиваленције, будући да није забележено поклапање на структурном плану.

Фразеологизам *изнети главу на раменима* реферише исто значење „спасити се”, као и претходни фразеолошки пар. Настао је истим процесом семантичког транспонованом, мотивисан нешто другачијом сликовном схемом⁸³ живе главе која се налази на раменима, супротно одсеченој глави која имплицира смрт. Његов парњак *γλύτωσε από του Χάρου τα δόντια* (досл. 'избавити се из чељусту Харона') обојен експресивношћу, инспирисан је и базиран на митолошким причама. У

⁸³ У литератури је приметна разноликост термилошких појмова којима се номинира иста појава. Заправо, приликом употребе фразеолошких јединица визуелизује се одређена слика, схема, представа, сценарио, који су мотивисали одређену ФЈ. Како би означили „слику у глави” коју креирају ФЈ, различити аутори користе следеће термине: мотивациона слика, ментална слика, ментална представа, метафорична/ка основа, визуелна репрезентација, сликовна схема и др.

овом случају израз је инспирисан ликом похлепног лађара Харона који је превозио преминуле преко реке Стиге, доводио их пред врата подземног света, Хада, а за своју услугу тражио би новчић (Grevs, 1999: 98; Освалт, 2003: 344; Zamurović, 2003: 170). Контрастивно-концептуалном анализом утврђен је семантички тип еквиваленције.

4.1.4. Глава у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ

Табела 25. Глава у семантичком пољу хладнокрвност, присебност, безбрижност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>дизати/дићи (подићи, уздигнути) главу</i>	<i>σηκώνω κεφάλι</i>	потпуна
<i>задржати (имати) хладну главу</i> <i>задржати/имати бистру главу</i>	<i>έχω το κεφάλι μου ήσυχο</i>	парцијална парцијална
<i>уздигнуте/дигнуте главе</i> <i>уздигнута чела</i>	<i>έχω/περπατάω με το κεφάλι ψηλά</i> <i>κρατάω το κεφάλι ψηλά</i>	парцијална парцијална
<i>хладне главе</i>	<i>τέρας ψυχραιμίας</i>	нула

Соматски фразеолошки израз *дизати/дићи (подићи, уздигнути) главу* је полисемичан и остварује следећа значења: 1) појавити се, показати се; 2) осилити се, узети маха, поста(ја)ти охол, погордити се и 3) извући се из тешкоћа, опоравити се, учврстити се. Овом семантичком низу значењски веома близак био би такође вишезначан фразеологизам *σηκώνω κεφάλι* (досл. 'дизати/дићи главу') који означава „побунити се, успротивити се”, изаћи из тешке економске ситуације, „опоравити се”, односно, не подлећи тешкоћама, охрабрити се. Због значења „изласка из тешке ситуације” одн. „опоравка”, мишљења смо да овај фразеолошки пар имплицира домен безбрижности. Контрастивном анализом овог фразеолошког пара утврђена је потпуна еквиваленција. Обе фразеолошке јединице именују манифестацију људске емоције спољашњим путем, односно путем рефлекторног геста⁸⁴ којим је мотивисана базна синтагма. Емоција се

⁸⁴ Гест се дефинише као „pokret tijela, osobito ruku, glave, ramena, kojim se proučuje govor, da bi se pojačao ili zamijenio izraz (...); geste odražavaju neku psihičku reakciju (nervozu, srditost), služe kao znak sporazumevanja, upozorenja (gesta pristanka, značajna g.), opomene ili pak prate nečiji govor, recitaciju, glumu itd.” (Simeon, 1969, I, 400a).

концептуализује помоћу оријентационе појмовне⁸⁵ метафоре ДОБРО ЈЕ ГОРЕ, БЕЗБРИЖНОСТ ЈЕ ГОРЕ.

Фразеолошка јединица *задржати (имати) хладну главу* поседује значење сачувати психички и физички мир без спољних показатеља, односно „остати хладнокрван и промишљен”. Његов одраз у огледалу, фразеолошка јединица у грчком језику *έχω το κεφάλι μου ήσυχο* (досл. 'имати своју главу мирну') користи се за означавање стања потпуног мира, одсуства неизвесности и проблема који су последица испуњених обавеза, дужности и задатака. Реч је о парцијалној еквиваленцији која подразумева семантичко преклапање, али и разлике на формалном плану. Емотивно стање хладнокрвности у грчком језику лексикализује се придевом *миран*, а у српском језику придевом *хладан*. Грчка фразеолошка јединица исказана је присвојном заменицом која означава носиоца емоционалног стања. Ристић (2013) документује и фразеолошку јединицу са лексичком варијантом „бистар” *задржати/имати бистру главу*. У овом случају утврђена је такође парцијална еквиваленција са лексичким одступањима која је условљена другачијим начином концептуализације. Емоција је концептуализована помоћу појмовне метафоре ХЛАДНОКРВНОСТ ЈЕ ФЛИУД, који може бити хладан, миран, бистар, док се ГЛАВА схвата као КОНТЕЈНЕР/САДРЖАТЕЉ (Ристић, 2013: 58). Српски фразеологизам је настао метафоричним преносом значења путем структуралне појмовне метафоре МИР ЈЕ ХЛАДНОЋА. Одсуство ватре указује на мир, сталоженост и хладнокрвност.

Фразеолошке јединице *уздигнуте/дигнуте главе* имају значење „поносно, смело”, али исто тако и „безбрижно”. Будући да пренаглашени понос може врло лако да пређе у гордост, охолост, има значења и „погордити се, узохолити се”. Исте семантичке вредности је и дублет *уздигнута чела*. Фразеолошке јединице ближе описују начин на који се радња исказана глаголима „моторних и вербалних радњи” остварује (Мушовић, 2002: 51). Њихов парњак у грчком језику *έχω/περπατάω με το κεφάλι ψηλά* (досл. 'имати главу горе/шетати с главом горе') садржи у оквиру саме фразеолошке јединице помоћни глагол *έχω/имати*, као и глагол кретања *περπατάω/шетати*. Контрастивном анализом утврђена је парцијална еквиваленција. Фразеологизми су настали транспозицијом значења базне синтагме оријентационом појмовном метафором БЕЗБРИЖНОСТ ЈЕ ГОРЕ. Дублетна варијанта *уздигнута чела* мотивисана је синегдохом, где се мероним ЧЕЛО узима за холоним ГЛАВУ.

Исте семантичке вредности је и фразеологизам *κρατάω το κεφάλι ψηλά* (досл. 'држати главу високо') настао истим процесом метафоризације и мотивисан истим гестом као и фразеолошки изрази у претходном примеру. Гради однос семантичке еквиваленције са фразеологизмом *уздигнуте/дигнуте главе*.

Фразеологизам *хладне главе* такође класификујемо и смештамо у домен хладнокрвности, смирености, трезвености. Углавном колоцира са глаголима који имплицирају когнитивне процесе. Наведена ФЈ описује начин на који се реализује радња или стање исказано предикатом (Пејановић, 2010а: 38). О начину настанка и мотивацији видети фразеологизам *задржати (имати) хладну главу*. Нисмо пронашли адекватан соматски фразеолошки израз који кореспондира са српским језиком, стога је заступљена нулта еквиваленција. Међутим, пронашли смо идиоматски израз за дочаравање феномена хладнокрвне особе у грчком, именичку синтагму, *τέρας ψυχραιμίας* (досл. 'чудовиште хладнокрвности').

⁸⁵ Нешто више о оријентационим појмовним метафорама видети у: Lakoff, Johnson, 2003: 16–21; Kövecses, 2010 : 40; Rasulić, 2004.

4.1.5. Глава у семантичком пољу СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ

Табела 26. Глава у семантичком пољу *страх, пренераженост, опасност*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>стављати (ставити, метати, метнути) главу у торбу</i> <i>глава ми је у торби</i>	<i>βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά</i>	парцијална парцијална
<i>носити (понети) главу на пазар</i>	-	нулта
-	<i>βάζω το κεφάλι μου στο στόμα του λύκου</i>	нулта
<i>диже се (јежи се) коме коса на глави</i>	<i>μου σηκώνονται οι τρίχες της κεφαλής μου</i>	парцијална
<i>мач виси коме над главом</i>	<i>η δαμόκλειος σπάθη κρέμεται πάνω από το κεφάλι</i>	парцијална
<i>глава виси коме о концу (о власи, о власу, на власи)</i> <i>глава/живот виси коме о концу (о власи, о власу, на власи)</i>	<i>η ζωή του κρέμεται από μια κλωστή</i>	парцијална потпуна
<i>гори колиба (кров, кућа) над главом</i>	-	нулта
<i>коцкати се чијом главом</i>	<i>παίζω/ρίχνω το κεφάλι μου κορόνα γράμματα</i>	парцијална
<i>метати/метнути (стављати/ставити) главу на коцку</i> <i>глава је (стоји) коме на коцки</i>	<i>παίζω το κεφάλι μου στα ζάρια</i>	парцијална парцијална
<i>ставити/стављати главу на пањ</i>	<i>βάζω το κεφάλι μου στην καρμανιόλα</i>	парцијална

<i>играти се (шалити се, нашалити се, пошалити се) главом глава игра</i>	<i>παίζω το κεφάλι μου</i>	парцијална парцијална
<i>ризиковати главу</i>	<i>ρискάρω τη ζωή μου</i>	парцијална
<i>главом без обзира</i>	<i>το 'βάλε στα πόδια έγινε καπνός</i>	семантичка
<i>лете/падају главе</i>	<i>πέφτουν κεφάλια</i>	потпуна

Српски језик обилује фразеолошким изразима који упућују на концепт опасности. Драгићевић потврђује присуство оваквих фразеологизама у свим словенским и многим другим језицима, којима прикључујемо и грчки језик, где се ФЈ семантички раслојавају слично као у српском језику (Драгићевић, 2018: 404). Будући да је концепт смрти, окончавање живота, уско повезан са категоријом значења опасности, ми ћемо фразеолошке јединице које упућују на домен смрти, сврстати у ово семантичко поље.

Човек као *ζῶον πολιτικόν* својим деловањем пролази и запада у разне ситуације. Неретко, сходно актуелним економским, политичким и друштвеним приликама, бива угрожена његова егзистенција, што је условило овакву семантичку изнијансираност устаљених конструкција. Фразеолошка јединица *стављати (ставити, метати, метнути) главу у торбу* и еквивалент јој у грчком језику *βάζω το κεφάλι μου στον вторβά* (досл. 'стављати/ставити своју главу у торбу') означавају излагање животној опасности, испољавање смелости, ризикујући чак и живот. Фразеолошки пар успоставља однос парцијалне еквиваленције. У српском језику јавља се дублетни израз *глава ми је у торби* који такође твори тип парцијалне еквиваленције, због одступања на морфосинтаксичком пољу. ФЈ су настале метафоричним путем. Мотивисане су суровим средњовековним обичајем да се глава осуђеног на смрт, према налогу султана, одсече, поспе сољу и однесе у торби у Цариград, било као доказ извршења наредбе, било као ратни трофеј, а потом би главу набили на колац и изложили јавности на видно место за наук свима, попут Али-пашине (Τσορώνη-Γεωργιάδη, 2007: 114). Појмовна метафора која подстиче процес фразеологизације гласи ГЛАВА У ТОРБИ ЈЕ СМРТ. Глава се концептуализује метонимијским преносом значења ГЛАВА ЈЕ ЖИВОТ.

Исто семантичко извориште у српском језику актуализује устаљени лексемни спој *носити (понети) главу на пазар* значења „извргавања, излагања животној опасности” високог степена идиоматичности и експресивности. Детаљним изучавањем извора нисмо пронашли идиоматску конструкцију сличне форме у грчком језику.

Исти је случај и са грчким фразеологизмом *βάζω το κεφάλι μου στο στόμα του λύκου* (досл. 'стављати своју главу у уста вука') који је заправо варијанта претходне ФЈ *βάζω το κεφάλι μου στον вторβά* (досл. 'стављати/ставити своју главу у торбу'). Разликује их једино адвербијална одредба за место која је, чини се, носилац фразеолошке транспозиције значења.

Фразеологизам *диже се (јежи се) коме коса на глави* означава страх, ужас, запрепашћење. Међутим, данашњи говорници употребљавају ову ФЈ не би ли указали и на нешто што нервира, иритира и постаје неподношљиво (Тривић, 2015: 161). Но, ми смо се водили значењем забележеним у лексичкој дефиницији у РМС (РМС: 573). Мотивисаност фразеологизма се објашњава управо наведеним физиолошким стањем, жежењем коже на глави које изазива осећај привидног дизања косе. Феномен жежења коже на глави представља постцедентну радњу услед неке опасности, те је очекивано присуство еквивалента у грчком језику *μου σηκώνονται οι τρίχες της κεφαλής μου* (досл. 'дижу се коме власи/длаке на глави'). На основу контрастивне анализе утврђена је парцијална еквиваленција са лексичким разликама⁸⁶.

Мит о Дамокловом мачу бележи изузетну фраземотворну активност која је позната многим језицима света, као што је случај, између осталог, и са грчким и српским језиком. Мач који виси изнад Дамоклове главе обешен о влас коњске длаке (Μπαμπινιώτης, 2002: 452) све до данас је очувао своје конотативно значење „опасности која стоји некоме за вратом”. Да смо у праву и да је наша хипотеза исправна потврђује грчки фразеологизам који гласи *η δαμόκλειος σπάθη κρέμεται πάνω από το κεφάλι* (досл. 'Дамоклов мач виси над главом'). Преношењем ФЈ из једног језика у други фразеологизам бележи незнатне промене, те отуда добијамо редуковани облик *мач виси коме над главом* у српском језику. Стога наведене ФЈ успостављају однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама.

Оба језика генеришу варијантне облике фразеологизма *глава виси коме о концу (о власи, о власу, на власи)*, који се комбинују са лексемом *живот*. Његов парњак у циљном језику гласи *η ζωή του κρέμεται από μια κλωστή* (досл. 'живот нечији виси о концу'). Српска ФЈ са конституентом *живот* успоставља однос потпуне еквиваленције са грчким, док његова варијанта успоставља однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама.

Фразеологизам *коцкати се чијом главом* означава „поигравати се својим, нечијим животом, ризиковати живот”. Глаголска компонента захтева допуну придевске заменице или присвојног придева, као и именице, у инструменталу и указује на особу чији је живот у опасности. Ова ФЈ се преноси у грчки језик фразеолошким изразом *παίζω το κεφάλι κάποιου κορόνα γράμματα* (досл. 'играти главу некога писмо глава'), чије фигуративно значење описује „животну опасност, рескирање главе, односно живота”. Концептуалном анализом установили смо да су исте појмовне

⁸⁶ Дворекцијски глаголи захтевају две реакције, од којих је једна у дативу и употребљава се како би означила неправи објекат, тј. индиректни објекат, мимо правога објекта у акузативу у српском језику. У грчком језику индиректни објекат се јавља у генитиву. Будући да се датив из класичног грчког језика скроз изгубио из употребе (јавља се само као окамењени облик датива у склопу учених стереотипних израза и фраза), генитив преузима употребну вредност датива (Τριανταφυλλίδης, 2005: 227), што је илустровано следећим примерима: 1) *Ἐπανελάθωμεν εἴ σοι ἡδομένῳ ἐστίν (= εἰ σύ ἦδει).*/Ἀς ἐπανελάθωμε εἰς σου ἀρέσει.; 2) *Διεφθάρησαν αἱ νῆες τοῖς Λακεδαιμονίοις./Τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς καταστράφηκαν τα πλοῖα.*; 3) *Διέφθαρτο τῷ Κροίσῳ ἡ ἐλπίς./Τοῦ Κροίσου του χάθηκε η ἐλπίδα* (ур. Ασωνίτης & Αναγνωστόπουλος, 2009: 56–57). Генитив који означава индиректни објекат у новогрчком језику је инхерентан, тј. семантички падеж (inherent/εγγενής), за разлику од номинатива и акузатива који су директни или структурални падежи (structural/δομική). Употребљава се уколико радња коју врши субјекат прелази на некога или нешто, односно уколико глагол захтева индиректни објекат који се јавља у улози примаоца (Φιλίππакη-Warburton, 1992: 231; Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 49; Ασημόπουλος, 2006: 109). Реч која има такву улогу јавиће се у падежу генитива независно од структуре његовог положаја. Може се наћи непосредно уз глагол или након директног објекта, али исто тако, може се јавити и на неком другом месту у реченици (Φιλίππакη-Warburton, 1992: 231). Овај облик генитива ретко се употребљава у плуралу, а често се замењује у говорној и писаној пракси (како у плуралу тако и у сингулару) акузативном конструкцијом са предлогом (најчешће предлогом *σε*+акузатив) (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης, 2005: 50; Μутавчић, 2007: 68). Стога потврђујемо исте употребне вредности наведених облика и њихово поклапање на семантичком плану.

метафоре у основи оба фразеологизма. ГЛАВА упућује на концепт ЖИВОТА, а ОПАСНОСТ се концептуализује као КОЦКАЊЕ. Подударности су приметне на пољу семантике и мотивационе слике, док је на пољу лексичког и морфосинтаксичког састава приметна неподударност. Дакле, овај фразеолошки пар твори однос парцијалне еквиваленције.

Исти хазадерски однос према животу очитује се фразеолошким конструкцијама у оба језика *метати/метнути (стављати/ставити) главу на коцку, глава је (стоји) коме на коцки, παίζω το κεφάλι μου στα ζάρια* (досл. 'играти нечију главу на коцки'). Семантичка вредност „коцкање главом” конципира се исто као у претходном примеру. На овом примеру бележимо случај парцијалне еквиваленције.

Оба фразеолошка система карактерише изузетна фраземотворна активност из домена ОПАСНОСТИ те се вредност „непосредне животне опасности” може вербализовати и изразима високе илустративне вредности, мотивисане средњовековним погубљењима на гиљотини, тј. пању, у српском језику *ставити/стављати главу на пањ*, као и његовим грчким парцијалним еквивалентом са лексичким разликама *βάζω το κεφάλι μου στην καρμανιόλα* (досл. 'ставити/стављати своју главу на гиљотину').

Као што смо на самом почетку поглавља истакли, већи део фразеолошких јединица овог семантичког поља концептуализује ГЛАВУ метонимијским путем као ЖИВОТ, те стога реализује најчешће значење „животне опасности, угрожености”, попут израза *ризиковати главу*, чији се соматски конституент може заменити лексемом *живот*. Исто значење реализује и грчки еквивалент *ρискάρω τη ζωή μου* (досл. 'ризиковати нечији живот') у коме присвојна заменица означава особу чији је живот изложен опасности. Других неподударности нема, тако да је у примеру заступљен парцијални тип еквиваленције. Наведени фразеолошки пар не одликује висок степен експресивности. Овом семантичком опсегу можемо придружити и вредност „доводити себе у опасност”, која карактерише идиоматске конструкције *играти се (шалити се, нашалити се, пошалити се) главом/главе, παίζω το κεφάλι μου* (досл. 'играти моју главу') вишег степена идиоматичности у односу на претходне. Настали су истим путем, као и фразеологизам *коцкати се чијом главом*, мотивисани појмовном метафором КОЦКАЊЕ ЈЕ ОПАСНОСТ.

Фразеологизму *главом без обзира*, који се комбинује уз глаголе кретања *бежати, побећи, јурити*, својствен је пре свега домен страха, којим се означава „бежање, трчање у паничном страху”, па тек онда домен брзине и избезумљености. Фразеологизам је инспирисан мотивационом сликом човека који неартикулисано јури обузет паником. Претраживањем, како лексикографских, тако и електронских извора и корпуса, нисмо пронашли еквивалент са истим соматским елементом у грчком језику. Идентична мотивациона слика твори фразеолошки израз са соматизмом *нога то 'βάλε στα πόδια* (досл. 'ставити то на ноге') и ступају у однос семантичке еквиваленције. Проналазимо и израз *έγινε καπνός* (досл. 'постати дим') коме би више одговарао наш колоквијални израз *здимити*.

Примарно значење фразеологизма *лете/падају главе* јесте „гине се, страда се” приметно је и код еквивалента у грчком језику *πέφτον κεφάλια* (досл. 'падају главе'). Код овог пара констатујемо полисемичну симетрију која је, како смо већ напоменули, веома ретка. У основи ових фразеологизама лежи мотивациона слика одрубљивања главе било на пању, било на гиљотини, које потом падају на земљу. Појмовна метафора гласи ОДСЕЧЕНА ГЛАВА ЈЕ СМРТ и удружена је са оријентационом метафором СМРТ/ОПАСНОСТ ЈЕ ДОЛЕ. У овом примеру бележимо случај потпуне еквиваленције.

4.1.6. Глава у семантичком пољу НАПЕТОСТ, НАПРЕГНУТОСТ

Табела 27. Глава у семантичком пољу напетост, напрегнутост

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>разбијати (лупати) главу (око нечега)</i>	<i>σπάω το κεφάλι μου</i>	парцијална
<i>висити (стојати) некоме над главом</i>	<i>στέκομαι/κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου)</i>	потпуна

Фразеолошка јединица *разбијати (лупати) главу (око нечега)*, као и готово идентична ФЈ у грчком језику *σπάω το κεφάλι μου* (досл. 'разбијати своју главу'), означавају „напрегнуто мишљење, довијање, размишљање о нечему комплексном и тешком”. Израз настаје транспонованем значења метафоричким путем ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ и НАПЕТОСТ ЈЕ ОШТЕЋЕЊЕ ПОСУДЕ. Једина евидентирана разлика приликом анализирања еквивалентности конструкција јесте употреба придевске заменице, која упућује на посесивност објекта који се лупа и разбија.

Фразеологизам *висити (стојати) некоме над главом* има значење „надгледати кога, пазити на кога”. Међутим, често се среће и значење „опасност” с којим се не бисмо сложили. Као што наводи Тривић (2015), овај фразеологизам који је заступљен у колоквијалним језичким слојевима, исказује неиспуњене обавезе, дужности и задатке, стога га ми сврставамо у семантичко поље НАПЕТОСТИ. Његов еквивалент у грчком језику *στέκομαι/κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου)* (досл. 'стојати/седети над главом некога'), означава такође домен контроле и надзора. Фразеологизам са глаголом *стојати* гради однос потпуне еквиваленције, док друга варијанта успоставља однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Фразеологизми су настали семантичком транспозицијом базне синтагме помоћу појмовне метафоре ГЛАВА ЈЕ ЖИВОТ. Највероватније су инспирисани сликом гиљотине која је стајала над главом и окончавала животе многих у средњем веку, те се можда зато овај фразеологизам повезује са значењем опасности.

4.1.7. Глава у семантичком пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЋЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ

Табела 28. Глава у семантичком пољу недоумица, чуђење, збуњеност, избезумљеност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>губити/изгубити главу</i>	<i>χάνω το μυαλό μου</i>	парцијална
<i>окренуо се (завртео се) свет коме око главе</i>	<i>γυρίζει ο κόσμος σε κάποιον ανάποδα</i> <i>γυρίζει ο κόσμος γύρω μου</i>	парцијална
<i>врти се (завртело се) у глави некоме</i>	<i>γυρίζει το κεφάλι μου</i> <i>κάνω κεφάλι</i>	лажни пријатељи

<i>(по)мути се, манта се, љуља се, меша/окреће се (некоме) у глави</i> <i>мутно ми (ти...) је у глави (пред очима) мутна ми (ти...) је глава</i>		
<i>од тебе ми пуца глава</i> <i>од тебе ме боли глава</i>	<i>σπάει το κεφάλι κάποιου</i> <i>πονάει το κεφάλι εξαιτίας σου</i> <i>παίρνω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου)</i>	парцијална парцијална семантичка
<i>пуши се некоме у глави</i>	<i>το κεφάλι μου έγινε καζάνι</i>	парцијална
<i>помутити памет некоме</i>	<i>μου γυρίζει το μυαλό</i>	парцијална
<i>вртети (одмахивати) главом</i>	<i>κουνάω το κεφάλι</i>	парцијална
<i>чешати се/почешати се по глави</i>	<i>με ζύνει/με τρώει το κεφάλι μου</i>	нулта
<i>као маљем (као маљ) по глави (посред главе)</i>	<i>σαν να τον χτύπησε κεραυνός</i> <i>ο πόνος σφυροκοπάει τα μηνίγγια</i> <i>πονοκέφαλος σαν σφυρί</i>	семантичка лажни пријатељи
<i>не иде у главу некоме</i>	<i>δεν το χωράει ο νους μου</i> <i>μπαίνει στο κεφάλι/μυαλό</i>	парцијална
<i>(као) без главе/ићи (поћи, летети, полетети, ходати, радити)</i> <i>као мува без главе</i>	<i>χάνω τ' αυγά και τα πασχάλια / καλάθια</i>	семантичка
<i>мењати ћуд</i>	<i>αλλάζω/γυρίζω κεφάλι</i>	лажни пријатељи

Фразеолошка јединица *губити/изгубити главу*, мимо семантичког поља НАКЛОНОСТ, ЛЈУБАВ, СТРАСТ, јавља се и у пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЋЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ, будући да наведени компонентни састав одликује развијена полисемија. У овом семантичком пољу ФЈ означава губитак присебности, трезвености. Настала је семантичком транспозицијом базне синтагме метафоричким путем. Метафора изворног домена гласи ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ и ГЛАВА се метонимијским путем узима за РАЗУМ. Метафора циљног домена гласи ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ГУБИТАК КОНТРОЛЕ/РАЗУМА. Грчки фразеолошки израз *χάνω το μυαλό μου*

(досл. 'губити/изубити свој мозак/ум') идентичног семантичког обима, уместо компоненте *глава* у српском језику садржи мероним *μυαλό/мозак/ум*. Настао је истим путем као и српски парцијални еквивалент са лексичким одступањем.

Концепт изненађености неком неочекиваном, изненадном вешћу или догађајем, негативне конотације, одсликава фразеологизам *окренуо се (завртео се) свет коме око главе*. Указује на „негативну изненађеност”, „запрепашћеност” (Тривић, 2015: 160), за разлику од грчке конструкције *γυρίζει ο κόσμος σε κάποιον ανάποδα* (досл. 'окреће се некоме свет наопачке'), који може бити и позитивно и негативно означен. Фразеологизми су настали метафоричким путем појмовном метафором **ИЗЕНАЂЕНОСТ/ЗАПРЕПАШЋЕНОСТ ЈЕ ВРТОГЛАВИЦА**. Заступљена је парцијална еквиваленција.

Фразеологизам *врти се (завртелo се) у глави некоме* бележи примарно значење „имати вртоглавицу”. Његовом семантичком садржају можемо додати и секундарну вредност „бити сметен, јако изненађен, не расуђивати јасно”. Стога наведени фразеологизам сврставамо у ово семантичко поље. Полисемичну симетрију не запажамо код грчког израза *γυρίζει το κεφάλι μου* (досл. 'окреће се моја глава') који денотира вртоглавицу. Овај пар гради однос привидне еквиваленције због изостајања семантичког преклапања. Реч је о лажним пријатељима. Фразеологизми су настали метонимијским преносом физичког стања особе за његово емоционално стање. Концепт вртоглавице може се вербализовати и фразеолошком јединицом *κάνω κεφάλι* (досл. 'радити/чинити главу') међутим, њиме се дословно номинира физичко стање „вртоглавица” које је изазвано конзумирањем алкохола, опијата, али и напорним умним радом. У српском језику фразеолошким низом *(за)вртети се, (по)мутити се, мантати се, љуљати се, мешати се (некоме) у глави, мутно ми (ти...) је у глави, мутна ми (ти...) је глава* именује се физичко стање „вртоглавица, несвестица”, али и „чуђење, збуњеност”. Мотивисани су истом сликовном схемом мутне/нејасне слике пред очима која је карактеристична за такво физичко стање.

Елаборирањем фразеолошке грађе проналазимо такође и фразеолошке конструкције *од тебе ми пуца глава, спάει το κεφάλι κάποιου* (досл. 'пуца глава некога') чије примарно значење описује физичко стање „главобољу”, а секундарно значење реферише апстрактна стања избеzumљености изазвана спољним утицајима, нпр. непрестаним иритантним брбљањем особе у непосредној близини. Фразеологизми успостављају однос парцијалне еквиваленције са лексичким и морфосинтаксичким разликама. Настали су метафоричким путем посредством појмовне метафоре којом се концептуализује ГЛАВА као ПРЕДМЕТ, и појмовне метафоре којом се концептуализује емоција **ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ ЈЕ ОШТЕЋЕЊЕ ПРЕДМЕТА**. Глаголска компонента која имплицира деструкцију појачава експресивност сâмог израза.

Исте семантичке вредности бележе и фразеолошке јединице *од тебе ме боли глава, πονάει το κεφάλι εξαιτίας κάποιου* (досл. 'боли глава због некога') које одликује знатно нижи степен експресивности, будући да именују пре свега физичко стање „главобољу”. Такође, успостављају однос парцијалне еквиваленције. Основно значење базне синтагме у процесу метафоризације добија и фигуративно значење „збуњености, сметености” изазване спољним факторима. Грчки фразеолошки систем је богатији за ФЈ *παίρω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου)* (досл. 'узети мозак некога') која именује идентични садржај као и претходне српске ФЈ *од тебе ми пуца глава, од тебе ме боли глава* „излудети некога непрестаним причањем”. Констатујемо да ови фразеологизми формирају тип семантичке еквиваленције.

Веома висок степен идиоматичности узроковане врло сликовитом схемом засноване на хиперболи бележе фразеологизми *пуши се некоме у глави* и *το κεφάλι μου έγινε καζάνι* (досл. 'моја

глава је постала казан'). Концептуалном анализом установљена је појмовна метафора која је иницирала фразеолошки процес поменутих ФЈ. ГЛАВА је конципирана као КАЗАН, а емоција као КЉУЧАЊЕ. Израз *пуши се некоме у глави* дочарава „бриге” и велике „муке” које су задесиле некога, које узрокују стање избезумљености, али и одсуство јасног расуђивања. Израз *то κεφάλι μου έγινε καζάνι* визуелизује „хаотично стање” унутар главе изазвано спољним факторима попут нечије брбљивости која зна да иритира човека, да га слуди и избезуми. Контрастивном анализом утврђујемо тип парцијалне еквиваленције, будући да су слика и семантика симетричне.

Гестовни фразеологизам *вртети (одмахивати) главом* има значење „чудити се, бити у недоумици, бити сумњичав”, стога означава концептуални домен чуђења, сумњичавости, збуњености. У грчком језику међутим, *κουνάω το κεφάλι* (досл. 'вртети главу') примарно означава „сигнализирање”, давање сигнала главом. У овом пољу „зачуђености, недоумице” значења су подударна и бележимо однос еквиваленције са морфосинтаксичким разликама. Базна синтагма номинира гест, међутим, њено значење у процесу експанзије добија нова значења.

Фразеологизам *чешати се (почешати се) по глави* има значење „бити збуњен, изненађен, забринут се”. Фразеологизам се употребљава у свим временима индикатива, док у будућем времену припада домену упозорења и претње (Мушовић, 2002: 93). И ова ФЈ припада групи кинезичких фразеологизама и нема свог еквивалента у циљном језику. У свакодневној комуникацији сâм гест је довољан за преношење информације. Конструкција *με ζώνει/με τρώει το κεφάλι μου* (досл. 'сврби/ чеше ме глава') нема наведено конотативно значење, већ вербализује искључиво гест.

Фразеологизам *као маљем (као маљ) по глави (посред главе)* означава домен збуњености, зачуђености, избезумљености, због нечег неочекиваног што се догодило. Овај фразеологизам је настао транспоновањем значења мотивисаног сликом особе, њеном реакцијом након примљеног удараца у главу⁸⁷. Исти концепт описује и грчка илустративна конструкција *σαν να τον χτύπησε κεραυνός* (досл. 'као да га је ударио гром') која уместо соматизма садржи лексему *гром*. Обе ФЈ су поредбене структуре и стоје у односу семантичке еквиваленције. Фразеологизми су настали метонимијским путем, инспирисани сликовном схемом удараца маљем, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ ЈЕ УДАРАЦ МАЉЕМ У ГЛАВУ, као и ударцем грома, УДАРАЦ ГРОМА ЈЕ ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ. Исти узрочно-последични механизам, узрок емоционалног стања, избезумљености → физичко дејство (нпр. ударац у главу → збуњености, зачуђености, избезумљености), мотивисао је и грчки фразеологизам *ο πόνος σφυροκοπάει τα μνηύγνια* (досл. 'бол лупа чекићем слепоочнице') који именује „главобољу”. Заступљена је привидна еквиваленција, наведени фразеологизми су лажни пријатељи. Фразеологизационим процесом редукције (Мршевић-Радовић, 1987: 142) настала је и грчка конструкција *πονοκέφαλος σαν σφυρί* (досл. 'главобоља као чекић').

Фразеологизам *не иде у главу некоме* има значење „не моћи разумети, прихватити чињенице”, бити збуњен, зачуђен пред чињеницама. Грчки фразеолошки израз *δεν το χωράει ο νους μου* (досл. 'не стаје то у мој ум') лексикализује апстрактно значење избезумљености, емоционално стање узроковано „неочекиваним догађајем у који не можемо поверовати”. Поклапање на семантичком пољу и одсуство поклапања на осталим пољима имплицирају тип семантичке еквиваленције. У грчком језику проналазимо и фразеологизам сличне структуре *μπαίνει στο*

⁸⁷ „Одређена стања свести и интелектуални процеси представљени су као врста физичког дејства над органом мишљења. Као последица таквог деловања настају различите врсте поремећаја те је у основи развоја неких фразеолошких значења метонимијски механизам. – узрок интелектуалне особине → интелектуална особина (нпр. ударац у главу → лудост, шашавост)” (Штрбац & Штасни, 2017: 82).

κεφάλι/μυαλό (досл. 'улази у главу/мозак'), који се јавља у потврдном облику и реализује опозитно значење „запамтити нешто, разумети”. Фразеологизми су настали истим метафоричним путем на основу појмовне метафоре ГЛАВА ЈЕ РАЗУМ.

Поредбени фразеологизам (*као*) *без главе* упућује на значење „смушено, сметено, конфузно” и колоцира са глаголима моторних радњи бежати, јурити, трчати, ићи. Структура фразеологизма је поредбена и представља редуковани облик ФЈ *као мува без главе*. Како наводи Јовановић (Јовановић, 2007: 153) *мува без главе* се може протумачити двојако, као начин летења, али и као атрибут именице из компарандума. Мишљења смо, међутим, да се компарандум јавља као квалификатор моторних радњи. Настао је метафоричким путем, инспирисан сликом муве која лети бесциљно. Ова слика није била продуктивна што се тиче грчког језика, тако да није реализована преликана ФЈ. Стање „конфузије, недоумице” у грчком језику актуализује фразеологизам веома високе идиоматичне вредности *χάνω τ' αυγά και τα πασχάλια / καλάθια* (досл. 'губити јаја и црквене календаре'). Конотативно значење је једино што повезује ове ФЈ.

Концепт збуњености, конфузности у грчком језику изражава се помоћу фразеологизма *αλλάζω/γυρίζω κεφάλι* (досл. 'мењати, окретати главу'), што би значило мењати мишљење. Свог парњака у српском језику нема, али бележи једног лажног пријатеља *μεњати һуд* „мењати нарав” који му је по структури веома сличан, али не и по значењу.

4.1.8. Глава у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ

Табела 29. Глава у семантичком пољу *узнемиреност, узрујаност, забринутост*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>боли (заболи) кога глава</i>	<i>πονάει κεφάλι κάποιου</i>	парцијална
<i>лупати (разбијати) главу</i> <i>лупати (разбијати) (себи) главу</i>	<i>σπάω το κεφάλι μου</i>	парцијална потпуна
<i>пуца коме глава</i>	<i>πάει να μου φύγει το κεφάλι μου</i>	семантичка
<i>пуши се коме глава (у глави)</i>	<i>βγάζει καπνούς από (τα αυτιά και) το κεφάλι κάποιου</i>	лажни пријатељи
<i>почешати се по глави</i>	-	нулта
<i>бацити (уденути, ставити и сл.) бубу у уво (ухо / главу) некоме</i> <i>бацити (пустити) црва у главу некоме</i>	<i>βάζω ψύλλους στ' αυτία</i> <i>μπήκαν ψύλλοι στα αυτιά του</i>	парцијална парцијална

<i>врзмати се (мотати се) по глави некоме</i>	<i>περνάει κάτι από το μυαλό/τον νου</i>	парцијална
<i>имати путера на глави</i>	<i>έχει το κούτελό του καθαρό</i>	нулта

Фразеологизам *боли (заболи) кога глава*, поред основног значења којим се номинира „бол⁸⁸”, има и значење „имати брига, бити забринут, бити у проблему”. Исти концепт у грчком језику лексикализује се глаголско-именичком фразеолошком синтагмом *πονάει κεφάλι κάποιου* (досл. 'боли глава некога'). Овај фразеолошки пар гради однос парцијалне еквиваленције. Глагол се може јавити у свим временима, с тим што, уколико се употреби у будућем времену, означава домен претње и упозорења. Фразеологизми су настали метафоричким путем, ПРОБЛЕМИ се концептуализују као ГЛАВОБОЉА коју изазивају.

Фразеологизам *лупати (разбијати) (себи) главу* означава „размишљање о нечему сложеном, тешком, напрезање мисли, тражење излаза и забринутост због нечега”. Исту семантичку обојеност на грчком језику поседује ФЈ *σπάω το κεφάλι μου* (досл. 'лупати своју главу'). Концепт напрезања мисли, одн. напорног тражења решења у оба језика, вербализује се глаголима из домена деструкције. Стога се ГЛАВА концептуализује као ПРЕДМЕТ/ПОСУДА, а емоција забринутост, попут беса, који изазива ОШТЕЋЕЊЕ/ПУЦАЊЕ ПРЕДМЕТА/ПОСУДЕ. Након извршене контрастивне анализе, констатујемо да овај пар успоставља однос потпуне еквиваленције, а са варјантним обликом у српском језику однос парцијалне еквиваленције.

Концепт „бити у великој бризи, на великим мукама” у српском језику може се именовати фразеолошком јединицом *пуца коме глава*, а у грчком језику помоћу фразеологизма *πάει να μου φύγει το κεφάλι μου* (досл. 'иде да ми оде моја глава'). Грчки фразеологизам означава велику психичку узнемиреност, због немилог и нежељеног догађаја, који не може да се прихвати. Ове две ФЈ успостављају однос семантичке еквиваленције и настале су метафоричким путем. Српски фразеологизам је мотивисан појмовним метафорама ГЛАВА ЈЕ ПОСУДА/САДРЖАТЕЉ, а ЗАБРИНУТОСТ ЈЕ САДРЖАЈ којим је посуда испуњена, а због превелике забринутости, тј. превише садржаја, тежи да пукне. У основи грчког фразеологизма лежи друга мотивациона слика. Глава се метонимијским путем концептуализује као РАЗУМ/УМ, а ЗАБРИНУТОСТ/НАПЕТОСТ ЈЕ ГУБИТАК УМА.

Стање забринутости се јавља као последица присуства великог броја проблема и невоља. Именује се у српском језику већим бројем фразеолошких јединица *пуши се коме глава (у глави), почешати се по глави*, за разлику од грчког језика *βγάζει καπνούς από (τα αφτιά) το κεφάλι κάποιου* (досл. 'излази/избија дим из (ушију) нечије главе'). Фразеологизам *пуши се коме глава (у глави)* настао је метафоричким путем инспирисан сликом главе која кључа, појмовном метафором

⁸⁸ Исти концепт бола именује и моносемичан фразеологизам *βαρό κεφάλι* (досл. 'тешка глава') који није развио друга конотативна значења транспоновањем значења основне синтагме и нема свог еквивалента у полазном језику. Овде се БОЛ поима такође као ТЕРЕТ. У српском језику ова појмовна метафора мотивисала је фразеологизам *тврда глава* са значењем „тврдоглава особа”. Идентична конструкција постоји и у циљном језику *γερό κεφάλι* (досл. 'тврда глава') који се јавља као квалификатор, денотира интелигентног човека. Стога овај пар представља лажне пријатеље. Српски језик међутим познаје опозит грчког фразеолошког израза *πразна/шупља глава* који именује концептуални домен „незнања”. Овде се САДРЖАЈ главе концептуализује као ПАМЕТ, а ОДСУСТВО САДРЖАЈА као ГЛУПОСТ.

ГЛАВА ЈЕ КАЗАН, док је емоција УЗРУЈАНОСТИ/ЗАБРИНУТОСТИ КЉУЧАЊЕ. Овај фразеологизам има свог формалног коресподента у циљном језику али не и еквивалента, будући да актуализује другачије значење из домена „беса”. Дакле, бележимо још један пример лажних пријатеља у нашој контрастивној анализи. Грчки фразеологизам је настао истим путем. Српски фразеологизам *почешати се по глави* настао је семантичком транспозицијом базне синтагме којом се номинира гест чешања по глави. Сличну конструкцију не проналазимо у грчком фразеолошком систему.

Фразеологизам *бацити (уденути, ставити, метнути, пустити) бубу у уво (ухо/главу) некоме* и његов варијантни облик *бацити (пустити) црва у главу некоме*, именују такође „забринутост због мисли/идеје која почиње да заокупља нашу пажњу”. Исту фраземотворну активност овог домена запажамо и у грчком језику али посредством соматизма *уво/αυτί*. Изрази *βάζω ψύλλους στ' αυτιά* (досл. 'стављати/ставити буве у уши'), *μπαίνουν ψύλλοι στα αυτιά κάποιου* (досл. 'улазе буве у уши нечије') реализују значење „учинити да неко постане сумњичав/забринут због тога што сте му напоменули”. Због другачијег лексичког састава а истог семантичког својства овај пар са својим дублетним формама твори однос парцијалне еквиваленције. Сви фразеолошки изрази су настали метафоричким путем помоћу онтолошке метафоре БРИГА ЈЕ БУБА/ЦРВ/БУВА У ГЛАВИ/УХУ.

Фразеологизам *врзмати се (мотати се) по глави некоме* комбинује се са широким дијапазоном глагола кретања (вртети, врзмати, врсти, мотати, мешати итд.) и реализује значење „долазити стално на ум (некоме), не давати му мира”. Исти домен „обузетости разним мислима” реализује на грчком језичком плану фразеологизам *περνάει κάτι από το μυαλό/τον νοο* (досл. 'пролази кроз мозак, ум'). Глаголска компонента, глагол кретања, наведених фразеолошких јединица најчешће подразумева лексему *идеја/идеја*. Овај пар је у односу парцијалне еквиваленције. Обе ФЈ су мотивисане (хаотичним) кретањем ИДЕЈА, БРИГА, МИСЛИ које се онтолошким метафором поимају као ЖИВА БИЋА. ГЛАВА се поима као ПОСУДА.

Фразеологизам *имати путера на глави* има значење „бити узнемирен, непокојан услед осећања кривице”. Код Мушовића налазимо објашњење порекла фразеологизма и начина мотивације. Аутор наводи тумачење према којем је некакав прост човек ставио украдени путер под капу. Имајући на уму чињеницу како би путер могао оставити трага, никако није био спокојан јер би могао бити откривен (Мушовић, 2002: 183). Грчки фразеолошки систем сиромашнији је за ову експресивну идиоматску јединицу, али бележи ФЈ опозитног значења *έχει το κούτελό του καθαρό* (досл. 'имати чисту главу') која у основи садржи исту мотивациону слику.

4.1.9. Глава у семантичком пољу КАЈАЊЕ

Табела 30. Глава у семантичком пољу кајање

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>посипати (посути) главу пепелом</i> <i>посипати се (посути се) прахом по глави</i>	-	нулта
<i>тући се по глави</i>	<i>χτυπώ/βараώ το κεφάλι μου</i>	парцијална

ударати/ударити главом у зид лупати/лупити главом о/у дудар	χτυπώ/βαραώ το κεφάλι μου στον τοίχο	парцијална
--	---	------------

Негативно обојеном семантичком пољу, поткатегорији кајања, јавне покорe и скрушености, припадају фразеологизми *посипати (посути) главу пепелом, посипати се (посути се) прахом по глави*. У ритуалима многих народа користи се пепео као симбол покајања и боли симболизујући сагоревање и повратак енергије, што упућује на човеков настанак (Миловановић, Гаврић, 1994: 365). Ове фразеолошке глаголско-именичке синтагме нису пресликане одговарајућим фразеологизмом на грчки језик.

Идеју „кајања” и жал за нечим што је учињено или што се догодило у српском језику актуализује фразеологизам *тући се по глави*. Исти концепт горког кајања због нечега што је учињено или не, у грчком језику се изражава глаголско-именичком фразеолошком синтагмом *χτυπώ/βαραώ το κεφάλι μου* (досл. ’ударати/тући своју главу’). На основу анализе успоставили смо однос парцијалне еквиваленције. Оба фразеологизма су гестовног порекла што значи да су настали метафоричким путем трансформисањем значења основне синтагме која вербализује сâм гест.

Оно што је евидентно за семантичко поље КАЈАЊЕ, а још једном потврђујемо на овом примеру, јесте већа фразеолошка продуктивност српског језика приликом концептуализације датог емоционалног стања. Фразеологизам *ударати/ударити главом у зид*, као и дублетни облици *лупати/лупити главом о/у дудар* означавају „стећи скупно плаћено искуство”, дакле описују домен кајања баш као и њихов еквивалент *χτυπώ/βαραώ το κεφάλι μου στον τοίχο* (досл. ’ударати / лупати своју главу у зид’). ФЈ *ударати/ударити главом у зид* и њене варијанте, успостављају однос парцијалне еквиваленције са грчким парњаком на лексичком и морфосинтаксичком плану. Фразеологизми су инспирисани гестом лупања главе о зид због нечега што је учињено или није учињено. Настали су посредством појмовне метафоре КАЈАЊЕ ЈЕ БОЛ.

4.1.10. Глава у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ

Табела 31. Глава у семантичком пољу индиферентност, равнодушност, безосећајност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>не боли глава некога</i>	-	нулта
<i>(ни) главу (главе) не окретати (не окренути, не обртати, не обрнути) на некога</i>	-	нулта

<i>окретати (окренути) главу од некога, од нечега</i>	<i>αποστρέφω το πρόσωπο/βλέμμα από κάποιον/κάτι</i>	лажни пријатељи
<i>окретати (окренути) главу на другу страну</i>	<i>γυρίζω το κεφάλι από την άλλη πλευρά</i>	потпуна
<i>окретати (окренути) главу</i>	<i>γυρίζω το κεφάλι σε κάποιον</i>	парцијална
<i>махати (одмахивати, одмахнути) главом</i>	<i>κουνάω το κεφάλι</i>	парцијална
<i>гурати (гурнути, турати, ставити, закопати, заронити, завући, сакрити, сакривати) главу у песак</i>	<i>στρουθοκαμηλίζω</i>	нулта

Фразеологизам *не боли глава некога* „није ме брига, не марим” илуструје индиферентност, равнодушност за неким или нечим. ФЈ може бити исказана и предлошко-падежном допуном којом се пак означава предмет равнодушности (за некога/нешто, због некога/нечега) (Мушовић, 2002: 83). Фразеологизам је настао метафоричким путем, мотивисан истим појмовним метафорама као и фразеологизам *боли (заболи) кога глава*, а у основи мотивације стоји иронија (*ibidem*). ОДСУСТВО БОЛА ЈЕ ОДСУСТВО ПРОБЛЕМА/БРИГА. Овај устаљени лексички спој нема свог еквивалента у грчком језику.

Фразеологизам *(ни) главу (главе) не окретати (не окренути, не обртати, не обрнути) на некога*, на нешто „не марити нимало за некога или нешто, бити надасве равнодушан” представља варијантни облик фразеологизма *окретати (окренути) главу од некога, од нечега* који смо анализирали у семантичком пољу УОБРАЖЕНОСТ, ПОДСМЕХ, ПРЕЗИР. ФЈ *(ни) главу/главе не окретати (не окренути, не обртати, не обрнути) на некога, на нешто* јавља се у негираном облику, у којој је именица у функцији допуне маркираног објекта квалификаторске јединице која садржи извесну дозу незаинтересованости, помоћу речце за истицање *ни* (Мршевић-Радовић, 1987: 74). Будући да не проналасимо адекватни еквивалент, бележимо нулту еквиваленцију. Дублетни облик *окретати (окренути) главу од некога, од нечега*, мимо презира концептуализује и сферу „индиферентности, незаинтересованости” услед чега субјекат склања поглед са одређеног објекта. Његов еквивалент у циљном језику *αποστρέφω το πρόσωπο/βλέμμα από κάποιον/κάτι* (досл. 'окренути лице/поглед од некога'), такође полисемичне природе, не именује наведени концепт. Због полисемичне асиметрије овог пара у наведеном примеру констатујемо случај лажних пријатеља исте форме, али другачијег значења.

Домен индиферентности, равнодушности може се именовати и гестовно-мимичким фразеологизмима *окретати/окренути главу на другу страну, γυρίζω το κεφάλι από την άλλη πλευρά* (досл. 'окретати/окренути главу на другу страну'), који стоје у односу потпуне еквиваленције.

Такође, исто значење може се изразити и скраћеним варијантама *окретати/окренути главу*, *γυρίζω το κεφάλι σε κάποιον* (досл. 'окретати/окренути некоме главу'). И у овом случају бележимо парцијалну еквиваленцију, из разлога што је грчки фразеолошки израз исказан ППК *σε* + акузатив којом се номинира особа према којој смо равнодушни. Начин настанка је исти као и у претходним примерима.

Фразеологизам *махати (одмахивати, одмахнути) главом* има значење „чудити се, негодовати, не марити”. Глаголско-именичка фразеолошка синтагма настала је инспирисана покретом окретања главе лево-десно, гестом који означава незаинтересованост. Грци такође незаинтересованост исказују гестом, али нешто другачијим. Они главу не okreћу лево-десно, већ је померају на горе или све чешће користе мимику лица и подижу само обрве. Гестовно-мимички фразеологизми, српски *махати (одмахивати, одмахнути) главом* и грчки *κοιτάω το κεφάλι* (досл. 'вртети главу') стоје у односу парцијалне еквиваленције са морфолошким разликама.

Сам гест гурања главе у песак који је карактеристичан за нојеве, метафоричким путем добија ново значење „игнорисање постојеће ситуације, какве опасности или непријатности”. Гест лексикализује фразеологизам *гурати главу у песак*, чији глаголски конституент подразумева широки опсег глагола (*гурнути, турати, ставити, закопати, заронити, завући, сакрити, сакривати*). Инспирисан је појмовном метафором ГЛЕДАЊЕ ЈЕ САЗНАЊЕ, односно ЖМУРЕЊЕ ЈЕ ИНДИФЕРЕНТНОСТ. У грчком језику не постоји слична ФЈ, али исти концепт и слику ноја са заривеном главом у песку вербализује глагол *στρούθοκαμηλίζω*. Ова чињеница недвосмислено указује на изузетно лексичко богатство грчког језика.

4.1.11. Глава у семантичком пољу УОБРАЖЕНОСТ, ПОДСМЕХ

Табела 32. Глава у семантичком пољу уображеност, подсмех

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>од главе до пете (од)мерити некога</i>	<i>από την κορυφή ως τα νύχια</i>	парцијална
<i>окретати (окренути) главу од некога, од нечега</i>	<i>αποστρέφω το πρόσωπο/βλέμμα από κάποιον/κάτι</i>	парцијална
<i>дизати/дићи главу (чело)</i>	<i>σηκώνω κεφάλι</i>	лажни пријатељи

Соматизам *глава* због свог богатог семантичког потенцијала процесом фразеологизације може реализовати, како позитивно окарактерисано семантичко поље ИНТЕРЕСОВАЊА, ПАЖЊЕ, тако и негативно окарактерисано поље, дочаравајући домен надмености, уображености посредством фразеолошког пара *од главе до пете (од)мерити некога, από την κορυφή ως τα νύχια*. Пар колоцира са глаголима визуелне перцепције *κοιτάζω/гледати, εξετάζω/прегледати* и имплицира прилошко значење „с презиром”. Мотивисан је гестом главе, који се чини приликом посматрања објекта интересовања. Овај фразеолошки пар бележи поклапања на свим нивоима и гради тип потпуне еквиваленције.

Фразеологизам *окретати (окренути) главу од некога, од нечега* означава „намерно игнорисати некога/нешто” било изазвано презиром, било ароганцијом, који се осећају према некоме или нечему у нашем окружењу. Ова глаголско-именичка фразеолошка синтагма исказана је предлошко-падежном допуном *од некога, од нечега*, која маркира предмет презира и стида. Гест мотивише настанак ове фразеолошке јединице, али и њеног еквивалента нешто другачијег лексичког састава *αποστρέφω το πρόσωπο/βλέμμα από κάποιον/κάτι* (досл. 'окретати/окренути лице/поглед од некога, од нечега'). Њиме се такође именује концепт ароганције, али исто тако и концепт негодовања и неодобравања. Овај фразеолошки пар успоставља однос парцијалне еквиваленције.

Фразеологизам *дизати/дићи главу (чело)* „осмелити се, погордити се, узохолити се” такође именује домен надмености, гордости. Грчки еквивалент *σηκώνω κεφάλι* „дићи главу” такође означава „смелост, излазак из проблема”, али и „непослушност, недисциплину, побуну”. Овај фразеолошки пар бележи апсолутну подударност на лексичком, морфосинтаксичком плану, али не и на семантичком плану. Констатујемо случај лажних пријатеља код овог пара. Настао је у процесу метафоризације основне синтагме која номинира демонстративни покрет главом, којим се исказује став према некоме или нечему (Шипка, 2001: 41). Пејовић их назива регулаторима интеракције који указују на радњу ка другој особи (Пејовић, 2015: 87).

4.1.12. Глава у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА

Табела 33. Глава у семантичком пољу *раздраженост, бес, срџба*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>ударила (појурила, јурнула) је крв у главу (лице, образе)</i>	<i>του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι</i>	потпуна
<i>пењати се (попети се) на главу</i>	<i>κάθομαι στο σβέρκο κάποιου</i>	парцијална
<i>пењати се (попети се) на врх главе некоме</i>	<i>καβαλώ κάποιον στο σβέρκο</i>	парцијална
<i>усијане главе</i>	<i>γίνομαι πύραυλος/μπαρούτι</i>	семантичка

Фразеологизам *ударила (појурила, јурнула) је крв у главу (лице, образе) некоме* означава раздражену, узрујану особу. Овај израз пре свега указује на физичку реакцију услед наглог дотока крви, која је манифестована на лицу (Тривић, 2015: 179). Таква реакција изазвана је емоцијама беса, љутње, раздражености итд. Српска ФЈ може садржати уместо холонима *главе* друге мерониме, попут *лица, образа*. Еквивалент у циљном језику гласи *του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι* (досл. 'попети се крв коме у главу') и реализује значење „разбеснети се, наљутити се веома”. Контрастивне разлике овог пара не запажамо на лексичком и морфосинтаксичком плану, те отуда потврђујемо потпуну еквиваленцију. Фразеологизми су настали метафоричким путем инспирисани физичком реакцијом услед беса. БЕС се концептуализује попут оријентационе

метафоре БЕС ЈЕ ГОРЕ, али и помоћу појмовне метафоре БЕС ЈЕ ВАТРА, насупротив појмовној метафори СМирЕНОСТ ЈЕ ХЛАДНОЋА. КРВ се често доводи у везу са ВАТРОМ на основу сличности, односно заједничке јарко црвене боје.

Фразеологизам *пењати се (попети се) на главу/на врх главе некоме* поседује значење „бити неподношљив некоме, иритантан” и јавља се у реченичној форми. Како би се денотирала особа коју иритира нечије понашање, глаголски конституент захтева рекцију у дативу. Фразеологизам је настао метафоричким путем, инспирисан хиперболом, помоћу појмовне метафоре БЕС ЈЕ ГОРЕ. Истим путем настали су и еквиваленти облици *κάθομαι στο σβέρκο κάποιου* (досл. 'седети на потиљку некога'), *καβαλώ κάποιον στο σβέρκο* (досл. 'јахати некога на потиљку'), који стоје у односу парцијалне еквиваленције, док су слика и значење идентични.

Фразеолошка именичка синтаagma *усијане главе* означава „фанатичност, занесењаштво”, одн. чинити нешто у афекту, бесу. Фразеологизам је настао метафоризацијом значења основне синтагме на основу појмовне метафоре БЕС ЈЕ ВАТРА/ВРЕЛИНА. Усијане главе су метафора за главе обузете бесом. Како Шуловић и др. наводе, ментални напор метафорично може да доведе до „загревања” мисли и емоција које испуњавају човекову главу (Šulović et al, 2018: 349). У грчком језику фразеологизам *γίνομαι πύραυλος/μπарούτι* (досл. 'постати ракета/барут') мотивисан је истом појмовном метафором, али другачијом сликом испалене ракете која постаје усијана, као и сликом врелог барута. Контрастивном анализом утврђене су неподударности на лексичком и морфосинтаксичком плану те бележимо тип семантичке еквиваленције.

4.1.13. Глава у семантичком пољу ОПОМЕНА, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊА

Табела 34. Глава у семантичком пољу опомена, упозорење, претња

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>обити се о главу некоме (чију)</i>	<i>τρώω το κεφάλι μου</i>	семантичка
<i>обити се / (о)лупати се о главу (некоме, нешто)</i>		семантичка
<i>губи ми се с очију!</i>	<i>λείψε απ' το κεφάλι μου</i> <i>φύγε απ' το κεφάλι μου</i>	парцијална парцијална
<i>разбити (некоме) главу</i>	<i>σπάω το κεφάλι κάποιου</i>	потпуна

Фразеологизам *обити се о главу некоме (нечију)* изражава опомену, упозорење актеру да ће морати да преузме одговорност, али и последице за нешто што постоји шанса да учини. Идеја одговорности за своје поступке очитује се и фразеологизмом *обити се / (о)лупати се о главу (некоме, нешто)* који је настао процесом редукције. Тачније, скраћивањем првог дела базне народне пословице с реченичном структуром *ко с ђаволом тикве сади, о главу му се лупају / обијају* (Мршевић-Радовић, 1987: 32). Исти концепт упозорења осликава и грчки фразеологизам *τρώω το κεφάλι μου* (досл. 'јести своју главу'), који вербализује значење „уколико се нешто учини,

имаће катастрофалне последице по починиоца”. Структура ових ФЈ је различита, међутим, бележимо подударност на семантичком плану.

Концепт упозорења, опомене, именују фразеологизми *λείψε απ’ το κεφάλι μου* (досл. 'изостани са моје главе'), *φύγε απ’ το κεφάλι μου* (досл. 'бежи ми са главе') са значењем „нестани, бежи”. Исти семантички садржај се преноси у српски језик, фразеолошком јединицом *губи ми се с очију!* која је својствена колоквијалним говорним ситуацијама. Уместо холонима *главе* мероним *око* твори српски фразеологизам, тако да ове конструкције представљају парцијалне еквиваленте са лексичким разликама.

Фразеологизам *разбити (некоме) главу*, осим основног значења „пребити некога” остварује и конотативно (Тривић, 2015: 158) „казнити, научити памети, опаметити” које упућује на домен претње. Има свог еквивалента у грчком језику *σπάω το κεφάλι σε κάποιον* (досл. 'разбити некоме главу'). Овај фразеолошки пар успоставља однос потпуне еквиваленције. Фразеологизми су инспирисани чином физичког сукоба.

4.1.14. Глава у семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД

Табела 35. Глава у семантичком пољу суздржаност, неугодност, стид

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>погнуте главе</i>	<i>σκυφτό κεφάλι</i>	парцијална
<i>увлачити/увући главу (у рамена)</i>	<i>κατεβάζω το κεφάλι</i>	парцијална
<i>обесити (оборити, погнути) главу</i>	<i>σκόβω το κεφάλι</i>	потпуна
<i>ударила је (појурила је, јурнула је и сл.) крв у главу (у лице, у образе) некоме/ нагнати (натерати) крв у главу (у лице, у образе) некоме</i>	<i>του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι</i>	лажни пријатељи лажни пријатељи

Фразеолошке јединице овог емоционалног поља реферишу осећања стида, срамежљивости, nelaгодности, због какве непријатне ситуације или нечега учињеног. Гест спуштања главе генерише ФЈ *погнуте главе* која квалификује радњу коју именује вербал. Фразеологизам *погнуте главе* слаже се са уским опсегом вербала, углавном оних који номинирају моторне радње, тако да илустративни израз упућује на особу која не може да погледа неког без осећања срама. Исти гест мотивише готово идентичан фразеологизам и у грчком језику *σκυφτό κεφάλι* (досл. 'погнуту главу'), који најчешће колоцира са глаголом *κρατώ/држати*, али и са глаголима моторних радњи. У оба случаја фразеологизми и њихове варијанте граде однос парцијалне еквиваленције. Будући

да је реч о гестовним фразеологизмима, мотивисани су гестом, као и оријентационом метафором СТИД ЈЕ ДОЛЕ, за разлику од антиподног геста подизања главе, где је емоција концептуализована оријентационом метафором ПОНОС, ЧЕСТИТОСТ СУ ГОРЕ.

Фразеологизам *увлачити/увући главу (у рамена)* има значење „стидети се, срамити се” због нечега. Отуда субјекат због изазваног емоционалног стања тежи бити неприметан и неопажен. Исти садржај номиниран је у грчком језику његовим парцијалним еквивалентом, фразеолошком глаголско-именичком синтагмом, *κατεβάζω το κεφάλι* (досл. 'спуштати главу'). Фразеологизми су инспирисани сликом геста спуштања главе до рамена који лексикализује срамежљивост.

Фразеологизам *обесити (оборити, погнути) главу* реализује значење „покуњити се, постидети се, снуждити се и изгубити храброст”. Семантички садржај се пресликава у циљном језику фразеолошком јединицом *σκύβω το κεφάλι* (досл. 'савити главу'). Из дословног превода видимо да се ради о идентичном лексичком саставу, идентичној структури и значењу, стога овај фразеолошки пар успоставља однос потпуне еквиваленције. Настао је метафоричким путем СТИД ЈЕ ОБОРЕНА/СПУШТЕНА ГЛАВА и има функцију предиката у реченици.

Негативно обојена емоција стида може се концептуализовати и метонимизацијом⁸⁹ физиолошких стања која стоје за емоционална стања, дакле појмовном метафором ЦРВЕНИ ОБРАЗИ СУ СТИД. Физиолошки ефекат црвенила на лицу, на образима, описују фразеолошке јединице *ударила је (појурила је, журнула је и сл.) крв у главу (у лице, у образе) некоме, нагнати (натерати) крв у главу (у лице, у образе) некоме*, у којима се опажа широк дијапазон вербала који улазе у њихов састав. Због сликовитости глагола, ФЈ карактерише виши степен експресивности. Идентична конструкција у грчком фразеолошком систему, мотивисана и настала истим модусом, бележи искључиво домен „беса” а нигде „стида”. У овом примеру констатујемо случај лажних пријатеља.

4.1.15. Глава у семантичком пољу ПОТЧИЊЕНОСТ, ПОКОРНОСТ, ПОНИЗНОСТ

Табела 36. Глава у семантичком пољу *потчињеност, покорност, понизност*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>погнуте главе</i> <i>с погнутом главом</i>	<i>με το κεφάλι σκυφτό</i>	парцијална потпуна
<i>сагињати (сагнути, погнути, савијати, савити) главу (пред неким)</i>	<i>σκύβω το κεφάλι</i>	потпуна парцијална

Фразеологизам *погнуте главе* полисемичне је природе, баш као и његов еквивалент *με το κεφάλι σκυφτό* (досл. 'с погнутом главом') у грчком језику, тако да смо их већ анализирали у претходном семантичком пољу СТИД. Фразеологизми у оба случаја конотирају идентична

⁸⁹ „Метонимијска условљеност метафора за емоције заснива се на физиолошким и бихејвиоралним испољавањима емоција” (Драгићевић 2010: 177).

значења „посрамљености, постиђености” и „покорности, понизности”. Српски фразеолошки систем у овом семантичком пољу познаје и дублетну конструкцију *с погнутом главом*, те бележимо однос потпуне еквиваленције. О начину настанка и мотивације ФЈ видети поглавље бр. 4.1.14.

Фразеолошки пар *сагињати (сагнути, погнути, савијати, савити) главу (пред неким)* и *σκύβω το κεφάλι* (досл. 'савијати/савити главу'), има такође и значење „покорити се, попустити пред неким, признати нечију власт”, као и његов варијантни облик *погнуте главе*. Фразеолошки пар успоставља однос потпуне кореспонденције и еквиваленције, којим се номинира гест. Но, уколико вербал српске ФЈ захтева предлошко-падежну допуну, којом се денотира особа којој се субјекат покорава и додворава, тада ФЈ успостављају однос парцијалне еквиваленције.

4.1.16. Глава у семантичком пољу БЕЗВОЉНОСТ, ПОКУЊЕНОСТ

Табела 37. Глава у семантичком пољу безвољност, покуњеност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>носити мртву главу (на раменима)</i>	<i>φέρνω την κεφαλή κάποιου επί πίνακι</i>	лажни пријатељи
<i>покуњене главе</i>	<i>με σκυμμένο το κεφάλι</i>	парцијална
<i>хватати се/ухватити се за главу</i>	<i>κρατώ το κεφάλι μου με τα δύο μου χέρια</i>	лажни пријатељи

Конструкција *носити мртву главу*, углавном је исказана предлошко-падежном синтагмом (*на раменима*) и денотира тренутно емоционално стање негативне конотације, тугу, сету, покуњеност. Сличне структуре јесте грчки фразеологизам *φέρνω την κεφαλή κάποιου επί πίνακι* (досл. 'носити главу некога на тацни'). Са становишта форме реч је о кореспондентима, међутим, будући да ови изрази нису семантички једнаки, да грчки идиоматски израз денотира „смрт”, помоћу појмовне метафоре ГЛАВА НА ТАЦНИ ЈЕ СМРТ, реч је о лажним пријатељима. Српска ФЈ је мотивисана појмовном метафором СМРТ ЈЕ ТУГА.

Парцијални тип еквиваленције констатујемо на следећем примеру, у којем *покуњене главе* и *με σκυμμένο το κεφάλι* (досл. 'с савијеном главом') развијају следећа симетрична значења, „скрушене, снужене, нерасположене особе”, као и „разочаране, тужне особе”. Оба фразеологизма су мотивисана гестом спуштене главе.

Илустративну конструкцију *κρατώ το κεφάλι μου με τα δύο μου χέρια* (досл. 'држати главу с обе руке') сврставамо у негативно обојено семантичког поље СЕТЕ. Српски гестовни фразеологизам *хватати се/ухватити се за главу*, у чијој се бази налази идентична сликовна схема човека који се ухватио за главу, номинира такође негативно семантичко поље, али другачијег семантичког домена ИЗБЕЗУМЉЕНОСТИ. Стога контрастирани лексички спојеви нису семантички изједначени, представљају случај привидне еквиваленције, односно лажних пријатеља.

4.1.17. Глава у семантичком пољу НЕМОЋ, СЛАБОСТ, ОЧАЈ

Табела 38. Глава у семантичком пољу *немоћ, слабост, очај*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>ићи главом кроз зид</i>	<i>αρβανίτικο/αρναούτικο/ αγύριστο/ζερό κεφάλι</i>	семантичка
<i>ударати (ударити, лупати, лупити) главом о (у) зид</i>	<i>χτυπό / βαράω το κεφάλι μου (στον τοίχο)</i>	парцијална
<i>хватати се/ухватити се (држати се) за главу</i>	<i>κρατάω το κεφάλι μου με τα δύο χέρια</i>	лажни пријатељи

Фразеологизам *ићи главом кроз зид* означава „очајнички покушај да се нешто немогуће постигне”. Мушовић наводи да се фразеологизам може комбиновати с глаголима у негацији (*не може се, не исплати се, не вреди* и сл.) чиме се подвлачи нечија немоћ или безизлазан положај (Мушовић, 2002: 249). Наведено значење се преноси на грчки језик следећим ФЈ *αρβανίτικο / αρναούτικο / αγύριστο / ζερό κεφάλι* (досл. 'албанска, неокренута, сува глава'), које су у функцији карактеризације човека, његових карактерних особина.

Полисемични фразеологизам *ударати (ударити, лупати, лупити) главом о (у) зид* већ смо анализирали у концептуалном пољу КАЈАЊЕ, али фразеологизам у свом семантичком опсегу обухвата и домен беспомоћи и очаја, испољавајући значење „силом настојати постићи нешто што је немогуће”. Фразеолошки пар и у овом семантичком пољу успоставља однос парцијалне еквиваленције. За више информација видети поглавље бр. 4.1.9.

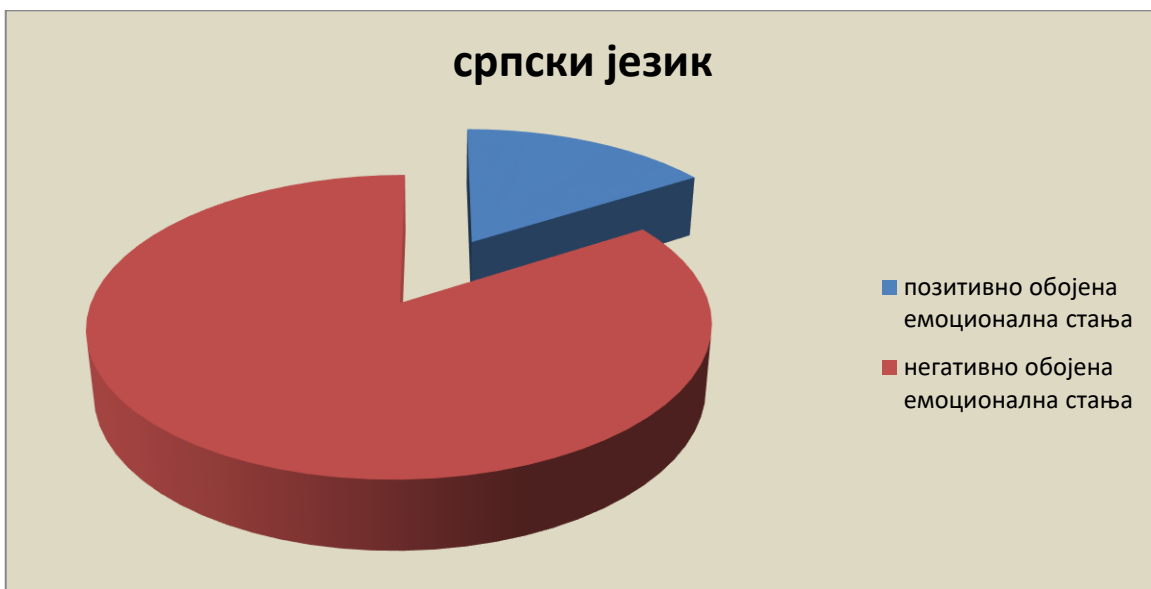
Фразеологизам *хватати се (ухватити се) за главу* означава „очајање” због тешког, безизлазног положаја у коме се неко налази. Фразеологизам је мотивисан гестом који је исказан предикатом у реченици. Има свог парњака у грчком језику *κρατάω το κεφάλι μου με τα δύο χέρια* (досл. 'држати своју главу са две руке'), којим се указује на „избезумљено стање” субјекатског појма, изазвано снажним осећањем „туге”. Након изложене семантичке анализе, констатујемо у овом случају лажне фразеолошке пријатеље, код којих је приметна подударност на формалном, али не и на семантичком плану. То су заправо фразеологизми истоветне структуре, а (делимично) различитог значења (Пејовић, 2015: 159).

4.1.18. Закључне напомене

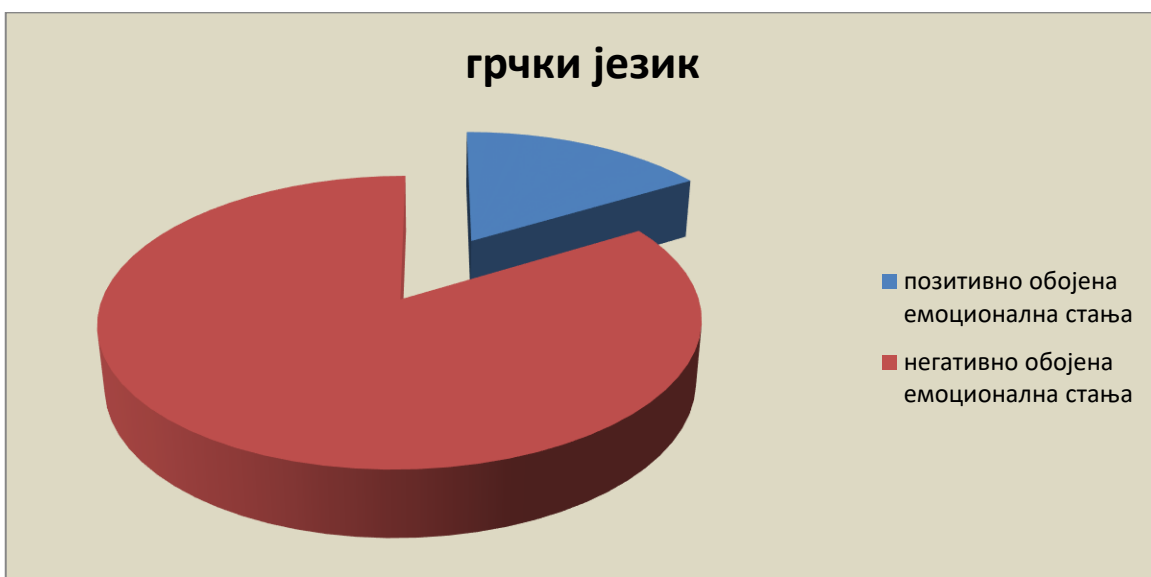
У овом поглављу анализирали смо укупно 182 фразеолошке јединице које одсликавају различита емоционална стања, од којих 100 ФЈ припада српском фразеолошком систему, а 82 ФЈ припадају грчком. Фразеолошких јединица са соматизмом *глава* у српском језику је нешто мање (94), али је та диспаратност у грчком језику знатно већа за чак 40%. Највећа опречност у броју ФЈ у ова два контрастирана језика јесте управо са соматизмом *глава/κεφάλι* за чак 48%. Добијени процентуални резултат оправдавамо семантичком структуром сâме лексеме и чињеницом да је секундарно значење лексеме *глава* „памет, интелигенција, ум, разум”, као и „свест, мисли”, али и

значање лексеме *κεφαλι* које концептуализује главу као центар људског схватања, поимања „мозак”. Контрастивна анализа соматских фразеолошких јединица коју смо спровели у овом поглављу, показује значајну фраземотворну активност лексема *μυαλό/мозак* и *νοус/ум* које се јављају уместо лексеме *κεφαλι*, како смо могли да видимо из анализираних примера.

И у овом поглављу запажамо изузетну семантичку разуђеност ФЈ којима се дочаравају емоције и емоционална стања иманентна човеку. Интересантно је то што је готово идентична процентуална заступљеност позитивно и негативно конотираних емоционалних стања у оба језика. Чак 84% одлази на негативно обојене емоције, а свега 16% на позитивне, што је графички приказано на графиконима бр. 4 и бр. 5.

Графикон 4. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у српском језику

Графикон 5. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у грчком језику

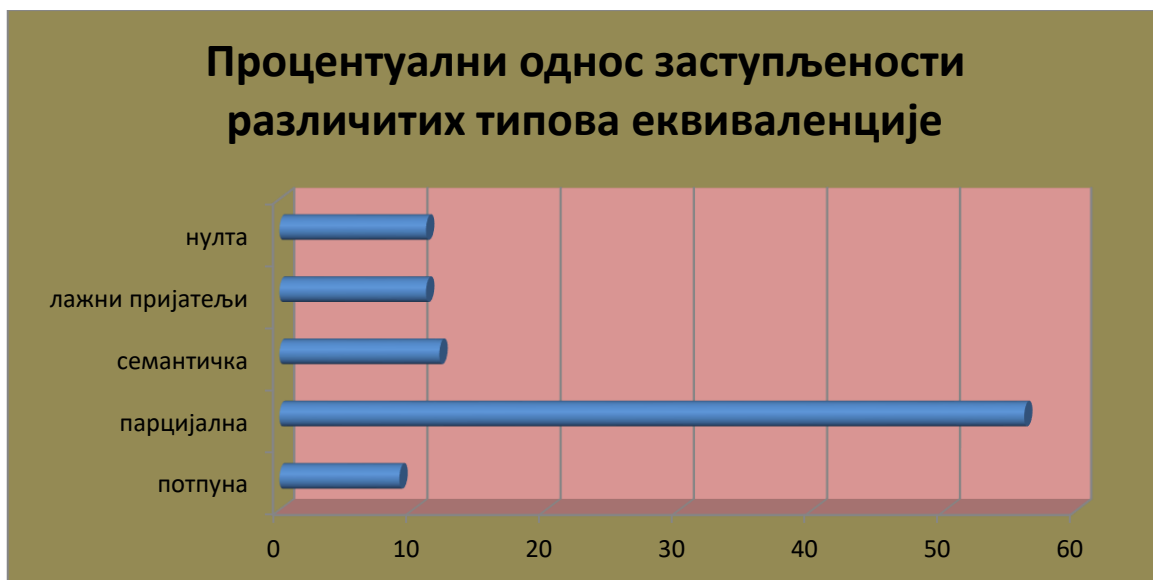

Подједнаку фразеолошку продуктивност запажамо у семантичким пољима: а) олакшања, смирености; б) напетости, напетости и в) безвољности, покуњености и сете. У свим осталим пољима већу фраземотворну активност бележи српски језик, будући да нисмо узимали у обзир ФЈ са конституентом *μυαλό, νος*, уколико нису представљале еквиваленте српским ФЈ са соматизмом *глава*.

Добијени резултати показују да чак 84% ФЈ, приликом концептуализације емоција, указује на непожељне емоције и непожељна емоционална стања, што нас уопште не чуди. Човек, *ζῷον πολιτικόν*, кроз историју је својим деловањем пролазио и западао у разне животне ситуације. Сада, сходно различитим економским и политичким приликама, врло често бива угрожена његова егзистенција. Сеча глава која је имала за мотив егзекуцију појединаца, као и присвајање туђе имовине, оставила је неизбрисив траг на језички систем. Тако је чин одсецања главе, веома распрострањен у античко доба и у средњем веку, сведочећи о веровањима о својствима главе, инспирисао велики број фразеолошких значења. Стога, жива глава која се налази на раменима указује на живот, супротно одсеченој глави која имплицира смрт, док глава у торби, на коцки, на пању, на гиљотини, у устима вука, означава излагање животној опасности. Испољавање смелости ризикујући живот мотивисано је такође суровим средњовековним погубљењем. Исход таквих погубљења, летење и падање глава, генерисао је другу мотивну слику страдања, погибије, значење које је касније у процесу експанзије добило ново секундарно значење „губитак положаја”. Дигнута глава, уздигнуто чело пак означавају побуну, супротстављење, излазак из тешке економске ситуације, опоравак и охрабрено. Међутим, како пренаглашени понос може врло лако да пређе у гордост, охолост, развија опет значења негативне конотације, гордост, охолост.

Негативно обојеном семантичком пољу свакако припада и гест спуштања главе који реферише осећање стида, срамежљивости, нелагодности, због какве непријатне ситуације или нечега учињеног, поткатегорију кајања, јавне покорности и скрушености. Стога не чуди податак да је соматизам глава седиште непожељних емоција.

Анализирањем ФЈ уочили смо да су свих пет типова еквиваленције заступљени, с тим што се највећи број фразеологизама, готово половина (56%), јавља у односу парцијалне еквиваленције. То је такође оправдано, будући да ФЈ не генерише увек иста лексема. Укупно 12% одлази на семантичку еквиваленцију, што указује на другачији начин концептуализације истих апстрактних појмова, емоција. Лажни пријатељи и нулта еквиваленција су подједнако заступљени са 11%, а потпуна еквиваленција је најмање заступљена са 9%. Графички приказ процентуалне заступљености пет типова еквиваленције приказан је на графикама бр. 6.

Графикон 6. Процентуални однос заступљености различитих типова еквиваленције

У приказаним табелама бр. 39 и бр. 40 могу се видети систематичне класификације семантичких поља која концептуализују анализиране ФЈ оба језика као и њихова заступљеност у истим.

Табела 39. Семантичка поља са пожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Наклоност, љубав, симпатије	6	2
Интересовање, пажња, жеља	2	0
Олакшање, смиреност	2	2
Хладнокрвност, присебност, безбрижност	5	4

Табела 40. Семантичка поља са непожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Страх, пренераженост, опасност	17	9
Напетост, напрегнутост	2	2
Недоумица, чуђење,	15	6

збуњеност, избезумљеност		
Узнемиреност, узрујаност, забринутост	10	4
Кајање	5	2
Индиферентност, равнодушност, безосећајност	7	3
Уображеност, подсмех	3	1
Раздраженост, бес, срџба	4	1
Опомена, упозорење, претња	3	4
Суздржаност, неугодност, стид	5	3
Потчињеност, покорност, понизност	3	2
Безвољност, покуњеност	2	2
Немоћ, слабост, очај	3	2

4.2. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА СОМАТИЗМА *РУКА*⁹⁰

- *Симболика руке*

Рука, горњи екстремитет код човека, који се протеже од рамена до врхова прстију, симболизује неколико културно-цивилизацијских елемената који су безмало подударни код свих, или барем код велике већине народа на свету: делање, умешност, силу, власт, моћ, надлежност, својину, заштиту, контролу, јунаштво, мудрост, сведочење, заклинање, захтев, молбу, молитву, предају, али и страну, односно, положај, детерминише се време у односу на њу итд. У својим наводима Камингс (2004) закључује да „*ruka* predstavlja aktivnu silu, prelazak sa teorije na praksu. U egipatskim hijeroglifima, *ruka* označava bilo koju aktivnost, kao što su rad, zaštita, kontrola itd. U kabali, desna ruka se povezuje sa nabranjanjem dobrote, a leva sa nabranjanjem junaštva. Mnogorukost bogova i boginja u hinduizmu i budizmu simbolizuje saosećajnu pomoć i različite sile i motive kosmičke prirode, kao i

⁹⁰ Приликом израде ове дисертације део истраживања у вези са фразеолошким јединицама са компонентом *рука* публиковали смо у раду *Фразеолошке јединице са компонентом рука у српском и грчком језику* (Milojević, 2015: 257–283).

posebne funkcije određenog božanstva. U okviru hrišćanstva, Svetog trojstva, ruka simbolizuje Oca” (Kamings, 2004: 295–296).

Аутори Ле Гоф и Труонг се надовезују на претходног аутора и истичу како „рука, контроверзни орган, заузима веома важно место у средњем веку одсликавајући идеологије и друштвена превирања током овог периода. Рука постаје симбол заштите, али и наредбе. Веома битна, такође, јесте божанска рука са неба, која управља човечанством. Реч је о горњем уду којим се молимо, чин који детерминише свештена лица али и хришћане. Овај орган служи исто тако за гестикулацију. Уједно је и орган којим кажњавамо некога, али и којим обављамо послове нижег реда попут физичког рада. Сен Бенуа бележи да је мануални/физички рад једна од првих дужности монаха, вид искупљења и понизности. Вазал пружа своје руке феудалцу (ставља их у његове) као знак потчињености, али и верности” (Zak ле Гкоф & Τρουόνυκ, 2009: 202).

Полазећи од запажања да су семантичка значења исте лексеме у оба језика неподударна, те имајући у виду да фразеологизми услед процеса метафоризације развијају нова значења, желимо да испитамо фразеолошке јединице с компонентом *рука* у поменутиим језицима, како бисмо установили да ли и међу њима постоје тако велике разлике или не.

4.2.1. Рука у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЛЈУБАВ, СИМПАТИЈЕ

Табела 41. Рука у семантичком пољу наклоност, љубав, симпатије

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>пружити / пружати руку</i> (некоме)	<i>τείνω χείρα βοηθείας</i> <i>δίνω ένα χέρι βοηθείας</i> <i>τείνω την χείρα</i>	парцијална парцијална парцијална
<i>запросити / затражити</i> (нечију) <i>руку</i>	<i>ζητώ το χέρι / τη χείρα</i> (κάποιας, από κάποιον)	потпуна
<i>дати руку</i> (некоме) <i>пружити / пружати руку</i> (некоме)	<i>δίνω το χέρι</i>	потпуна парцијална
<i>од срца</i> <i>од руке</i> <i>руке ради</i>	(<i>δώρο</i>) <i>από χέρι</i>	семантичка потпуна нулта

Фразеологизам *пружити/пружати руку* (некоме) има значење „помоћи некоме, помирити се, понудити некоме пријатељство”, као и значење поштовања према некоме. Фразеологизам је настао транспонованем значења помоћу метонимијски инспирисане метафоре РУКА ЈЕ ПОМОЋ, а мотивациону базу чини гест руковања којим се изражава пријатељство, помирење, успостављање договора и сл. Контрастивном анализом утврђена је парцијална подударност

између фразеологизама *пружити / пружати руку (некоме)* и ФЈ *τείνει χείρα βοήθειας*. Грчки фразеологизам, уместо савременог облика соматизма *χέρι* садржи облик из класичног грчког *χείρα*, као и именицу *βοήθεια* / помоћ у генитиву, што би дословно у српском језику гласило 'пружа руку помоћи'. Грчки језик познаје и варијантни облик *δίνω ένα χέρι βοήθειας* (досл. 'дати једну руку помоћи') који такође са српским фразеологизмом успоставља однос парцијалне еквиваленције. Пападопулос (Παπαδόπουλος, 1955: 12) наводи глаголско-именичку синтагму *τείνω την χείρα* (досл. 'пружати руку') чије је примарно значење „тражити милостињу”, а секундарно „измирење, помирење”. У том случају опет констатујемо парцијалну еквиваленцију због семантичке асиметрије. Грчки фразеологизам је настао истим путем као и српски фразеологизам.

Лексикографски извори под изразом *запросити/затражити (нечију) руку* документују значење „понудити некоме брак”. Ово значење је већ неко време маргинализовано, будући да је сâм културолошки чин просидбе делимично ишчекао из савременог живота Срба, па се зато употребљава у изузетно формалним ситуацијама (Тривић, 2015: 317). Фразеологизам је настао метафоричким путем инспирисан сликом младожење који тражи руку своје будуће невесте од њеног оца као симбол просидбе. Грчка ФЈ *ζητώ το χέρι (κάποιας, από κάποιον)* (досл. 'тражити руку /нечију, од некога') има значење „запросити некога”. Његова стилски обојена варијанта, *ζητώ τη χείρα*, садржи лексему сачувану из класичног грчког и, по правилу, употребљава се само у случајевима када је потребно да се истакне висока званичност и формалност у говору или писању. Без обзира на једну или на другу варијанту, овај фразеологизам јесте потпуни еквивалент српском изразу, како на семантичком, тако и на лексичком и морфосинтаксичком плану.

Са друге стране, ФЈ *дати руку (некоме)* реферише само једно значење „пристанак на брак”, док његов парњак у грчком језику *δίνω το χέρι (σε κάποιον)* (досл. 'дати руку некоме'), поред овог значења, бележи још и значење помирења, те би у том случају сасвим одговарао српској ФЈ *пружити руку*. Код овог фразеолошког пара присутна је парцијална еквиваленција, будући да је грчки фразеологизам полисемичан, а српски моносемичан. Оба фразеологизма настала су семантичком транспозицијом основне синтагме која номинира гест пружања руке, као што смо објаснили на примеру фразеолошке јединице *пружити/пружати руку (некоме)*. Касније је тај чин генерисао ново значење инспирисан сликом чина просидбе, када младожења тражи невестину руку од њеног оца.

ФЈ (*δώρο*) *από χέρι* (досл. '/дар/ од руке') означава да је нешто добијено од вољене особе. Преводни еквивалент у српском језику гласи *од срца*. Међутим, српски језик познаје и фразеологизам који садржи одговарајући соматизам *од руке* који исказује следеће значење „учинити нешто из пријатељства, руке ради”, ради драге, вољене особе, што указује да је овде реч о потпуној еквиваленцији. У српском језику се појављује и фразеолошки варијантни облик *руке ради* који именује исти садржај као и грчки еквивалент „мали дар, поклон, као знак пажње према коме”. Будући да овај фразеологизам наводи једино РМСБ из 1973. године, констатујемо да је изашао из свакодневне употребе и са сигурношћу можемо утврдити однос нулте еквивалентности. Фразеологизми са соматизмом *рука* настали су истим метонимијским, синегдошким путем, где се орган РУКА узима за ЧИТАВО ТЕЛО/БИЋЕ, ДЕО СТОЈИ ЗА ЦЕЛИНУ (Lakoff & Johnson, 2003: 36, Kövecses, 2010: 171–174).

4.2.2. Рука у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ

Табела 42. Рука у семантичком пољу срећа, задовољство, усхићење

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>раширених руку</i>	<i>με ανοιχτές αγκάλες</i>	парцијална
<i>(задовољно) трљати руке</i>	<i>τριβω τα χέρια μου</i>	парцијална
<i>обема рукама (давати / поклањати)</i>	<i>και με τα δύο χέρια</i>	потпуна
<i>бити добре / срећне руке</i>	<i>έχω το κοκκαλάκι της νυχτερίδας</i>	семантичка
<i>позлатиле ти се руке!</i>	<i>γεια στα χέρια σου!</i>	семантичка

Фразеологизам *раширених руку* јавља се у функцији прилошке одредбе за начин уз глаголе дочекивати, сретати, примати и слично, што би значило „с радошћу, пријатељски, срдачно, с добрим расположењем”. Контрастивном анализом утврђена је парцијална еквиваленција, будући да фразеологизам *раширених руку* има свог еквивалента у грчком језику који не садржи лексему *рука* – *με ανοιχτές αγκάλες* (досл. ’са раширеним наручјем’), исте дескрипције усхићења и радости. Настале су метафоричким преносом значења базне синтагме којом се номинира гест задовољства. У говорним чиновима, задовољство субјекта, носиоца субјективног стања, може се изразити самим гестом без лексикализације концепта задовољства.

Фразеологизам *трљати руке* означава позитивно емоционално стање које је уследило након неког успеха, успешно обављене радње, те самим тим изазива код човека „задовољство, радост, срећу”, али и имплицира „надање каквом успеху”. Са друге стране, грчка ФЈ *τριβω τα χέρια μου* (досл. ’трљам моје руке’) јесте само парцијални еквивалент наведеног фразеологизма. Контрастивном анализом установљена је потпуна еквиваленција на семантичком нивоу, али парцијална на структуралном. Фразеологизми су настали семантичком транспозицијом нефразеолошке синтагме која номинира гест трљања руку, односно метафоризацијом. У разговору се најчешће овај фразеологизам замењује гестовним покретом који концептуализује задовољство.

ФЈ *обема рукама* употребљава се уз тематски ограничен опсег вербала, попут давати, поклањати, помоћу којих се исказује концепт „задовољства приликом обављања самог чина”. Стога се ова фразеолошка јединица може разумети и као интензификатор за количину (РМС: 1176). Његов потпуни еквивалент у грчком језику гласи *και με τα δύο χέρια* (досл. ’и са обе руке’) и бележи подударност на свим пољима. Гест давања с обе руке, односно, оберучке, мотивисао је наведени фразеолошки пар.

Фразеологизам *бити добре/срећне руке* има значење „имати среће у свему” бити увек срећан, односно бити срећан човек. Тако је и настао овај фразеологизам метонимијским путем, где се мероним РУКА поима као холоним ЧОВЕК. Нема свог одговарајућег парњака са соматизмом рука у грчком језику, али се транспонује помоћу ФЈ са соматском компонентом *кост* – *έχω το κοκκαλάκι της νυχτερίδας* (досл. ’имати кошчицу слепог миша’) са значењем „све што пожелим то

се оствари”. Без обзира на морфосинтаксичку и лексичку неподударност, ова два израза повезује исто значење и представљају случај семантичке еквиваленције.

Током спровођења контрастивне анализе приметили смо да ФЈ *позлатиле ти се руке!* не бележи ниједан лексикографски извор, и поред тога што се веома често може јавити у свакодневним говорним чиновима који исказују задовољство, услед неке успешно обављене мануелне радње (углавном након добро скуване кафе, скуваног ручка итд.). Документовани су, међутим, изрази у оба језика *имати златне руке* / *έχω χρυσά χέρια*, који означавају само „умеће, вештину” приликом обављања неког посла. Међутим, ФЈ *позлатиле ти се руке!* карактерише колоквијално окарактерисан говор. Његов преводни еквивалент у грчком језику гласи *γεια στα χέρια σου!* (досл. ’здравље твојим рукама’) и такође лексикализује „задовољство” због умешно обављене мануелне радње. Обе ФЈ се јављају у форми опативне реченице и индукују значење метонимијским трансфером РУКЕ СТОЈЕ ЗА ЧОВЕКА, односно ДЕО ЗА ЦЕЛИНУ (Kövecses, 2010: 172–173). У оба случаја фразеолошки изрази се могу заменити одговарајућим изразима *Жив био!* / *Να`σαι καλά!* На основу анализе утврђена је семантичка еквивалентност.

4.2.3. Рука у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ

Табела 43. Рука у семантичком пољу хладнокрвност, присебност, безбрижност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>рука није задрхтала (некоме)</i>	-	нула
<i>бити у добрим/сигурним рукама</i> <i>долазити/доћи у праве руке</i> <i>положити што у добре руке</i>	<i>είμαι / βρίσκομαι σε καλά χέρια</i>	потпуна парцијална парцијална

Фразеологизам *рука није задрхтала (некоме)* у реченици се актуализује као глаголско-именичка синтагма која је настала метафоричким путем инспирисана гестом мирних руку. Како смо утврдили, не постоји његов адекватни фразеолошки еквивалент са саставним елементом соматизмом у савременом грчком језику.

Из табеле се увиђа да је грчку ФЈ *είμαι / βρίσκομαι σε καλά χέρια* (досл. ’бити / налазити се у добрим рукама’) могуће транспоновати на српски језик путем три фразеологизма који су у парасинонимијском односу. Њен потпуни еквивалент јесте ФЈ *бити у добрим рукама*, с обзиром на то да вербализује безбрижно стање, које је уследило након поверавања неке особе другој поузданој особи (на чување, васпитавање, школовање итд.) у коју се има апсолутно поверење. Ова ФЈ настала је на основу метонимије РУКЕ СТОЈЕ ЗА ЧОВЕКА. У српском језику јављају се и варијантни облици *долазити / доћи у праве руке*, *положити што у добре руке* истог значења „бити добро чуван, поверити што поузданом и способном човеку”, међутим, различите структуре у односу на горе наведени фразеологизам. Констатујемо парцијалну еквиваленцију у оба случаја.

4.2.4. Рука у семантичком пољу ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ

Табела 44. Рука у семантичком пољу олакшање, смиреност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>извући се из нечијих шака / шапа / канџи</i>	<i>γλυτώνω από τα χέρια (κάποιου)</i>	парцијална

Фразеологизам *γλυτώνω από τα χέρια (κάποιου)* (досл. 'извући се из руку/шака (некога)') именује концепт олакшања и смирености након „избегавања нечије надлежности, нечијих услова, ограничења”. Његов парњак у српском језику гласи *извући се из нечијих шака / шапа / канџи* и такође носи смисао „спасити се некога, нечије зависности”, односно осетити олакшање због излаза из дате ситуације. За разлику од српског језика, у грчком језику се не прави лексичка дистинкција по питању појма који номинира холоним *руку* и мероним *шаку*, што ће рећи да у српском ови соматизми граде однос потпуне корелације. Како се запажа у табели, српска ФЈ може бити исказана помоћу различитих меронима – једног антропоморфног и два зоонимског порекла (*шака, шапа, канџа*) – те се у том случају успоставља парцијална еквивалентност са лексичким разликама. О начину и пореклу фразеологизама видети претходно поглавље број 4.2.3.

4.2.5. Рука у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ

Табела 45. Рука у семантичком пољу индиферентност, равнодушност, безосећајност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>одмахивати/одмахнути руком</i>	-	нулта
<i>седети скрштених руку имати скрштене руке</i>	<i>κάθομαι με σταυρωμένα χέρια μένω με σταυρωμένα χέρια</i>	потпуна парцијална
<i>прекрстити / склопити / скрстити руке</i>	<i>σταυρώνω τα χέρια</i>	потпуна
<i>дизати/дићи руке (од некога/нечега)</i>	<i>σηκώνω τα χέρια (ψηλά)</i>	потпуна парцијална
<i>обесити руке</i>	-	нулта

Значење ФЈ *одмахивати/одмахнути руком* јесте „одбацити нешто без икаквог интереса, с презиром, бити индиферентан, равнодушан, незаинтересован”. Настао је транспоновањем значења

основне синтагме инспирисане гестом, којим се номинира игноранција према некоме или нечему. У грчком језику немамо еквивалентни фразеологизам, стога успостављамо нулту еквиваленцију.

Фразеологизам *седети скрштених руку* има значење „не предузимати ништа, остајати равнодушан”. Глаголско-именичка фразеолошка синтагма ближе описује начин радње исказане глаголом визуелних перцепција и глаголима стања. Јавља се и варијантни облик *имати скрштене руке* са истим значењем. Фразеологизам је настао сликовном схемом геста којим се номинира пасивност, инертност. Грчки фразеологизам *κάθομαι με σταυρωμένα χέρια* (досл. ’седети са скрштеним рукама’) и његова варијанта *μένω με σταυρωμένα χέρια* (досл. ’остати са скрштеним рукама’) имају исто значење „бити неактиван; седети и не радити ништа”. Грчки фразеологизми настали су исто процесом метафоризације. Анализом смо утврдили потпуну еквиваленцију првог фразеолошког пара и парцијалну еквиваленцију са лексичким и морфосинтаксичким разликама другог фразеолошког пара.

Фразеологизам *прекрстити/склопити/скрстити руке* има исто значење, као и горе наведена ФЈ. Има свој еквивалент у грчком језику и гласи *σταυρώνω τα χέρια* (досл. ’прекрстити руке’). Овај фразеолошки пар гради однос потпуне еквиваленције. Начин мотивације и настанка је исти као у претходном примеру .

Израз *дизати/дићи руке* (од некога/нечега) означава „напустити некога као непоправљивог” као безнадежан случај, „манути се узалудног посла”. Реч је о још једном гестовно-мимичком фразеологизму. Грчки еквивалент *σηκώνω τα χέρια* (досл. ’дизати руке’) носи исти смисао прекидања свих покушаја, одустајања, губљења интересовања. Контрастивном анализом утврђена је парцијална еквиваленција, будући да грчки парњак није исказан ППК која денотира предмет незаинтересованости. Додатно, у грчком језику јавља се и варијанта која садржи прилог *σηκώνω τα χέρια ψηλά* (досл. ’дизати руке високо’) којом се постиже маркираност самог чина. И у овом случају можемо говорити о лексичкој неподударности.

Фразеологизам *обесити руке* „не радити ништа, беспосличарити” именује концепт индиферентности, летаргичности. И овај фразеологизам припада великој групи гестовних фразеологизама и, како смо утврдили, нема свог парњака у циљном језику.

4.2.6. Рука у семантичком пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЋЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ

Табела 46. Рука у семантичком пољу недоумица, чуђење, збуњеност, избеzumљеност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>крстити/прекрстити се левом руком/и левом и десном руком</i>	<i>κάνω τον σταυρό μου Χριστός κι Απόστολος! Χριστός και Παναγία! Ελα Χριστέ κι Απόστολε! Χριστέ μου! Κύριε ελέησον! Υψιστε Θεέ!</i>	парцијална семантичка

	<p><i>Θεέ και Κύριε!</i></p> <p><i>Σώσον Κύριε!</i></p> <p><i>μνήσθητί μου (Κύριε)!</i></p> <p><i>(έλα)Παναγίτσα/Παναγία/Παναγιά μου!</i></p>	
--	---	--

Гестовни фразеологизам *крстити/прекрстити се левом руком/и левом и десном руком* изражава „дубоко чуђење”. По свему судећи, сасвим је специфичан за српски језички ареал, пошто његова „експресивност повећава апсолутну неприродност и неприхватљивост радње која се њиме означава” (Мушовић, 2002: 95). Адекватна ФЈ није забележена у грчком језику и због тога бележимо нулти степен еквиваленције. Документован је израз *κάνω τον σταυρό μου* (досл. 'прекрстити се') који вербализује хришћански чин приликом молитве, дакле, покрет десне руке којом се прави знак крста на некоме/нечему, али и домен чуђења који имплицира парцијалну еквиваленцију. Међутим, изрази *Χριστός κι Απόστολος!* (досл. 'Христ и апостол!'), *Χριστός και Παναγία!* (досл. 'Христ и Пресвета Богородица!'), *Έλα Χριστέ κι Απόστολε!* (досл. 'Христе и апостоле!') и *Χριστέ μου!* (досл. 'Исусе мој!') *Κύριε ελέησον!* (досл. 'помилуј Боже'), *Υψίστε Θεέ!* (досл. 'узвишени боже'), *Θεέ και Κύριε!* (досл. 'боже и господа'), *Σώσον Κύριε!* (досл. 'спаси боже'), *μνήσθητί μου (Κύριε)!* (досл. 'мисли на мене (господа)'), *(έλα)Παναγίτσα/Παναγία/Παναγιά μου!* (досл. 'Богородице моја') развијају конотативно значење истог семантичког поља, изражавајући чуђење, избезумљеност, изненађеност. Представљају преводне еквиваленте на грчком језику. Дакле, бележимо семантичку еквиваленцију.

4.2.7. Рука у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ

Табела 47. Рука у семантичком пољу узнемиреност, узрујаност, забринутост

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>кршити (ломити, стискати) руке/прсте</i>	<i>σπάω τα δάχτυλά (μου)</i>	парцијална

Фразеологизмом *кршити (ломити, стискати) руке/прсте* описује се непосредно уочено чињенично стање, које се јавља као последица ситуације у којој се говорно лице затекло, те се њиме пластично дочарава (означава) неспокојна, забринута или узнемирена особа. Фразеологизам је настао метафоричким путем инспирисан рефлексивним гестом кршења прстију, инициран наведеним емоционалним стањем узнемирености, узрујаности, забринутости итд. У грчком језику његов парњаκ *σπάω τα δάχτυλά (μου)* (досл. 'ломити своје прсте') употребљава мероним *прст* који може бити одређен посесивом који указује на забринути, узнемирани субјекат. Из наведеног следи да фразеолошки пар твори однос парцијалне еквиваленције.

4.2.8. Рука у семантичком пољу НЕМОЋ, СЛАБОСТ, ОЧАЈ

Табела 48. Рука у семантичком пољу *немоћ, слабост, очај*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>везати руке (некоме)</i> <i>везати и руке и ноге (некоме)</i>	<i>δένω τα χέρια (κάποιου)</i> <i>δένω χειροπόδαρα (κάποιου)</i>	потпуна парцијална
<i>бити везаних руку</i>	<i>έχω τα χέρια μου δεμένα</i>	парцијална
<i>дизати/дићи руке од (некога, нечега)</i>	<i>σηκώνω τα χέρια (ψηλά)</i>	парцијална
<i>дићи руку на себе</i>	-	нулта
<i>имати одсечене руке одсечене су (некоме) руке</i>	<i>κόβω τα χέρια (κάποιου)</i>	парцијална парцијална
<i>имам само две руке!</i>	<i>έχω μόνο δύο χέρια!</i>	потпуна

Значење фразеологизма *везати руке (некоме)* означава „спречавати некога у нечему, одузимајући му слободу у поступцима”. Исто значење транспонује се у грчком језику идентичним фразеологизмом *δένω τα χέρια (κάποιου)* (досл. ’везати руке нечије’). Фразеологизам је настао процесом метафоризације инспирисане сликом особе која има завезане руке. Овај фразеолошки пар налази се у односу потпуне еквиваленције.

Такође је лексикографски забележена и његова варијанта *везати и руке и ноге (некоме)*, која додатно истиче и наглашава апсолутну немоћ и спреченост, односно немогућност да се ишта предузме или учини. Његов еквивалент у грчком језику гласи *δένω χειροπόδαρα (κάποιου)*, (досл. ’везати и за руке и за ноге истовремено некога’). Приметна је употреба прилога *χειροπόδαρα* који маркира домен немоћи. Овим фразеолошким паром постиже се виши степен емфазе у исказу и сликовитији приказ. Фразеолошки израз је настао истим метафоричким путем као и претходни, и бележи парцијално поклапање са морфосинтаксичким разликама.

Фразеологизам *бити везаних руку* садржи значење „бити зависан од некога, немати слободу одлучивања, бити ограничен у располагању нечим”. Исто значење поседује и његов преводни еквивалент *έχω τα χέρια μου δεμένα* (досл. ’имати везане руке’) с којим је у односу парцијалне еквиваленције. Фразеолошки пар бележи неподударности на морфосинтаксичком плану. Настао је истим путем транспоновања значења као и претходна два примера.

Фразеологизам *дизати/дићи руке од (некога, нечега)* већ смо навели и анализирали у тачки 4.2.5. Међутим, због његове полисемичне природе и његовог секундарног значења „манути се узалудног посла, наћи се у беспомоћном положају” сврставамо га и у ово семантичко поље. Настао је метафоричким путем, мотивисан животном тематиком мајстора који одлажу посао

уколико приликом његовог обављања наилазе на потешкоће (Мушовић, 2002: 253). ФЈ *σηκώνω τα χέρια (ψηλά)* (досл. 'дизати руке високо') значења „обуштавам све покушаје; предајем се” представља његов преводни еквивалент делимичне симетрије.

Фразеологизам *дићи руку на себе* означава покушај самоубиства. Настао је метафоричким путем мотивисан сликом особе која пуца себи у главу. Будући да у грчком језику не проналазимо адекватни преводни еквивалент, констатујемо нулти степен еквиваленције.

Фразеологизам *имати одсечене руке* припада домену спутаности због „немања слободе у одређеним поступцима, односно, у раду”. Фразеолошка варијанта *одсечене су (некоме) руке* реферише исти домен али је у улози именског предиката. Сви фразеологизми су инспирисани сликом особе која је немоћна и којој су одсечене руке (како су се често у средњем веку људи кажњавали за прекршаје које би учинили). Грчка ФЈ *κόβω τα χέρια (κάποιου)* (досл. 'сећи руке /некога/') јесте полисемична и припада како домену немоћи због наметнутих разних препрека, често и саботаже, тако и домену претње којој ће уследити наведена казна. Мотивисана је на исти начин као и њен српски парњак. Што се компаративности тиче, фразеолошки парови успостављају однос парцијалне еквиваленције.

Принцип двојства (Wierzbicka, 2007: 25–28; Штрбац & Штасни, 2017: 11) присутан у фразеологизму *έχω μόνο δύο χέρια!* (досл. 'имам само две руке') именује концепт немоћи, услед немогућности да се више радњи истовремено одради. И поред тога што у српским лексикографским изворима не проналазимо фразеологизам сличне садржине, у колоквијалној комуникацији може се чути израз *имам само две руке!* са истим значењем. Стога, овај фразеолошки пар гради однос потпуне еквиваленције. Експресивност у њему се постиже употребом основног броја *два*, мале бројчане вредности и речцом *само* која представља квалификатор/квантификатор негативног тоталитета (Мршевић-Радовић, 1987: 74–75).

4.2.9. Рука у семантичком пољу ПОТЧИЊЕНОСТ, ПОКОРНОСТ, ПОНИЗНОСТ

Табела 49. Рука у семантичком пољу *потчињеност, покорност, понизност*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>бити слепо оруђе у (нечијим) рукама</i>	<i>γίνομαι τυφλό όργανο κάποιου</i>	парцијална
<i>јести (некоме) из руке</i>	<i>(δε) γίνομαι υποχείριο κανενός</i> / <i>κάνω/έχω (κάποιου)</i> <i>υποχείριό (μου)</i>	семантичка семантичка
<i>(до)насти у (нечије) руке/шаке</i>	<i>πέφτω στα χέρια (κάποιου)</i>	потпуна
<i>доспети /(до)насти/доћи шака/руку</i>	<i>καταλήγω στα χέρια/νύχια (κάποιου)</i>	парцијална

<i>бити/лежати/налазити се у (нечијим) рукама/шакама</i>	<i>πέφτω στα χέρια (κάποιου)</i>	парцијална
--	----------------------------------	------------

Фразеологизам *бити слепо оруђе у (нечијим) рукама* именује следећи концепт „бити покорни извршилац туђих жеља, туђе воље, бити средство за остварење туђег циља”. Његов еквивалент у грчком језику гласи *γίνομαι τυφλό όργανο κάποιου* (досл. 'бити слепо оруђе некога') којим се именује чин извршавања нечијих наредби. Дакле, бележимо апсолутно преклапање са семантичког аспекта, међутим, на структурном плану бележимо одсуство соматизма *рука*. Са тог разлога констатујемо парцијалну еквиваленцију. Фразеологизми су настали метафоричним путем и базирани су на онтолошкој метафори ЧОВЕК ЈЕ ОРУЂЕ/ПРЕДМЕТ.

Фразеологизам *јести (некоме) из руке* „бити покоран” маркиран је и изузетно негативно обојен. Претраживањем извора у грчком језику установили смо да постоји његов адекватан семантички, али не и структурални коресподент *κάνω/έχω (κάποιου) υποχείριό (μου)* (досл. 'имати некога под својом руком/учинити некога својим потчињеним/послушником'). Овај фразеолошки израз на структуралном плану се незнатно приближава српском, једино на основу придевске изведенице *υποχείριος*, у којој се препознаје стара грчка именичка основа речи *рука* (*χείρ*).

Фразеологизам *(до)пасти у (нечије) руке/шаке* има значење „постати нечија својина, посед”, па самим тим означава нечију потчињеност. Израз *πέφτω στα χέρια (κάποιου)* (досл. 'пасти у руке /некога/') означава исти концепт и заједно са својим парњаком гради однос потпуне еквиваленције, имајући на уму да лексема *χείρι* семантички покрива две јасно одвојене концептуалне целине у српском језику. Поменути соматизам номинира свакако горњи екстремитет руку, али и њен крајњи део, шаку. Фразеологизми су настали сематничком транспозицијом базне синтагме, метафоричким путем, са полазном појмовном метафором РУКА ЈЕ ПОСУДА/ САДРЖАТЕЉ. Отуда се ПОНИЗНОСТ концептуализује као ПОСЕДОВАЊЕ.

Такође се запажа у оба језика и варијантни израз *доспети/(до)пасти/доћи шака/руку, καταλήγω στα χέρια/νύχια (κάποιου)* (досл. 'завршити у нечијим рукама, ноктима'), који означава релативно исти садржај нешто другачије структуре. Оба фразеологизма су мотивисана истом сликом, али се разликују на структурном плану и зато ступају у однос парцијалне еквиваленције. Настали су метафоричким путем као и претходни пример. У једном ужем контексту ФЈ *допасти шака* означава и отворено испољавање претње према некоме, „дохватити / дочепати кога”, те у том погледу сасвим кореспондира на семантичком, али не и на структуралном нивоу са грчком ФЈ *πιάνομαι / έρχομαι στα χέρια με κάποιον* (досл. 'ухватити се/доћи у руке са неким').

С друге стране, српски језик чини се продуктивнијим по питању ФЈ конкретног семантичког поља и поседује још једну варијанту *бити/лежати/налазити се у (нечијим) рукама/шакама*. Не може се пребацити на грчки језик симетричним изразом, али се значење може транспоновати поменути изразом *πέφτω στα χέρια (κάποιου)*. Успостављају однос парцијалне еквиваленције.

4.2.10. Рука у семантичком пољу БОЛ, ПАТЊА, ТУГА

Табела 50. Рука у семантичком пољу бол, патња, туга

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>бити зле/несрећне руке</i>	<i>χαμένος / καμένος από χέρι</i>	парцијална

Фразеологизам *бити зле/несрећне руке* представља антипод фразеолошког израза *бити добре/срећне руке*, и означава баксузну особу која никада нема среће. Фразеологизам *χαμένος/καμένος από χέρι* (досл. 'изгубљен/учињен од руке') концептуализује сигуран неуспех, именује подухват који је осуђен на неуспех. Иако се на семантичком пољу ове две ФЈ подударају, њихова структура је различита. О начину њиховог настанка и мотивацији више је речно у поглављу 4.2.2.

4.2.11. Рука у семантичком пољу ОПОМЕНА, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊА

Табела 51. Рука у семантичком пољу опомена, упозорење, претња

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>даље руке од (κ) себи руке мичи (склањај) руке од (некога, нечега)!</i>	<i>μακριά τα χέρια σου! κοντά τα χέρια σου! κάτω τα χέρια σου!</i>	парцијална парцијална парцијална
<i>руке увис!/руке горе!</i>	<i>ψηλά τα χέρια!</i>	потпуна
<i>одсећи некоме руке одсећи некоме прсте</i>	<i>κόβω τα χέρια (κάποιου)</i>	потпуна парцијална

На мотивацију фразеолошких јединица тематског поља претње телесним кажњавањем, горњи екстремитет *рука/χέρι* се концептуализује као средство ударања, а потом се везује и за друге предмете, мотку, грану и др. (Влајић-Поповић, 2002: 25).

Фразеолошки низ *даље руке од, (κ) себи руке, мичи (склањај) руке од (некога, нечега)!*, карактеристичан је за говорни чин упозорења са значењем „остави то, то није твоје”, не мешај се, не дирај туђе ствари, иначе ће уследити казна за такво понашање. Грчки еквиваленти *μακριά τα χέρια σου, κοντά τα χέρια σου!, κάτω τα χέρια σου* (досл. 'далеко твоје руке', 'близу твоје руке', 'доле твоје руке',) исказани су присвојном заменицом чиме се детерминише особа чије присуство не желимо. Све ФЈ су по својој структури елиптичне реченичне конструкције, настале елипсом глаголске компоненте чији је смисао да означе наредбу „не пружај руке ка мени”, „држи се подаље од мене”. Фразеологизми императивног значења, сложећемо се са А. Пејановић, имају тенденцију губљења глаголске компоненте у императиву у српском језику, те се стога

императивно значење све више преноси на предлошко-падежну везу (2010a: 56). Као што видимо из наше анализе исти је случај и са циљним језиком, изостала је глаголска компонента изражена глаголским обликом у императиву, а наредба се преноси на употребљен прилог. Начин настанка и мотивисаности су исти као и код српског фразеологизма. Успостављају однос парцијалне еквиваленције.

Гестовни израз *руке увис!* или варијантни облик *руке горе!* који је још чешћи у употреби, има свог парњака у грчком језику *ψηλά τα χέρια!* (досл. 'високо руке') структурално истоветне конструкције у којој је глагол елидиран доследно. Изрази су карактеристични за говорни чин наредбе, стога се јављају у форми заповедне реченице. Користе се углавном приликом хапшења, али и као упозорење противнику да се не помера и да не додирује ништа, како би га имобилисали. Настали су семантичком транспозицијом базне синтагме која номинира гест подизања руку, који се негативно конотира. Појмовна метафора гласи ПОДИГНУТЕ РУКЕ СУ ПРЕДАЈА. Фразеологизме можемо одредити као апсолутне еквиваленте.

Фразеологизам *κόβω τα χέρια (κάποιου)* (досл. 'сећи руке некога') анализирали смо у поглављу 4.2.8. Поред указаних значења ужег семантичког поља, он поседује као примарно значење и концепт отворене претње које одговара српској ФЈ *одсећи некоме руке*. Овај фразеолошки пар ступа у однос потпуне еквиваленције. Будући да је лексикографски извори српског језика посведочио и варијанту која употребљава уместо холонима *рука*, мероним *прсте*, у том случају констатујемо парцијалну еквиваленцију са лексичким разликама. Такође, у оба језика, соматизам *рука* може бити замењен соматизмом *нога* који није предмет ове анализе.

4.2.12. Рука у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА

Табела 52. Рука у семантичком пољу *раздраженост, бес, срџба*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>доспети/(до)пасти/(доћи) у (чије) руке/шаке</i>	<i>έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια με (κάποιου)</i>	парцијална
<i>доспети/(до)пасти/доћи (чијих) шака/руку</i>		парцијална
<i>доћи до (чијих) шака/песница</i>		парцијална
<i>пропустити (кога) кроз шаке/руке</i>		парцијална
<i>дићи руку на (некога)</i>	<i>σηκώνω χέρι πάνω σε (κάποιον)</i>	потпуна

Фразеолошки низ *доспети / (до)пасти / (доћи) у (чије) руке / шаке; доспети / (до)пасти / доћи (чијих) шака/руку; доћи до (чијих) шака/песница* процесом метафоризације шири своје значење и на домен беса. Инспирисан је сликовном схемом чина физичког обрачуна.

Лексикализује значење „добити батине, бити премлаћен”. Ове ФЈ карактерише изузетна експресивност и маркираност као и неформалан, колоквијалан стил. Фразеологизам *έρχομαι/πιάνομαι στα χέρια με (κάποιον)* (досл. ’долазити/хватати се у шаке/руке’) има значење „свађати се, хватати се у коштац са неким”. Припада домену раздражености и беса, који доводе не само до вербалног сукоба две особе, већ и до њиховог физичког контакта. Грчка ФЈ успоставља однос парцијалне подударности са читавим фразеолошким низом горе наведеним.

Често се у употреби јавља у српском и варијанта *пропустити (кога) кроз шаке/руке* чији би преводни еквивалент такође гласио *έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια με (κάποιον)*. И у овом случају можемо говорити о парцијалној еквиваленцији. Како смо већ истакли, а што се види и у свим регистрованим српским ФЈ, руке и шаке се налазе у парасинонимијском односу, што значи да не постоји битнија промена у њиховом садржају и семантичком значењу. Опредељење да ли ће се употребити један или други соматизам зависи, пре свега, од става говорног лица, од саме ситуације, као и од његовог афективног расположења. Мишљења смо да је варијантни облик са меронимом *шака* знатно распрострањенији због већег степена експресивности семантичког садржаја.

Фразеологизам *дићи руку на (некога)* поседује значење „ударити некога, напасти, убити некога”. Његов еквивалент у грчком језику гласи *σηκώνω χέρι πάνω σε (κάποιον)* (досл. ’дићи руку на /некога/’) и означава исти концепт. ФЈ инспирисане су гестом дизања руке приликом напада на некога. Начин мотивације је исти, тако да бележимо потпуну подударност на свим пољима.

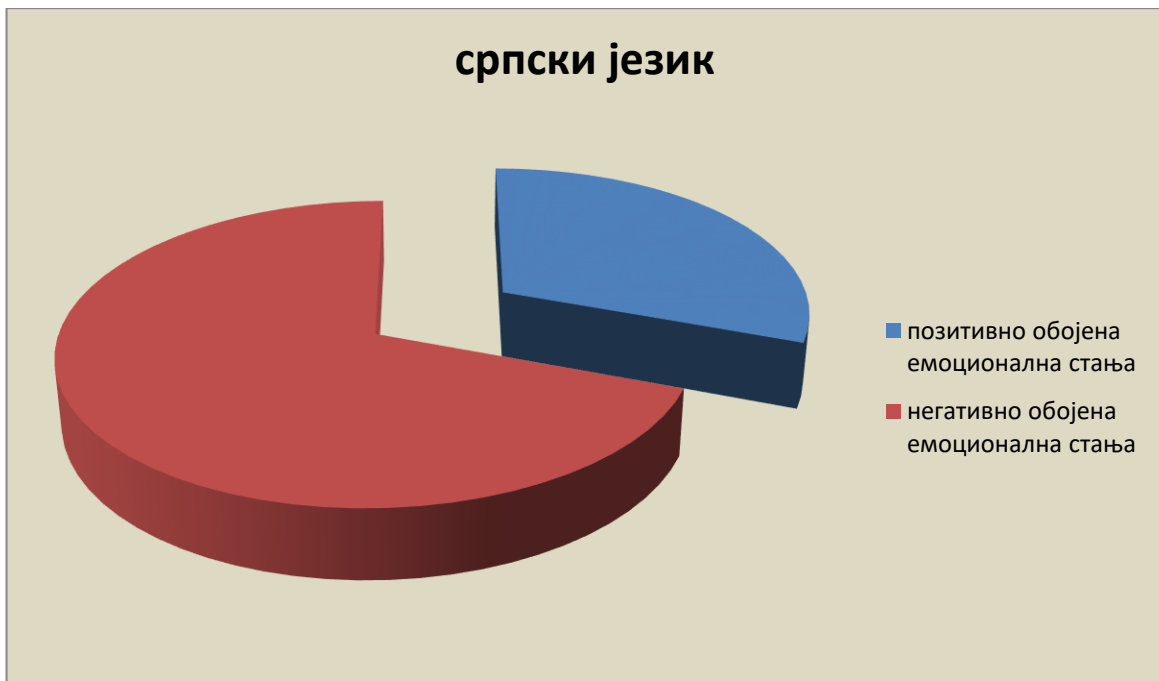
4.2.13. Закључне напомене

У анализи фразеолошких јединица са соматизмом *рука/χέρι* које смо подвели под семантичка поља емоционалног стања, бележимо знатно мање фразеолошких јединица у оба језика, за разлику од других анализираних соматизама. Разлог за то је, рекли бисмо, семантички обим сâме лексеме *рука*, чија су сва значења настала на основу развоја сема првобитног значења, пре свега семе „функција” коју наводи Раздобудко-Човић (Раздобудко-Човић, 2001: 161). Отуда је и број апстрактних значења знатно мањи, а нешто више апстрактних значења бележи српски језик. Стога се чини оправданим што соматизам *рука* у оба језика у највећем броју генерише ФЈ које: именују какав мануални рад, помагање, силу, власништво, контролу; квалификују људске особине и способности; именују просторне и временске односе итд., будући да означава људски најважнији орган, односно уд, који служи за рад. Спроведеном анализом евидентирано је више фразеолошких јединица у српском језику него у грчком, што такође оправдавамо опет сâмим семантичким обимом ових лексема у контрастираним језицима. На основу раније документованих сема, запажамо да лексема *χέρι* у савременом грчком језику означава две засебне телесне целине, како појам руке, као један шири сегмент (холоним), тако и појам шаке, као ужи (мероним⁹¹). У српском су само у појединим ФЈ обе лексеме семантички изједначене.

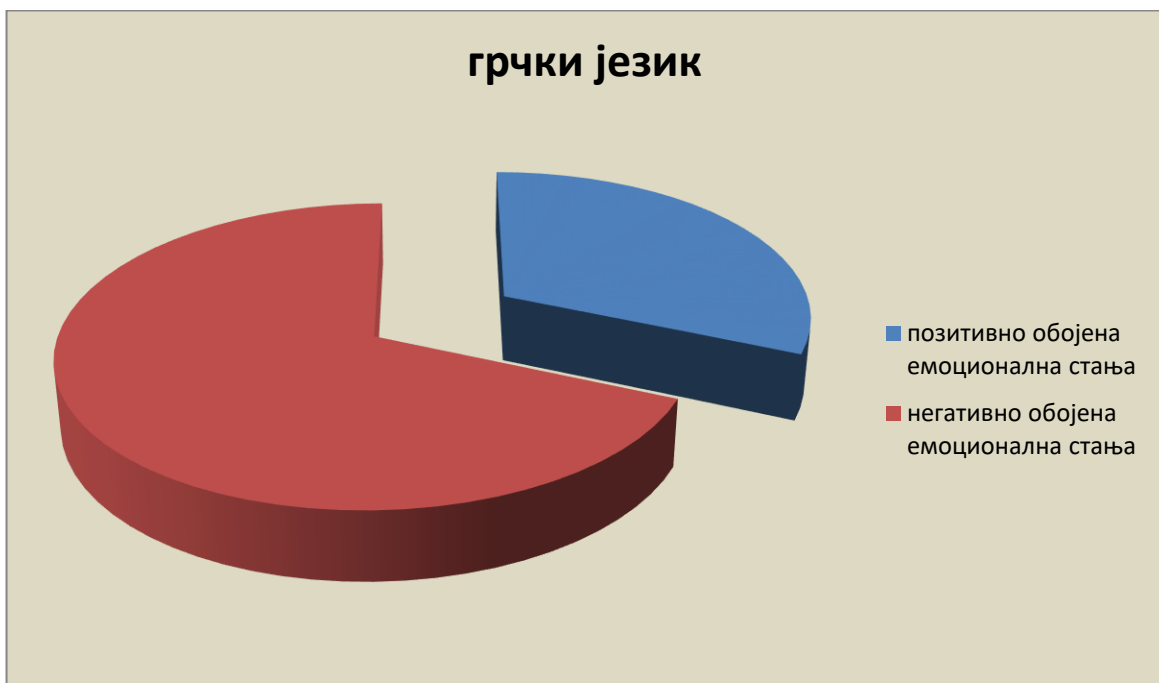
Статистички посматрано, српски језик бележи већу фраземотворну активност соматизма *рука* са значењем емоција за готово 25%. Такође је примећено да у оба језика предњаче они изрази који именују негативно маркиране емоције, 57% у српском језику, а у грчком 54%, што је графички приказано на графиконима бр. 7 и 8.

⁹¹ Више о фразеологизмима са компонентама шака, длан, песница, палац, видети у: Мутавцић & Kampouris, 2013.

Графикон 7. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у српском језику

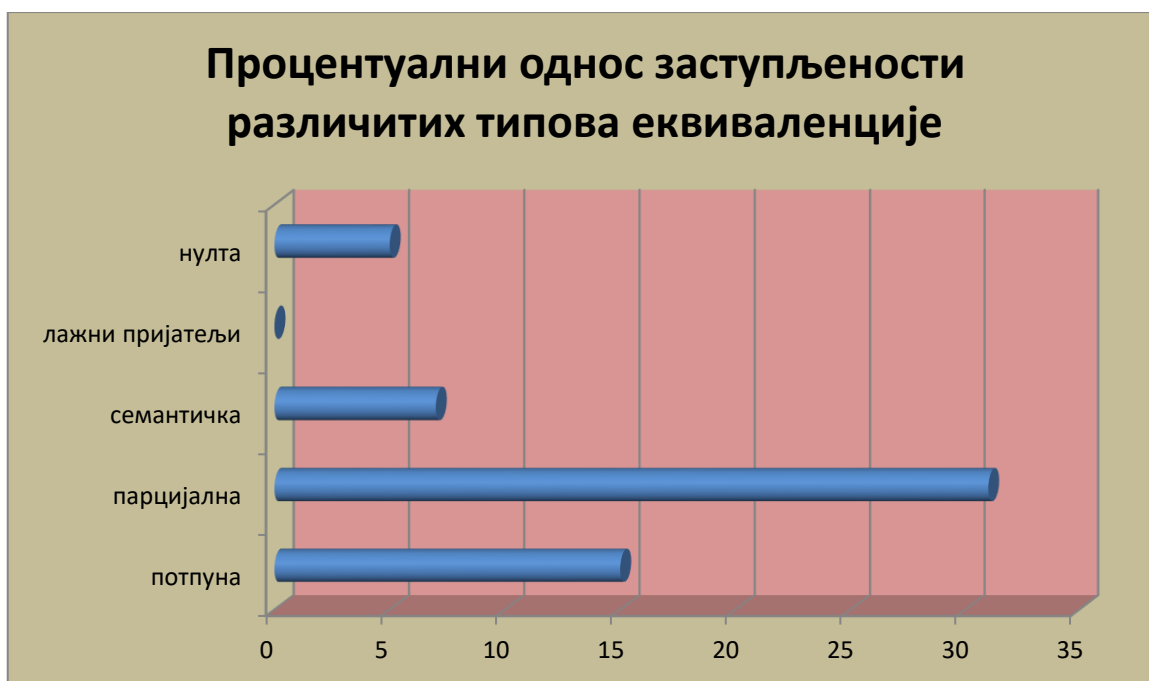

Графикон 8. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у грчком језику

Након фразеолошке контрастивне анализе, закључујемо да је горњи уд, рука, са аспекта емоција и психичких и емоционалних стања, седиште нежељених емоција. Овакав закључак експлицирамо следећим чињеницама. Рука, као веома заступљен део тела у симболици, појављује се већ на пећинским сликама старог каменог доба (пећина Гаргас на Пиринејима), у виду осликаних искривљених и осакаћених прстију, с циљем да се овековече жртвени обреди

(Biderman, 2004: 332–333). Нешто касније, у средњем веку, овај контроверзни орган је био задужен за одсликавање идеологија и друштвених превирања. Потом се јавља као симбол заштите, али и наредбе. Сматрамо га органом гестикулације, органом којим кажњавамо, повређујемо некога, али и као вид искупљења и понизности. Сматрамо га и органом којим обављамо послове нижег реда, попут физичког рада. Стога видимо да се рука неретко доводи у везу са негативно конотираним значењима, што потврђује и наша анализа.

На основу контрастивног разматрања фразеологизама у оба језика, уочили смо четири типа еквиваленције: потпуну, парцијалну, семантичку и нулту. Највећи број ФЈ успоставља однос парцијалне еквиваленције, готово 53,4%. Потпуна еквиваленција је заступљена у пола мање са 25,8% , потом следи семантичка са 12% и нулта са 8,6%. Лажни пријатељи нису нимало заступљени. Кад имамо на уму степен потпуне и парцијалне еквиваленције 79,2% између српског и грчког језика, може се извући закључак да су српске и грчке ФЈ са компонентом *рука* поприлично компатибилне. Постоји више сличности, него разлика и неподударана. Овај однос еквиваленција приказан је графички на следећем графикону бр. 9.

Графикон 9. Процентуални однос заступљености различитих типова еквиваленције

У приказаним табелама бр. 53 и бр. 54 могу се видети систематичне класификације семантичких поља која концептуализују анализиране ФЈ оба језика као и њихова заступљеност у истим.

Табела 53. Семантичка поља са пожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Наклоност, љубав, симпатије	6	6
Срећа, задовољство, усхићење	5	3

Хладнокрвност, присебност, безбрижност	4	1
Олакшање, смиреност	0	1

Табела 54. Семантичка поља са непожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Индиферентност, игнорисање, равнодушност	6	4
Недоумица, чуђење, збуњеност, избежумљеност	2	0
Узнемиреност, узрујаност, забринутост	1	0
Немоћ, слабост, очај	8	6
Потчињеност, покорност, понизност	5	3
Бол, патња, туга	1	1
Опомена, упозорење, претња	6	5
Раздраженост, бес, срџба	4	2

4.3. СЕМАНТИЧКА И КОНЦЕПТУАЛНА АНАЛИЗА СОМАТИЗМА *ОКО*

- Символика *ока/μάτι*

Лексема *око/μάτι* бележи изузетно развијену симболику у оквиру свих култура. Према Камингсу (Kamings, 2004) око симболизује Свевишњег, онога који све види. Платон и Плотин га повезују са сунцем, извором светлости, које означава просветљење, знање, мудрост, заштиту, стабилност, пријемчивост циљу, као и ограничену природу видљивих ствари. Навод кардинала Хумберта (Humbert de Moyenmoutier) „положај свештеника у цркви јесте као положај очију у глави” у тексту *Против симониста* (Contre les simoniaques), такође сведочи о изузетној важности и симболици овог органа (Zak ле Γκοφ-Νικόλα Τρούονγκ, 2009: 206).

Камингс два ока представља као природну законитост док треће, хетеротопско око, по њему добија надљудско значење, значење екстрасензорне перцепције. Небеске очи, као и звезде и очи богова, симболизују будност. У културама на западној земљиној хемисфери, десно око означава сунце и будућност, док лево означава ноћ и прошлост, на Истоку је међутим обратно.

Код старих Грка, симбол око, означавао је бога Аполона, тј. сунце, али уједно и око бога Зевса (Kamings, 2004: 291–293).

Изучавање соматизма *око* јесте од изузетне важности, не само због његове разуђене симболике, већ и због чињенице да улази у базни лексички фонд српског језика, изузетно широког семантичког опсега. Раздобудко-Човић наводи да се на самом врху „пирамиде семантичких обима” у српском језику налази лексема *око* (2003: 55).

На основу горе наведених употребних вредности очекивано је да ће у оба језика физички изглед ока мотивисати фразеолошке јединице, којима се карактеризује људско биће и именују различите физичке карактеристике ока. Исто тако, очекивано је да ће основна функција ока мотивисати ФЈ којима се номинирају процеси, као и апстрактни појмови из „човекове емоционалне, психичке, менталне и духовне сфере”, као и однос ока и посматраног објекта или пак два посматрача (Милановић, 2014: 386). Број реализованих ФЈ свакако је вредан наше пажње, као и додатних истраживања.

4.3.1. Око у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЉУБАВ, СИМПАТИЈЕ

Табела 55. *Око у семантичком пољу наклоност, љубав, симпатије*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>бацити око на некога (на нешто)</i>	<i>πέφτει το μάτι σε κάτι/κάποιον βάζω στο μάτι (κάποιον, κάτι)</i>	лажни пријатељи семантичка
-	<i>κάνω τα γλυκά μάτια</i>	нулта
<i>запињати/ запети (западати/ запастаи, замицати/ замаћи) за око некоме</i>	<i>μου χτυπάει κάποιος στο μάτι μου γυαλίζει κάποιος</i>	парцијална семантичка
<i>имати очи само за некога</i>	<i>δεν έχει μάτια για άλλον</i>	парцијална
<i>дати (учинити некоме) нешто за (његове) лепе очи</i>	<i>για τα ωραία/ μαύρα τα μάτια (κάποιου)</i>	парцијална
<i>као очи (око) у глави (волети, пазити, чувати)</i>	<i>σαν τα μάτια μου (έχω, αγαπώ, φυλάω, προσέχω)</i>	парцијална
<i>као зеницу ока свог(а) пазити некога, нешто</i>	<i>ως κόρην οφθαλμού</i>	парцијална
<i>(по)расти у нечијим очима</i>	<i>εξυψώνω κάποιον στα μάτια κάποιου</i>	лажни пријатељи
<i>гледати/погледати кога добрим оком</i>	<i>βλέπω κάποιον με/από καλό μάτι</i>	потпуна

<p><i>играти очима</i> <i>игра некое око</i></p>	<p><i>παίζει το μάτι της</i> <i>παίζει το μάτι του</i></p>	<p>парцијална лажни пријатељи</p>
--	--	---------------------------------------

Фразеологизам *бацити око на некога (на нешто)* карактерише полисемија коју потврђује и РМС који бележи значења „загледати се у некога (о момку, односно девојци)”, „заинтересовати се за некога или нешто, желети придобити односно освојити девојку или младића”. У овом семантичком пољу нас интересује друго значење. Глаголско-именичка синтагма настала је семантичком транспозицијом базне нефразеолошке синтагме метафоричким путем помоћу појмовне метафоре ЛЈУБАВ ЈЕ ОСВАЈАЊЕ. Око је концептуализовано као предмет којим се пеца метафором ОКО ЈЕ УДИЦА (Милановић, 2014: 390). Фразеологизам *βάζω στο μάτι (κάποιον, κάτι)* (досл. 'ставити у око (некога, нешто)') има значење жарко желети придобити нешто, освојити и то поставити за циљ, али и помно пратити шта ради нека особа, „имати некога на оку”. Грчки фразеологизам такође актуализује и значење освајања драге особе, стога бележимо семантичку еквиваленцију, будући да нема подударача нити на лексичком нити на формалном плану, већ само на семантичком. Око се концептуализује помоћу појмовне метафоре ОКО ЈЕ ПОСУДА у коју се смештају ДРАГОЦЕНОСТИ. Фразеологизам *πέφτει το μάτι σε κάτι/κάποιον* (досл. 'пада око на некога/нешто') наизглед се чини еквивалентом због веома сличне структуре и слике, али због различитог значења „случајно опазити нешто/некога” представља лажног пријатеља.

Фразеолошка глаголско-именичка синтагма *κάνω τα γλυκά μάτια* (досл. 'направити слатке очи') поседује домен допадања и на први поглед би се могла сматрати парцијалним еквивалентом. Међутим, ако мало дубље зађемо у само значење, видећемо да овај фразеологизам лексикализује сâм начин гледања (који га мотивише), начин на који посматрамо особу која нам се допада, како бисмо привукли њену пажњу, а не само допадање. Будући да изостаје семантичко преклапање и у овом примеру са горе наведеним српским фразеологизмом, констатујемо нулту еквиваленцију. Поменути фразеологизам нема свог парњака у српском језику, те га пребацујемо на српски језик помоћу вербала *очијукати, флертовати*.

Српски језик међутим, познаје варијантни облик претходног фразеологизма *запињати/запети (западати/запасти, замицати/замаћи)* за *око некое* који поред значења „привући пажњу, бити предмет интересовања”, има и значење „допасти се, свидети се некое”. ФЈ је настала метафоричким путем, концептуализована је помоћу појмовне метафоре ЛЈУБАВ ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА (ГРАВИТАЦИОНА) (Lakoff & Jonson, 2003: 49). Исто значење у грчком језику лексикализује фразеологизам *μου χτυπάει κάποιος στο μάτι* (досл. 'удара ми неко у око'). Овај фразеолошки пар стоји у односу парцијалне еквиваленције. Исто значење може се транспоновати помоћу ФЈ *μου γυαλίζει κάποιος* (досл. 'сија ми неко') другачијег лексичког састава и јавља се у односу семантичке еквиваленције са српским еквивалентом. Мотивисана је погледом заљубљене особе, који одаје утисак сјаја у очима. Конституише је појмовна метафора ЛЈУБАВ ЈЕ СЈАЈ У ОЧИМА.

Идеја љубави, као и заљубљености, у оба језика се изражава конструкцијама *имати очи само за некога* и *δεν έχει μάτια για άλλον* (досл. 'немати очи за другог'), које номинирају идентично значење „не примећивати никога осим вољене особе, симпатије”. Семантичка позадина је идентична, међутим, приметне су структурне разлике код ова два фразеологизма. Израз *имати очи само за некога* исказан је неправим везником, тј. искључном партикулом *само* која искључује све остале особе као предмет интересовања, док грчка ФЈ исказана негацијом уз глагол, на веома

експресиван начин осликава стање слепила у окружењу свих осталих особа, осим вољене. Појмовна метафора која је мотивисала обе ФЈ гласи ЉУБАВ ЈЕ СЛЕПИЛО. Фразеолошке јединице су мотивисане стилском фигуром хиперболе и успостављају однос парцијалне еквиваленције.

Фразеологизам *дати (учинити некоме) нешто на (његове) лепе очи* значи „учинити некоме нешто без икакве надокнаде, без гаранције, из чисте симпатије”. Фразеологизам *για τα ωραία/μαύρα τα μάτια (κάποιου)* (досл. 'за лепе/црне очи некога') има значење учинити некоме нешто због нечије лепоте, не очекујући контрауслугу. Грчки језик познаје варијанту у којој се уместо лепих, јављају црне очи, које су карактеристичне и за нашу културу. Ова фразеолошка јединица сведочи о идентичном поимању лепоте очију, тј. црних очију, како у грчкој, тако и у српској култури. На основу анализе утврђена је парцијална еквиваленција са лексичким и морфосинтаксичким разликама. Концепт љубави структурисан је појмовном метафором ЉУБАВ ЈЕ ПОКЛАЊАЊЕ.

Фразеологизам *као очи (око) у глави (волети, пазити, чувати)* има значење „волети некога/нешто изнад свега, с највећом пажњом се бринути о нечему најдрагоценијем, односно о некоме”. Захтева допуну малог броја глагола попут: волети, пазити, чувати и сл. који указују на однос субјекта, носиоца емоционалног стања према одређеном предмету или особи. Фразеологизам карактерише поредбена структура⁹² којом се врши синтаксичка функција адвербијалне одредбе за начин. Компаратум је углавном лични глаголски облик, а компарандум је вишечлана конструкција. Сликвитост сâмог израза постиже се проширеним поређењем (Тартаља, 1998: 128), тачније рекцијском адвербијалном одредбом за место. Начин настанка фразеологизма је метафорички, инспирисан значајем, односно важношћу овог органа вида који има за човека. Фразеологизам концептуализује ЉУБАВ помоћу појмовне метафоре ОКО ЈЕ ДРАГОЦЕНОСТ, док је ГЛАВА ПОСУДА у којој се чувају драгоцености. Фразеологизам *σαν τα μάτια μου* (досл. 'као своје очи') има значење волети некога/нешто изузетно, бринути се о некоме/нечему и пазити га. Грчки фразеологизам конгруира такође са глаголима волети, чувати, пазити, имати (*αγαλώ, προσέχω, έχω, φυλάω*) и захтева употребу посесива⁹³, али не садржи адвербијалну одредбу за место – у глави, те је сликовитост нешто блеђа. Дакле, реч је о парцијалној еквиваленцији.

Обе лингвокултуролошке заједнице познају синонимску фразеолошку јединицу с конвенционалним поређењем, *као зеницу ока свог(а)* пазити некога, нешто, *ως κόρην οφθαλμού* (досл. 'као зеницу ока'), која означава исти појмовни садржај као и претходни пример. Сведочи о неизмерној важности органа вида, која представља мотивациону базу настанка ових фразеолошких израза, али и високом вредновању очију, генерално, у српској и грчкој култури. Именичке компоненте обе ФЈ имају функцију квалификатора управног глагола. Компарандум грчког фразеологизма не садржи придевску заменицу *свој*, што баца сенку на сликовитост устаљеног лексичког споја, за разлику од српског којим се повећава сликовитост израза. Контрастивном анализом констатујемо тип парцијалне еквиваленције.

⁹² Поређењем у оквиру фразеолошких јединица, као и паремија, постиже се посебна сликовитост, живописност, карикатуралност, ироничност и др. уношењем углавном сликовитих елемената у поредбени део конструкције, а знатно ређе у поређени део. Слику најчешће формира компарандум – други део, а сасвим ретко компаратум – први део. Више о поређењу уопштено, као и са синтаксичког и стилистичког гледишта видети у: Ковачевић, 2000; Симић и Јовановић, 2002; Јовановић, 2004; Јовановић, 2006.

⁹³ Ненаглашени облик личних заменица у генитиву има функцију присвојне заменице уколико следи иза именице и чини заједно са њом именичку синтагму (Holton et al., 1999: 100; Κλαίρης & Μλαμπινιώτης, 2005: 295; Τριανταφυλλίδης, 2005: 292–292; Καρανικόλας et al, 2003: 131; Καρανικόλας et al, 1993: 89). Њена употреба у грчком језику је знатно учесталија него што је то случај у српском језику.

Фразеологизам *(по)расти у нечијим очима* има значење „задобити у некога већи углед, изазвати веће поштовање, дивљење”. Допуна у виду присвојне заменице или присвојног придева денотира особу која се диви и респектује некога. Антипод овог фразеологизма гласи *пасти (падати) у нечијим очима* (видети поглавље 3.1.13). Фразеологизам *εξυψώνω κάποιον στα μάτια κάποιου* (досл. '(по)расти некога у нечијим очима') само је наизглед апсолутно симетричан стога што означава давање на значају, угледу одређеној особи код треће особе. Директан објекат именује особу чији кредибилитет желимо да увећамо. Евидентна је семантичка неподударност, стога бележимо случај лажних пријатеља. Оба фразеологизма су настала семантичком транспозицијом базне синтагме мотивисани универзалном оријентационом појмовном метафором ДОБРО ЈЕ ГОРЕ. ОЧИ су концептуализоване као ПРЕДМЕТ/ПОСУДА које се могу напунити емоцијама.

Фразеолошки пар таутолошких конструкција *гледати/погледати кога добрим оком, βλέπω κάποιον με/από καλό μάτι* (досл. 'гледати кога добрим оком') стоји у односу потпуне еквиваленције. Према Мршевић-Радовић (1987: 54) овај фразеологизам је имао за базни облик „перифразу насталу експанзијом глагола помоћу именице која садржи заједничке семантичке елементе с глаголом чије проширење представља и, експлицирана у синтагми, само понавља глаголско значење”. Именички конституент синтагме приликом семантичког транспонованја значења, додатно се проширује обавезним атрибутом, који је заправо носилац позитивног значења, у нашем случају наклоности.

„Слабост и наклоњеност ка мушком полу” као и концепт „флертовања” реализују парцијални еквиваленти *παίζει το μάτι της* (досл. 'игра њено око') и *играти очима*, за разлику од готово идентичне конструкције *παίζει το μάτι του* (досл. 'игра његово око') која се разликује по придевској посесивној заменици, те самим тим одсликава другачије значење. Функционише као квалификатор и именује „паметну особу”. Сасвим сличне структуре српски фразеологизам *игра некоме око* номинира „треперење очног капка” те стога, у оба случаја бележимо привидну еквиваленцију, будући да анализирани фразеологизми представљају лажне пријатеље. Српски фразеологизам поседује потпуног еквивалента у грчком језику *παίζει το μάτι μου* (досл. 'игра моје око') који такође номинира „треперење ока”, али тај фразеолошки пар не припада ниједном семантичком пољу којим се конципирају емоције и емоционална стања. ФЈ које успостављају тип привидне еквиваленције настале су метафоричким путем, инспирисане брзим померањем ока.

4.3.2. Око у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ

Табела 56. Око у семантичком пољу срећа, задовољство, усхићење

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>(трљати очи)</i>	<i>τριβώ τα μάτια μου</i>	нулта
<i>не може ока (очи, очију) одвојити (одвајати) од некога, од нечега / скинути (скидати) са некога, са нечега</i>	<i>δεν μπορώ να πάρω τα μάτια μου από πάνω σου</i>	парцијална
<i>пунити очи</i>	<i>δε μου γεμίζει το μάτι</i>	лажни пријатељи

<p><i>напасати/напасти, наслађивати/насладити, (на)парити/напајати, напојити очи на коме, на чему нечим</i></p>	<p><i>χορταίνουν τα μάτια κάποιου δε χορταίνει το μάτι του</i></p>	<p>парцијална лажни пријатељи</p>
--	--	---------------------------------------

Фразеологизам *τριβω τα μάτια μου* (досл. 'трљам своје очи') означава усхићење проузроковано каквим изненађењем. Реч је о гестовном фразеологизму⁹⁴ који је утемељен на појмовној метафори УСХИЋЕЊЕ ЈЕ БУДНОСТ. Израз *трљати очи* у српском језику номинира искључиво гест и то значење није касније процесом метафоризације развило друга конотативна значења. Стога је у овом случају установљена нулта еквиваленција.

Фразеологизам *не може ока (очи, очију) одвојити (одвајати) од некога, од нечега/скинути (скидати) са некога, са нечега* „непрестано, нетремице гледати у некога” именује дивљење, посматрање објекта с ужитком. Вербал може бити негативан или може колоцирати са глаголом непотпуног лексичког значења који преузима негацију. Исто емоционално стање задовољства и усхићења приликом посматрања⁹⁵ одређене особе концептуализује фразеологизам *δεν μπορώ να πάρω τα μάτια μου από πάνω σου* (досл. 'не могу да узем моје очи са тебе') који није посведочен у лексикографским изворима, а притом је веома чест у употреби. Реч је о фразеологизму истог порекла који због незнатно другачијег лексичког састава, ступа у однос парцијалне еквиваленције. Фразеологизми су настали метафоричким путем инспирисани односом ока, односно субјекта и објекта, при чему је објекат такође особа. Фразеолошко значење добијено је активирањем

⁹⁴ Гестовно-мимички фразеологизми, познати још и као кинезички фразеологизми, веома су заступљени и представљају посебну, обимну групу унутар фразеологије. Настали су семантичком транспозицијом нефразеолошке синтагме која номинира, било гест, било мимику. Дакле, на њихову мотивацију утичу гестови, покрети тела, као и мимика, покрети мишића лица. Гестовно-мимички фразеологизми, или фраземи како их именује Шипка, продукт су сложеног фразеологизационог процеса који обухвата четири елемента: „1) психички подстицај покрета (геста или мимике), 2) сам физички покрет, с оним што симболизира, а што је у директној вези са његовим психичким подстицајем, 3) опис покрета у виду нефразеолошке синтагме и 4) фразеологизирана синтагма, односно фразем, који, за разлику од нефразеолошке синтагме, за коју је битан опис (номинација), карактерише значење што га има и описани гест или мимика (симболизација)” (Шипка, 2001: 45). Гест који се јавља као пратилац говорног чина може сам пренети поруку, али у оквиру писаног говора нефразеолошка синтагма може имати два значења, денотативно, којим се номинира сама моторна активност, и конотативно, којим се означава одређена психичка реакција метонимијским довођењем у везу знака и садржаја (Мршевић-Радовић, 1987: 37). „Покрети делова тела (главе, врата, рамена, руку, ногу), као и мишића лица, очију и усана, могу, пре свега, бити несвесна, рефлексна реакција одређених човекових осећања, оваквог или онаквог емоционалног стања” (Шипка, 2001: 43). Чини се да се Шипка (Шипка, 2001) понајвише позабавио изучавањем фразема гестовно-мимичког порекла и понудио њихову класификацију на: а) рефлексне или рефлекторне фраземе, који се чине нехотице, б) демонстративне, који су, за разлику од рефлексних, волунтативни, в) акционе или интервентне, којима се остварује физички контакт с другим лицем како би се интервенисало и г) комуникативне, којима се шаљу разне поруке и сигнали, нпр. упућује поздрав, изражава поштовање. Ова класификација нема универзални карактер, те се стога не може применити на грчки језик, што ћемо видети приликом анализирања ФЈ и њихових мотивационих слика (нпр. чин неодобравања манифестује се у српском језику померањем главе лево-десно, за разлику од грчког језика где се неодобравање манифестује кроз гест подизања главе на горе и мимичким покретом подизања обрва).

⁹⁵ У основи семантичке фразеологизације једног дела фразеолошких јединица из наведене скупине, налази се метонимијски модел, у коме се орган око узима за функцију коју обавља. Односно, емоција се концептуализује преко основне функције органа вида, што је и оправдано, будући да према студији Штрбац и Штасни, преко 30% свих ФЈ са овом саставницом указује на неки од аспеката из домена визуелне перцепције. Чињеница која још једном потврђује да функција органа *око* заузима примарно место у свести говорника (2017: 97–98).

примарне семантичке реализације из семантичке структуре лексеме *око*, као и активирањем њених секундарних семантичких реализација, развијених мотивишућом семом функције посредством метонимијске везе ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА ВИДА, односно ФУНКЦИЈА ВИДА → ЕМОЦИЈА. Значење задовољства је мотивисано универзалном појмовном метафором ДУГОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДОВОЉСТВО.

Исти концепт одушевљења, приликом посматрања датог објекта, лексикализује и фразеологизам *пунити очи* „уживати гледајући”. Фразеологизам је настао метафоричким путем, базиран на универзалној метафори ДУГОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДОВОЉСТВО. ОЧИ се поимају као ПРЕДМЕТ/ПОСУДА, које се могу испунити емоцијама. На истим појмовним метафорама базирана је и ФЈ *δε μου γεμίξει το μάτι* (досл. 'не пуни ми се око/не испуњава ми се око'). Самим тим што је глагол употребљен у одричној форми, долази до промене значења и сада ова ФЈ вербализује негативно обојен концепт НЕЗАДОВОЉСТВА. Дакле, овај фразеолошки пар представља лажне пријатеље.

Фразеолошки низ *напасати/напасти, наслађивати/насладити, (на)парити/напајати, напојити очи на коме, на чему, нечим*, имају исто значење „гледати с ужитком”. Ово значење се пребацује на грчки језик парцијалним еквивалентом *χορταίνουν τα μάτια κάποιον* (досл. 'сите су очи некога'). Оба фразеологизма су настала истим процесом метафоризације мотивисане сликом задовољне особе која је сита, али и напојене и нахрањене животиње. Појмовне метафоре које генеришу фразеолошке јединице гласе: ДУГОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДОВОЉСТВО, ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ СИТОСТ, ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ НАПОЈЕНОСТ. Чешће се, међутим, употребљава одрични облик *δε χορταίνει το μάτι του* (досл. 'не може се заситити његово око') који имплицира НЕЗАСИТОСТ, ПОХЛЕПУ, ЖУДЊУ, за време посматрања датог објекта. Будући да се семантички садржај не преклапа, утврђујемо случај лажних пријатеља.

4.3.3. Око у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ

Табела 57. *Око у семантичком пољу хладнокрвност, присебност, безбрижност*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>(по)гледати право (равно, мирно) у очи некоме, нечему</i>	<i>κοιτάζω στα μάτια/κατάματα κάποιον</i>	потпуна
<i>казати (рећи, скресати) у очи</i> <i>бацити, сасути, сипати у очи</i>	<i>λέω κατάμουτρα κάτι σε κάποιον</i> <i>πετάω κάτι στη μούρη κάποιου</i>	парцијална парцијална
<i>не трепнути (ни) оком (очима)</i> <i>не трепнувши оком</i>	<i>εν ψυχρώ</i>	семантичка семантичка

Фразеологизам *(по)гледати право (равно, мирно) у очи некоме, нечему* има значење „бити пун поуздања, не стидети се, не плашити се, наступити отворено без задњих мисли”. Однос потпуне еквиваленције бележи са ФЈ *κοιτάζω στα μάτια/κατάματα κάποιον* (досл. 'гледам у очи/право у очи некога'). Фразеологизми су настали метафоричким путем, инспирисани ставом држања главе усправно. Обрнути гест оборене главе припада концептуалном домену стида.

Фразеологизми *казати (рећи, скресати) у очи* и *бацити, сасути, сипати у очи* означавају исти појмовни садржај „говорити отворено, без стида, без страха”, не презати ни од кога, ни од чега, рећи оно што мислиш некоме у лице. ФЈ су базиране на метонимији у којој ОЧИ стоје за ЧОВЕКА/ЛИЦЕ. Исто потврђује и преводни еквивалент у грчком језику, који уместо соматизма *око* употребљава соматизам *лице*, *λέω κατάμουτρα κάτι σε κάποιον* (досл. 'казати у лице нешто некоме') и *πετάω κάτι στη μούρη κάποιου* (досл. 'бацам нешто у нечију фацу'). Устаљени изрази су настали метонимјским путем, с тим што у овом примеру ЛИЦЕ стоји за ЧОВЕКА. Оба пара су у односу парцијалне еквиваленције због другачијег лексичког састава, али и структурних разлика.

Концепт ХЛАДНОКРВНОСТИ лексикализује се и ФЈ *не трепнути (ни) оком, (очима)* значења „остати миран, не узбудити се, не узнемирити се”, као и фразеологизмом *не трепнувши оком* истог значења. Оба фразеологизма су инспирисана стањем мировања очних капака, а настали су експанзијом базне перифразе која своје фразеолошко значење добија интерполацијом речце за истицање *ни*. Трептање се везује за узнемиреност и обратно. Преводни еквивалент наведених фразеологизама у грчком језику је архаични стереотипни израз окамењеног датива *εν ψυχρώ*, познатији као учени фразеологизам (*λόγιοι ιδιωτισμοί*), који обично садрже граматичке елементе који нису уобичајени за данашњи савремени грчки језик, попут предлога *εν* и датива *ψυχρώ* (Τριανταφυλλίδης, 2005: 200).

4.3.4. Око у семантичком пољу ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊА, ЖЕЉА

Табела 58. Око у семантичком пољу интересовање, пажња, жеља

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>бацити око на некога (на нешто)</i>	<i>βάζω στο μάτι (κάποιον, κάτι)</i>	семантичка
<i>гутати (прогутати, испијати) кога очима</i> <i>јести кога очима</i>	<i>τρώω με τα μάτια (κάποιον/κάτι)</i>	парцијална потпуна
<i>скидати/скинути погледом некога</i>	<i>γδύνω κάποιον με τα μάτια</i>	парцијална
<i>(на)парити очи</i>	-	нулта
<i>запињати/запети,</i>	<i>μου χτυπάει στο μάτι</i>	парцијална

<i>западати/запасти, замицати/замаћи за ОКО некоме</i>		
<i>очи су гладне некоме имају гладне очи</i>	<i>де χορταίνουν τα μάτια του</i>	парцијална
<i>отворити четворе очи</i>	<i>τα μάτια σου τέσσερα/δεκατέσσερα ...και τα μάτια σου</i>	парцијална семантичка
<i>имају очи као срна имају очи као теле</i>	<i>(έγινε) γαρίδα το μάτι του γουρλώνω τα μάτια</i>	нулта нулта
<i>пасти/падати у очи ударати/ударити у очи</i>	<i>χτυπάω (πολύ) στο μάτι</i>	парцијална парцијална
<i>претворити се у ОКО и у УХО претворити се у ОКО</i>	<i>είμαι όλος αντιά</i>	парцијална нулта
<i>више виде четири ОКА него два</i>	<i>ένα τρίτο μάτι</i>	семантичка
<i>ужгарити очима</i>	<i>γυαλίζει το μάτι του</i>	семантичка
<i>закуцати/приковати очи (за некога, нешто)</i>	<i>καρφώνω κάπου το μάτι στυλώνω το μάτι μου κάπου</i>	парцијална парцијална
<i>отворених очију</i>	-	нулта
<i>имају отворене очи</i>	<i>έχω τα μάτια μου ανοιχτά</i>	парцијална
<i>будним ОКОМ под будним ОКОМ нечијим</i>	<i>ζύπνια μάτια</i>	парцијална парцијална
<i>имају некога, нешто на ОКУ држати некога, нешто на ОКУ</i>	<i>έχω στο μάτι (κάποιον, κάτι)</i>	потпуна парцијална

<i>бити на оку/на очима</i> <i>бити под нечијим оком</i> <i>бити пред очима некоме</i>	<i>έχω κάποιον/κάτι στο μάτι</i> <i>βάζω κάποιον/κάτι στο μάτι</i>	парцијална парцијална парцијална
<i>исколачити/избечити/избељити очи (на некога)</i>	<i>γυρλώνουν τα μάτια</i>	парцијална
<i>заплавити око</i> <i>имати плаво око</i> <i>имати шљиву на оку</i> <i>зацрни се (коме) пред очима</i>	<i>μαυρίζει το μάτι μου για κάτι</i>	нулта
-	<i>κάνω μαύρα μάτια</i>	нулта
<i>гледати / погледати (мерити / одмерити) испод ока некога нешто</i> <i>гледати крајичком ока</i>	<i>παίρνω (κάνω) μάτι</i>	семантичка семантичка

Фразеологизам *бацити око на некога (на нешто)* већ смо анализирали у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, СИМПАТИЈЕ, ЛУБАВ, но због своје полисемичне природе, сврставамо га и у ово семантичко поље са значењем „показати интересовање за некога/нешто”. Матешкић у свом фразеолошком речнику бележи као основно значење ове ФЈ „мотрити/ гледати/ погледати кога/ што” чије значење у српском језику боље илуструје израз *бацити поглед* (Тривић, 2015: 206). Као секундарно значење Матешкић наводи „заинтересованост за некога/нешто”, стога закључујемо да временом основно значење бледи, те секундарно преузима примат. Фразеологизам је настао семантичком транспозицијом базне нефразеолошке синтагме метафоричким путем. Концептуализован је помоћу појмовне метафоре ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ, али и ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ДОДИР. Око се концептуализује помоћу појмовне метафоре ОКО ЈЕ ПРЕДМЕТ којим се остварује контакт. Фразеологизам *βάζω στο μάτι (κάποιον, κάτι)* (досл. 'ставити у око некога/нешто') има такође значење заинтересованости за некога/нешто, те стога желети придобити нешто и то поставити за циљ. Успоставља однос семантичке еквиваленције са српском ФЈ. Дакле, утврдили смо подударност на семантичком и функционалном плану, но одсуство подударности на структурном. Слика и структура су различите. У грчком фразеологизму ОКО је концептуализовано као ПРОСТОР у који се смештају драгоцености. „Пресликавање просторних односа на концепт визуелног опажања само је један од показатеља значаја категорије просторности, која је проистекла из искуства стеченог у интеракцији људског тела с околином и обрађеног у људском појмовном систему” (Штрбац & Штасни, 2017: 99). Образац ОКО → ПРОСТОР твори одређени број „спацијалних конструкција циљног или локационог типа” које

позиционирање посматраног објекта на орган вида концептуализују као заинтересованост субјекта за тај исти перципирани објекат.

Фразеологизам *гутати кога очима* има значење жељно, с великим интересовањем, одушевљењем, гледати, пратити, посматрати, некога или нешто. Варијантне глаголске компоненте *прождирати, прогутати, испијати*, као и нешто старији облици са глаголским компонентама *јести, зобати*, употребљене су у метафоричко-пежоративном значењу и доприносе самој експресивности овог фразеологизма (Мушовић, 2002: 64). Фразеологизам *τρώω με τα μάτια* (*κάποιοι/κάτι*) има значење пиљити у некога/нешто, бити похлепан, незасит. Отуда наведени фразеологизми формирају исту слику која је базирана на стилској фигури хиперболи. Успостављају однос парцијалне еквивалентности због различите глаголске компоненте. Међутим, варијанта са имперфективним глаголом *јести, јести очима* успоставља однос апсолутне симетричности. Фразеологизми су настали семантичком транспозицијом базне нефразеолошке синтагме, инспирисани појмовном метафором ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД. Очи се концептуализују као УСТА, те појмовна метафора гласи ОЧИ СУ УСТА.

Позитивно обојено концептуално поље ЖЕЉА, односно жарка жеља, жудња, лексикализује се готово истим фразеолошким јединицама, *скидати/скинути погледом некога* и *ῥδύνω κάποιον με τα μάτια* (досл. 'скидати некога очима'). Именичка реч у инструменталу *погледом* и предлошко-падежна конструкција *ме та μάτια* имају исту функцију, да означе средство реализовања глаголске радње. Фразеологизми су настали на исти начин. У српском језику транспоноване значења извршено је путем метафоре ЖАРКА ЖЕЉА/ЖУДЊА ЈЕ СКИДАЊЕ, док су очи концептуализоване помоћу појмовне метафоре ОЧИ СУ РУКЕ, која доприноси изузетној експресивности самог израза. Иста метафора употребљена је и у метафоричком процесу грчког фразеологизма, с тим што се она ослања на метонимијску везу ПОГЛЕД СУ ОЧИ. Мимо лексичког одступања у грчком фразеолошком изразу, где се уместо соматизма *око* употребљава лексема *поглед*, не бележимо никаква одступања. Сврставамо их у тип парцијалне еквиваленције са лексичким разликама.

Основно значење фразеологизма *запињати/запети, западати/запасти, замицати/замаћи за око некоме* јесте бити запажен, јако и непрестано привлачити нечију пажњу, док је секундарно значење допасти се некоме. Отуда смо овај фразеологизам анализирали у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, СИМПАТИЈЕ, ЉУБАВ. Све варијанте ове ФЈ „ограничене су на извесне локалне говоре, те њихова употреба имплицира стилистичку маркираност” (Тривић, 2015: 208). Фразеологизам *μου χτυπάει στο μάτι* (досл. 'удара ми нешто у око'), такође је вишезначан и у овом семантичком пољу актуализује домен пажње, као и његов парцијални еквивалент у српском језику. Фразеолошки пар је настао метафоричким путем, инспирисан појмовном метафором ПАЖЊА ЈЕ ПРИВЛАЧЕЊЕ. ОКО је концептуализовано појмовном метафором ПРЕДМЕТ ПАЖЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА/ЕНТИТЕТ У ПОСУДИ.

Фразеологизам *очи су (коме) гладне* и његова варијанта *имати гладне очи*, користимо кад хоћемо да изразимо жарку жељу за нечим, обично за храном. Рекцијски датив у виду именичке заменице, заправо посесивни датив⁹⁶ има функцију падежног атрибута. Обе ФЈ су мотивисане

⁹⁶ Један од најзаступљенијих случајева које запажамо контрастивном анализом на морфосинтаксичком плану фразеолошких јединица на релацији српски и грчки језик јесте истовремена употреба придевске заменице, посесива у грчком језику, и употреба дативске рекције у виду именичке заменице у српском језику. У овим случајевима изузетне фреквентности у анализираним фразеолошким јединицама бележимо семантичко поклапање, и реч је о истом денотативном значењу. Датив који је употребљен у српским фразеологизмима је посесивни датив који може бити замењен присвојним придевом или присвојном заменицом, без икакве семантичке разлике. „У облику традиционално

појмовном метафором ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД. Очи су концептуализоване помоћу појмовне метафоре ОЧИ СУ ЖЕЛУДАЦ. Грчки језик познаје ФЈ *δε χορταίνουν τα μάτια του* (досл. 'нису сите његове очи') другачије глаголске компоненте у одричном облику. Стога је ово пример парцијалне еквиваленције са лексичким и морфосинтаксичким одступањима.

Фразеологизам *отворити четворе очи* има значење „помно пратити, пазити, обратити пажњу”. Хипербола у виду броја четири, која је овде употребљена, повећава експресивност саме ФЈ. У грчком језику забележен је фразеологизам *τα μάτια σου τέσσερα/δεκατέσσερα*⁹⁷ (досл. 'твоје четворе очи/твојих четрнаест очију') са идентичним значењем. У грчком језику се јавља варијанта са основним бројем 14, а у српском и са бројем 100. Хипербола у виду двоцифреног и троцифреног броја знатно повећава експресивност фразеологизама. Све споменуте ФЈ граде однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Такође, грчки језик бележи и варијанту *...και τα μάτια σου*, нешто другачије форме, али истог семантичког садржаја. Служи као упозорење да се на нешто обрати посебна пажња. Све ФЈ настале су семантичком транспозицијом базне синтагме која номинира мимику⁹⁸, покрет отварања очију, помоћу појмовне метафоре ПАЖЊА ЈЕ БУДНОСТ, ОТВОРЕНЕ ОЧИ СУ БУДНОСТ.

Прагматика фразеолошке јединице (*έγινε) γαρίδα*⁹⁹ *το μάτι του* (досл. 'његово око је постало гамбор') сведочи о њеној полисемичности, те се може сврстати у више различитих концепата. Основно значење „жарка жеља” концептуализује се углавном рефлексивним трептајем и широм отворених очију. Међутим, мимо ове позитивно обојене конотације, може одсликавати и негативно маркирану конотацију избежљивости (видети поглавље 3.3.6.). „Очи човека се услед сличности величине и облика често пореде са очима појединих животиња” (Дробњак & Гудурић, 2018а: 147). У српском језику устаљене идиоматске структуре са компонентом зооним, еталоном срна и теле, упућују на концепт крупних очију, позитивне и негативне конотације. ФЈ *имати очи као срна* проткан је позитивном семантичком нијансом „јако крупних, милих, блиставих” очију. Фразеолошка јединица поредбене структуре негативног еталона *има очи као теле*, квалификује „крупне и безизражајне очи”. Иако овај израз није посведочен у лексикографским изворима, због веома фраквентне употребе унутар говорног функционалног стила, сматрамо вредним помена. Ниједан од наведених српских идиоматских израза не именује емоцију жеља, већ само физички изглед ока, што имплицира нулту еквиваленцију. Термин *волошке очи* у ботаници означава биљку из породице главочика, а у агрономији врсту крупног грожђа. Употреба различитих еталона у

схваћеног посесивног датива обично је именичка заменица, а ужа значења која се таквом дативском конструкцијом изражавају могу бити значења конкретног припадања, односа сродности, ауторског односа, односа дела и целине и др., што често не искључује значење користи или штете” (Пипер & Клајн, 2013: 351–352).

⁹⁷ Као типични бројеви, заступљени у фразеологији, јављају се обично *седам, девет, сто, триста*, као и бројеви *три, четири, пет, осам* који, како Мршевић-Радовић наводи, позивајући се на М. Будимира, добијају хиперболичан додатак, поготово када су већи (Мршевић-Радовић, 1987: 130), отуда срећемо баш број *четири, четрнаест, сто* итд.

⁹⁸ Мимика се дефинише као „*sposobnost da se izrazom lica i pokretima očituju osjećaji, misli i volja*. Мимика је имитативна кад oponaša tjelesne ili psihičke osobine drugih osoba, ili stvaralačka kad izražava duševna stanja glumljenoga lika. Главна су средства мимиčkoga изражавања мишићи лица, очи и уста...; изражајни покрети мишића лица, као један од облика исказивања ових или ових осјећаја – радости, туге и сл. Мимички покрети врше се обично нехотично, рефлекторно. Не могу се изазвати и волјно, а то човјеку даје могућности да се њима служи свјесно, у одређене сврхе (мимика глумца и сл.). Мимика је један од помоћних начина људскога споразумевања. Пратећи говор, она помаже његовој изражајности (...). Као начин изражавања мимика има изразито симболичку вриједност, за разлику од геста које имају изразито метафоричко обилјежје. У својој бити она је синтетичан начин споразумјевања, премда може бити и дескриптивног карактера” (Simeon, 1969, I, 825b).

⁹⁹ Животиње и биљке су неизоставни елемент грчке, као и српске народне традиције. Поређења која употребљава Хомер већином су надахнута сличностима човека и животиња, стога, чак 51,32% стереотипних поређења у грчком језику мотивисано је категоријом животиња (Μπόλλα-Μαυρίδου, 1999: 840).

оквиру грчке и српске лингвокултуролошке заједнице сведочи о заступљености животиња према географском подручју са којег потиче сваки народ понаосб. „Сваки народ је начинио избор одговарајућих зоонима који су постали карактеризација унутрашњег психолошког стања човека” као и његових карактеризација (Мутавцић и Савић, 2013: 69).

Фразеологизам *пасти/падати, ударати/ударити у очи* има значење „бити уочљив, привлачити/изазивати нечију пажњу нечим неуобичајеним, несвакидашњим, необичним”. Овај фразеологизам може лексикализовати и негативну конотацију. Фразеологизам је настао метафоричким путем. Око је концептуализовано као посуда, ОКО ЈЕ ПОСУДА/САДРЖАТЕЉ у који се смештају предмети који привлаче пажњу. Исти концепт изазивања нечије пажње, упадање у нечији видокруг вербализује његов парцијални еквивалент *χτυπάω (πολύ) στο μάτι* (досл. 'ударам (јако) у око'). Настао је метафоричким путем мотивисан појмовном метафором ПАЖЊА ЈЕ КОНТАКТ који се остварује помоћу органа за вид.

Фразеологизам *претворити се у око и у ухо* има значење „гледати нетремице, с крајњом пажњом слушати, будно пратити”. Његов парцијални еквивалент *είμαι όλος αυτιά* (досл. 'цео/са сам уши') поседује само соматизам *уво/ухо*. Употреба придева *όλος* мотивише семантичко транспонованье имплицирајући значење „у потпуности, сасвим” и акценат је стављен на пажљиво слушање, одн. с великом пажњом праћење нечега о чему неко говори. Фразеолошки пар је настао истим путем, метафонијским путем. Мотивисан је сликом фокусиране особе на оно што види и/или чује, а концептуализован је помоћу појмовне метафоре ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ/СЛУШАЊЕ. *Око*, као и људски орган *уво/ухо*, служи за исказивање целине, односно човека. *Око* и *ухо* се концептуализују помоћу појмовне онтолошке метафоре ОКО/УХО ЈЕ ЧОВЕК, базиране на синегдоху. Српски језик поседује и дублет наведеног фразеологизма *претворити се у око* с значењем „пажљиво, будно погледати, пратити очима” који не познаје свог еквивалента са соматизмом *око* у грчком језику, те констатујемо нулту еквиваленцију.

Појмовну метафору инспирисану синегдохом ОКО ЈЕ ЧОВЕК запажамо и код фразеологизма *ένα τρίτο μάτι* (досл. 'једно треће око'), где је метонимијским путем део ОКО употребљено за приказ целине, ЧОВЕКА. Његов преводни еквивалент би гласио *више виде четири ока него два* значења „већу пажњу нечему могу да посвете две особе, него једна, боље да оцене и сагледају ствари”. Ова два фразеолошка израза налазе се у односу семантичке еквиваленције, јер се преклапају једино на пољу значења.

Фразеологизам *ужгарити очима* значи „посматрати нетремице, с великим узбуђењем, понесеношћу”, и бележи га само РМС (2007: 869). Мишљења смо, да је овај фразеологизам временом изашао из употребе, а да је његово значење преузео варијантни израз *ужарених очију/ужареним очима* с значењем „похлепно, пожудно посматрати”. Користи се уз мали број глагола који означавају визуални процес. Настанак ових фразеологизама инспирисан је појмовном метафором ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТ ЈЕ ТОПЛИНА/ВРЕЛИНА, а ОЧИ су концептуализоване као запаљиви ПРЕДМЕТ. Његов фразеолошки пар у грчком језику гласи *υπαλίζει το μάτι του* (досл. 'сија његово око') који номинира особу која гори од жеље за нечим. Реч је о семантичкој еквиваленцији.

Акцију посматрања дужег временског периода именују конструкције *закуцати/приковати очи* (за некога, нешто), *καρφώνω/στυλώνω κάπου το μάτι (μου)* (досл. 'закуцати, фиксирати око (моје) негде'). Мимо овог основног садржаја изрази поседују и секундарно значење, које се везује за домен ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТИ. У оба језика су присутне и дублетне форме које могу заменити соматизам *око* лексемом *поглед*. Наведени примери не представљају апсолутне еквиваленте, због незнатних разлика у структури, тако да успостављају тип парцијалне

еквиваленције. Што се тиче начина настанка, фразеологизми су настали посредством појмовне метафоре ОКО ЈЕ ЕКСЕР/ПРЕДМЕТ који се може качити за предмет интересовања.

У Матешихеовом речнику појављује се фразеологизам *имати отворене очи* са значењем „добро пазити, бити пажљив”. Истог семантичког садржаја фразеологизам у грчком језику гласи *έχω τα μάτια μου ανοιχτά* (досл. 'имати своје очи отворене'). Као и српски фразеологизам инспирисан је појмовном метафором у циљном домену ОТВОРЕНЕ ОЧИ СУ БУДНОСТ, БУДНОСТ ЈЕ ПАЖЊА. Ове ФЈ успостављају однос апсолутне семантичке подударности, али због незнатних разлика на структурном плану, реч је о парцијалној еквиваленцији.

У српском језику јавља се и варијантни облик *отворених очију*, који је полисемичан и денотира пажљиву, будну, опрезну и промишљену особу. Међутим, у овом семантичком пољу, означава изузетну пажњу која се посвећује посматрању каквог објекта. Фразеологизам означава начин реализације глаголске радње, и то широког спектра. Настао је истим путем као и његови дублети и нема свог еквивалента.

Фразеологизам *будним оком* означава посебну пажњу, опрез, будност. Такође се може срести и варијанта *под будним оком нечијим* са истим значењем, исказана именичком допуном која означава носиоца емоционалног стања. Настао је путем метафоризације. Коресподент у грчком језику *ζύγνια μάτια* није потврђен у лексиконима, али је присутан и карактеристичан за књижевни функционални стил. Појмовна метафора гласи БУДНОСТ ЈЕ ПАЖЊА/УСРЕДСРЕЂЕНОСТ, БУДАН ЈЕ ЧОВЕК ЧИЈЕ СУ ОЧИ ОТВОРЕНЕ (Милановић, 2014: 387).

Фразеологизам *имати некога, нешто на оку*, значења „пазити, мотрити, вребати” ... и фразеологизам *έχω στο μάτι (κάποιον, κάτι)* (досл. 'имати некога/нешто на оку'), успостављају апсолутну формалну и семантичку подударност. Фразеолошки пар је настао процесом метафоризације, а појмовна метафора у циљном домену гласи ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ПАЖЊА ЈЕ ПРАЋЕЊЕ НЕКОГ ОБЈЕКТА (Ристић, 2013: 159). Српски фразеолошки систем је, међутим, богатији за још један израз, тј. дублетну форму *држати некога, нешто на оку* који ступа са грчким кореспондентом у однос парцијалне еквивалентности.

Израз *имати некога на оку* и његов садржински еквивалент *бити некоме на оку*, како наводи Тривић (2015: 225), имају различита значења управо због различитих стања која испољавају. У првом фразеологизму субјекат је вршилац радње док је у другом реципијент радње, где је спацијални вид концептуализације својствен и опажајном процесу сагледаном из перспективе перципираног објекта, са значењем заинтересованост објекта за субјекат (Штрбац & Штасни, 2017: 100).

Фразеологизам *бити на оку (на очима, под нечијим оком, пред очима некоме)* у РМС наводи се са значењем „бити под нечијим надзором, присмотром, имати увид, преглед, контролу (над неким, нечим и сл.)”, Матешихе наводи значење „пратити пажљиво”, те га можемо подвести под семантичко поље ПАЖЊА. Безлична форма егзистенцијалног глагола *бити* дефинише концепт спацијалним оквиром, будући да су егзистенција и место (локација) тесно повезане (Mutavdžić et al, 2012: 181). Ови фразеологизми садрже експлицитну локацију која се концептуализује као посматрање. Појмовном метафором у циљном домену ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ПАЖЊА ЈЕ ПРАЋЕЊЕ НЕКОГ ОБЈЕКТА инспирисани су анализирани фразеологизми. Исту идеју и слику одсликава и парцијални еквивалент *βάζω κάποιον/κάτι στο μάτι* (досл. 'ставити некога/нешто на око').

Фразеологизми гестовно-мимичког порекла су углавном полисемични, будући да гестови и мимика могу конотирати различите семантичке варијанте. Фразеологизми *исколачити/избечити/избељити очи (на некога)* и *γουρλώνουν τα μάτια* (досл. 'колаче се, бече се очи') илуструју у овом семантичком пољу концепт жеље, изненађења, дакле исти семантички садржај. Нису апсолутно симетрични, граде тип парцијалне еквиваленције.

Фразеолошка јединица *μαυρίζει το μάτι μου για κάτι* (досл. 'црни моје око за нечим' односно црнети нечије око за нечим) концептуализује жељу за нечим чега смо лишени. Српски језик не садржи фразеологизам такве или сличне семантичке позадине. Сличне форме би био српски илустративни израз *заплавити коме око*, који је иманентан колоквијалном функционалном стилу. Наведени фразеологизам, као и његове варијанте *имати плаво око*, *имати шљиву на оку*, реферишу свађу која резултира тучом и ударцем у око. С друге стране, црnilо на/пред очима номинира губитак свести у ФЈ *зацрни се (коме) пред очима*.

Конструкција којом се номинира позитивно емоционално стање из домена ЖЕЉЕ у грчком језику, гласи *κάνω μαύρα μάτια* (досл. 'чинити црне очи') и нема свој парњак у српском језику.

Фразеологизам *гледати/погледати, мерити/одмерити испод ока некога/нешто* поред основне идеје ПРЕЗИРА, поседује и остале семантичке вредности ИНТЕРЕСОВАЊА, ЗНАТИЖЕЉЕ, будући да конотира значење „гледати крадом” готово неприметно, попут конструкције *гледати крајичком ока*. Глаголи гледати и одмеравати спадају у домен валоризације, процене и вредновања особе. Његов преводни еквивалент *παίρνω (κάνω) μάτι* (досл. 'добити, претворити се у око') има значење кришом посматрати, баш као и српски фразеологизам. Српски фразеологизам је настао метафоричким путем, инспирисан гестом гледања некога, нечега крајичком ока, кришом. Спуштени поглед се углавном везује за аспект срамежљивости, или, у овом случају, неприметности. Грчки фразеологизам је настао метафоричким путем, базиран на универзалној појмовној метафори ГЛЕДАЊЕ ЈЕ САЗНАВАЊЕ. ФУНКЦИОНАЛНИ АСПЕКТ метонимијским путем преузима улогу МЕНТАЛНОГ АСПЕКТА.

4.3.5. Око у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ

Табела 59. Око у семантичком пољу индиферентност, равнодушност, безосећајност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>зажмурити/прижмурити на једно око</i> <i>зажмурити/зажмурити/прижмурити на два ока</i> <i>зажмурити/зажмурити/прижмурити једним оком</i>	<i>κάνω τα στραβά μάτια</i>	семантичка
<i>затворених очију</i>	<i>με κλειστά μάτια</i>	потпуна
<i>затворити (затварати) очи (пред нечим)</i>	<i>κλείνω τα μάτια</i>	парцијална

<i>бити (остати) слеп код (здравих) очију</i>	<i>κάνω τα στραβά μάτια</i>	семантичка
<i>прелетети очима (оком)</i>	<i>ρίχνω μα¹⁰⁰ ματιά</i>	семантичка

Фразеолошки низ *зажмурити на једно око*, *зажмурити/зажмурити на једно око/на два ока*, *зажмурити/зажмурити једним оком*, *прижмурити једним оком/на једно око/ на два ока*, реферише исто значење „не желети видети нешто, правити се невешт, намерно нешто не приметити”. Читав фразеолошки низ настао је истим процесом метафоризације, транспоновањем значења базне синтагме којом се номинира волунтативни гест индиферентности, помоћу појмовне метафоре ИНДИФЕРЕНТНОСТ СУ ЗАТВОРЕНЕ ОЧИ, а ЗАТВОРЕНЕ ОЧИ СУ НЕЗНАЊЕ. ФЈ *κάνω τα στραβά μάτια* (досл. 'укрстити очи') доводи се у везу са српским фразеологизмом *укрстити очима*, но не означава особу у пијаном стању, као српска ФЈ, већ има значење претварати се да нешто не примећујеш, намерно не видиш, тако да би ФЈ *κάνω τα στραβά μάτια* и *укрстити очима* били лажни пријатељи. Фразеологизам *κάνω τα στραβά μάτια* настао је, као и српски фразеологизам, метафоричким путем. Сликавања која мотивише фразеологизам заснована је на физичком изгледу ока. Физички изглед ока концептуализује стање у коме се субјекат налази. Фразеологизам је базиран на универзалној метафори САЗНА(ВА)ЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, као и на антиподу појмовне метафоре ЗДРАВЕ ОЧИ ДОБРО ВИДЕ. Наведени фразеологизми успостављају однос семантичке еквивалентности.

Фразеологизам *затворених очију* са значењем „чинити нешто без размишљања”, може указивати на концепт неопрезности, али и равнодушности. Фразеологизам *με κλειστά μάτια* (досл. 'с затвореним очима') има значење радити нешто напамет, без контроле и размишљања. Као и српски парњак, потпуне еквиваленције квалификује начин вршења глаголске радње широког дијапазона. Како су ОТВОРЕНЕ ОЧИ БУДНОСТ, а БУДНОСТ ПАЖЊА (Милановић, 2014: 387), стога антоним затворене очи номинира поспаност, односно, незаинтересованост. Појмовна метафора гласи ЗАТВОРЕНЕ ОЧИ СУ ПОСПАНОСТ, а ПОСПАНОСТ ЈЕ ИНДИФЕРЕНТНОСТ.

Гестовни фразеологизам *затворити (затварати) очи (пред нечим)* има исто значење, као и фразеологизам *зажмурити на једно око*, дакле, намерно склањати поглед са нечега. Глагол се јавља у свим временима индикатива, уз негације немој, не треба, не смеш, не ваља и сл., а такође се употребљава и инфинитив и тада ова ФЈ денотира упозорење, савет, забрану и сл. (Мушовић, 2002: 85–86). Милановић наводи да су ови фразеологизми мотивисани појмовном метафором НАМЕРНО ПРОПУШТАТИ ЈЕ СКЛАЊАТИ ПОГЛЕД, а ПОГЛЕД концептуализује као ИЗДУЖЕНИ ПРЕДМЕТ КОЈИ ЈЕ ПРУЖЕН ОД ПОСМАТРАЧЕВОГ ОКА ДО ПОСМАТРАНОГ ОБЈЕКТА И ПОМИЧЕ СЕ СВОЈИМ СЛОБОДНИМ КРАЈЕМ (2014: 389). Ова појмовна метафора базирана је на метонимијској вези ОЧИ СТОЈЕ ЗА ПОГЛЕД. Фразеологизам *κλείνω τα μάτια* ('затворити/затварати очи') има исто значење, као и *κάνω τα στραβά μάτια*, претварати се да нешто не примећујеш, не видиш. Међутим, фразеологизам *κλείνω τα μάτια μου* има сасвим другачије значење и денотира смрт, будући да затворене очи концептуализују, пре свега, сан и смрт. Еквивалент српске ФЈ *κλείνω τα μάτια* настао је семантичком транспозицијом базне синтагме

¹⁰⁰ Неодређени члан ређе се појављује у ФЈ, у односу на нулти и одређени члан, будући да се у новогрчком, у слободним спојевима речи, нулти члан често употребљава уместо неодређеног члана (Φωτοπούλου, 1989: 228).

метафоричким путем инспирисан волунтативним жестом затварања очију, односно сликом затворених очију, ФИЗИЧКОГ ИЗГЛЕДА ОКА, која лексикализује у овом семантичком пољу такође равнодушност. Потврдивши семантичко и лексичко поклапање, и делимично структурно поклапање, констатујемо да се овај фразеолошки пар налази у односу парцијалне еквиваленције.

Фразеологизам *бити (остати) слеп код (здравих) очију* има значење „бити неписмен”, које временом бледи и поприма ново значење „не моћи или не хтети увидети нешто”. Фразеологизам је инспирисан сликом слепе особе, која ништа не види око себе. Мотивисан је универзалном метафором ЗНАТИ ЈЕ ВИДЕТИ. Физиолошка функција ока стоји за менталну функцију, ЗДРАВЕ ОЧИ СТОЈЕ ЗА МОГУЋНОСТ ВИЂЕЊА ОДНОСНО САЗНАВАЊА (Милановић, 2014: 388). Будући да је српски језик продуктивнији и твори за исто значење два варијантна облика, у грчком језику не проналазимо адекватни фразеолошки еквивалент. Стога ово значење такође пребацујемо на грчки језик ФЈ *κάνω τα στραβά μάτια*, где се једино значења преклапају. Реч је о семантичкој еквиваленцији.

Фразеологизам *прелетети очима (оком)* има значење „погледати што на брзину, летимично”. Глагол фразеологизма је свршеног вида, те стога сама трајност имплицира површност, односно незаинтересованост. Овај концепт летимичног погледа у грчком језику транспонује ФЈ *ρίχνω μα ματιά* (досл. 'бацити поглед'), који има свог потпуног еквивалента у српском језику *бацити поглед*. Насупрот појмовној метафори ДУГОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДИВЉЕНОСТ/ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТ јавља се и њен антипод КРАТКОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ИНДИФЕРЕНТНОСТ. ОЧИ се метонимијски концептуализују као ПОГЛЕД.

4.3.6. Око у семантичком пољу НЕДОУМИЦА, ЧУЂЕЊЕ, ЗБУЂЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ

Табела 60. Око у семантичком пољу недоумица, чеђење, збуђеност, избезумљеност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>не веровати својим очима</i>	<i>δεν πιστεύω στα μάτια μου</i>	потпуна
<i>разрогачити очи</i>	<i>το μάτι του έγινε γαρίδα</i>	семантичка
<i>варају га очи</i>	<i>(δεν) τον γελούν τα μάτια του</i>	парцијална

Фразеологизам *не веровати својим очима* има значење „чудити се чему, не веровати очигледним чињеницама, бити изненађен”. Фразеологизам *δεν πιστεύω στα μάτια μου* (досл. 'не верујем својим очима') користи се како би се исказало стање изненађености, услед неочекиваног призора. На основу анализе утврђена је потпуна еквиваленција. Фразеолошки пар је мотивисан сликовном схемом заснованом на односу субјекта, који је посматрач, и објекта, који је предмет посматрања. ФИЗИОЛОШКА ФУНКЦИЈА ОКА СТОЈИ ЗА МЕНТАЛНУ ФУНКЦИЈУ, дакле, метонимијским путем инспирише настанак фразеологизама.

Фразеологизам *рогачити/разрогачити очи* „широко отворати/отворити очи” именује зачуђеност, забезекнутост, проузроковану датом ситуацијом. Такође се може јавити у функцији прилошке одредбе начина радње *разрогачених, раширених очију* посматрати нешто, и колоцира са

глаголима визуелне перцепције, као и уз семантички несамосталне глаголе и тада се јавља у инфинитиву (Мушовић, 2002: 94–95). Инспириран је физичком активношћу ока, волунтативним гестом отварања очију и базиран је на примарној универзалној метафори САЗНАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ. Поменути појмовни садржај пресликаће се на грчки језик фразеолошком јединицом *το μάτι του έγινε γαρίδα* (досл. 'његово око је постало гамбор') на основу исте слике збуњене особе отворених/раширених очију. У грчком фразеолошком изразу физичко својство очију гамбора стоји за стање зачуђености, попут модела „велики ланац постојања” у коме се поима комплексно људско биће, као и карактеристике и стања својствена једино њему, на основу својстава „нижих бића”, нпр. животиња (Lakoff & Turner, 1989: 166). Идентична слика, али асиметрија на осталим нивоима, указује на тип семантичке еквиваленције.

Фразеологизам *варају га очи*, у значењу „погрешно видети”, реферише домен заблуде, збуњености. Настао је метафоричним путем мотивисан универзалном појмовном метафором САЗНАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ која је такође утемељена на метонимијској вези, ФУНКЦИОНАЛНА АКТИВНОСТ ока се узима за КОГНИТИВНУ активност. Истим процесом метафоризације настаје и грчки парцијални еквивалент (*δεν τον γελούν τα μάτια του* (досл. '(не) варају га његове очи').

4.3.7. Око у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА

Табела 61. Око у семантичком пољу раздраженост, бес, срцба

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>бити трн у оку (некоме)</i>	<i>γίνομαι/είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου)</i> <i>γίνομαι/είμαι κάρφος στο μάτι (κάποιου)</i>	парцијална потпуна
<i>бодем очи (некоме)</i>	<i>μπαίνω στο μάτι (κάποιου)</i> <i>βγάζει μάτι</i>	семантичка семантичка
<i>вадити очи</i>	<i>βγάζει μάτι</i> <i>βγάζω το μάτι κάποιου</i> <i>βγάζω τα μάτια μου (με κάποιου)</i>	лажни пријатељи потпуна лажни пријатељи
<i>пао му (је) мрак/магла/крв на очи</i> <i>смркло/смрачило/зацрнело му се пред очима</i>	<i>θολώνει το μάτι μου</i> <i>μαύρισε το μάτι μου</i>	семантичка лажни пријатељи
<i>севати очима</i>	<i>αστράφτουν τα μάτια (κάποιου)</i>	парцијална

<i>сева ватра из очију</i>		парцијална
<i>стрељати/ прострелити/ шибати/ ошинути очима</i>	-	нулта
-	<i>γαλίζουν τα μάτια</i>	нулта

Фразеологизам *бити трн у оку* (некоме) значења „веома сметати некоме, јако нервирати некога” приписује субјекатском појму својство сметње и иритације, које изазива код других емоцију беса. Грчки језик је по питању овог контекста продуктивнији и реализује неколико варијанти исте дескрипције. Фразеологизам *γίνομαι/ είμαι καρφί/ κάρφος στο μάτι (κάποιου)* (досл. ’бити ексер/трн у нечијем оку’) означава изазивање презира, код некога због нечега. Логичко-семантички смисао вишелексемске базне структуре безличном егзистенцијалном глаголском облику¹⁰¹ *je(ste)*, као и грчком *είναι*, придаје својство локативне егзистенцијалности (Mutavdžić et al., 2012: 188–189) која доприноси експресивности устаљеног идиоматичног изрази. Фразеологизми су настали метонимијским путем, инспирисани метонимијом ИРИТИРАНО ОКО ЗА ИРИТАНТНО ПОНАШАЊЕ (Милановић, 2014: 390). У грчком језику, будући да се јављају два облика истог фразеологизма са лексичким разликама, прва варијанта бележи парцијалну еквиваленцију са лексичким разликама, док друга бележи еквивалентност на свим пољима.

Фразеологизам *бодем очи* (некоме) мотивисан убодом оштим предметом у око, изазива nelaгодно осећање које узрокује БЕС. О начину мотивације в. претходни пример. Варијанти облик овог фразеологизма *бости очи* (један другоме) означава нетрпељивост између две особе, која се често завршава свађом. Грчки фразеологизам *μπαίνω στο μάτι (κάποιου)* (досл. ’улазити у нечије око’) вербализује исту ствар, иритирати некога и самим тим изазивати бес. Сликовна схема је иста, као и начин индуковања значења. Такође, фразеологизам *βγάζει μάτι* (досл. ’(нешто) вади око’) лексикализује негативну реакцију, односно негативно обојену емоцију, срџбу. Утврђена је семантичка еквиваленција у оба случаја. У позадинској слици наведених фразеологизама налази се метонимијски трансфер ИРИТАЦИЈА ОКА СТОЈИ ЗА ИРИТАНТНУ ОСОБУ/ПРЕДМЕТ ПОСМАТРАЊА.

Фразеологизам *вадити очи* коме значења „односити се непријатељски према некоме” настао је истим путем као остали фразеологизми у овом семантичком пољу. Нема свог еквивалента у грчком језику. Фразеологизам *βγάζω τα μάτια μου (με κάποιου)* чије је дословно значење ’вадити своје очи (са неким)’ у ствари означава чин сношаја, стога не представља еквивалентну јединицу српском фразеологизму. Напротив, реч је о лажним пријатељима будући да изостаје семантичко преклапање. Исти је случај и са фразеологизмом сличне форме *βγάζει μάτι* (досл. ’вади око’) који указује на упадљив објекат који привлачи погледе и пажњу субјеката. Међутим, фразеологизам *βγάζω το μάτι κάποιου* (досл. ’вадити око некога’) реферише срџбу изазвану непријатељским односима и намеру да се некоме нанесе штета. Због обличне и садржинске подударности констатујемо однос потпуне еквиваленције.

¹⁰¹ Глагол *бити* представља еквивалент латинског *esse*, има веома раслојену употребу, као и примарно егзистенцијално значење (Kordić, 2002: 168).

Фразеологизми *пао му (је) мрак/магла/крв на очи*; *смркло/смрачило/зацрнело му се пред очима*, „избезумио се, не зна шта да ради” означава стање током којег некога издаје стрпљење и обузима бес. Мрак/магла/крв овде се концептуализују као физичка препрека која онемогућује субјекат да види/посматра. Фразеологизам је инспирисан метонимијом у којој „ФИЗИЧКА ПРЕПРЕКА стоји за МЕНТАЛНО СТАЊЕ које човеку онемогућава да мисли или дела” (Милановић, 2014: 390). Нема свог еквивалента у грчком језику. У грчком језику стање „бити ван себе”, односно стање неописивог беса може се изрећи ФЈ *θολώνει το μάτι μου* (досл. 'замутило ми се око'). Такође, сликовна схема нејасне слике пред очима мотивише процес фразеологизације. Исти семантички садржај, али одступања на лексичком и структурном плану карактеришу тип семантичке еквиваленције. Фразеологизам *μαύρισε το μάτι μου* (досл. 'зацрнело ми се око') употребљава се како би се лексикализовало безнадежно стање, стање очаја и безнађа. Форма и слика су исте, али семантика се разликује, стога је реч о лажним пријатељима.

Фразеологизам *скочити коме у (за) очи* има значење „оштро, разјарено напасти кога, жестоко се подухватити са ким у сукобу”. Реч је о изразу високе експресивности који нема свог парњака у грчком језику.

Фразеолошки низ, илити воз, како га поједини аутори називају, *севати/стрелјати/прострелити/шибати/ошинути очима* значења „гледати оштро, строго” реферише стање беса, негодовања, прекора. Овај фразеолошки низ одликује изузетна илустративност. ФЈ су настале семантичком транспозицијом базне синтагме инспирисане начином гледања, посматрања. Око се поима као предмет, ОКО ЈЕ ОШТАР ПРЕДМЕТ, ОКО ЈЕ СТРЕЛА, ОКО ЈЕ ШИБА, ОКО ЈЕ МУЊА, такође се око може концептуализовати и као НОЖ, односно МАЧ (Милановић, 2014: 390). Варијантни облици *стрелјати/прострелити/шибати/ошинути очима* бележе однос нулте еквиваленције.

Фразеологизам *севати/севнути очима* има свог еквивалента у циљном језику, који осликава исту слику *αστράφτον τα μάτια (κάποιου)* (досл. 'севају очи (некога)') севања очију узроковано бесом. Семантика фразеологизама почива на симболици муње и грома, њиховој силовитости која се осликава унутрашњим снажним емоционалним доживајем беса. На основу анализе овог пара утврђујемо однос парцијалне еквиваленције. Исту сликовну схему у својој семантичкој реализацији поседује у српском језику и фразеологизам *сева ватра из очију (некоме)*. БЕС, односно УЗАВРЕЛЕ ЕМОЦИЈЕ поимају се као ВАТРА/МУЊА, при чему усијање може узроковати прегревање, попут ВРЕЛИНЕ.

Фразеологизам *γυαλίζουν τα μάτια* (досл. 'сијају/сјаје/бљеште очи') упућује такође на садржај беса. Фразеологизам нема свог еквивалента, стога бележимо тип нулте еквиваленције.

4.3.8. Око у семантичком пољу ОПОМЕНА, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊА

Табела 62. Око у семантичком пољу опомена, упозорење, претња

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>губи ми се с очију</i>	<i>χάσouv από τα μάτια μου!</i>	потпуна
<i>бежи (иди ми и сл.) с (из, испред) очију</i>	<i>εξαφανίσouv απ' τα μάτια μου!</i> <i>να μην σε ξαναδώ μπροστά</i>	парцијална

<i>не излази ми на очи</i>	<i>στα μάτια μου!</i>	семантичка
<i>иди куд те очи воде (и ноге носе)</i>	<i>πήγαινε όπου σε βγάλει ο δρόμος</i>	парцијална

Идеја упозорења и опомене, како у грчком тако и у српском језику, очитује се на идентичан начин потпуним еквивалентима *губи ми се с **очију*** и *χάσου από τα **μάτια** μου!* (досл. 'губи се са мојих очију'), с значењем „одлази да те не гледам, губи се”. Значење фразеологизама је индуковано појмовном метафором ЧОВЕКОВО ВИДНО ПОЉЕ (ВИДОКРУГ) ЈЕ ОГРАНИЧЕН ПРОСТОР, као и метонимијским преносом ОЧИ СТОЈЕ ЗА ПОГЛЕД. Све што је изван видокруга реферише удаљеност.

Српски језик бележи и варијантне облике наведеног фразеологизма, с лексичким нијансама *бежи (иди ми и сл.) с (из, испред) **очију**, не излази ми на **очи***, као и грчки *εξαφανίσου απ' τα **μάτια** μου!* (досл. 'нестани са мојих очију'), те се у том случају успоставља однос парцијалне еквиваленције. Начин настанка и мотивације је исти као у претходном случају.

Облик *иди куд те **очи** воде (и ноге носе)* употребљава се у императиву као акт претње „иди што даље од мене”, исто као и његов парњак *πήγαινε όπου σε βγάλει ο **δρόμος*** (досл. 'иди куд те пут води'), који не садржи соматизам *око* већ компоненту *пут*. Овај фразеолошки пар припада типу парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Начин настанка и мотивације је исти као у претходном случају.

4.3.9. Око у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ

Табела 63. *Око у семантичком пољу узнемиреност, узрујаност, забринутост*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>ока (очи) не склопити</i>	<i>δεν κλείνω μάτι</i>	потпуна

Фразеологизам *ока (очи) не склопити* „не моћи заспати, бдети” лексикализује емоционално стање узнемирености које изазива несаницу. Грчки фразеологизам *δεν κλείνω **μάτι*** (досл. 'не склопити (затворити) очи') такође означава стање будности и ове две ФЈ ступају у однос потпуне еквиваленције. Овај гестовно-мимички фразеологизам, базиран на хиперболи, настао је метонимијским трансфером, инспирисан волунтативним покретом (не)затварања очију који примарно концептуализује смрт и психофизичко стање – сан. ФИЗИЧКИ АСПЕКТ СТОЈИ ЗА СТАЊЕ. ЗАТВОРЕНЕ ОЧИ СУ САН, САН СТОЈИ ЗА СТАЊЕ СМИРЕНОСТИ и обратно у случају негације.

4.3.10. Око у семантичком пољу МРЖЊА, ЗЛОБА, ОДБОЈНОСТ

Табела 64. Око у семантичком пољу мржња, злоба, одбојност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>гледати испод ока (некога нешто)</i>	<i>βλέπω κάποιον με μισό μάτι</i>	парцијална
<i>гледати пријеким/кривим оком</i> <i>гледати крвавим очима</i>	<i>βλέπω (κάποιον/κάτι) με κακό μάτι</i> <i>παίρνω από/με κακό μάτι</i>	парцијална парцијална
<i>не моћи гледати (некога, нешто) очима</i>	<i>δεν θέλω να ζαναδώ στα μάτια μου (κάποιον)</i>	парцијална
<i>стати коме на курје око</i>	<i>πατάω κάποιον στον κάλο</i>	парцијална
<i>дирнути (такнути) у зеницу ока некога</i>	-	нулта
<i>бити као лук и очи</i>	<i>σκόρδα στα μάτια σου!</i>	лажни пријатељи

Фразеологизам *гледати испод **ока** (некога нешто)* јесте полисемичан и означава, као што смо у поглављу 4.3.4. истакли, стање знатижеље „гледати крадом”, али и стање мржње „гледати с презиром некога”. Фразеологизам је настао семантичком транспозицијом базне синтагме мотивисан универзалном просторном метафором ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ. Инспириран је односом ока и посматраног објекта који је такође човек и међу њима постоји интеракција (Милановић, 2014: 387). Исто значење се лексикализује грчким фразеологизмом *βλέπω κάποιον με μισό **μάτι*** (досл. 'гледати некога с пола ока') у којем је проширење базне перифразе, придевски атрибут заједно са именицом, носилац фразеолошког значења. Полуотворене/полузатворене очи имплицирају поглед на доле, те самим тим увиђамо да је фразеологизам настао истим процесом метафоризације. Овај фразеолошки пар стоји у односу парцијалне еквиваленције са лексичким разликама.

Исти концепт „непријатељског погледа, погледа пуног мржње” одсликава и фразеолошки низ *гледати пријеким/кривим **оком**, гледати крвавим **очима***, као и њихови еквиваленти *βλέπω (κάποιον/κάτι) με **κακό μάτι*** (досл. 'гледати некога/нешто лошим оком'), *παίρνω από/με **κακό μάτι*** (досл. 'узети лошим оком'). Сви фразеологизми су настали експанзијом глагола именицом, која у принципу понавља глаголско значење, стога се овакве конструкције називају таутолошким¹⁰². У позадини фразеолошке јединице *гледати пријеким/кривим **оком*** налази се слика особе оштрог и

¹⁰² Разматрањем природе оваквих таутолошких перифраза бавила се Мршевић-Радовић у својој монографији, а на то су је подстакли радови Ивић („О појавама синтаксичке обавезности” 1961 ; „Les causes sémantiques du phénomène syntaxique nommé »déterminant obligatoire«” 1970) (Мршевић-Радовић, 1987: 54–55). Мршевић-Радовић истиче, позивајући се на Ивић, да се таутолошке перифразе разбијају интерполацијом синтаксички обавезног атрибута који уклања плеоназму (Ивић, 1961: 180–190; Ivić, 1970: 831–833, према Мршевић-Радовић, 1987: 54). „ (...) уколико дође до семантичке транспозиције било синтагме у целини, било само именичког конституента” конструкција добија фразеолошко значење (Мршевић-Радовић, 1987: 55).

преког погледа који одсликава негативно обојене емоције попут презира, мржње (Ристић, 2013: 173). Фразеологизам *гледати крвавим очима* настао је транспоновањем значења базне синтагме метафоричким путем, базиран на појмовној метафори МРЖЊА/ПРЕЗИР ИЗАЗИВАЈУ НАВИРАЊЕ КРВИ У ОЧИ, ЦРВЕНЕ ОЧИ. Грчки еквиваленти настају метонимијским транспоновањем значења приликом кога ЛОШЕ ОЧИ односно, лоша ФУНКЦИЈА ОКА, стоји за НЕГАТИВНУ ПЕРЦЕПЦИЈУ. Анализирани српски и грчки еквиваленти спадају у тип парцијалне еквиваленције.

У исту групу спада и фразеологизам *не моћи гледати (некога, нешто) очима* који је негативно обојен и има значење „мрзети некога, не подносити некога”. Настао је семантичком транспозицијом базне синтагме инспирисан метафором ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ДИВЉЕЊЕ, ГЛЕДАЊЕ ЈЕ КОНТАКТ/БЛИЗИНА односно, инспирисан њиховим опозитом МРЖЊА/ГНУШАЊЕ ЈЕ УДАЉАВАЊЕ ОД ОБЈЕКТА. Фразеологизам *δεν θέλω να ζαπαδώ στα μάτια μου (κάποιον)* (досл. 'не желим поново да видим на своје очи некога') лексикализује изузетну антипатију према објекту посматрања и који не желимо никада у својој близини. Глаголски конституент фразеологизма углавном је праћен модалним глаголом *хтети/желети* и негацијом. Префикс *ζαπα/поново* доприноси појачаној експресивности. ФЈ је настала метафоричким путем, инспирисана метафором ЧОВЕКОВО ВИДНО ПОЉЕ (ВИДОКРУГ) ЈЕ ОГРАНИЧЕН ПРОСТОР, у који је могуће ући уколико се то жели. На основу анализе утврђена је парцијална еквиваленција.

Фразеологизам *стати коме на курје око* има значење „погодити, жацнути кога тамо где је најосетљивији”, увредити некога и то углавном из пакости. Глагол је свршеног вида, употребљава се углавном у прошлом времену и захтева дативску рекцију, која означава особу на коју је усмерена нечија злоба. Фразеологизам је настао метафоричким путем мотивисан гестом и сликом бола, баш као и грчка ФЈ *πατάω κάποιον στον κάλλο* (досл. 'згазити кога на жуљ'). Евидентне су неподударности по питању структуре, отуда је заступљена парцијална еквиваленција.

Фразеологизам *дирнути (такнути) у зеницу (ока) некога* „тешко потрести, повредити кога” означава „душевни бол, велику увреду која се може нанети некоме дирнувши га у најосетљивије место”. Фразеологизам је настао метафоричким путем, инспирисан сликовном схемом базираној на страху и болу приликом повреде ока (Мушовић, 2002: 193). Као и фразеологизам (чувати, волети, пазити) као *очи у глави/као зеницу ока* и ова ФЈ указује на изузетно висок степен вредновања очију у српској култури као нешто најдрагоценије. У овом примеру бележимо нулту еквиваленцију, будући да нисмо пронашли адекватну ФЈ у грчком језику.

Садржај одбојности, узајамног неслагања може се одсликати у српском језику ФЈ *бити као лук и очи*. Именице у поредбеном делу визуелизују рефлексну реакцију ока на љутину лука. Израз *σκόρδα στα μάτια σου!* (досл. 'бели лук на твоје очи'), сличног лексемног састава и структуре, имплицира еквиваленцију са српским фразеологизмом, међутим, реч је о лажним пријатељима. Израз се обавезно јавља у узвичној форми и захтева употребу заповедног начина којим се тера негативна енергија која може урећи субјекат ('пу пу пу'). Ове изразе одликује изузетна експресивност која лежи у парадоксу поредбене основе семантичке транспозиције (Мршевић-Радовић, 1987: 98).

4.3.11. Око у семантичком пољу СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ

Табела 65. Око у семантичком пољу страх, пренераженост, опасност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>гледати смрти у очи</i>	<i>βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου</i>	парцијална
<i>у страху су велике очи</i>	<i>βλέπω τον Χριστό φαντάρο</i>	семантичка

Фразеологизам *гледати смрти у очи* „бити у смртној опасности” лексикализује бојазан, услед доспеле ситуације. Његов парцијални еквивалент у грчком језику гласи *βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου* ('гледам својим очима Харона'). Фразеолошки пар је базиран на односу субјекта, посматрача, и посматраног објекта који је у овом случају митолошки лик (в. 4.1.3.). Настао је метафоричким путем, мотивисан персонификацијом СМРТ ЈЕ ЧОВЕК, али и универзалном појмовном метафором ГЛЕДАЊЕ ЈЕ САЗНАЊЕ.

Фразеологизам *у страху су велике очи* „велика опасност” користи се за сваку ситуацију у којој се види опасност. Гестовно-мимички фразеологизам настао је метафоричким путем инспирисан рефлекторним гестом отварања очију приликом стања уплашености и метафорама ОТВОРЕНЕ ОЧИ СУ БУДНОСТ, СТРАХ ЈЕ НЕСАНИЦА (Ристић, 2013: 171). Концепт одузетости изазване страхом реферише грчки фразеологизам *βλέπω τον Χριστό φαντάρο*, који се због своје полисемичне природе може сврстати и у поље СРЕЋЕ и ЗАДОВОЉСТВА, углавном жена након сексуалног задовољења. ФЈ је мотивисана мимиком лица било уплашене, било зачуђене особе. Ови фразеологизми бележе подударност само на семантичком нивоу.

4.3.12. Око у семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД

Табела 66. Око у семантичком пољу суздржаност, неугодност, стид

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>(не) (моћи/смети) излазити/изаћи/изићи/доћи/долазити на (пред) очи некоме</i>	<i>δεν έχω μάτια να δω κάποιον</i> <i>με τι μάτια να δω κάποιον</i>	семантичка семантичка
<i>оборити поглед</i>	<i>χαμηλώνω τα μάτια</i>	парцијална

Фразеологизам *(не) (моћи/смети) излазити/изаћи/изићи/доћи/долазити на (пред) очи некоме* денотира радње кретања „појавити се пред неким”. ФЈ позитивне конотације припадају концептуалном домену поштења, искрености, честитости, будући да субјекат сме да се суочи са другима (Тривић, 2015: 216). ФЈ негативне конотације припадају домену стида и срамоте „обично

због неиспуњеног обећања, погажене речи или ружног понашања” (*ibidem*). Фразеологизам је базиран на слици која осликава однос посматрача и објекта посматрања. ОКО се метонимијским преносом концептуализује као ЧОВЕК. Фразеологизам *δεν έχω μάτια να δω κάποιον* (досл. 'немам очи да видим некога') има значење избегавати некога од стида, срамоте. Ова два фразеологизма граде однос семантичке подударности услед одсуства подударача на осталим нивоима. Исти је случај и са варијантом *με τι μάτια να δω κάποιον* (досл. 'с каквим очима да видим некога').

Овом семантичком пољу придружујемо и фразеолошки пар *оборити поглед* и *χαμηλώνω τα μάτια* (досл. 'оборити/спустити очи') који успостављају однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Фразеологизми су инспирисани погледом особе коју обузима стид, и која склања поглед од особе са којом је у интеракцији. Настали су појмовном метафором СТИД ЈЕ ОДСУСТВО КОНТАКТА ОЧИМА. Грчки фразеологизам настаје нешто другачије, метафонијским путем. Поред појмовне метафоре приметна је и метонимијска веза ОЧИ СТОЈЕ ЗА ПОГЛЕД.

4.3.13. Око у семантичком пољу РАЗОЧАРАЊЕ

Табела 67. Око у семантичком пољу разочарање

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>пасти (падати) у нечијим очима</i>	<i>πέφτω στα μάτια κάποιου</i>	потпуна

Фразеологизам *пасти (падати) у нечијим очима* има значење „изгубити у некога ранији углед, вредност”. Наведено значење може се истим лексемским саставом пресликати на грчки језик фразеологизмом *πέφτω στα μάτια κάποιου*, са којим бележи подударност, како на лексичком, тако и на морфосинтаксичком и семантичком пољу. Општа конструкција у нечијим очима, указује на нечије мишљење о нечему, и припада домену валоризације, вредновања. У зависности од глагола кретања, са правцем на горе или правцем на доле, мишљење ће бити позитивно или негативно обојено. Фразеологизми су настали метафоричким путем, базирани на примарној и универзалној просторној метафори ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ. У ФЈ функција ока се метонимијским путем прсликава на апстрактни домен, односно менталну активност.

4.3.14. Око у семантичком пољу БОЛ, ПАТЊА, ТУГА

Табела 68. Око у семантичком пољу бол, патња, туга

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>очи су се напуниле/наводниле (некоме)</i>	<i>θολώνουν τα μάτια</i>	парцијална

Веома је интересно то што концептуално поље ТУГЕ, која се првенствено повезује са сузама, које су одговор на одређено емоционално стање јаког бола, али и неописиве радости, конституише само један фразеологизам у оба језика. Соматизам *срце* ће творити знатно више фразеолошких јединица које одсликавају дато емоционално стање.

Фразеологизам *очи су се напуниле/наводниле (некоме)* сликовито дочарава стање особе која само што није заплакала. Фразеологизам је настао метафоричким путем, инспирисан појмовном метафором ОКО ЈЕ ПОСУДА¹⁰³, која се може испунити сузама. СУЗЕ се концептуализују као ТУГА. Грчки еквивалент гласи *θολώνουν τα μάτια* (досл. 'муте се очи') и осликава мутне очи, углавном од суза изазваних снажним емоцијама. Фразеологизам је инспирисан метонимијским преношењем значења ОЧИ СТОЈЕ ЗА ВИД, а вид се мути када очи засузе. Овај фразеолошки пар гради однос парцијалне еквиваленције.

4.3.15. Закључне напомене

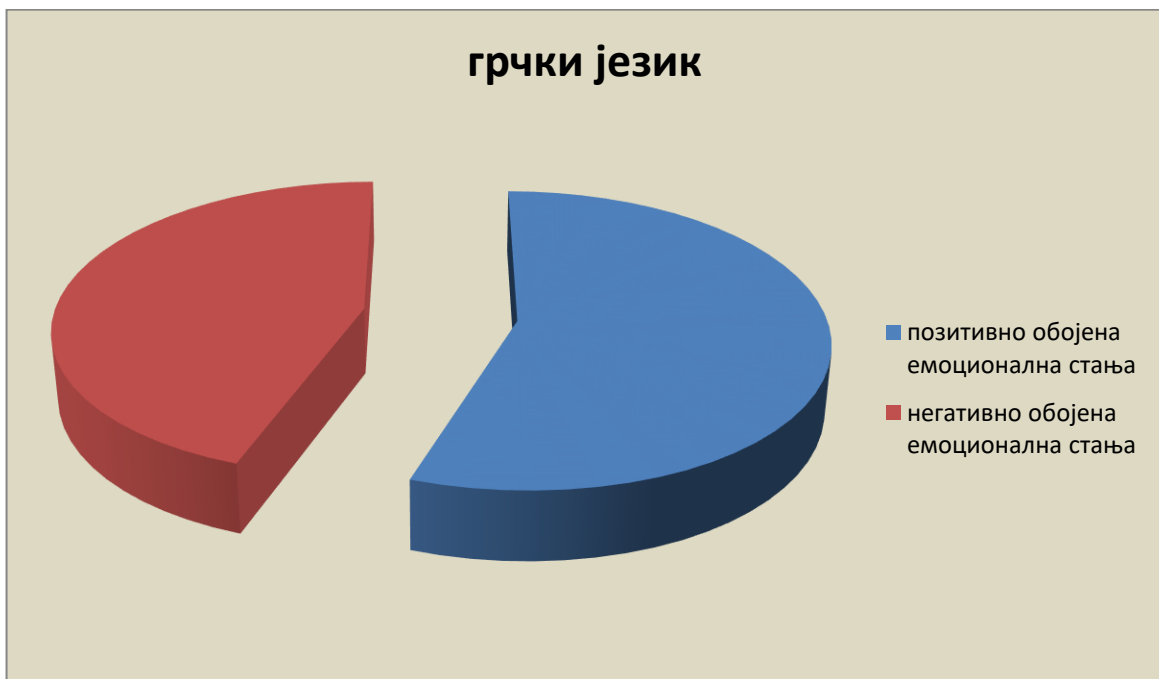
Контрастивна анализа соматских фразеолошких јединица са конституентом *око/μάτι* показала је изузетну фразеомоторну активност српског језика, који генерише 78 фразеолошких јединица са саставницом *око* из домена апстрактних појмова, емоција и емоционалних стања, позитивно и негативно конотираних, као и грчког језика, који генерише за 16,6% мање фразеолошких јединица у односу на српски језик, 65 ФЈ са компонентом *μάτι*. Оба језика одликује богат семантички дијапазон фразеолошког микросистема са соматизмом *око/μάτι*, који творе у истим размерама конструкције које денотирају позитивна емоционална стања 55%, и конструкције које денотирају негативна емоционална стања 45%. Размер изражен у процентима приказан је на следећим графиконима бр. 10 и 11.

---

¹⁰³ „Ова појмовна метафора проистекла је из генеричке метафоре ЕМОЦИОНАЛНИ ПРОСТОР ЈЕ ФИЗИЧКИ ПРОСТОР, односно ЕМОЦИОНАЛНИ ПРОСТОР ЈЕ САДРЖАТЕЉ, чију садржину чине осећања или предмети који носе емоционалну вредност за човека. Тако се сузе концептуализују кроз онтолошку метафору МАТЕРИЈА/САДРЖИНА/ТЕЧНОСТ КОЈА ИСПУЊАВА ЧОВЕКОВ ЕМОЦИОНАЛНИ ПРОСТОР, ОДНОСНО КАО МАТЕРИЈА/САДРЖИНА/ТЕЧНОСТ КОЈА ИСПУЊАВА ПОСУДУ” (Дробњак & Гудурић, 2018а: 151).

Графикон 10. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у српском језику

Графикон 11. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у грчком језику

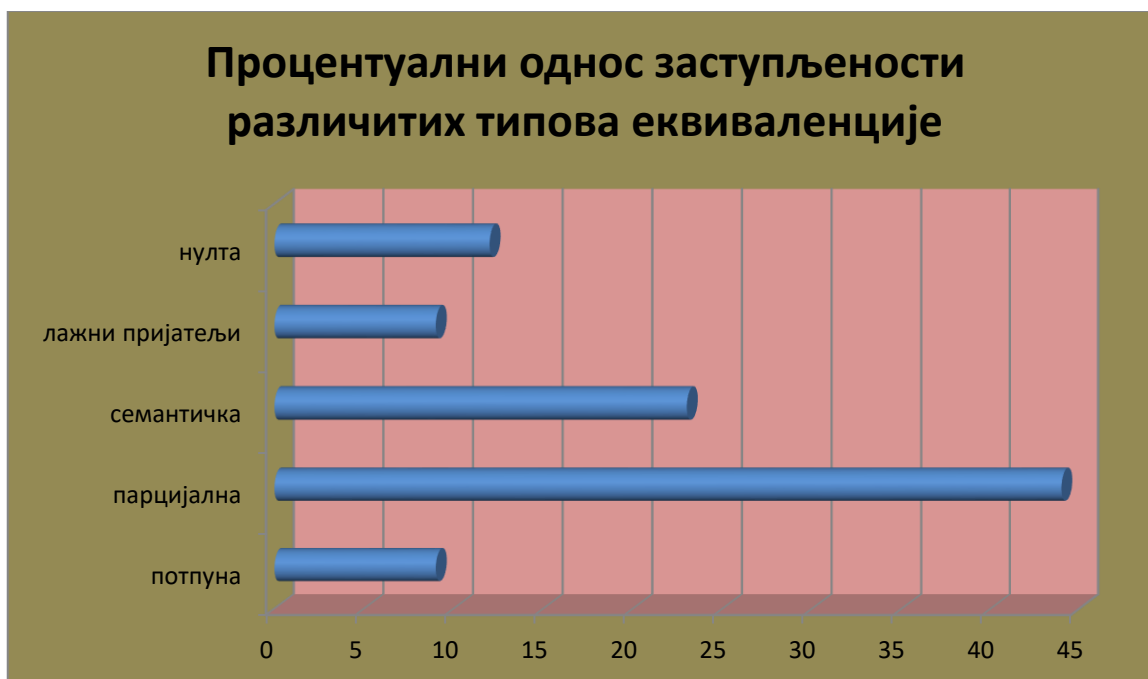
Контрастирањем два фразеолошка микросистема, запажамо нешто богатији фразеолошки систем српског језика, по питању ФЈ које твори лексема *око* апстрактног конотативног значења емоција за 7%. Апсолутну подударност по питању продуктивности ФЈ констатујемо у оквиру семантичких поља која номинирају: а) срећу, задовољство, усхићење; б) недоумицу, чуђење,

збуњеност, избезумљеност; в) раздраженост, бес, срџбу; г) узрујаност, узнемиреност, забринутост; д) разочарење и ђ) бол, патњу и тугу.

Већи фраземотворни потенцијал грчког језика остварује се у пољима: а) наклоност, симпатије, љубав за 11% и б) суздржаност, неугодност, стид за 66%. С друге стране, већа продуктивност српског фразеолошког система забележена је фразеолошким јединицама које испољавају: а) хладнокрвност, присебност, безбрижност за 80%, б) интересовање, пажњу, жељу за скоро 15%, в) индиферентност, равнодушност, безосећајност за 43%, г) опомена, упозорење, претња за 25%, д) мржњу, злобу, одбојност за 43%, ђ) страх, пренераженост, опасност за 50%.

Након добијених резултата анализе соматизма, *очи* концептуализујемо као два драгуља у оквиру холонима *глава*, који представљају седиште пожељних емоција и емоционалних стања. Ову тврдњу похрањујемо развијеном симболиком коју је развила лексема *око/μάτι* у оквиру свих култура. Реч је о најважнијем чулном органу, који је у симболици директно повезан са светлошћу и прозирљивошћу, а према старијим гледиштима, представља орган који истовремено прима надражаје из спољашње средине, али и одашиље „снажне зраке” као симбол спиритуалне изражајне способности (Viderman, 2004: 262). Како смо већ навели, готово је немогуће издвојити шта би било од веће важности за човека, да ли је то мисаона, једна од најважнијих телесних функција која омогућава човеку обављање интелектуалних активности, или би то била визуелна перцепција, способност да разумемо значење визуелних стимуланса, која се заснива на когнитивној функцији, и у тесној је спрези са њом.

На основу спроведене анализе и контрастивног разматрања фразеологизама у оба језика, констатовали смо свих пет типова еквиваленције. Највећи број фразеолошких јединица успоставља однос парцијалне еквиваленције, потом нулте, и напоследку, подједнаки број лажних пријатеља и потпуне еквиваленције. Размер заступљених типова еквиваленције изражен у процентима приказан је на графикону бр. 12.

Графикон 12. Процентуални однос заступљености различитих типова еквиваленције

Резултати показују да се у ова два језичка система семантичке равни анализираних идиоматских израза преклапају у 72%, док ФЈ са лексемом *око/μάτι* идентичне или сличне структуре, свакако исте семантичке вредности, представљају 55% од укупног броја анализираних фразеологизама (154), које смо груписали на основу менталних слика својствених концептуалном домену емоција. Ови подаци нам указују на чињеницу да је начин мотивације на основу менталних слика и појмовних процеса делимично компатибилан, и да оба народа реконструишу језичку слику света преко универзалних појмовних метафора које произилазе из физичког, телесног искуства, али и на својствен начин сходно властитим културним садржајима, а неретко митским, религиозним и фолклорним садржајима. Спроведена анализа указала је на важност ока, једног од најзначајнијих људских органа, као и истакла вишеструки значај исте плодотворне лексеме, како унутар језичког система поготово српског, коју одликује изузетни деривациони потенцијал, тако и унутар фразеолошких система које лексеме *око* и *μάτι* несребично обогаћују.

У приказаним табелама бр. 69 и бр. 70 могу се видети систематичне класификације семантичких поља која концептуализују анализиране ФЈ оба језика као и њихова заступљеност у истим.

Табела 69. Семантичка поља са пожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Наклоност, љубав, симпатије	8	9
Срећа, задовољство, усхићење	3	3
Хваднокрвност, присебност, безбрижност	5	1
Интересовање, пажња, жеља	27	23

Табела 70. Семантичка поља са непожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Индиферентност, равнодушност, безосећајност	7	4
Недоумица, чуђење, збуњеност, избезумљеност	3	3
Раздраженост, бес, срџба	8	8
Опомена, упозорење,	4	3

претња		
Узнемиреност, узрујаност, забринутост	1	1
Мржња, злоба, одбојност	7	4
Страх, пренераженост, опасност	2	1
Суздржаност, неугодност, стид	1	3
Разочарање	1	1
Бол, патња, туга	1	1

4.4. СЕΜΑΝΤИЧКА И ΚΟΝЦΕΠΤУΑΛΝΑ ΑΝΑΛΙΖΑ ΣΟΜΑΤΙΖΑΜΑ ΣΡЦΕ

- Символика срца

„Од XIII до XV века, идеологија срца и цвета узима маха, но понекад се граничи са лудилом. Крајем XII века Ален де Лил глорификује срце као телесно сунце. У XIII веку у француској књижевности појављује се симбол поједеног срца. У XV алегирија *Заљубљено срце* срца надахњује и краља Ренеа, када се јавља и тема страдања срца, повлашћено место бола. Крајем XVI и током XVII века тежи се обожавању светог срца Исусовог. Лудовик, пре своје смрти, у упутствима сину и ћерки Исабели не наводи пар тело-душа, већ метафору која одражава структуру и функцију хришћана тело-срце. Срце је апсорбовало све духовно што је својствено човеку” (Zak ле Γκοφ & Τρούονυκ, 2009: 197–199).

4.4.1. Срце у семантичком пољу НАΚΛΟΝΟСТ, ΛΥΒΑΒ, ΣΙΜΠΑΤΙЈΕ

Табела 71. Срце у семантичком пољу наклоност, љубав, симпатије

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>носити (имати) у срцу некога, нешто</i>	<i>έχω (κάποιο) στην καρδιά</i>	потпуна парцијална
<i>поклонити (своје) срце некоме</i>	<i>χαρίζω την καρδιά μου σε κάποιον</i>	потпуна
<i>отворити (своје) срце/душу некоме</i>	<i>ανοίγω την καρδιά μου σε κάποιον</i> <i>ανοίγω την ψυχή μου σε</i>	потпуна

	<i>κάποιον</i>	парцијална
<i>предавати/предати (своје) срце некоме</i>	<i>δίνω (προσφέρω) την καρδιά μου σε κάποιον</i>	потпуна
<i>украсти срце некоме</i>	<i>κλέβω (παίρνω) την καρδιά (κάποιου)</i>	потпуна парцијална
<i>освојити нечије срце</i>	<i>κερδίζω (κατακτώ) την καρδιά (κάποιου)</i>	потпуна
<i>изгорети некоме срце за неким</i>	<i>καίω την καρδιά (κάποιου)</i>	лажни пријатељи
<i>приањати/прионуту за срце некоме</i>	<i>μπαίνω στην καρδιά κάποιου</i>	парцијална
<i>прирасти к срцу (за срце) некоме</i>		парцијална
<i>свити се око срца некоме</i>		парцијална
<i>бити на (у) срцу некоме</i>	<i>είναι στην καρδιά μου</i>	потпуна
<i>левом руком од срца</i> <i>леву руку од срца</i>	<i>το χέρι της καρδιάς</i>	парцијална парцијална

Фразеологизам *носити (имати) у срцу некога, нешто* има значење „волети некога или нешто, осећати непрестану љубав према некоме или нечему”. Грчки фразеологизам *έχω (κάποιον) στην καρδιά* (досл. 'имати некога у срцу') такође вербализује позитивна емотивна стања љубави и симпатија према одређеној особи. Будући да се у српском језику јавља идиоматска варијанта са глаголом *имати*, констатујемо однос потпуне еквиваленције у том случају. У противном, граде однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Процес настанка ФЈ инспирисан је значајем и важношћу овог органа за човека, метафоричним путем. СРЦЕ ЈЕ ДРАГОЦЕН ПРЕДМЕТ/ПОСУДА, а остале драгоцености попут вољене особе чувамо у срцу. ЉУБАВ ЈЕ ДРАГОЦЕНОСТ У ПОСУДИ (Ристић, 2013: 184).

Неизмерну љубав према некоме, „волети некога јако” можемо исказати фигуративним поклањањем свог срца вољеној особи, илустративном конструкцијом *поклонити (своје) срце некоме*. Фразеологизам *χαρίζω την καρδιά μου σε κάποιον* (досл. 'подарити своје срце некоме') означава „потпуну преданост особи према којој се осећа љубав”. Овај фразеолошки пар гради однос потпуне еквиваленције. Фразеологизми су настали метафоричким путем активирани појмовном метафором СРЦЕ ЈЕ ДРАГОЦЕН ПРЕДМЕТ који поклањамо вољеној особи.

Отворити (своје) срце/душу некоме има значење „поверити се некоме, пригрлити, заволети некога, примити некога с љубављу”. Дативска рекција вербала означава особу којој се поверавамо

због остварене блискости узроковане симпатијама, љубављу... Његов еквивалент у грчком језику гласи *ανοίγω την καρδιά μου/την ψυχή μου σε κάποιον* (досл. 'отварати/отворити своје срце/душу некоме') и означава „наклоност према одређеној особи која се исказује кроз поверавање личних тајни”. Контрастивном анализом утврђена је потпуна еквивалентност фразеолошких јединица. Фразеолошке јединице у оба језика поседују идиоматску варијанту у којој се употребљава именица *ψυχή/душа*, којом се именује исти садржај. Дакле, на овим примерима можемо уочити трагове древних схватања и веровања, по којима је срце извориште људске душе, тј, њено огледало, те се оваква размишљања безмало приближавају библијском схватању срца као духовног центра, али и скровишта тајни (Мутавцић et al, 2014: 60). Фразеологизми су настали метафоричким путем мотивисани стилском фигуром хиперболом. Семантичко транспоновање основне синтагме врши се метафорама СРЦЕ ЈЕ ЗАТВОРЕН ПРЕДМЕТ/САДРЖАТЕЉ, а ЕМОЦИЈЕ/ТАЈНЕ СУ САДРЖАЈ УНУТАР ПРЕДМЕТА. ЉУБАВ се концептуализује као ДЕЉЕЊЕ, односно ДАВАЊЕ.

Истим процесом концептуализације ЉУБАВИ као ПОКЛАЊАЊА, при чему је СРЦЕ као ДАР доказ те љубави, фразеологизам *предавати/предати (своје) срце некоме* испољава значење „заволети некога”. Исту семантичку вредност остварује и његов грчки еквивалент *δίνω (προσφέρω) την καρδιά μου σε κάποιον* (досл. 'дати/давати (предати) своје срце некоме') „пружити љубав некоме, скроз му се предати”. Овај фразеолошки пар твори однос потпуне еквиваленције.

У склопу концептуалног домена љубави антонимијско значење „задобити нечију наклоност, љубав и симпатије” именује се фразеологизмом *украсти срце некоме* у полазном језику, као и *κλέβω (παίρνω) την καρδιά (κάποιου)* (досл. 'красти/украсти (узети) срце некога') у циљном језику. ФЈ успостављају однос потпуне еквиваленције. Антипод појмовне метафоре ЉУБАВ ЈЕ ДАВАЊЕ, гласи ЉУБАВ ЈЕ КРАЂА/УЗИМАЊЕ и активира процес метафоризације који твори наведене ФЈ.

Такође, фразеологизам *освојити нечије срце* именује горе наведено значење „освајања, задобијања нечије љубави”. Има свог еквивалента у циљном језику *κερδίζω την καρδιά (κάποιου)* (досл. 'освојити срце нечије'), али и варијанту *κατακτώ την καρδιά (κάποιου)* исте семантичке вредности, са којима остварује апсолутну подударност на семантичком, лексичком и морфосинтаксичком нивоу. Оба глагола можемо превести глаголом *освајати*, с тим што глагол *κερδίζω* реализује основно значење 'зарадити', а глагол *κατακτώ* 'заузети'. Фразеологизми су настали метафоричким путем, али у њиховим основама леже различите појмовне метафоре. У фразеологизму *κερδίζω την καρδιά (κάποιου)* соматизам СРЦЕ се концептуализује као ЗАЛОГ у ИГРИ НА СРЕЋУ или у току КОЦКАЊА, а ЉУБАВ се концептуализује као КОЦКА/ИГРА НА СРЕЋУ (Lakoff & Johnson, 2003: 40). У фразеологизму *κατακτώ την καρδιά (κάποιου)* ЉУБАВ се концептуализује као РАТ (Lakoff & Johnson, 2003: 39), односно ОСВАЈАЊЕ, а СРЦЕ као ТЕРИТОРИЈА. Позивајући се на Садикаја (Sadikaj, 2010: 64–65, према: Ристић, 2013: 188) СРЦЕ концептуализује као ТВРЂАВУ за освајање.

Веома изузетне илустративне и експресивне вредности конструкција *изгорети некоме срце* за неким илуструје велику љубав, чежњу према некоме и означава да је „некоме веома стало до одређене особе”. Грчки фразеологизам *καίω την καρδιά (κάποιου)* (досл. 'изгорети/запалити нечије срце') такође припада циљном домену љубави, с тим што актуализује нешто другачију семантичку вредност „завести некога, учинити да се заљуби у тебе”. На основу одсуства семантичке подударности закључујемо да су у питању лажни пријатељи који творе однос привидне

еквиваленције. Концепт срце поседује архетип¹⁰⁴ срце – центар љубави (Радић-Дугоњић, 1998: 246). Фразеологизми су реализовани метафоричким путем посредством сценарија ВАТРА. Конструисана структурна појмовна метафора гласи ЉУБАВ ЈЕ ВАТРА/ВРЕЛИНА (Kövecses, 2010: 108).

Фразеолошки низ *приањати/прионуту за срце некое, прирасти к срцу (за срце) некое, свити се око срца некое, бити на (у) срцу некое*, означава „изазвати симпатије код некога, бити близак, мио, драг, наклоњен некое”. Читав фразеолошки низ је настао семантичком транспозицијом базне синтагме метафоричким путем инспирисаним оријентационом метафором ЉУБАВ ЈЕ БЛИЗИНА. ФЈ *приањати/прионуту за срце некое, прирасти к срцу (за срце) некое, свити се око срца некое*, транспонују се на грчки језик фразеолошким изразом *μπαίνω στην καρδιά κάποιου* (досл. 'улазити/ући у нечије срце') са којим се налазе у односу парцијалне еквиваленције. Други фразеолошки пар *бити на (у) срцу некое* и *είναι στην καρδιά μου* (досл. 'бити у/на срцу некое') потпуно је семантички симетричан са претходним низом и успоставља однос потпуне еквиваленције.

Фразеологизам *το χέρι της καρδιάς* (досл. 'рука срца') карактеристичан је за чин руковања левом руком. Лексикализује изузетну топлину, блискост, наклоност према особи са којом се рукујемо. Наши фразеолошки извори не документују овај веома распрострањен фразеолошки израз (*левом*) *руком од срца/леву руку од срца* карактеристичан за неофицијелне варијетете и бележи исту семантичку вредност као и грчки парњак. Фразеолошки пар се слаже уз ограничен број глагола који именују гест руковања. Ове ФЈ су настале метафоричким путем инспирисане гестом руковања, али и претходном оријентационом метафором ЉУБАВ ЈЕ БЛИЗИНА, лева рука је ближа срцу. Налазе се у односу парцијалне еквиваленције са морфосинтаксичким разликама.

4.4.2. Срце у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ

Табела 72. Срце у семантичком пољу срећа, задовољство, усхићење

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>говорити из душе</i>	<i>κάποιος/κάτι μου μιλάει στην καρδιά</i>	семантичка
<i>доби(ја)ти крила</i>	<i>η καρδιά μου έβγαλε φτερά</i>	парцијална
<i>дошло је (стало је) срце на место (меру) некое</i> <i>срце је на месту некое</i>	<i>ήρθε η καρδιά μου στη θέση της</i>	потпуна парцијална
<i>драга срца</i>	<i>ευκάρδια</i>	нулта
<i>од (свег) срца</i>	<i>από καρδιάς</i>	потпуна

¹⁰⁴ Архетип и гештат су когнитивне јединице које одражавају прагматичке садржаје и чије се идентификовање врши на основу минималних окружења која на семантичком плану одговарају фразеолошки везаним значењима (Радић-Дугоњић, 1998: 245), за разлику од (прототипичног) сценарија помоћу којег се прагматички садржај, у нашем случају емоција, везује за типичну ситуацију или тип ситуација у којима се она појављује (Драгићевић, 2006: 310).

		парцијална
<i>из (свег) срца</i>	<i>μέσα από την καρδιά μου</i>	парцијална
<i>скочило је срце некоме</i> <i>срце ми игра (ми се разиграло, расте)</i>	<i>η καρδιά μου χοροπηδάει</i>	лажни пријатељи лажни пријатељи
<i>лака срца</i>	<i>με ελαφριά καρδιά/ ελαφρά τη καρδιά</i>	лажни пријатељи
<i>лако је при срцу некоме</i> <i>мило је око срца некоме</i>	-	нулта нулта
<i>пуно је срце некоме</i>	<i>με την καρδιά γεμάτη</i>	парцијална
<i>из пуна срца</i>	-	нулта
<i>свим срцем</i>	<i>με όλη την καρδιά</i>	потпуна
<i>бити добра срца</i>	<i>κάνω κάτι από την καλή μου καρδιά</i>	лажни пријатељи
<i>срце се шири (топи) од милине</i>	<i>ανοίγει η καρδιά μου</i>	парцијална
<i>отворена срца</i>	<i>ανοιχτόκαρδος</i> <i>έχει ανοιχτή καρδιά</i>	нулта
<i>душом и срцем</i>	<i>με ψυχή και με καρδιά</i>	потпуна
<i>дирати/дирнути (такнути) кога у срце/душу</i> <i>дирати/дирнути нечије срце</i>	<i>αγγίζω την καρδιά κάποιου</i>	парцијална потпуна

Концепт позитивно обојених емоционалних стања ЗАДОВОЉСТВА, конципира фразеологизам *κάποιος/κάτι μου μιλάει στην καρδιά* (досл. 'неко нешто прича срцу') који именује „осећај угодности” изазван нечијом активношћу. Настао је метафоричким путем и инспирисан је пријатним осећајем у грудима услед лепих вести, дешавања итд. Истим путем настала је и глаголско-именичка конструкција у полазном језику *говорити из душе* „говорити како је другоме угодно, како другоме одговара”, у којој је соматизам *срце/карδιά* заменила друга лексема *душа*. ФЈ

успостављају однос семантичке еквиваленције, стога што је значење еквивалентно, а структура и лексички састав су другачији.

Такође, позитивно обојену емоцију усхићења, изазвану нечијим подстрекивањем, охрабривањем, вербализује фразеологизам *η καρδιά μου έβγαλε φτερά* (досл. 'нечије срце је добило крила'). Ова експресивна соматска јединица јесте полисемичне природе и означава охрабрену особу која је спремна на нов корак, али истовремено и срећну и задовољну особу која ишчекује позитивне вести и чије је срце испуњено љубављу. Фразеологизам има свог парњака у полазном језику *доби(ја)ти крила* који представља нешто редукованији облик, али истог семантичког својства „добијати подстрек, подстицај, полет”. Успостављају тип парцијалне еквиваленције. Фразеологизми су настали метафоричким путем, инспирисани онтолошком појмовном метафором СРЦЕ ЈЕ ЖИВО БИЋЕ/ПТИЦА, а УСХИЋЕЊЕ је концептуализовано као ЛЕТ.

Фразеологизам *дошло је (стало је) срце на место (меру) неке* означава „осећати се угодно, задовољно” због испуњене жеље или очекивања. Апсолутну семантичку симетричност остварује са фразеолошким изразом *ήρθε η καρδιά μου στη θέση της* (досл. 'дошло је срце нечије на своје место'). Српски језик познаје и варијанту *срце је на месту неке*. Оба варијантна облика остварују парцијалну еквиваленцију са лексичким и морфосинтаксичким разликама са грчким фразеологизмом. Појмовна метафора ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ СРЦЕ НА МЕСТУ инспирише и конструише анализирани ФЈ, насупрот концептуалном домену узнемирености, где се узнемиреност конципира као СКАКАЊЕ или као ДРАХТАЊЕ у домену страха. Код Мушовића (2002: 19) наилазимо на другачије тумачење мотивације наведених ФЈ које води порекло из трговачког живота. Наиме, трговац осети задовољство приликом прецизног вагања робе. Ова мотивациона слика би могла важити за варијанту *дошло је (стало је) срце на меру неке* у коме се потенцира вагање.

Фразеологизам *драга срца* означава „радо, са задовољством” чинити нешто, те је веома широк и тематски веома разноврстан дијапазон глагола са којима се слаже. Фразеологизам је настао метафоричким путем инспирисан симболиком овог органа жеље, као центра човекових осећања. Грчки фразеолошки систем није актуализовао ниједну идиоматску формулу којом се денотира наведено значење, али њихов језички систем исто значење 'задовољства изазвано снажним, искреним, спонтаним емоцијама пријатељства и љубави' изражава прилогом *εγκάρδια* (досл. 'срдачно').

Фразеологизам *од (свег) срца* има значење „врло радо, с одушевљењем”. Адвербијални фразеологизам је карактеристичан за волунтативне реченице, дакле, колоцира уз мали број глагола којима се изражава жеља. Исто семантичко обележје у грчком језику бележи фразеологизам *από καρδιάς* (досл. 'од срца') са којим успоставља, било потпуну еквиваленцију, било парцијалну са лексичким разликама, у зависности од употребљеног облика. Ове ФЈ инспирисане су симболиком СРЦА.

Истом концептуалном пољу позитивно конотираном припада и израз *из (свег) срца*, као и његов парњак у грчком језику *μέσα από την καρδιά μου* (досл. 'из нечијег срца') значења „врло срдачно, врло радо, с највећим задовољством”. Овај фразеолошки пар налази се у односу парцијалне еквиваленције због асиметрије по питању структуре. Фразеолошки пар квалификује начин на који се радња остварује. О начину настанка и мотивацији фразеологизма погледати претходни пример.

Η καρδιά μου χοροπηδάει означава „психичку узнемиреност”, док фразеологизам *срце ми игра (ми се разиграло, расте)*, као и његов варијантни облик *скочило је срце неке*, означавају

„обузет сам великом радошћу, узбуђењем”. Фразеолошке јединице припадају различитим семантичким пољима због одсуства семантичке еквиваленције. Ова врста односа, када су формалне и структуралне карактеристике фразеолошких јединица готово идентичне, а одсуствује концептуална кореспонденција, те се именују различити садржаји, именује лажне пријатеље. Реч је о привидној еквиваленцији. Концепт радости помоћу соматизма *срце* у српском језику можемо изразити и кроз гешталт дете, будући да се дете игра, кличе, расте (Радић-Дугоњић, 1998). Фразеолошки процес је инициран појмовним метафорама СРЦЕ ЈЕ ДЕТЕ, а РАДОСТ ЈЕ ИГРА/ПЕСМА/РАСТ.

Још један пример лажних пријатеља запажамо код фразеолошког пара *με ελαφριά καρδιά/ελαφρά τη καρδιά, лака срца*. „Површно нешто чинити, без свести о важности или тежини речи, активности” описује фразеологизам *με ελαφριά καρδιά* (досл. 'с лаким срцем') који се користи уз широк дијапазон глагола. Настао је метафоричким путем, баш као и српски израз *лака срца* значења „радо” који такође конгруира са великим бројем глагола. Код ових фразеолошких јединица утврђена је привидна еквиваленција узрокована неподударношћу при концептуализацији, односно одсуством значењске еквиваленције.

Фразеолошки низ *лако је при срцу некоме, мило је око срца некоме* и *пуно је срце некоме*, испољава иста семантичка својства „бити весео, добро расположен, задовољан”, „угодно се осећати, обрадовати се”. Фразеологизми безличне реченичне структуре инспирисани су осећајем пријатности који се осећа у грудима када је човек задовољан и испуњен (Мушовић, 2002: 20–21). Настали су метафоричким путем инспирисани архетипом затворени простор, где локализованост денотира сему квалитативности (Радић-Дугоњић, 1998: 246). Значење фразеологизма *пуно је срце некоме* активирано је појмовном метафором СРЦЕ ЈЕ ПОСУДА, док су емоције задовољства конципиране као САДРЖАЈ ПОСУДЕ. Има свог парцијалног еквивалента у грчком језику *με την καρδιά γεμάτη* (досл. 'пуним срцем') са морфосинтаксичким разликама.

Семантика фразеологизма *из пуна срца* „искрено, с љубављу, са задовољством” интерпретира се на основу исте метафоричке базе. Углавном се слаже са глаголима којима се изражава жеља, али и каква активност субјекта. Један од многобројних архетипова соматизма срце јесте, као што смо у претходном примеру навели, архетип затворени простор. Реч је о фразеологизму, који је активиран концептуалном метафором ПУНО СРЦЕ је ОБИЉЕ ЕМОЦИЈА, у овом случају позитивно обојених.

Фразеологизам *με όλη την καρδιά* има значење „сасвим искрено и с љубављу”, и користи се уз велики број глагола. Настао је метафоричким путем и гради однос потпуне еквиваленције са српским парњаком *свим срцем* значења „врло радо, с одушевљењем, са задовољством”.

Сродну семантичку нијансу „радо, с добрим намерама” лексикализује грчка глаголско-именичка синтагма *κάνω κάτι από την καλή μου καρδιά* (досл. 'чинити нешто од доброг срца'). Именичка синтагма *добро срце* у српском језику твори соматску фразеолошку јединицу *бити добра срца* која функционише као квалификатив, именује добру, доброћудну особу. Због разлика приликом концептуализације ФЈ констатујемо лажне пријатеље. Српски фразеологизам је настао метонимијским путем СРЦЕ се узима за ОСОБУ, док грчки фразеологизам настаје метафоричким путем ДОБРО СРЦЕ концептуализује ЗАДОВОЉСТВО, СРЕЋУ, емоције позитивне конотације.

Фразеологизам *ανοίγει η καρδιά μου* (досл. 'отвара се нечије срце') лексикализује задовољну особу „доброг расположења”. Семантичко транспоновање врши се на основу гешталта цвет који репродукује концептуалне метафоре, СРЦЕ ЈЕ ЦВЕТ, а ДОБРО РАСПОЛОЖЕЊЕ ЈЕ ЦВЕТАЊЕ. У српском језику исто значење почива на идентичној метафоричкој слици и гласи *срце се шири*

(*τοπι*) од *милине*. У овом примеру уочавамо семантичку подударност, али одсуство подударности на структурном плану. На основу анализе бележимо парцијалну подударност.

Фразеологизам *отворена срца* који реферише значење „искрено, са задовољством” и слаже се уз тематски широк круг глагола. Идентична семантичка вредност транспонује се на грчки језик прилогом *ανοιχτόκαρδα*. Нешто другачији концепт великодушне особе која нешто прихвата са задовољством, дочарава глаголско-именички фразеологизам (*κάποιος*) *έχει ανοιχτή καρδιά* (досл. 'неко има отворено срце'). Међутим, због одсуства семантичке симетрије не можемо повући паралелу са српским фразеологизмом.

Фразеолошка јединица исказана напоредном именичком синтагмом *душом и срцем* означава „свесрдно, без икакве резерве”, радо нешто учинити, као и његов потпуни еквивалент у грчком језику *με ψυχή και με καρδιά* (досл. 'са душом и срцем'). Овај пар настао је метафоричким путем.

Фразеологизам *дирати/дирнути (такнути) кога у срце* може се комбиновати и са лексемом *душа*, баш као и његов дублет *дирати/дирнути нечије срце* и означавају „узбуђивати/узбудити кога емоционално” било у позитивном, било у негативном смислу. Исто значење узнемирености пребацује се на циљни језик лексичким спојем *αγγίζω την καρδιά κάποιου* (досл. 'такнути нечије срце') који са ФЈ *дирати/дирнути нечије срце* ступа у однос потпуне еквиваленције. Међутим, са варијантним обликом у српском језику гради однос парцијалне еквиваленције. Сви анализирани фразеологизми настали су метафоричким путем, мотивисани ЕМОЦИЈАМА које су смештене у ПОСУДИ/СРЦУ, које човек осети када је усхићен, срећан.

4.4.3. Срце у семантичком пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ

Табела 73. *Срце у семантичком пољу хладнокрвност, присебност, безбрижност*

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>стегнути срце</i>	<i>σφίγγω την καρδιά μου</i>	парцијална
<i>бити камена срца</i>	<i>κάνω πέτρα την καρδιά μου</i>	парцијална
<i>лака срца</i>	<i>με ελαφριά καρδιά/ ελαφρά τη καρδιά</i>	потпуна

Фразеологизам *стегнути срце* има значење „савладати се, охрабрити се”. Именује концептуални домен ПРИСЕБНОСТИ у стању велике туге, забринутости, узнемирености. Глаголски елемент фразеологизма, уколико стоји уз модалне глаголе попут *треба, мора се, ваља се* и сл., употребљава се у инфинитиву, но уколико се употребљава у императиву, тада ФЈ реферише семантичко поље САВЕТА, БОДРЕЊА (Мушовић, 2002: 53). Овај фразеологизам има свог парњака у циљном језику и гласи *σφίγγω την καρδιά μου* (досл. 'стегнути своје срце'). Именује особу која покушава да остави утисак сталожене, хладнокрвне, присебне особе. Једину разлику коју запажамо код овог пара јесте присуство посесива у грчком фразеологизму којим се маркира особа која је сталожена. На основу анализе бележимо парцијалну еквивалентност, док су слика и

семантичка вредност идентичне. Фразеологизми су настали метафоричним путем, СРЦЕ се поима као ПРЕДМЕТ, а ХЛАДНОКРВНОСТ као ОДСУСТВО ЕМОЦИЈА.

Исти концепт хладнокрвности у грчком језику може се именовати и ФЈ *κάνω πέτρα την καρδιά μου* (досл. 'учинити срце каменом'), што одговара српском фразеологизму *бити камена срца* и означава „безосећајну, неосетљиву особу”. Настали су процесом метафоризације помоћу појмовних метафора СРЦЕ ЈЕ ПРЕДМЕТ, а ХЛАДНОКРВНОСТ се концептуализује као КАМЕН. Овај фразеолошки пар бележи парцијалну подударност.

Именичка синтагма адвербијалне функције *лака срца* „без размишљања о последицама, без тешкоћа” именује обављање неке радње безбрижно и лако. Грчки еквивалент *με ελαφριά καρδιά/ελαφρά τη καρδιά* (досл. 'лаким срцем') има значење „не придавајући важност и тежину речима и делима”, чинити нешто хладнокрвно и непромишљено. Контрастирањем фразеологизама установили смо да овај пар именује тип потпуне еквиваленције. Настали су метафоричким путем, помоћу појмовних метафора СРЦЕ ЈЕ ПОСУДА која садржи емоције, ХЛАДНОКРВНОСТ ЈЕ ОДСУСТВО ЕМОЦИЈА, стога је посуда лака.

4.4.4. Срце у семантичком пољу ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊА, ЖЕЉА

Табела 74. Срце у семантичком пољу интересовање, пажња, жеља

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>пустити (дати) срцу на вољу</i> <i>давати/дати (пуштати/пустити) срцу маха</i>	<i>αφήνω την καρδιά μου να μιλήσει</i> <i>ό,τι τραβάει (θέλει) η καρδιά σου</i>	парцијална семантичка
<i>изгорети некоме срце за неким, нечим</i>	<i>καίω την καρδιά (κάποιου)</i>	лажни пријатељи
<i>вуче/повукло је срце некога</i>	<i>το τραβάει η καρδιά του</i>	парцијална
<i>зинуло је срце некоме (за неким, за нечим)</i>	-	нулта
<i>пуца (куца, туче) срце некоме за неким, за нечим</i>	<i>χτυπάει η καρδιά μου για κάποιον</i>	парцијална
<i>срце вене (копни, топи се) за неким</i>	<i>μαραίνεται η καρδιά του</i>	парцијална
<i>не може одолети срцу</i>	<i>η καρδιά δεν μπορεί να αντισταθεί σε κάτι/κάποιον</i>	нулта

У српском језику познат је и архетип срце као извор грешних мисли, лексеме срце. О томе сведоче и фразеологизми *пустити (дати) срцу на вољу, давати/дати (пуштати/пустити) срцу маха*, који означавају „препуштање осећањима”, радити све што пожелиш. Исто значење на циљном језику преноси се фразеологизмима *ό,τι τραβάει (θέλει) η καρδιά σου* (досл. 'све што вуче/жели твоје срце'), *αφήνω την καρδιά μου να μιλήσει* (досл. 'пуштам моје срце да прича'). Фразеолошки пар *пустити (дати) срцу на вољу* и *αφήνω την καρδιά μου να μιλήσει* (досл. 'пуштам моје срце да прича') успоставља тип парцијалне еквиваленције са лексичким и морфосинтаксичким разликама. У другом случају запажамо семантичку подударност, но одсуство подударности по питању саме структуре и форме. Фразеологизми су настали метафоричким путем, где се СРЦЕ концептуализује као ОРГАН ЖЕЉЕ.

Фразеолошки пар *изгорети некоме срце за неким, нечим* и *καίω την καρδιά (κάποιου)* претходно смо анализирали у семантичком пољу НАКЛОНОСТ, ЛЈУБАВ. Због његове полисемичне вредности сврставамо га и у циљни домен ЖЕЉЕ, ЧЕЖЊЕ (погледати поглавље 4.4.1).

Вуче/повукло је срце некога означава „јачо желети нешто”, бити опседнут нечим. Овом фразеолошком изразу одговара ФЈ *το τραβάει η καρδιά του* (досл. 'нешто вуче његово срце'). Изрази означавају исти домен, жарку жељу, али приметне су разлике на морфосинтаксичком нивоу, стога констатујемо парцијалну еквиваленцију. Ристић, позивајући се на Садикаја, реконструише метафорични процес настанка ових ФЈ укрштајући структурну појмовну метафору ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ЖЕЉА ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА и оријентациону појмовну метафору ЛЈУБАВ ЈЕ ФИЗИЧКА БЛИЗИНА (Садикај, 2010: 113–114, према: Ристић, 2013: 195).

„Желети нешто преко сваке мере, претерано желети нешто” српски језички систем вербализује конструкцијом изузетне експресивне вредности *зинуло је срце некоме*, базиране на хиперболи. Фразеологизам је настао у процесу метафоризације посредством онтолошке појмовне метафоре СРЦЕ ЈЕ ЖИВО БИЋЕ. ЖЕЉА се концептуализује као ГЛАД. У грчком језику не проналазимо адекватну фразеолошку јединицу.

Фразеологизму структуре безличне реченице, *пуца (куца, туче) срце некоме за неким, за нечим* који имплицира чежњу, жељу за неким, нечим у грчком језику одговара на семантичком плану фразеологизам *χτυπάει η καρδιά μου για κάποιον* (досл. 'куца, лупа, туче моје срце за неким'). Обе ФЈ исказане су предлошко-падежном конструкцијом *за ким, за чим* која указује на објекат интересовања. Овај фразеолошки пар успоставља однос парцијалне еквиваленције. У основи ових ФЈ лежи онтолошка појмовна метафора СРЦЕ ЈЕ ПОСУДА, као и структурна појмовна метафора ЖЕЉА ЈЕ ПУЦАЊЕ. Соматизам СРЦЕ се концептуализује као ПОСУДА која је испуњена САДРЖАЈЕМ, односно ЖЕЉАМА, а од превелике количине тог садржаја ПОСУДА ПУЦА.

Домен чежње и то љубавне чежње, може се лексикализовати фразеолошким изразом реченичне структуре *срце вене (копни, топи се) за неким*. Српски соматизам *срце* кроз овај концепт реализује домен БИЉКА. Исти је случај и са циљним језиком и ФЈ *μαραίνεται η καρδιά του* (досл. 'вене његово срце'). Запажамо разлике на структурном плану. Фразеологизми су настали метафоричним путем посредством онтолошке појмовне метафоре СРЦЕ ЈЕ БИЉКА и структурне појмовне метафоре ЧЕЖЊА ЈЕ УВЕНУЋЕ.

Фразеологизам *не може одолети срцу* „бити опчињен нечим”, испољава велике симпатије према некоме или нечему. Настао је метафоричким преносом значења базне синтагме појмовном метафором СРЦЕ ЈЕ ОРГАН ЖЕЉЕ. Претраживањем свих доступних извора нисмо пронашли

ниједан адекватан документовани фразеолошки израз. Дакле, реч је о нултој еквиваленцији. Међутим, исти садржај може се пребацити на грчки језик фреквентном конструкцијом која нигде није забележена *η καρδιά δεν μπορεί να αντισταθεί σε κάτι/κάποιο* (досл. 'срце не може да одоли некоме/нечему').

4.4.5. Срце у семантичком пољу ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ

Табела 75. Срце у семантичком пољу олакшање, смиреност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме</i>	<i>κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου</i>	семантичка
<i>терет је пао са срца некоме</i>	<i>έφυγε ένα βάρος από πάνω</i>	семантичка
<i>(од)лакнуло је срцу</i>	<i>ελάφρυνε η καρδιά μου</i> <i>έφυγε ένα βάρος από πάνω μου</i>	парцијална семантичка
<i>отворити (своје) срце</i> <i>олакшати срце</i> <i>истрести (излити, разгалити) (своје) срце</i>	<i>ανοίγω την καρδιά/ψυχή μου</i>	потпуна парцијална парцијална
<i>дошло је (стало је) срце на место (меру) некоме</i> <i>срце је на месту некоме</i>	<i>ήρθε η καρδιά μου στη θέση της</i>	парцијална

Фразеологизам *пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме* именује олакшање, „ослобађање велике бриге и тегобе”, баш као и варијантни облик *терет је пао са срца некоме*. Овај концепт у грчком језику лексикализује се ФЈ *κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου* (досл. 'нешто одлази са нечије главе') коју смо анализирали у поглављу са лексемом *глава* (за начин настанка и мотивације видети поглавље 4.1.3). Ове ФЈ бележе семантичку подударност. Српске ФЈ настале су метафоричним путем где се БРИГА поима као ТЕРЕТ, а ОЛАКШАЊЕ као ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ТЕРЕТА.

Семантички садржај олакшања изазваног „ослобађањем душевног терета” исказује се фразеологизмом *(од)лакнуло је срцу*. Употребљава се у прошлом времену баш као и грчки фразеологизам *ελάφρυνε/αλάφρυνε η καρδιά μου* (досл. 'моје срце се олакшало') с којим се налази у односу парцијалне еквиваленције. Исти домен може се пресликати на грчки језик фразеолошком конструкцијом *έφυγε ένα βάρος από πάνω μου* (досл. 'отишао је терет са мене'), чији се семантички садржај поклапа са до сада наведеним српским конструкцијама из овог домена. На лексичком и на морфосинтаксичком нивоу ФЈ не бележе подударања. Преношење значења базне синтагме врши

се помоћу структурне појмовне метафоре ОЛАКШАЊЕ/СМИРЕНОСТ ЈЕ ЛАКОЋА, односно ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ТЕРЕТА.

Фразеологизам *отворити (своје) срце* именује „поверовање, говорити оно што стоји на души”, било због симпатија према некоме, односно наклоности, било из потребе да се изјадамо некоме, како би нам било лакше. Отуда ову ФЈ можемо подвести и под домен ОЛАКШАЊА. Има свог еквивалента у грчком језику *ανοίγω την καρδιά/ψυχή μου* (досл. ’отворити срце нечије’) с којим бележи апсолутну подударност на семантичком и на структурном плану. ФЈ су настале метафоричним преносом значења базне синтагме. СРЦЕ се концептуализује као ПОСУДА, а ЕМОЦИЈЕ као САДРЖАЈ ТЕ ПОСУДЕ. Исто значење „јадати се”, олакшати душу, ослободити се емоционалне напетости, у српском језику именује се такође ФЈ *олакшати срце, истрести (излити, разгалити) (своје) срце*, који ступају у однос парцијалне еквиваленције са грчким парњаком. У фразеологизму *олакшати срце*, негативна ЕМОЦИЈА је концептуализована као ТЕРЕТ, док у ФЈ *истрести (излити, разгалити) (своје) срце*, ЕМОЦИЈЕ су концептуализоване као ЧВРСТА МАТЕРИЈА или ТЕЧНОСТ.

Фразеолошки пар *дошло је (стало је) срце на место (меру) некоме, срце је на месту некоме и ήρθε η καρδιά μου στη θέση της* анализирали смо у концептуалном пољу ЗАДОВОЉСТВО, РАСПОЛОЖЕЊЕ, РАДОСТ, СРЕЋА, али их због њихове полисемичне природе сврставамо и у семантичко поље ОЛАКШАЊА, у коме се такође јављају као парцијални еквиваленти (за више података видети поглавље 4.4.2).

4.4.6. Срце у семантичком пољу ИНДИФЕРЕНТНОСТ, РАВНОДУШНОСТ, БЕЗОСЕЋАЈНОСТ

Табела 76. Срце у семантичком пољу индиферентност, равнодушност, безосећајност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>охладило се срце некоме</i>	<i>η καρδιά μου πάγωσε</i>	потпуна
<i>бити хладна срца</i>	<i>παγωμένη καρδιά</i>	парцијална
<i>бити камена срца</i>	<i>έχει καρδιά πέτρα</i> <i>έχει καρδιά σαν πέτρα</i>	парцијална парцијална
<i>срце је као стена</i> <i>срце није стена</i>	<i>η καρδιά του είναι мάρμαρο</i>	парцијална
<i>бити тврда срца</i>	<i>έχει σκληρή καρδιά</i>	парцијална
<i>бити без срца</i> <i>немати срца</i>	<i>άκαρδος</i> <i>δεν έχεις καρδιά</i>	нулта потпуна

Фразеологизам *охладило се срце некоме* именује „равнодушну, незаинтересовану особу” која више не гаји одређене емоције према некоме. У грчком језику иста метафорична основа

генерише израз *η καρδιά μου πάγωσε* (досл. 'заледило се нечије срце') исте семантичке вредности. Овај фразеолошки израз одликује веома висока фреквентност, иако га не бележи ниједан лексикографски извор. Фразеолошке јединице налазе се у односу потпуне еквиваленције. Настале су у процесу метафоричког транспоновања значења базне синтагме у чијој основи лежи структурна појмовна метафора ИНДИФЕРЕНТНОСТ ЈЕ ХЛАДНОЋА, опозит појмовне метафоре ЉУБАВ ЈЕ ВАТРА.

Наведена метафора генерише у српском језику фразеолошку варијанту *бити хладна срца* са којом успоставља апсолутну симетричност на семантичком плану, уз приметну лексичку и морфосинтаксичку неподударност. Грчки фразеолошки израз *παγωμένη καρδιά* (досл. 'залеђено срце') такође колоцира са глаголима непотпуног значења. Соматизам СРЦЕ је конципиран као витални орган, центар свих човекових емоција, али и душевних стања, које у већини случајева карактерише ВРЕЛИНА, стога одсуство истих стања одликоваће ХЛАДНОЋА.

Фразеологизам *бити камена срца* већ смо анализирали у концептуалном пољу ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ именујући „прибрану особу”. Међутим, ФЈ у овом семантичком пољу именује „неосетљиву особу, особу без емоција”. Исти домен вербализује у грчком језику ФЈ *έχει καρδιά πέτρα* (досл. 'има камен срце'), као и његова варијанта са поредбеном структуром *έχει καρδιά σαν πέτρα* (досл. 'има срце као камен'). Обе грчке ФЈ са српским фразеологизмом успостављају однос парцијалне еквиваленције са морфосинтаксичким разликама. Настали су у процесу метафоризације нефразеолошке синтагме, који је активирала појмовна метафора СРЦЕ ЈЕ КАМЕН. КАМЕН кога одликује изузетна ЧВРСТОЋА, која се јавља као антипод МЕКОЋИ, како се иначе конципира срце емотивне особе.

Исту мотивациону слику, која је употребљена за интерпретирање концепта безосећајности, твори фразеолошки израз *η καρδιά του είναι мάρμαρο* (досл. 'срце нечије је мермер') у којој посесив означава безосећајну особу. Структурна појмовна метафора је нешто модификована и гласи СРЦЕ ЈЕ МЕРМЕР. У српском језику веома често срећемо ФЈ *срце је као стена*, карактеристичну, међутим, за колоквијални стил и не бележи је ниједан фразеолошки извор. Са овом ФЈ се успоставља парцијална еквиваленција са лексичким разликама. Српска варијанта *срце није стена* садржи вербал у негативном облику и реализује опозитно значење.

Безосећајност именује и фразеолошка јединица *бити тврда срца* која бележи своју семантички симетричну јединицу у циљном језику *έχει σκληρή καρδιά* (досл. 'има тврдо срце'). Граде однос парцијалне еквиваленције са лексичким и морфосинтаксичким разликама. Инспирисани су истом метафоричком сликом као и претходни фразеолошки пар.

Фразеологизам *бити без срца* именује „немилоствиву, немилосрдну особу” коју не погађају спољне околности. Грчки фразеолошки систем је сиромашнији за овај лексички спој, али се значење може пресликати у грчки језик придевом *άκαρδος-η-ο* (досл. 'безосећајан, -јна, -о, свиреп, -а, -о, немилосрдан, -дна, -о') чија семантичка анализа показује да је реч о човеку без срца. Дублетни облик *немати срца* и његов потпуни еквивалент *δεν έχεις καρδιά* (досл. 'немати срца') карактерише вишезначност, означава „немилосрдну особу” баш као и претходни израз, али и особу која се 'не усуђује да каже или учини нешто'. Стога ова ФЈ обухвата и концепт сажаљења. Фразеологизми имају предикатску функцију у реченици. Оба фразеолошка израза су настала метонимијским путем инспирисани симболиком лексеме *срце*.

4.4.7. Срце у семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА

Табела 77. Срце у семантичком пољу раздраженост, бес, срџба

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>бити накрај срца</i>	<i>εξοργίζομαι στο έπακρο</i>	нулта
<i>искаљивати/искалити срце на некога</i>	<i>ζεσπάω σε κάποιον</i>	нулта
<i>кити у срцу некоме</i>	<i>βράζει η καρδιά κάποιου</i> <i>βράζει η χολή</i> <i>βράζω (αφρίζω, σκάω) απ' τον θυμό μου</i>	нулта нулта семантичка

У семантичком пољу РАЗДРАЖЕНОСТ, СРЦБА, БЕС евидентна је знатно већа фраземотворна активност српског језика и соматизма *срце*, у односу на грчки језик и соматизам *карδιά*. Предикатски фразеологизам *бити накрај срца* са значењем „бити раздражљив, љутити се због најмање ситнице” припада архетипу затворени простор. Наизглед би затворени простор, у коме се јасно истичу димензије, требало да указује на интензитет, но у малом броју случајева, као у овом, имплицира квалитативност емоција (Радић-Дугоњић, 1998: 246). Може се употребљавати уз негацију *немој/немојте*, чиме се исказује савет или прекор (Мушовић, 2002: 131). Фразеологизам је настао у процесу метафоризације базне синтагме. Ристић (2013: 196) сматра да су у семантичком талогу мотивисане обе лексеме, СРЦЕ је концептуализовано као ПОСУДА, а БЕС/ЉУТЊА као МАТЕРИЈА у тој посуди. Не постоји израз сличне структуре и форме у грчком језику, али се наведено значење преводи описно *εξοργίζομαι στο έπακρο* (досл. 'разбеснети се до крајње тачке').

Фразеологизам *искаљивати/искалити срце на некога* означава „излити бес, срџбу на некога”. Овај фразеолошки израз транспонован је значење посредством сликовите перифразе (Мршевић-Радовић, 1987: 45). Његову семантичку вредност поспешују оба елемента. Ни ова ФЈ нема свог парњака у грчком језику.

У творбеној структури српске лексеме *срце* запажа се и архетип гастрономска функција, декодиран у фразеолошком изразу *кити у срцу некоме* (Радић-Дугоњић, 1998: 246). Семантичка вредност израза именује веома бесну и љутиту особу. Емоција БЕС се концептуализује као КЉУЧАЊЕ, а СРЦЕ као ПОСУДА у којој САДРЖАЈ/ЕМОЦИЈЕ КЉУЧАЈУ. У грчком језику налазимо израз исте форме *βράζει η καρδιά κάποιου* (досл. 'кључа срце нечије'), који реализује значење из домена ЉУБАВ, тако да је реч о лажним пријатељима, као и израз *βράζει η χολή* (досл. 'кључа жуч') којим се концептуализује БЕС, и који успоставља однос парцијалне еквиваленције. За означавање истог значења користи се ФЈ *βράζω (αφρίζω, σκάω) απ' τον θυμό μου* (досл. 'кључам (пеним, пуцам) од беса мог') који је добијен фразеологизационим процесом редукције. У овом примеру бележимо тип семантичке еквиваленције.

4.4.8. Срце у семантичком пољу УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ

Табела 78. Срце у семантичком пољу узнемиреност, узрујаност, забринутост

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>дирати/дирнути (такнути) кога у срце/душу</i> <i>дирати/дирнути нечије срце</i>	<i>αγγίζω την καρδιά κάποιου</i>	парцијална потпуна
<i>допирати/допрети до срца</i> <i>некоме</i>	<i>φτάνω στην καρδιά κάποιου</i> <i>αγγίζω την καρδιά κάποιου</i>	лажни пријатељи парцијална
<i>као камен на срцу</i>	<i>το έχω βάρος στην καρδιά μου</i>	парцијална
<i>стегло се (отеснило се) око срца</i> <i>некоме</i>	<i>σφίγγεται η καρδιά μου</i>	парцијална
<i>примати/примити (узимати/узети) к срцу</i>	<i>παίρνω κάτι κατάкарδα</i>	парцијална
<i>као трн под срцем</i> <i>бити</i> <i>некоме</i>	<i>(κάτι είναι) αγκάθι στην καρδιά</i>	парцијална
<i>срце ми игра (ми се разиграло, расте)</i>	<i>η καρδιά μου χοροπηδάει</i>	лажни пријатељи
-	<i>κάνω την καρδιά περιβόλι (σε κάποιον)</i>	нулта
<i>завити се у црно</i>	<i>μου μαύρισε την καρδιά μου</i> <i>μαύρισε η καρδιά μου</i> <i>μου έκανε την καρδιά μαύρη</i>	семантичка семантичка семантичка
-	<i>χαλάω την καρδιά μου</i>	нулта
<i>бити/лежати коме на срцу</i>	<i>κάτι μου βαραίνει την καρδιά μου</i>	семантичка

Фразеологизам *дирати/дирнути (такнути) кога у срце* може се комбиновати и са лексемом *душа*, исто као и његова варијанта *дирати/дирнути нечије срце*. ФЈ означавају „погодити кога у осетљиво место”, „потрести кога”, исто као и њихов еквивалент *αγγίζω την καρδιά κάποιου* (досл. ’такнути нечије срце’), те их карактерише полисемична симетрија. Поменуते ФЈ већ смо

анализирали у семантичком пољу СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ (за више информација погледати поглавље 4.4.2).

Веома сродно значење претходном, „узбудити кога, ганути га”, именује друга ФЈ у српском језику *допирати/допрети до срца некоме*, у којој је срце спремиште за емоције, како позитивне, тако и негативне. Узбудити некога, узнемирити га, изазивањем сажаљења и саосећајности, лексикализује фразеологизам *допирати/допрети до срца некоме*. Кореспондент овог соматског израза у грчком језику био би израз *φτάνω στην καρδιά κάποιου* (досл. 'стићи до нечијег срца') исте структуре. Међутим, грчка конструкција актуализује значење „освојити срце особе према којој гајимо симпатије” и денотира семантичко поље ЉУБАВ, СИМПАТИЈЕ, тако да је заступљена привидна еквиваленција. Фразеологизам *αγγίζω την καρδιά κάποιου* (досл. 'дотаћи нечије срце') семантички је подударан са српским парњаком са којим се налази у односу парцијалне еквиваленције. Обе ФЈ настале су метафоричким путем концептуализоване преко архетипа срце – средиште емоција.

Фразеологизам поредбене структуре *као камен на срцу* вербализује „јаку бригу која тишти некога и не да му мира”. Глаголско-именичка фразеолошка синтагма *то έχω βάρος στην καρδιά μου* (досл. 'имати терет на срцу') исте семантичке вредности имплицира однос парцијалне еквиваленције са српским парњаком. Фразеолошке јединице су настале метафоричним путем, инспирисане концептуализацијом БРИГЕ попут КАМЕНА/ТЕРЕТА.

Фразеологизам *стегло се (отеснило се) око срца некоме* означава узнемирену особу, особу која осећа страх, нелагодност због нечега. Поменути семантички садржај преноси се на грчки језик помоћу фразеолошког израза *σφίγγεται η καρδιά μου* (досл. 'стеже се нечије срце'). Фразеолошки пар бележи парцијалну еквиваленцију због неподударности на структурном плану. Концептуална метафора која мотивише наведене фразеолошке изразе гласи УЗНЕМИРЕНОСТ ЈЕ ГРЧ ВИТАЛНОГ ОРГАНА.

Фразеологизам *примати/примити (узимати/узети) к срцу* означава „озбиљно схватити нечији поступак, запамтити га”, као и „осетљиво реаговати на нешто”. Указује на поступак који нас може повредити. Исту семантичку вредност „узнемирити се, растужити се због нечега” реализује грчка конструкција *παίρνω κάτι κατάκαρδα* (досл. 'примити нешто по сред срца'), која ступа у однос парцијалне еквиваленције са српским парњаком. Настао је процесом метафоризације и изузетно је слабе експресивности.

Фразеолошки пар *као трн под срцем бити некоме, (κάτι είναι) αγκάθι στην καρδιά* (досл. нешто је 'трн у срцу'), именује „велику сметњу, бригу, бол, непрестано узнемиравање некога”. Носилац фразеологизације у поменути ФЈ је поредбени део, компарандум који доприноси у највећој мери експресивности сâмог израза. ФЈ успостављају однос парцијалне еквиваленције. Фразеологизам је мотивисан болом у грудима изазван емоцијама негативне обојености. Настао је активацијом појмовних метафора СРЦЕ ЈЕ ВИТАЛНИ ОРГАН и УЗРУЈАНОСТ ЈЕ ОШТАР ПРЕДМЕТ/ТРН, приликом транспоновања полазног значења нефразеолошке синтагме.

Фразеологизам *η καρδιά μου χοροπηδάει* (досл. 'нечије срце скаче') припада домену узнемирености, узрујаности, како од стреса и нечег немилост и непријатног, тако и од среће, за разлику од ФЈ у српском језику *срце ми игра (ми се разиграло, расте)*, која именује искључиво семантички елемент среће, радости. Реч је о привидној еквиваленцији коју остварују лажни пријатељи у овом концептуалном домену. Фразеологизам је инспирисан физиолошким срчаним контракцијама, проузрокованим снажним, било негативним, било позитивним емоцијама. УЗНЕМИРЕНОСТ се конципира као СКАКАЊЕ.

Исти семантички садржај „забринути, узрујати некога” именује и предикатски фразеологизам *κάνω την καρδιά περιβόλι (σε κάποιον)* (досл. ’учинити некоме срце вртом’). Вербал фразеологизма захтева допуну неправог објекта, који означава забринуту особу у грчком језику. Будући да српски језик не познаје њему адекватан фразеолошки израз, констатујемо нулту подударност.

Фразеолошки низ *μου μαύρισε την καρδιά μου* (досл. ’зацрнети некоме срце’), *μαύρισε η καρδιά μου* (досл. ’поцрнети нечије срце’), *μου έκανε την καρδιά μαύρη* (досл. ’учинити некоме срце црно’), документује у лексикографској грађи идентична семантичка својства као и ФЈ *κάνω την καρδιά περιβόλι (σε κάποιον)*. ФЈ су инспирисане симболиком црне боје и њене негативне конотације. Такву мотивацију срећемо у српском језику у изразу *завити у црно* који номинира велику бол и дубоку патњу. ФЈ предикатске функције бележе семантичку еквиваленцију.

Фразеологизам *χαλάω την καρδιά μου* (досл. ’кварим моје срце’) означава велику забринутост. Настао је у процесу метафоризације нефразеолошке синтагме, мотивисан пренесеним значењем лексеме *срце* као покретача. Овај фразеолошки израз је продукт појмовне метафоре ЗАБРИНУТОСТ ЈЕ КВАР и нема свог еквивалентна.

Фразеологизми *κάτι μου βαραίνει την καρδιά μου* (досл. ’нешто ми оптерећује срце’) и *бити/лежати коме на срцу* означавају „предмет нечије бриге”. Инспирисани су истом мотивационом метафоричном сликом терета на срцу. БРИГА концептуализована као ТЕРЕТ изазива осећај узнемирености, нелагодности код субјекта. Овај пар успоставља однос семантичке еквиваленције.

4.4.9. Срце у семантичком пољу МРЖЊА, ЗЛОБА, ОДБОЈНОСТ

Табела 79. Срце у семантичком пољу мржња, злоба, одбојност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>забости нож у срце</i>	<i>μαχαίρι/μαχαίριά στην καρδιά</i>	парцијална
<i>угристи/ујести за срце некога</i>	<i>ο φόβος μου δάγκωσε την ψυχή</i>	лажни пријатељи

Фразеологизам *забости нож у срце* у свом значењу садржи интенцију „наношења емотивне, душевне боли” некоме из мржње, злобе, коју осећа према истој особи. Са фразеолошким јединицама *μαχαίρι στην καρδιά* (досл. ’забости нож у срце’) и *μαχαίριά στην καρδιά* (досл. ’убод ножем у срце’), успоставља однос парцијалне еквиваленције. Метафорично значење мотивисано је појмовним метафорама СРЦЕ ЈЕ ВИТАЛНИ ОРГАН и МРЖЊА је НАПАД НЕПРИЈАТЕЉА.

Концепт нанети некоме бол исказује се и помоћу фразеологизма *угристи/ујести за срце некога*. У овом примеру соматизам *срце* се конципира на основу архетипа СРЦЕ ЈЕ ЦЕНТАР ЕМОЦИЈА, најосетљивија тачка. У позадини овог фразеологизма такође лежи и онтолошка појмовна метафора МРЖЊА ЈЕ ПАС, који напада најосетљивију тачку. У грчком фразеолошком систему не постоји ФЈ исте форме и структуре. Међутим, постоји конструкција такође заснована

на хиперболи, те је изузетне високе експресивности. Својствена је књижевном функционалном стилу, *ο φόβος μου δάγκωσε την ψυχή* (досл. 'страх ми је угризоа душу'). Наведени сликовити израз мотивисан је на исти начин као и српски фразеологизам, међутим, номинира домен СТРАХА. Отуда констатујемо случај лажних пријатеља.

4.4.10. Срце у семантичком пољу СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ

Табела 80. Срце у семантичком пољу страх, пренераженост, опасност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>хладно је (тесно је) око срца некоме</i>	-	нула
<i>охладило се срце некоме</i>	<i>παύνει η καρδιά μου</i>	парцијална
<i>ледити/заледити срце некоме</i>	<i>κρύωσε η καρδιά μου</i> <i>παύνει το αίμα/σώμα μου</i>	лажни пријатељи парцијална
<i>сишло је (пало је) срце у пете некоме</i>	<i>πήγε η καρδιά στην Κούλουρη</i>	парцијална
<i>срце је задрхтало некоме</i>	<i>τρέμει η καρδιά μου</i>	парцијална
<i>замрло је/премрло је срце некоме</i>	<i>πέθανα από τον φόβο μου</i>	семантичка

Фразеолошки низ *хладно је (тесно је) око срца некоме, охладило се срце некоме, ледити/заледити срце некоме*, мотивисани су истом структурном појмовном метафором СТРАХ ЈЕ ХЛАДНОЋА. Настали су метафоризацијом базне синтагме, којом се номинира физиолошко стање човека. Припадају истом концептуалном домену, али бележе незнатна одступања на семантичком нивоу. ФЈ *хладно је (тесно је) око срца некоме, охладило се срце некоме* имају значење „обамрети од страха”, док ФЈ *ледити/заледити срце некоме* има значење 'изазвати страх код некога'.

ФЈ *хладно је (тесно је) око срца некоме* нема адекватног парњака у грчком језику, док његова варијанта *охладило се срце некоме* поседује парцијални еквивалент са лексичким одступањима у грчком језику *παύνει η καρδιά μου* (досл. 'леди се срце моје'). Трећи фразеологизам *ледити/заледити срце некоме*, такође остварује тип парцијалне еквиваленције са лексичким одступањима са грчким фразеологизмом *παύνει το αίμα/σώμα μου* (досл. 'ледити крв/тело моје'). Његов, рекло би се, коресподент у грчком језику *κρύωσε η καρδιά μου* (досл. 'охладило се срце моје') идентичне форме и структуре употребљава се приликом номинирања БЕЗОСЕЋАЈНОСТИ. Одсуство семантичке симетрије, а присуство симетрије на пољу форме, слике и структуре, имплицира лажне пријатеље.

Фразеологизам *сишло је (пало је) срце у пете некоме* значења „јачо се уплашити, бојати се нечега веома” одговара грчкој фразеолошкој конструкцији *πήγε η καρδιά στην Κούλουρη* (досл. 'отишло је срце у Саламину') која такође именује „изузетан страх, бојазан”. Овај фразеолошки пар гради однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама. Настао је транспоновањем значења глаголске базне синтагме метонимијским путем, ДЕО се узима за ЦЕЛИНУ. СРЦЕ стоји за ЧОВЕКА који обавља моторне функције. Негативно маркирана емоција страха се концептуализује помоћу оријентационе појмовне метафоре СТРАХ ЈЕ ДОЛЕ. Пета се налази доле, као што је и Измир позициониран југоисточно од Грчке.

Исти семантички садржај „о наглom, неочекиваном осећању страха” бележе фразеологизам *срце је задрхтало некоме* и његов еквивалент *τρέμει η καρδιά μου* (досл. 'дрхти нечије срце'). Овај пар успоставља парцијалну еквиваленцију. Настао је метафоричким путем, инспирисан физиолошком реакцијом организма код особе обузете емоцијом страха, појмовном метафором СТРАХ ЈЕ ДРХТАЊЕ.

ФЈ *замрло је/премрло је срце некоме, нечије*, номинира „осећај великог паничног страха”. Настао је у процесу метафоризације, инспирисан осећањем обамрлости особе која је паралисана страхом (Мушовић, 2002: 164). Уколико желимо да актуализујемо исту слику неживе особе, чије је беживотно стање узроковано страхом, у грчком језику то можемо учинити изразом *πεθαίνω από τον φόβο μου* (досл. 'умрети/умирати од мог страха'). Наведена конструкција употребљава се приликом номинирања СТРАХА и одликује је фреквентност у употреби. У овом примеру бележимо семантичку еквиваленцију.

4.4.11. Срце у семантичком пољу БОЛ, ПАТЊА, ТУГА

Табела 81. Срце у семантичком пољу бол, патња, туга

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>болети/заболети срце/душа некога</i>	<i>πονάει η καρδιά/ψυχή μου</i>	потпуна
<i>кида се (цера се, лomi се, пара се и сл.) срце некоме</i>	<i>σπαράζει / ραγίζει η καρδιά μου</i>	потпуна
<i>цепати/исцепати (кидати/искидати, парати/пропарати) срце некоме</i>	<i>ραγίζω την καρδιά (κάποιου)</i>	потпуна
<i>пуца/препукло је срце некоме</i>	<i>η καρδιά μου πάει να σπάσει γίνεται κομμάτια η καρδιά κάποιου</i>	парцијална парцијална
<i>срце се чупа из груди некоме</i>	<i>κάτι μου ξεριζώνει την καρδιά</i>	парцијална
<i>срце (душа) се</i>	<i>σφίγγεται η καρδιά μου</i>	потпуна

<i>стежсе/стегло некоме</i>		
-	<i>ματώνει η καρδιά μου</i>	нулта
-	<i>κλαίει η καρδιά μου (για κάτι)</i>	нулта
<i>забости нож у срце некоме</i> <i>(про)бости коме срце</i>	<i>μαχαίρι/μαχαίριά στην καρδιά</i>	парцијална парцијална
<i>ранити некога у срце</i>	<i>κάτι μου πληγώνει την καρδιά</i>	парцијална
<i>рана на срцу</i>	<i>πληγή στην καρδιά</i>	потпуна

Фразеологизам *боли/заболело је срце некога* инспирисан је осећањем бола услед нечије патње, жалости, тешке ситуације у којој се налази. Фразеолошки израз *πονάει η καρδιά μου* (досл. 'моје срце боли') представља његов парцијални еквивалент у циљном језику. Фразеологизми су инспирисани болом срца и душе које није узроковано физичким оштећењима, већ психолошким узроцима, појмовном метафором ТУГА ЈЕ БОЛЕСТ, што је у блиској вези са појмовном метафором коју илуструје Драгићевић ТУГА ЈЕ НЕДОСТАТАК ВИТАЛНОСТИ (Драгићевић, 2006: 312).

Фразеологизам *кида се (цепна се, ломи се, пара се и сл.) срце некоме* означава „осетити јаку душевну бол, бити жалостан”. Исти концепт који именује стање дубоке жалости, патње и туге лексикализује се у грчком језику ФЈ *σπαράζει / ραγίζει η καρδιά μου* (досл. 'раздире се, пуца моје срце'). Овај пар гради однос потпуне еквиваленције, а фразеологизми су мотивисани болом у грудима који се јавља приликом оваквих негативних емоција. Настали су процесом транспонована значења путем појмовне метафоре СРЦЕ ЈЕ ТКАНИНА/ПРЕДМЕТ, а ПАТЊА се концептуализује као ЦЕПАЊЕ / ПУЦАЊЕ / ЛОМЉЕЊЕ.

Оба језика поседују фразеолошке јединице сличне структуре као претходне две у којима сада субјекат задаје велику душевну бол, повређује некога, растужује га. То су лексички спојеви високе експресивности која се постиже глаголима који имплицирају деструкцију *цепати/исцепати (кидати/искидати, парати/пропарати) срце некоме, ραγίζω την καρδιά (κάποιο)* (досл. 'цепати срце некога'), *ραγίζω την καρδιά (κάποιο)* (досл. 'цепати срце некога'). Овај фразеолошки пар бележи потпуну еквиваленцију. Начин настанка и мотивације је исти као у претходном примеру.

Исти концептуални домен бола именује варијантни облик *пуца/препукло је срце некоме*. Има свог парцијалног еквивалента у грчком језику *η καρδιά μου πάει να σπάσει* (досл. 'срце моје иде да пукне'). Нешто је другачијег лексемског састава, као и морфосинтаксичке структуре, али истог значења. Фразеологизми су настали метафоричким путем помоћу појмовних метафора СРЦЕ ЈЕ ЛОМЉИВИ ПРЕДМЕТ, а ПАТЊА/БОЛ ЈЕ ПУЦАЊЕ ПРЕДМЕТА.

Исте појмовне метафоре леже у основи фразеолошке јединице *γίνεται κομμάτια η καρδιά κάποιου* (досл. 'срце се претвара у комаде') са истим семантичким садржајем. Свог апсолутног еквивалента у српском језику нема, већ се значење преноси на српски језик парцијалним еквивалентом *пуца/препукло је срце некоме*.

Фразеологизам *срце се чупа из груди некоме*, на један сликовит начин лексикализује концепт жалости помоћу глагола који номинира деструкцију и којим се интензивира, квантификује „осећај јаке жалости”. Нешто другачија структура грчког парцијалног еквивалента *κάτι μου ξεριζώνει την καρδιά* (досл. 'нешто ми чупа из корена срце'). На основу гешталта биљка, патња, односно жалост конципирана је појмовном метафором ЖАЛОСТ/ПАТЊА ЈЕ ЧУПАЊЕ ИЗ КОРЕНА.

Фразеологизам *срце (душа) се стеже/стегло некоме* именује „велику душевну бол, тугу” због нечега што се догодило, као и његов парњак *σφίγγεται η καρδιά μου* (досл. 'стеже се нечије срце'). Овај пар успоставља однос потпуне еквиваленције. Настао је метафоричким путем семантичком транспозицијом основне синтагме. Инспириран је основном референтном вредношћу лексеме срца као централног мишићастиг органа који својим контраховањем регулише крвоток у телу, дакле, физичким и физиолошким аспектима овог органа. Емоција, ПАТЊА, концептуализује се као КОНТРАХОВАЊЕ/ГРЧЕЊЕ, односно ТУГА може бити НАСИЛНИЧКА ФИЗИЧКА СИЛА која стеже или притиска човека и коју он пасивно прима (Драгићевић, 2006: 313).

Семантичка вредност фразеологизма у форми безличне реченице *ματώνει η καρδιά μου* (досл. 'крвари нечије срце') илуструје концепт велике жалости и душевног бола. У основи овог фразеологизма лежи структурна појмовна метафора ПАТЊА ЈЕ КРВАРЕЊЕ. Концепт срца као ВИТАЛНИ ОРГАН карактерише фраземотворни потенцијал поменуте лексеме у оба језика, што је случај и у овом изразу. Будући да нема свог еквивалента са соматизмом *срце* у српском језику, констатујемо нулту еквивалентност.

У изражавању туге у грчком језику лексема *срце* се испољава и кроз гешталт – око. Фразеологизам *κλαίει η καρδιά μου (για κάτι)* (досл. 'срце плаче за нечим') означава веома „тужну особу” и мотивисан је сценаријем особе која плаче и болом који осећа. Темелји се на метонимијској вези СРЦЕ стоји за ЧОВЕКА, као и на метафоричном транспоновању СРЦА као ОРГАНА ВИДА. У семантичком талогу лежи појмовна метафора ПАТЊА/БОЛ ЈЕ ПЛАЧ. Сличну конструкцију не проналазимо у српском језику, те је еквиваленција нулта.

У концепту лексеме *срце* на примеру фразеологизма *μαχαίρι στην καρδιά* (досл. 'нож у срце') и варијанте *μαχαίριά στην καρδιά* (досл. 'ударац ножем у срце') запажамо гешталт – напад, изузетног фраземотворног потенцијала у домену емоција. Ова именичка фразеолошка синтагма именује узрок душевне боли. У српском језику позната нам је слична глаголско-именичка конструкција *забости нож у срце некоме* и њена дублетна форма (*про*)*бости коме срце* значења „причинити/задати коме велику душевну бол/патњу”. Наведени фразеологизми су мотивисани истом сликом, бележе подударност на семантичком плану, али асиметрију по питању структуре, што имплицира парцијалну еквиваленцију.

Мотивациона слика напада је продуктивна у том фраземотворном смислу у српском, али и у грчком, те стога твори и изразе *ранити некога у срце, πληγώνω την καρδιά κάποιου* (досл. 'рањавати нечије срце') значења „задати душевну бол, патњу”. Обе фразеолошке јединице обављају предикатску функцију и творе однос парцијалне еквиваленције. Овај фразеолошки пар је настао у процесу метафоризације који активира појмовну метафору БОЛ/ПАТЊА ЈЕ КРВАРЕЊЕ. СРЦЕ се концептуализује као ЦЕНТАР ЧОВЕКОВИХ ОСЕЋАЊА којим се изражава БОЛ.

Исте појмовне метафоре креирају супстантивни фразеологизми *рана на срцу* и његов потпуни еквивалент *πληγή στην καρδιά* (досл. 'рана на срцу') који испољавају веома блиску семантичку нијансу 'душевни бол и патњу'.

4.4.12. Срце у семантичком пољу САЖАЉЕЊЕ, САОСЕЋАЊЕ

Табела 82. Срце у семантичком пољу сажалење, саосећање

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>дирати/дирнути нечије срце</i>	<i>αγγίζω την καρδιά κάποιου</i>	потпуна
<i>дирати/дирнути/такнути у срце (душу) некога</i>		парцијална
<i>допирати/допрети до срца некоме</i>	<i>φτάνω στην καρδιά κάποιου</i> <i>αγγίζω την καρδιά κάποιου</i>	лажни пријатељи парцијална
<i>смекшало се срце некоме</i>	<i>μαλάκωσε η καρδιά του</i>	потпуна
<i>немати срца</i>	<i>δεν έχει καρδιά</i> <i>χωρίς καρδιά</i>	потпуна парцијална

Фразеолошки низ *дирати/дирнути нечије срце, дирати/дирнути/такнути у срце (душу) некога, αγγίζω την καρδιά κάποιου*, анализирали смо у семантичком пољу УЗРУЈАНОСТ, УЗНЕМИРЕНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ. Због немогућности да се прецизно дефинишу семантичка поља базирана на емоционалним стањима, али и због полисемичне природе фразеологизама, овај низ смештамо и у семантички веома сродно поље САОСЕЋАЊА и САЖАЉЕЊА (за више информација видети поглавље 4.4.8).

Концепт сажалења и саосећања „изазвати самилост код некога” актуализују у српском језику фразеолошка јединица *допирати/допрети до срца некоме*, као и њен парцијални еквивалент *αγγίζω την καρδιά κάποιου* (досл. 'такнути нечије срце'), које смо већ анализирали у семантичком пољу УЗРУЈАНОСТ, УЗНЕМИРЕНОСТ, ЗАБРИНУТОСТ. Иста сликовна схема твори фразеологизам *φτάνω στην καρδιά κάποιου* (досл. 'стићи до нечијег срца'), другачије семантичке вредности „освојити нечије срце”. Стога ове ФЈ представљају лажне пријатеље (за више информација погледати поглавље бр. 4.4.8).

За разлику од претходног случаја, ФЈ *смекшало се срце некоме* и *μαλάκωσε η καρδιά του* (досл. 'смекшало је срце његово'), граде однос потпуне еквиваленције. Фразеолошки изрази дочаравају срце особе која се сажалила на некога/нешто. ЕМОЦИЈЕ сажалења и саосећања се концептуализују као МЕКОЋА, наспрам ХЛАДНОКРВНОСТИ, која се концептуализује као КАМЕН/ЧВРСТИНА.

Такође однос потпуне еквиваленције граде и лексички спојеви веома ниског степена експресивности, *немати срца* и *δεν έχει καρδιά* (досл. 'нема срца'), који функционишу као

квалификатори особа које се смилују/сажале на некога/нешто. Настали су такође метафоричним путем, вероватно редукцијом, где се епитет тврд, чврст изгубио. У когнитивној лингвистици у домену емоција ЧВРСТИНА се поима као одсуство емоција и углавном је негативно конотирана. Грчки фразеолошки систем реализовао је и фразеологизам *χωρίς καρδιά* (досл. 'без срца') за именовање истог садржаја. Српски парњак са грчком варијантом гради тип парцијалне еквиваленције.

4.4.13. Срце у семантичком пољу БЕЗВОЉНОСТ, ПОКУЊЕНОСТ

Табела 83. Срце у семантичком пољу безвољност, покуњеност

Српски	Грчки	Еквиваленција
<i>тешка срца</i>	<i>με βαριά καρδιά</i> <i>με μισή καρδιά</i> <i>με κρύα καρδιά</i>	потпуна парцијална парцијална

Фразеолошке варијанте *με βαριά καρδιά* (досл. 'тешким срцем'), *με μισή καρδιά* (досл. 'са пола срца'), *με κρύα καρδιά* (досл. 'хладним срцем'), идентичне су семантичке и морфосинтаксичке структуре са лексичким разликама. Квалификују начин вршења глаголске радње „радити нешто нерадо, мимо своје воље”. Когнитивна анализа наведених ФЈ указује да су све настале семантичком транспозицијом базне синтагме метафоричким путем, засноване на другачијим метафорама. Већи фразеолошки потенцијал поседује лексема *καρδιά* за денотирање концепта БЕЗВОЉНОСТИ, у односу на лексему *срце*. Израз *тешка срца*, значењски им је еквивалентан и ступа у однос потпуне еквиваленције са ФЈ *με βαριά καρδιά*, а са ФЈ *με μισή καρδιά* и *με κρύα καρδιά* ступа у однос парцијалне еквиваленције са лексичким разликама.

Фразеолошки пар *тешка срца* и *με βαριά καρδιά* мотивисан је метонимијским путем где је ТЕРЕТ узет за емоционално стање СЕТЕ, СЕТА ЈЕ ТЕРЕТ¹⁰⁵.

Елаборирањем српских фразеолошких извора опажамо антиподне ФЈ, које садрже или епитет *читава*, *цео*, *сав* који колоцира са соматизмом *срце* и дочаравају РАДОСТ, ЗАДОВОЉСТВО, или које лексикализују одсуство *срца* посредством значења „немилосрдан, немилостив”. Не проналазимо ниједну ФЈ која осликава половину срца као што је то у грчком језику. Начин настанка је исти као и код фразеологизма *свим срцем*, где је СРЦЕ конципирано као ПОСУДА ИСПУЊЕНА ЕМОЦИЈАМА. Стога је ПОЛОВИНА СРЦА заправо ПОЛОВИНА ПОСУДЕ чији је садржај преполовљен.

Српски фразеолошки систем познаје фразеологизам *бити хладна срца* који се употребљава као квалификатор, у овом случају „безосећајне, немилосрдне особе”. Фразеологизам је конструисан помоћу појмовних метафора ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ ТОПЛИНА, односно антонимијско значење БЕЗВОЉНОСТ ЈЕ ХЛАДНОЋА.

¹⁰⁵ Драгићевић (2006: 314) етимолошком анализом лексема за емоционално стање туге/сете, са дијахронијског аспекта, потврђује појмовне метафоре које су добијене синхронијским анализама, као и сâму метафоричну природу назива за тугу. Ауторка на примеру енглеске именице *grave, grief*, као и на примеру руске именице *грусть*, које воде порекло од праиндоевропског *g^ʷere- (тежак) потврђује метафоричну мотивисаност туге као терета (*ibidem*).

4.4.14. Срце у семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД

Табела 84. *Срце у семантичком пољу суздржаност, неугодност, стид*

Српски	Грчки	Еквиваленција
-	<i>με τι καρδιά;</i>	нулта

Фразеологизам *με τι καρδιά;* (досл. 'са каквим срцем') именује неугодност и стид услед нечијег суровог поступка и то без икаквог оклевања. Срце се концептуализује у оквиру архетипа човек – карактер, те може бити добро и зло, у нашем случају нешто лоше. Фразеологизам *με τι καρδιά;* не поседује свог парњака у српском језику, будући да референтну вредност – част, поштење, понос – не развија полисемична лексема *срце*, већ лексема *образ*. Међутим, ни она не твори адекватну ФЈ, већ се преводи на српски језик такође упитном формом *где ће ти душа*.

4.4.15. Срце у семантичком пољу НЕМОЋ, СЛАБОСТ, ОЧАЈ

Табела 85. *Срце у семантичком пољу немоћ, слабост, очај*

Српски	Грчки	Еквиваленција
-	<i>δεν το βαστάει η καρδιά/ψυχή μου</i>	нулта

У грчком језику лексема *карδιά* својим изузетним фразеолошким потенцијалом реализује и семантичку вредност слабости, фразеолошком јединицом *δεν το βαστάει η καρδιά μου* (досл. 'не издржава то моје срце'). Реализује значење „недостатак психичке стабилности, чврстине” и може се комбиновати и са лексемом *душа*. Фразеологизам је инспирисан метонимијским путем где се СРЧАНА СЛАБОСТ, немогућност срчаног органа да одговори метаболичким потребама организма за енергијом, узима за ПСИХИЧКУ СЛАБОСТ. Идентична конструкција фреквентна је и у полазном језику и гласи *не може поднети/издржати моје срце (нешто)*, али није нигде документована као фразеолошка јединица. Стога бележимо нулту еквиваленцију.

4.4.16. Закључне напомене

Контрастивна анализа фразеолошких јединица са соматизмом *срце/карδιά* показала је изузетну фраземотворну активност српског језика, који генерише 82 фразеолошке јединице из домена емоција, али и незнатно мању фраземотворну активност грчког језика, који генерише за готово 7,5% мање фразеолошких јединица у односу на српски језик, 74 ФЈ. Оба језика одликује богат семантички дијапазон фразеолошког микросистема са соматизмом *срце/карδιά*. Српски фразеолошки систем је нешто продуктивнији у позитивно конотираним семантичким пољима, за 6%, док је грчки за чак 20% продуктивнији у негативно конотираним семантичким пољима. Размер изражен у процентима приказан је на следећим графиконима бр. 13 и 14.

Графикон 13. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у српском језику

Графикон 14. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у грчком језику

На основу добијених квантитативних података можемо закључити да је соматизам *срце* у српском језику седиште пожељних емоционалних стања и емоција узрокованих љубављу. Међутим, како статус емоције љубави може бити споран и проузроковати нежељена емоционална стања, више је лексичких могућности и више примера за исказивање емоција великог интензитета у односу на оне малог интензитета (Драгићевић, 2018: 384). Сходно томе, љубав великог интензитета често се тумачи „као мука коју неко доживљава, и она је поткрепљена већим бројем

примера од љубави малог интензитета, и тиме је ушла у исту групу са тугом, мржњом, бесом, стидом и страхом” (*ibidem*). Експресивним синтагмама, као и изразима са соматизмом *срце* приметна је склоност исказивања високог степена емоција у српском језику, у односу на низак степен емоција у грчком језику. Отуда не чуди податак да је соматизам *кардија* ('срце') у грчком језику ипак седиште непожељних емоција, тј. емоција вишег интензитета. Можемо рећи да грчки соматизам представља одраз у огледалу српског соматизма. Како је заљубљено срце тема страдања срца, повлашћено место бола такође узроковано љубављу, стога представља њену негативну страну. Грчки фразеолошки систем посредством соматизма *кардија* ('срце') концептуализује нежељене емоције и емоционална стања приликом неузвраћене љубави.

Контрастирањем два микросистема запажамо апсолутну подударност по питању продуктивности у оквиру семантичких поља која номинирају: а) хладнокрвност, присебност, безбрижност; б) увређеност, мржњу, злобу; в) сажалење, саосећање. Већу фраземотворну активност у грчком језику запажамо у категоријама: а) узрујаност, узнемиреност, забринутост; б) бол, потиштеност, патња, туга; в) безвољност, покуњеност, сета; г) суздржаност, неугодност, стид и д) немоћ, слабост. С друге стране, већа продуктивност српског фразеолошког система бележи се фразеолошким јединицама које испољавају а) срећу, задовољство, усхићење; б) наклоност, љубав, симпатије; в) олакшање, смиреност; г) индиферентност, равнодушност, безосећајност; д) интересовање, пажњу, жељу и ђ) раздраженост, бес, срџбу; е) бојазан, страх, пренераженост.

У приказаним табелама бр. 86 и бр. 87 могу се видети систематичне класификације семантичких поља која концептуализују анализиране ФЈ оба језика, као и њихова заступљеност у истим.

Табела 86. Семантичка поља са пожељним емоцијама

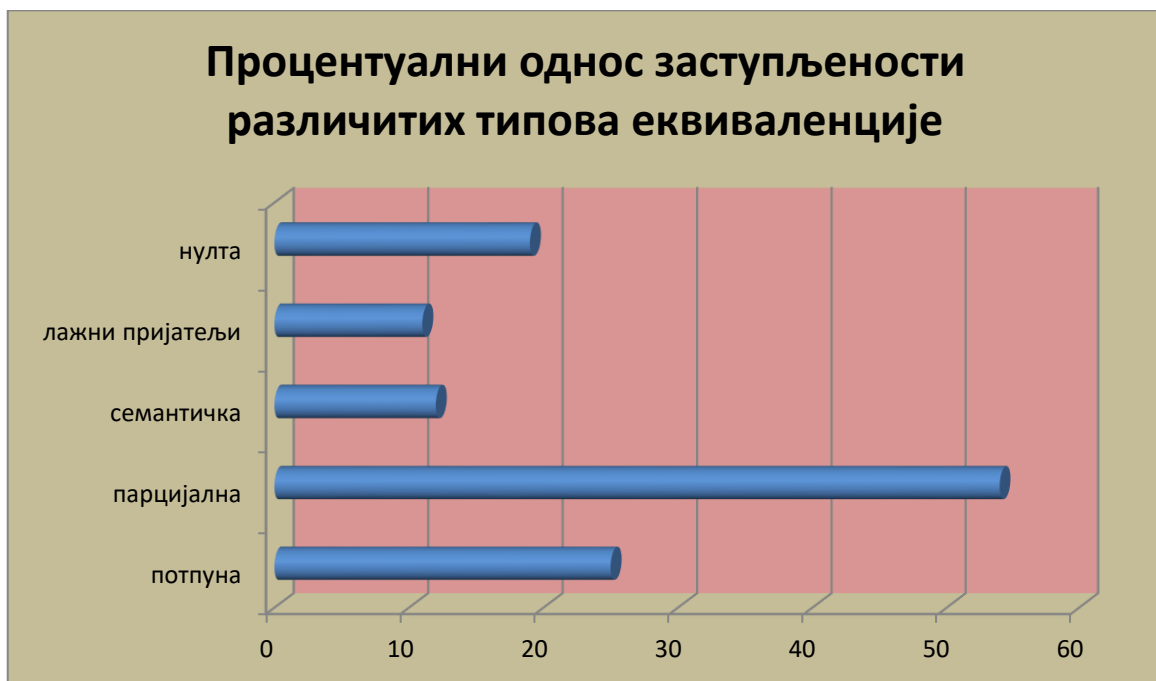
Семантичка поља	Српски	Грчки
Наклоност, љубав, симпатије,	12	11
Срећа, задовољство, усхићење	18	11
Хладнокрвност, присебност, безбрижност	3	3
Интересовање, пажња, жеља	8	5
Олакшање, смиреност	8	3

Табела 87. Семантичка поља са непожељним емоцијама

Семантичка поља	Српски	Грчки
Индиферентност, равнодушност,	8	7

безосећајност		
Раздраженост, бес, срџба	3	1
Узрујаност, узнемиреност, забринутост	8	13
Мржња, злоба, одбојност	2	2
Страх, пренераженост, опасност	6	3
Бол, патња, туга	10	12
Сажалење, саосећање	5	5
Безвољност, покуњеност	1	3
Суздржаност, неугодност, стид	0	1
Немоћ, слабост, очај	0	1

Контрастивном методом установили смо да највећи број фразеолошких јединица успоставља однос парцијалне еквиваленције, потом потпуне, нулте, семантичке и напоследку лажне пријатеље. Размер заступљених типова еквиваленције изражен у процентима приказан је на графикону бр. 15.

Графикон 15. Процентуални однос заступљености различитих типова еквиваленције

5. ЗАКЉУЧАК

Ова докторска дисертација је за свој општи циљ имала контрастирање грчког и српског језичког система, тачније њихових соматизама, као и фразеолошких јединица чији су они саставни део. Конкретан предмет разматрања представљали су најфреквентнији соматизми, *глава*, *рука*, *око* и *срце*. Рад је подељен на пет целина, у коме се смењују теоријски и емпиријски аспект.

У првом сегменту дисертације, представили смо сâм предмет научног истраживања, циљеве истраживања, хипотезе и очекиване резултате, структуру рада, корпус и изазове приликом сачињавања репрезентативног корпуса. У другом сегменту рада, који представља лексичку семантику, указали смо на значај ове тематске лексичке групе и оправдали њену позиционираност у општем лексичком систему. Затим смо дали приказ досадашњих истраживања на пољу соматске лексике у виду монографија, научних чланака, докторских дисертација, као и дијапазон аспеката са којих су све соматизми испитивани, пре свега на матерњем језику, а потом и на циљном језику. Након елаборирања предмета ове докторске дисертације представили смо најпогоднији теоријско-методолошки приступ, за који смо се определили, ради проучавања лексичког и фразеолошког значења. Представили смо компоненцијалну и концептуалну анализу, појмовну метафору, метонимију и метафтонимију, као средства концептуализације.

Након теоријске, уследила је апликативна раван, анализа семантичког потенцијала, тј. семантичког обима и семантичког домета посматраних соматизама *глава*, *рука*, *око* и *срце* у српском и грчком језику. Од анализираних соматизама, готово сви соматизми бележе вишеструку многозначност, односно број семантичких реализација већи од 10. Само соматизам *κεφάλι* ('глава') бележи 10 значења и тиме га сврставамо у групу многозначних лексема. Установили смо шири семантички обим соматизама *глава* и *око* које бележе речници у српском језику у односу на циљни језик грчки, као и исти број семантичких реализација соматизама *рука* и *χέρι/рука* и соматизама *срце* и *καρδιά/срце* у контрастираним језицима. Запазили смо да лексема *μάτι/око* поседује најразуђенију семску структуру у грчком језику са 16 значења, док су у српском језику лексема диференцијалних сема изузетно високог ранга, пре свега *глава* 36, а потом и *око* са чак 28 значења. Упоредном анализом соматизама оба језика дошли смо до закључка да је у српском језику лексикографски документован већи степен полисемантичности у односу на грчки језик. Такође смо потврдили нашу хипотезу да основну семантичку структуру свих соматизама чине превасходно слободна значења, а знатно мање фразеолошка значења која развијају соматске јединице секундарном номинацијом.

Табела 88. Семантички обим соматизама у српском и грчком језику

<i>глава</i>	<i>рука</i>	<i>око</i>	<i>срце</i>
36	14	28	15
<i>κεφάλι</i>	<i>χέρι</i>	<i>μάτι</i>	<i>καρδιά</i>
10	14	16	15

Након анализирања семантичког домета соматизама приметили смо, такође, несклад семантичких реализација лексема *глава* и *κεφάλι/глава*. Значења која је развила грчка лексема

κεφαλή/глава констатовали смо и у структури значења лексеме *глава*, с тим што је она развила и додатних 26 значења која није документовао ниједан лексикограф новогрчког језика. Што се тиче лексикографски документованих 10 значења, закључујемо да се карактер реализације значења умногоме поклапа. Чак се и семантички домен најзаступљенијих реализација у великој мери поклапа у виду људског тела, интелекта, постојања и предмета и животиња, док је домен БИЉАКА заступљен само у српском језику.

Подударност семантичког обима лексема *рука* и *χέρι/рука* није присутна, нити код начина развијања семантичких реализација, нити код реализација семантичких домена. У српском језику сема функције је извориште метонимијског преобликовања значења, док су у грчком језику значења нешто апстрактнија и самим тим је трансформисање њиховог значења метафорично. Семантички домени које смо издвојили већим делом су аналогни по питању људског тела, деловања, човека и квалификатора. Важност основне делатности која се обавља одређеним делом тела од изузетног је значаја за очитовање наивне слике света, у нашем случају говорника како српског, тако и грчког језика. Стога неке активности упадају у први план наше перцепције и високо их вреднујемо. Постојање емоционалног стања среће уочили смо у семантичком дијапазону лексеме *рука* у српском језику, а његово изостајање из семантичких реализација лексеме *χέρι/рука* и конфигурисање семантичког домена ПРЕДМЕТА насупрот домена ЕМОЦИЈА, у грчком језику.

Поредећи семантички потенцијал лексема *око* и *μάτι/око* закључили смо да њихове семантичке структуре нису симетричне. Велика асиметрија, приметна у семантичком обиму поменутих соматизама, имплицирала је и неподударање семантичких домена које смо формирали на основу семантичких реализација. Свакако, превагу најзаступљенијих семантичких домена однео је српски језик над грчким језиком. Домене ЧОВЕК, ИНТЕЛЕКТ и БИЉКЕ у грчком језику нисмо регистровали. Такође смо приметили већи број фразеолошких значења у грчком језику. Оба језика посредством позитивно обојеног значења компоненте ФЈ мотивисаног потенцијалном семом драгоцености формирају домен ЕМОЦИЈА. Начин настајања основних значења у оба језика такође се не подудара. Заправо, у српском језику сва значења настају метафоричним путем, што се не може рећи и за циљни језик, у коме је доста активна и метонимија. Занимљиво је и то да грчки соматизам као холоним твори значење меронима ‘зеница’, што није случај у српском језику.

Једнакост у погледу семантичког обима можемо приметити и код соматизама *срце* и *καρδιά/срце*, али не можемо говорити о симетричности структуре њихових значења. Што се тиче домена ЕМОЦИЈА, ту је архисема грчког соматизма развила 4 засебна значења позитивно и негативно обојена, док су та значења у српском језику, груписана у 2 тачке, искључиво позитивно обојена. У српском језику се потом издвајају значења ‘желудац, стомак’ и ‘главни покретач и организатор’, која се не пресликавају на грчки језик, и обратно, у грчком језику се развијају значења ‘период у коме су карактеристике годишњих доба најинтензивније’, ‘жеља, воља, расположеност за нешто’ и ‘карактер, понашање човека’, која нисмо нашли у полазном језику. Оно што им је заједничко јесте да сва та значења настају метафоричним транспоновањем значења. Још један од закључака који изводимо на основу анализе семантичког домета соматизама *срце* и *καρδιά /срце* јесте разлика у мотивишућим сеама код значења из домена БИЉКЕ. Сема позиције је инспиративна за развијање значења у грчком језику, док је сема облика мотивишућа у домену БИЉКЕ за српски језик.

Приказана комплексност семантичке структуре анализираних соматизама потврдила је њихову високу фреквентност употребе у оба језика, као и широке појмовне основе у њиховим семантичким структурама. Потврдила је такође нашу хипотезу да је реч о лексемама изузетно

велике полисемије, чије семантичке реализације не бележе подударност по питању семантичког домета, као ни метафоричког трансформисања значења, али и већи степен вишезначности српских соматизама. Како је значење лексема похрањено дубоко у свести свих нас, семантичко испитивање маркираних соматизама употпунили смо асоцијативним тестом, испитујући асоцијативни обим и асоцијативни домет датих лексема.

Табела 89. Асоцијативни обим соматизама у српском и грчком језику

<i>глава</i>	<i>рука</i>	<i>око</i>	<i>срце</i>
66	73	61	69
<i>κεφάλι</i>	<i>χέρι</i>	<i>μάτι</i>	<i>карδιά</i>
87	98	78	70

Асоцијативни обим српског соматизма *глава* 66 и грчког 87, показао је већу учесталост српског соматизма у односу на грчки *κεφάλι/глава*. С тим у вези је и податак о идиосинкратичности асоцијација који у грчком језику износи 57, а у српском 34, као и већа општост асоцијација у свести носилаца српског језика. Стога смо закључили да соматизам *глава* бележи већу учесталост од грчког соматизма *κεφάλι/глава*. На основу квалитативних података асоцијативног теста спроведеног међу говорницима српског језика извршили смо класификацију асоцијативног домета добијених асоцијација. Највиши проценат, чак 43,2% формирале су речи-реакције из домена ИНТЕЛЕКТ, потом 34,4% речи-реакције из домена ЉУДСКО ТЕЛО, потом 14,4% речи-реакције из домена МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА и 7,2% речи-реакције из домена ЧОВЕК. Свега 1% асоцијација припао је домену ЖИВОТИЊА. Добијених асоцијација на стимулус *κεφάλι/глава* у грчком језику највише има из домена ЉУДСКОГ ТЕЛА 43,6%, потом из домена ИНТЕЛЕКТА 41,2%, затим из домена ЧОВЕК 6,8%, потом из домена МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА 6,4% и напослетку из домена ЖИВОТИЊА 3%. Емоције, емоционално и психичко стање именује свега по 1% асоцијација, које представљају фразеолошки везана значења у оба језика.

Полисемантична структура соматизма *рука* и *рука/χέρι* рефлектује се и на асоцијативну мрежу значења. Квантитативним параметром констатовали смо да горњи уд документује најшири асоцијативни обим 73 речи-реакције у српском језику и чак 97 у грчком језику. Идиосинкратичних одговора је за скоро 42% више у грчком језику, а учесталост одговора је за 9,6% већа у српском језику. Наведене квантитативне вредности показатељ су веће учесталости српског соматизма. Испитујући квалитативне вредности добијених асоцијација, увидели смо подударност на плану асоцијативног домета. Највиши проценат, 34,8% укупног броја добијених одговора на стимулус *рука* формирале су речи-реакције из домена ЉУДСКОГ ТЕЛА, 32,4% из домена ДЕЛОВИ ТЕЛА, 24,4% из домена ДЕЛОВАЊА, 12,4% из домена ЕМОЦИЈА, исти проценат из домена ПРЕДМЕТА, 9,6% из домена ЧОВЕКА и 5,6% из домена КВАЛИФИКАТОР. Највиши проценат, 30,4% укупних речи-реакција на грчки стимулус *χέρι/рука* формирао је асоцијативни домен ДЕЛОВАЊЕ, потом ЉУДСКО ТЕЛО 27,2%, КВАЛИФИКАТОР 15,6%, ЧОВЕК 12,8%, ЕМОЦИЈА 8,4%, и ПРЕДМЕТ 3,6%. Домен емоција развија у већем степену соматизам *рука* у односу на соматизам *χέρι/рука* за 4% и већи део добијених асоцијација креирано је посредством геста којим се концептуализују, пре свега, пожељна емоционална стања. Ниједна асоцијација евидентирана у

српском језику не реферира на негативни контекст, за разлику од грчког језика, у коме 19% имплицира непожељне емоције беса приликом ступања у физички обрачун, али исто тако и на стање страха и опасности како антиципирамо појам смрти (*Χάρος* ('Харон')).

Асоцијативни обим соматизма *μάτι/око* грчког соматизма (78) већи је у односу на српски (61). Примарни одговор заступљенији је код српских испитаника за 2,4%, популарни одговори су такође заступљенији у српском језику за 7,6%, идиосинкратични одговори су бројнији у грчком језику и то за 6,8%. Сви наведени подаци недвосмислено указују на већу учесталост српског соматизма *око* у односу на његово грчки еквивалент *μάτι/око*. Заступљени домени јесу: ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ са већинским уделом од 46,8% асоцијација, домен ЉУДСКОГ ТЕЛА са 37,2%, домен ЕМОЦИЈА са 8%, домен МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ са 6,4%, ИНТЕЛЕКТ са 5% и ЧОВЕК са 1% асоцијација на стимулус *око* у српском језику. Домен ЉУДСКОГ ТЕЛА је најзаступљенији са 54,4% анализираних одговора, домен ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ са 31,2%, ЕМОЦИЈЕ са 8%, домен МАТЕРИЈАЛНОГ СВЕТА са 5,6% и домен ИНТЕЛЕКТА са 1% асоцијација добијених на задати стимулус *μάτι/око* у грчком језику. Испитујући квалитативне вредности добијених асоцијација, увиђамо подударност на плану асоцијативног домета, али не и симетричност по питању заступљености тих домена. Такође, у свести говорника српског језика резултати анализе су показали да дати соматизам успоставља везе, пре свега, са речима-реакцијама које имплицирају емоције и емоционална стања позитивно обојена, за разлику од грчког језика.

Упркос изузетно широком значењском спектру асоцијација на стимулус *срце*, анализа података на основу квалитативног параметра указује заправо на изузетну хомогеност забележених асоцијација, на готово заједничку природу њихових значења. Код соматизма *срце* у српском и у грчком језику примећујемо велики број подударности, користећи прилично једноставан начин за добијање лексичке грађе, асоцијативни тест, како на плану асоцијативног обима, тако и асоцијативног домета. Забележили смо у оба случаја изузетно велику заступљеност два домена. Домен ЕМОЦИЈА обихвата 50,8% у српском и 59,6% у грчком језику, а домен ЉУДСКОГ ТЕЛА представља 45,2% у српском језику и 36% у грчком језику. Преостала 2 домена МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ И ЧОВЕК су готово подједнако заступљени у оба језика са око 2%. Одговор са највећим бројем понављања јесте свакако именица *љубав*, са индексом фреквенције чак 81 у српском језику и 58 у грчком језику, као највећи забележен у оквиру овог теста. Такође, резултати експеримента показали су већи број одговора који се понављају више пута, а мањи број идиосинкратичних асоцијација, 41 у српском и 34 у грчком језику. Наведене карактеристике реализоване дистрибуције учесталости показале су подједнаку учесталост соматизма *срце* у оба језика, подједнаку општост асоцијација, њихову подједнаку разноврсност, као и идиосинкратичност. Добијени нумерички показатељи посведочили су о идентичној активности и употреби датог соматизма код српских и грчких информаната. Такође, доминантност свега два асоцијативна домена сведочи о доминацији општих асоцијација домена. Међутим, забележили смо за 4% више одговора, који указују на негативну конотацију у грчком језику. Све речи-реакције у вези су са речју-дражи метафоричким трансформисањем значења архисеме, дела тела, тј. унутрашњег органа у емоционално стање.

Спроведено истраживање је представљало стожер истраживања које је уследило и које је уједно и било предмет анализе у трећем сегменту нашег рада *Фразеологија*. Посебну пажњу посветили смо научној дисциплини фразеологији, као и редефинисању предмета фразеологије, будући да још није дат коначан одговор на питање проблема дефинисања предмета изучавања ове лингвистичке дисциплине, као ни проблема саме терминологије са којим је уско повезан, како у

српском, тако и у грчком језику. Како бисмо дефинисали предмет, морали смо да га опишемо прво и предочимо његове основне општеприхваћене карактеристике, идиоматичност, устаљеност или стабилност, репродуковање и експресивност. Потом смо се упознали са изузетно богатом терминологијом српског и грчког фразеолошког система и дефинисали термине *фразеолошка јединица*, *фразеологизам*, *идиоматски израз*, *идиом*, *фразем*, *устаљена фраза*, *устаљени обрт*, *лексички спој*, *колокација*, *фразне лексеме* и *дискурсне формуле*, од којих *фразеолошка јединица*, *фразеологизам*, *идиоматски израз* заузимају централно место наше анализе и нашег интересовања, из разлога што смо се определили за ужи приступ фразеологији, спрам ширег, у који сврставамо и *пословице*, *сентенце*, *афоризме* и др.

Дефинисањем и карактерисањем предмета фразеологије, који представља један од циљева теоријско-методолошког оквира, отвара се нова проблематика типологије, односно класификовања фразеолошких јединица. Приближавајући различита виђења типолошке проблематике, представили смо наше виђење могућег решења саме проблематике кроз фразеолошки континуум, о чему није много писано и стога представља један од доприноса овог рада. Фразеолошки континуум започиње отвореним колокацијама које се изливају из слободних спојева речи, који нису предмет фразеологије, а уливају у ограничене, па у везане колокације, чији се колокациони опсег трансформисањем једне категорије у другу сужава. Прву прелазну категорију од колокација ка идиомима чине фразне лексеме, које су смештене у самом центру континуума, заједно са везаним колокацијама. Фразне лексеме могу бити безглаголске, тачније фиксни биноми, поредбе и именичке лексеме, као и глаголске лексеме. Идући од центра, наилазимо на изреке, попут традиционалних изрека и паремија, те на самој периферији континуума смештамо стереотипе и клишее. Посебну пажњу завређује такође и преглед развоја српске и грчке фразеологије, преглед доприноса најзначајнијих фразеолога на овим поднебљима, чиме заокружимо теоријски оквир.

У трећем сегменту нашег рада *Фразеологија*, у склопу анализе, прво смо испитали фразеолошки потенцијал посматраних соматизама. Са становишта фраземотворне активности запазили смо аналогни однос фраземотворне продуктивности соматизама српског и грчког језика високог степена. Соматизми *глава* и *κεφάλι* ('глава'), *око* и *μάτι* ('око'), *срце* и *καρδιά* ('срце') готово у једнаком броју суделују у развијању фразеолошких значења из поља емоција и емоционалних стања, за разлику од соматизама *рука* и *χέρι* ('рука') који процентуално за око 45% мање реализују фразеолошка значења из поменутог семантичког поља. Овај податак оправдавамо начином концептуализације соматизма, који се првенствено доводи у везу са функцијом коју је рука обављала кроз историју. Елементарне компоненте значења развиле су даља значења у вези са радом, а не толико са емоцијама, што бисмо повезали са мажењем и миловањем, које се обавља посредством горњег уда и на тај начин се исказују емоције. У овом сегменту рада потврдили смо нашу хипотезу да већа полисемантичност структуре српских соматизама не имплицира већу фраземотворну продуктивност српских именица, нити с гледишта укупног броја ФЈ са анализираним соматизмима, нити с гледишта сваког соматизма појединачно. Извлачимо општу законитост која каже да се са степеном раста броја семантичких реализација селектованих соматизама у грчком језику не бележи нити директна, нити обрнута пропорција степена креирања ФЈ, већ опажамо сукцесивно смењивање амплитуда раста и опадања фразеолошког потенцијала соматизама. Такође, закључујемо да су соматизми који су бележили знатно мањи број семантичких реализација у грчком језику у односу на српски проширили свој семантички обим, на основу фразеолошки развијених значења која нису сва лексикографски евидентирана у грчком језику.

Потом смо покушали да расветлимо семантику ФЈ српског и грчког језика контрастивном, семантичком, морфолошком и концептуалном анализом. Упоредивањем денотативне, конотативне и културне компоненте ексцерпираних фразеологизама из лексикографских извора покушали смо да пронађемо најближе природне функционално-смисаоне еквиваленте. Прикупљање грађе имало је за секундарни циљ састављање фразеолошког речника са соматичким компонентама, и убудуће може послужити за даља проучавања специфичности фразеологизама, методике наставе страних језика, али и традуктологије и питања еквиваленције у процесу превођења, пре свега због конотативно-емотивног фактора ФЈ одређене говорне заједнице. Узрок поменути проблематике фразеолошког система лежи у конотацији фразеологизама, која носи информације о семантичким специфичностима реалија, одређеног друштва као носиоца одређене културе.

Корпус смо ексцерпирани из више речника опште намене, фразеолошких речника једнојезичних и двојезичних, а прикупљену грађу смо употпунили фразеолошким јединицама из електронских корпуса, које нису нигде у лексикографским изворима документоване, а фреквентне су у говору. Прикупљање грађе ради спровођења основног задатка било је ограничено само на најбројнију групу фразеологизама, на најстарији семантички слој у свим језицима, на фразеолошке јединице са соматизмима *глава/κεφαλή*, *рука/χέρι*, *око/μάτι* и *срце/карδιά*, које исказују бројне емоције и психолошка стања људи. Чињеница да је анализирано 597 фразеолошких јединица сведочи о великом фразеолошком потенцијалу селектованих соматизама, као и о важности антропоморфног кода у народној свести.

У оквиру наше контрастивне анализе сагледали смо соматизам *глава/κεφαλή* на семантичком, асоцијативном и фразеолошком плану, и са сигурношћу тврдимо да је реч о соматизму највећег потенцијала у српском језику. Поменути соматизам поседује најбогатију полисемантичку структуру у погледу семантичког, као и фразеолошког обима. По свом фразеолошком обиму у српском језику заузима водеће место међу осталим анализираним соматизмима, док се у грчком језику налази такође у самом врху, на другом месту, одмах након соматизма *μάτι* ('око'). Овај податак нимало не чуди, будући да се когнитивни процеси одвијају посредством различитих механизма који се одвијају у средишњем делу *главе* – мозгу. Мисаона делатност заузима централно место у нашем појмовном свету. Готово је немогуће издвојити шта би било од веће важности за човека, да ли је то мисаона, једна од најважнијих телесних функција која омогућава човеку обављање интелектуалних активности, или би то била визуелна перцепција, способност да разумемо значење визуелних стимуланса, која се заснива на когнитивној функцији и у тесној је спрези са њом. Анализа је дала резултате неподударача, како семантичког, тако ни фразеолошког обима ова два соматизма, без обзира на веома сличан механизам образовања њихових лексичких и фразеолошких значења. Приметна је и изузетна фразеолошка продуктивност из домена емоција и емоционалних стања у оба језика. Подударност соматизама испољава се на пољу асоцијативног обима, у коме су рангирани на другом месту, одмах испод соматизма *рука/χέρι*.

У основи фразеологизације ексцерпираних јединица са соматизмом *глава*, које припадају семантичком пољу емоција и емоционалних стања, налази се фундаментални модел ГЛАВА → ЕМОЦИЈА, ЕМОЦИОНАЛНА СТАЊА. Соматизам *глава* активира фразеолошка значења помоћу два основна вида концептуализације соматизма. Први вид метонимијском везом поима главу: а) као део тела који узима учешће у когнитивним процесима мотивисан семом функције соматизма *глава*, ГЛАВА → РАЗУМ, указујући на стање збуњености, избезумљености, чуђења и заљубљености код 6% српских и 3% грчких ФЈ; и б) као живот, ГЛАВА → ЖИВОТ, углавном из

домена страха и опасности код 18% српских и 16% грчких ФЈ. Неретко се овај метонимијски модел укршта с различитим метафоричним обрасцима.

Други тип концептуализације соматизма *глава* извршен је на основу уочених метафора: 1. ГЛАВА ЈЕ ПРОСТОРНИ ОКВИР, тачније горњи део нечега, код 11% српских и 8% грчких ФЈ; 2. ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ, празан простор у који се смешта одређени садржај који проузрокује испољавање одређених емоција код 16% српских и 12% грчких ФЈ, детаљније: а) апстрактни садржај чија се динамика у простору лексикализује као стање узрујаности, док испуњеност садржатеља и немогућност смештања садржаја унутар означава стање збуњености и чуђења код 2% српских и 3% грчких ФЈ; б) инсекти, бубе, црви, буве, који такође лексикализују стање забринутости, узрујаности и узнемирености код 2% српских и 3% грчких ФЈ; в) драгоцености, које лексикализују приврженост некоме у виду симпатије или љубави код 2% српских ФЈ, док нису евидентирани у грчком језику; г) хладни флуиди, који лексикализују стање безбрижности и присебности код 2% српских ФЈ; д) врући флуиди који лексикализују стање узнемирености, узрујаности и забринутости, те се с повећањем температуре течности повећава и степен узрујаности, раздражености, беса и срџбе код 3% српских и 5% грчких ФЈ; њ) бистри флуиди, који лексикализују стање безбрижности и хладнокрвности код свега 1% српских и 3% грчких ФЈ; и напоследку е) мутни флуиди, који денотирају концепт „чуђења, збуњености” код 2% српских ФЈ; 3. ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ: а) глава трпи какву деструктивну активност која именују стање збуњености, узнемирености или опомену код 8% српских и 10% грчких ФЈ; б) покрет главе нагоре који лексикализује стање безбрижности код 5% ФЈ у оба језика; в) покрет главе надоле који именује домен стида и неугодности, али и понизности, покорности код 7% српских и 10% грчких ФЈ; г) покрет главе лево-десно, који означава сферу индиферентности, незаинтересованост код 7% српских и 8% грчких ФЈ и д) вољно обављање какве деструктивне активности над главом који означава напетост, забринутост, кајање, очај, немоћ код чак 14% српских и 7% грчких ФЈ; 4. ГЛАВА ЈЕ ДЕО ТЕЛА на коме се манифестују различити емоционални доживљаји и физиолошки процеси код 13% ФЈ у српском језику и 8% у грчком језику, лексикализујући домен страха, недоумице, беса и стида.

Са сигурношћу можемо рећи да дати соматизам у оба језика показује изузетну семантичку разуђеност фразеолошких јединица, чији је саставни део, којима се дочаравају најразличитије емоције и емоционална стања у које човек може запасти. Разгранаване полисемантичке структуре ФЈ са соматизмом *глава/κεφάλι* потврђује доминацију појмовног механизма метафоре над другим појмовним механизмом метонимијом, приликом концептуализације емоција. Интересантно је то што контрастивна анализа показује највећу фраземотворну активност датих лексема *глава/κεφάλι* из семантичког поља емоција, упркос томе што не бележи семантички домен ЕМОЦИЈА у оквиру свог семантичког потенцијала. Међутим, у оквиру асоцијативног потенцијала бележи се дат домен. Емоције, емоционално и психичко стање, именује мали број асоцијација које представљају фразеолошко значење анализираног соматизма (*усправна глава*), као и асоцијација (*αγκυλιά* ('загрљај')) која је у корелацији са стимулусом на основу везе која номинира гест.

Такође је интересантан податак да смо уочили готово идентичну процентуалну заступљеност позитивно и негативно конотираних емоционалних стања у оба језика. Подједнаку фразеолошку продуктивност запажамо у семантичким пољима: а) олакшања, смирености; б) напетости, напрегнутости и в) безвољности, покуњености и сете. У свим осталим пољима већу фраземотворну активност бележи српски језик, будући да нисмо узимали у обзир ФЈ са конституентом *μυαλό* и *vous*, уколико нису представљале еквиваленте српским ФЈ са соматизмом

глава. Чак 84% ФЈ одлази на негативно обојене емоције, а свега 16% на позитивне, што имплицира да је соматизам *глава/κεφάλι* недвосмислено седиште нежељених емоција у оба језичка система.

Што се тиче начина концептуализације соматизма *рука*, један број ФЈ остварује фразеолошко значење помоћу метонимијске везе РУКА → ЧОВЕК, вербализујући наклоност и приврженост одређеној особи код 4% српских и 3% грчких ФЈ. Већи број ФЈ развија значења проширивањем првобитне везе (+) (-) КВАЛИФИКАТОР → (+) (-) ЕМОЦИЈА, квалификативном детерминацијом соматизма, пре свега у српском језику код 13% ФЈ, и свега 3% у грчком језику. Извориште метонимијског преобликовања у српском језику проширује се у садејству са метафоричним обрасцима, док је у грчком језику њихово трансформисање искључиво метафорично. Посредством концепта скрштених руку, одсечених, везаних руку, номинира се пасивност, индиферентност и немоћ, код 13% српских ФЈ и 11% грчких ФЈ.

Соматизам *рука* реализује већи број фразеолошких садржаја посредством метафоре. У полазним мотивационим структурама дефинисали смо три врсте појмовних метафора у којима се *рука* поима као: 1. ПРОСТОРНИ ОКВИР, тачније као а) пасивност у склопу просторног оквира, која концептуализује потчињеност код 11% српских и 6% грчких ФЈ; б) насилно убацивање у просторни оквир, које лексикализује сему потчињености и беса код 8% ФЈ у српском и 3% ФЈ у грчком језику; и в) удаљавање из тог просторног оквира, које истовремено одсликава домен олакшања, али и бола и патње код 2% српских и 6% грчких ФЈ; 2. ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА КАКВЕ АКТИВНОСТИ, код 8% српских и 11% грчких ФЈ, које вербализују спутаност објекта; и као 3. ГЕСТОВНИ ПОКРЕТ код чак 43% српских и чак 48% грчких ФЈ, које вербализују стање љубави, задовољства, сталожености, индиферентности, зачуђености, беса, очаја и претње.

Испитујући семантички, асоцијативни и фразеолошки потенцијал соматизма *рука* у оба језика, уочили смо одступања начина одражавања стварности у лексичком систему и начина одражавања стварности у свести говорника. Соматизам *χέρι/рука* у оквиру своје семантичке структуре грчког језика не конструише једино домен ЕМОЦИЈА, за разлику од српског језичког система у коме је тај домен присутан. Међутим, домен емоција и емоционалних стања грчки језик надокнађује метафоричним трансформисањем полазних синтагми, те стога српски језик не твори знатно већи број ФЈ у свом фразеолошком систему. Остали домени се огледају у обема сферама. Како фреквентнији одговори асоцијативног теста пружају информације квантитативне и квалитативне природе, они одсликавају најреалнију представу датих соматизама, која постоји у колективној свести припадника одређене говорне средине. Грчки асоцијативни тест имплицирао је значења непожељних емоција. Стога не чуди што након фразеолошке контрастивне анализе закључујемо да је горњи уд, *рука*, са аспекта емоција и психичких и емоционалних стања, седиште негативно конотираних емоција.

Контрастивна анализа соматизма *око/μάτι* извршена је са семантичког, асоцијативног и фразеолошког аспекта и указали смо на велики број подударности, али исто тако и одступања по питању полисемантичности ових соматизама. Са сигурношћу можемо тврдити да је реч о соматизму изузетно великог потенцијала у оба језика, који у стопу прати соматизам *глава/κεφάλι*. Соматизам *око* у српском језику смештамо на друго место по питању полисемантичке структуре у оквиру семантичког обима, као и фразеолошког обима. Међутим, у грчком језику се соматизам *μάτι* ('око') у оквиру семантичког обима налази на првом месту, што смо код соматизма *глава/κεφάλι* експлицирали. У оквиру фразеолошког обима налази се на другом месту као и српски еквивалент. Заправо желимо још једном да укажемо на најзначајније место и улогу које заузимају соматизми *глава/κεφάλι* и *око/μάτι* у нашем појмовном систему. Подударност соматизама испољава се на пољу фразеолошког обима у коме су ранжирани на другом месту.

Анализирањем фразеолошког корпуса, који за саставни елемент има соматизам *око*, констатујемо два основна вида концептуализације датог семантичког поља. У основи фразеологизације једног дела фразеолошких јединица из наведене скупине налази се метонимијски модел у коме се орган *око* узима за функцију коју обавља. Дакле, емоција се концептуализује преко основне функције органа вида. Фразеолошко значење добијено је посредством метонимијске везе ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА ВИДА, односно (+) (–) ВИЗУЕЛНА ПЕРЦЕПЦИЈА → (+) (–) ЕМОЦИЈЕ, код 4% српских и свега 1% грчких ФЈ које илуструју домен интересовања и симпатија. Искључивање функције гледања, узроковано негативним емотивним стањем субјекта према објекту, равнодушношћу и стидом, присутно је код 2% српских и 4% грчких ФЈ.

Одређене ФЈ квалификативном детерминацијом соматизма указују на начин сповођења визуелне перцепције, који такође имплицира емиционална стања субјекта према објекту. Основни образац концептуализације гласи ОКО ОДРЕЂЕНОГ СВОЈСТВА → ЕМОЦИЈА и реализују га следеће ФЈ: а) из домена допадања и симпатија посредством концепта добрих, слатких, црних очију, код 2% српских и 4% грчких ФЈ; б) из домена интересовања, жеље и пажње, концептом отворених, кришом отворених, као и широм отворених очију, два пара очију, трећег ока, будних очију, гладних очију, код 12% српских и 11% грчких ФЈ; в) из домена индиферентности концептом затворених, зрикавих и слепих очију, код 2% српских и 3% грчких ФЈ; г) из домена чуђења посредством концепта својих очију, код 1% ФЈ у оба језика; д) из домена мржње, злобе и одбојности, посредством концепта пола ока, пријеког, крвавог ока, лошег ока и курјег ока, код 4% ФЈ у оба језика и њ) из домена страха помоћу концепта великих очију, својих очију, па чак и неодређених очију, код 1% српских и 3% грчких ФЈ. С друге стране, детерминисањем начина активности гледања концептуализују се одређене емоције и емоционална стања помоћу обрасца НАЧИН ГЛЕДАЊА → ЕМОЦИЈА, код 5% српских и 1% грчких ФЈ, које реферишу домен жеље, индиферентности, збуњености и чуђења.

Други вид концептуализације емоција и емоционалних стања остварује се у садејству с метафоричним представама: 1. ОКО ЈЕ ПРОСТОР који се концептуализује као: а) заинтересованост субјекта за перципирани објекат, код 2% ФЈ у српском језику и 4% у грчком; б) осећај мржње субјекта према предмету опажања искључиво код 2% српских ФЈ; в) заинтересованост објекта за субјекат код 5% српских ФЈ; г) стање раздражености у коме се налази субјекат, код 4% српских ФЈ; д) опомена код 4% ФЈ у оба језика; њ) осећај срама и стида код свега 1% српских ФЈ.; 2. ОКО ЈЕ САДРЖАТЕЉ у који се смешта перципирани објекат попут: а) драгоцености код 2% српских и 3% грчких ФЈ, из домена љубави и б) садржај негативне конотације, ексер, трн, код свега 1% ФЈ оба језика из домена раздражености, беса и срџбе; у оквиру истог метафоричног обрасца, манифестација емоција се јавила као резултат динамике у оквиру истог садржатеља. ДИНАМИКА У ОКВИРУ САДРЖАТЕЉА → ЕМОЦИЈА код подједнаког броја ФЈ, 10% српских и 10% грчких ФЈ, из домена среће, беса, одбојности, симпатија, хладнокрвности и разочарења, посредством концепта непријатне активности, пуњења садржатеља, ослобађања садржаја из садржатеља, раста предмета опажања; 3. ОКО ЈЕ ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА НЕКЕ РАДЊЕ из домена симпатија, усхићења и жеље код 6% ФЈ оба језичка система, као и из домена раздражености и беса код 2% српских и 1% грчких ФЈ; 4. ОКО ЈЕ СРЕДСТВО ВРШЕЊА РАДЊЕ, тачније радње свлачења, из домена жудње и жарке жеље код 1% грчких ФЈ, али и из беса, негодовања, прекора код такође 1% српских ФЈ; и 5. ОКО ЈЕ СУБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ код свега 1% српских ФЈ, из домена чуђења и 12% грчких ФЈ из домена пажње, раздражљивости, очаја, незнања, патње, туге и упозорења.

Трећи вид концептуализације емоција и емоционалних стања и расположења остварен је манифестовањем физиолошких стања на соматизам *око*, подједнако код 14% српских и грчких ФЈ из домена симпатија, хладнокрвности, среће, похлепе, бола, индиферентности, узнемирености и усхићења.

Након спроведене анализе констатовали смо продударност по питању присутности домена емоција на семантичком плану, потом преклапања и на асоцијативном плану, узимајући у обзир квантитативни параметар, заступљеност истог домена са 8% у оба језика. Након фразеолошке анализе закључили смо већу фраземотворну активност српског језика за 16,6%, и то по семантичким пољима: а) хладнокрвност, присебност, безбрижност за 80%, б) интересовање, пажњу, жељу за скоро 15%, в) индиферентност, равнодушност, безосећајност за 43%, г) опомена, упозорење, претња за 25%, д) мржњу, злобу, одбојност за 43%, њ) страх, пренераженост, опасност за 50%. Већи фраземотворни потенцијал грчког језика остварује се у пољима: а) наклоност, симпатије, љубав за 11% и б) суздржаност, неугодност, стид за 66%.

Испитујући асоцијативни потенцијал органа вида, наговорили смо да би грчки соматизам могао да буде седиште нежељених емоционалних стања. Међутим, према анализираним асоцијацијама закључујемо да је дати соматизам у оба језика седиште пожељних емоција, будући да индукује чак 55% фразеолошких јединица позитивно обојених емоционалних стања, а 45% негативно маркираних. Фразеолошке јединице бележе подударност по питању пропорционалног односа код полазног и циљног језика.

Фразеолошки потенцијал соматизма *срце* указује да један мали део ФЈ настаје помоћу метонимијског обрасца СРЦЕ → ЧОВЕК, а отуда концептуализујемо емоцију (+) (-) СРЦЕ → (+) (-) ЕМОЦИЈА, као позитивну или негативну на основу присуства или одсуства датог органа код 2% српских и 1% грчких ФЈ.

Истим метонимијским обрасцем генерише се фразеолошко значење синтагме квалификативном детерминацијом соматизма: а) концепт доброг, драгог, лаког, целог, отвореног срца, имплицира стање задовољства и среће код 5% српских и 4% грчких ФЈ; б) концепт каменог, стеновитог, хладног, тврдог, мермерног, замрзнутог, тешког и неодређеног срца, твори домен хладнокрвности код 2,5% српских и 1% грчких ФЈ; домен безосећајности реализује 6% српских и 7% грчких ФЈ; домен безвољности 1% српских и 4% грчких ФЈ; и домен стида само 1% грчких ФЈ;

Међутим, велика већина ФЈ настала је семантичком транспозицијом базне синтагме метафоричним путем посредством метафора: 1. СРЦЕ ЈЕ ПРОСТОРНИ ОКВИР: а) смештање драге, вољене особе у најужи просторни оквир логичког субјекта генерише садржај симпатија и нежности према драгој особи, код 5% српских и 1% грчких ФЈ; б) концепт близине срца развија и гестовни фразеологизам при домену љубави код 2,5% српских ФЈ; в) обратни смер стизања садржаја у непосредну близину, привлачним силама срца субјекта, указује на стање узрујаности код 7,5% српских и 1% грчких ФЈ; г) концепт одсуства терета на срцу имплицира задовољство код 2,5% српских ФЈ, д) концепт лакоће имплицира милину код 2,5% српских ФЈ; њ) удаљавање терета са површине срца вербализује олакшање код 2,5% такође само српских ФЈ; е) удаљавање од центра, идући ка просторној периферији срца, претвара емоције у опозитне, бес и срџбу код 1% српских ФЈ; 2. СРЦЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ: а) концепт смештања објекта у затворени простор садржатеља, из домена љубави и привржености неке, јавља се код 2,5% српских и 7% грчких ФЈ; б) концепт отварања садржатеља и ослобађања дела садржаја из домена смирености, задовољства и олакшања због учињеног, код 10% српских и 5% грчких ФЈ; в) концепт хладноће која обузима садржатељ из домена страха, јавља се код 2,5% српских и 4% грчких ФЈ; г) концепт кључања унутар садржатеља из домена беса и разјарености код 1% ФЈ оба језика; д) концепт

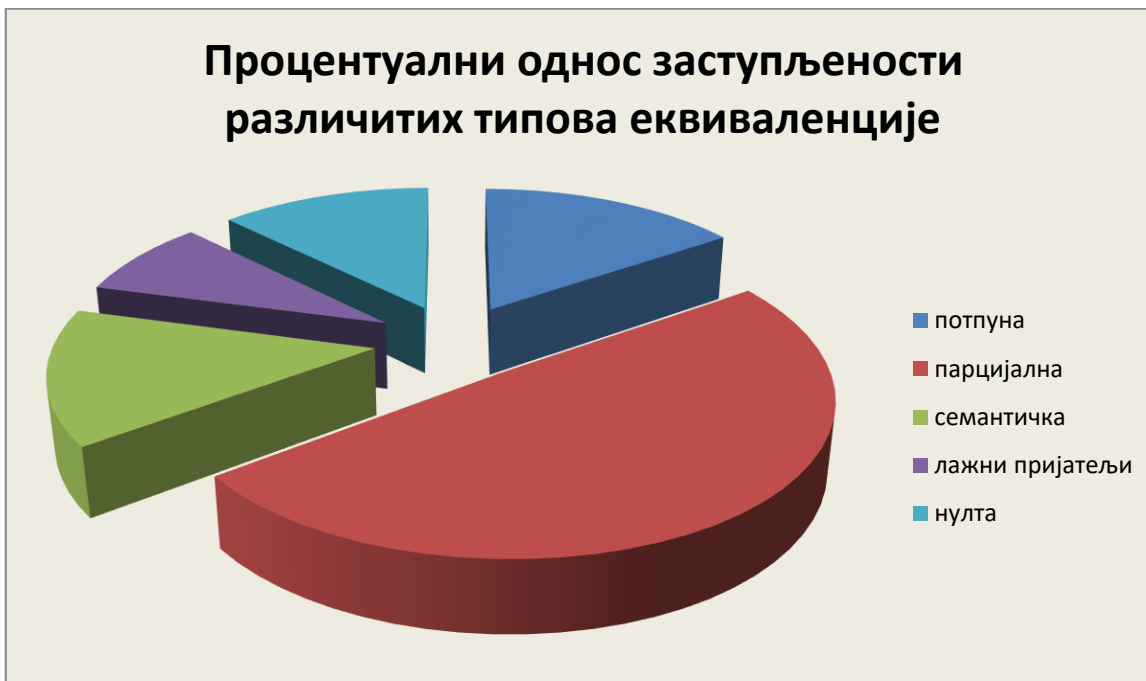
оштећеног садржатеља из домена бриге и мржње, присутан је код 6% српских и 4% грчких ФЈ. 3. СРЦЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ: а) објекат поклањања и освајања, узроковано стањем обузетости љубављу и срећом, јавља се код 5% српских и 7% грчких ФЈ; б) опрљити срце ватром лексикализује домен љубави код 1% ФЈ; в) грчење лексикализује хладнокрвност код 1% српских и 3% грчких ФЈ; г) концепт бојења из домена узрујаности твори 5,5% грчких ФЈ; д) концепт повреде из домена боли, патње и туге, твори 1% српских и 3% грчких ФЈ; њ) концепт говорног чина из домена интересовања и жеље реализује 1% грчких ФЈ; е) концепт пражњења из домена беса 1% српских ФЈ; концепт квара из домена узнемирености присутан је код 1% српских ФЈ; и објекат додиривања из домена сажаљења и саосећања код 2,5% српских и 1% грчких ФЈ. 4. СРЦЕ ЈЕ СУБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ: а) срце које игра, скаче, лети, долази на своје место, стоји за стање задовољства и среће, и заступљено је код 5% српских и 3% грчких ФЈ; б) срце које жели, вуче, прича, куца, концептуализује интересовање и жељу код 6% српских и 7% грчких ФЈ; в) концепт одласка из домена страха твори 1% ФЈ оба језика; г) концепт деструкције 5% српских и 5,5% грчких ФЈ. 5. СРЦЕ ЈЕ СРЕДСТВО ВРШЕЊА РАДЊЕ са задовољством у српском језику се јавља код 1%, а у грчком 3% ФЈ.

Трећи вид концептуализације соматизма *срце* јесте манифестовање физиолошких процеса на поменут орган: а) који се перципира као биљка у српском код 2,5% ФЈ, а у грчком код 1% ФЈ; б) посредством архисеме „унутрашњи орган” концептуализује се стање страха у српском код 2,5%, а у грчком код 1% ФЈ; бола и патње код 2,5% српских и 5,5% грчких ФЈ; узнемирености код 1% ФЈ у оба језика; и саосећања и сажаљења код такође 1% ФЈ у оба језика.

Контрастивна анализа фразеолошких јединица са соматизмом *срце/кардија* показала је изузетну фраземотворну активност оба језика, изузетно богат семантички дијапазон фразеолошког микросистема са соматизмом *срце/кардија*. Срце је апсорбовало све духовно што је својствено човеку и неоспорно је да се овим соматизмом концептуализују у већини емоције и емоционална стања. Оно што је посебно занимљиво јесте чињеница да је српски фразеолошки систем нешто продуктивнији у позитивно конотираним семантичким пољима за 6%, док је грчки за чак 20% продуктивнији у негативно конотираним семантичким пољима. Иста чињеница потврђена је и асоцијативним тестом. Стога можемо закључити да је соматизам *срце* у српском језику седиште пожељних емоционалних стања и емоција узрокованих љубављу. Међутим, како статус емоције љубави може бити споран, будући да се љубав великог интензитета често тумачи као патња, не чуди податак да је соматизам *кардија* ('срце') у грчком језику ипак седиште непожељних емоција, тј. емоција вишег интензитета. Можемо рећи да грчки соматизам представља одраз у огледалу српског соматизма. Како је заљубљено срце тема страдања срца, повлашћено место бола, такође узроковано љубављу, представља њену негативну страну. Грчки фразеолошки систем посредством соматизма *кардија* ('срце') концептуализује нежељене емоције и емоционална стања приликом неузвраћене љубави. Велика већина ФЈ, полазног и циљног језика, настала је семантичком транспозицијом базне синтагме метафоричним путем.

Будући да је упоређивање језика веома комплексан процес, мишљења смо да оба алтернативна приступа утврђивања било еквиваленције, било кореспонденције имају своје мањкавости и не покривају сва питања која се јављају током поређења језика. Заправо, језици се тешко могу поредити сепаратно од значења, а исто тако, значење се не може посматрати мимо форме. Стога смо еквиваленте пронашли контрастирањем фразеолошких јединица са морфосинтаксичког, лексичког и семантичког аспекта српског и грчког језика, а не само поређењем описа њихових семантичких садржаја. Утврђивањем сличности и разлика на међујезичком плану констатовали смо пет типова еквиваленције: три универзална – потпуно, која захтева подударност на свим нивоима, парцијалну, која допушта неподударности на неком од три

нивоа и нулту, у случајевима када не постоји еквивалент у циљном језику. Њима смо придружили привидну еквиваленцију, односно лажне пријатеље са већом или мањом структурном, формалном и лексичком подударношћу, али различите семантике, као и семантичку еквиваленцију која подразумева исто значење фразеологизама, но одсуство поклапања мотивационе слике и структуре. Контрастивном анализом утврђена је убедљиво највећа заступљеност парцијалне еквиваленције, а пропорционалну заступљеност свих типова еквиваленције приказали смо на следећем графикаону бр. 16.

Графикон 16. Процентуални однос заступљености различитих типова еквиваленције

Готово 50% заступљене парцијалне еквиваленције, као и 15% потпуне и 14% семантичке еквиваленције сведочи о веома високом степену семантичког преклапања контрастираних фразеолошких јединица, које се не преноси и на њихову структуру.

У циљу спровођења семантичко-концептуалне анализе задужене за изналагање споне између фразеолошке јединице и њеног значења, односно декомпоновање мотивационог процеса на основу постулираних појмовних метафора, приступили смо класификацији фразеолошких јединица у одговарајућа семантичка поља која карактерише ономасиолошки приступ. Након спроведене анализе конституисали смо 5 семантичких поља позитивног значења и чак 17 семантичких поља негативног значења.

Семантичко поље НАКЛОНОСТ, ЉУБАВ, СИМПАТИЈЕ образују у највећој мери фразеолошке јединице које именују најлепшу емоцију љубав, којом човек може бити опијен, као и стање заљубљености. Највећи број фразеолошких јединица овог позитивно конотираног семантичког поља творе, свакако, лексема *срце/кардија* (37%), као и лексема *око/μάτι* (29%), потом следи *рука/χέρι* (20,5%) и напоследку лексема *глава/κεφάλι* (13,5%). Соматизам *срце/кардија* најчешће се и највише везује за концепт љубави, емотивне привржености другој особи, и на веома експресиван и илустративан начин осликава дато стање. Готово све фразеолошке конструкције настају метафоричним путем, семантичким транспонованем значења инспирисаног појмовним

метафорама: ЛУБАВ ЈЕ ОСВАЈАЊЕ/ПЕЦАЊЕ, ЛУБАВ ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА (ГРАВИТАЦИОНА), ЛУБАВ ЈЕ СЈАЈ У ОЧИМА, ЛУБАВ ЈЕ СЛЕПИЛО, ЛУБАВ ЈЕ ПОКЛАЊАЊЕ, ЛУБАВ ЈЕ ГОРЕ, ЛУБАВ ЈЕ ОДСУСТВО РАЗУМА/МОЗГА, ЛУБАВ ЈЕ ГУБИТАК КОНТРОЛЕ, ЛУБАВ ЈЕ ЛУДИЛО, ЛУБАВ ЈЕ ДРАГОЦЕНОСТ У ПОСУДИ, ЛУБАВ ЈЕ ДЕЉЕЊЕ/ДАВАЊЕ, ЛУБАВ ЈЕ КРАЂА/УЗИМАЊЕ, ЛУБАВ ЈЕ КОЦКА/ИГРА НА СРЕЋУ, ЛУБАВ ЈЕ РАТ/ОСВАЈАЊЕ, ЛУБАВ ЈЕ ВАТРА/ВРЕЛИНА, ЛУБАВ ЈЕ БЛИЗИНА.

Фразеолошке јединице које подводимо под позитивну семантичку категорију СРЕЋА, ЗАДОВОЉСТВО, УСХИЋЕЊЕ, у највећој мери, чак 67,4% генерише соматизам *срце*. Архетип *срца/кардија* „средиште емоција” јесте највеће фраземотворне активности и именује највише домен задовољства и доброг расположења појмовним метафорама: ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ ПРИЈАТАН ОСЕЋАЈ У ГРУДИМА, ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ СРЦЕ НА МЕСТУ, РАДОСТ ЈЕ ИГРА/ПЕСМА/РАСТ, ОБИЉЕ ЕМОЦИЈА ЈЕ ПУНО СРЦЕ, ДОБРО СРЦЕ ЈЕ ЗАДОВОЉСТВО/СРЕЋА, ДОБРО РАСПОЛОЖЕЊЕ ЈЕ ЦВЕТАЊЕ, ЕМОЦИЈЕ СУ САДРЖАЈ У ПОСУДИ/СРЦУ. Соматизам *рука/хџери* учествовала је у креирању овог емоционалног домена, пре свега задовољства, са 18,6% гестовних фразеолошких јединица, у чијем семантичком талогу леже појмовне метафоре РАШИРЕНЕ РУКЕ СУ СРЕЋА, ТРЉАЊЕ РУКУ ЈЕ ЗАДОВОЉСТВО, ОБЕ РУКЕ СУ ЗАДОВОЉСТВО. Преосталих 14% фразеолошких јединица реализовала је лексема *око/маџи* која је појмовним метафорама ДУГОТРАЈНО ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ЗАДОВОЉСТВО, ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ СИТОСТ, ЗАДОВОЉСТВО ЈЕ НАПОЈЕНОСТ, на један веома илустративан начин осликала концепт задовољства. Мањи број ФЈ овог семантичког поља развија значење усхићености семантичким транспоновањем значења базне синтагме метафоричним путем помоћу појмовних метафора УСХИЋЕЊЕ ЈЕ БУДНОСТ, УСХИЋЕЊЕ ЈЕ ЛЕТ. Лексема *глава/кеџали* не учествује у концептуализовању лепих емоција среће, задовољства и усхићења.

Најобимније семантичко поље, и у српском и у грчком језику, које конституишу искључиво соматске фразеолошке јединице са лексемама *око/маџи*, *глава/кеџали* и *срце/кардија* позитивно је обојено и лексикализује ИНТЕРЕСОВАЊЕ, ПАЖЊУ И ЖЕЉУ. Такође, унутар најобимнијег концептуалног поља лексема *око/маџи* генерише највећи број ФЈ, како у српском тако и у грчком језику, које чине 77% датог семантичког поља. Највећи број ФЈ концентрисан око соматизма *око/маџи* испољава посматрање одређеног објекта, живог или неживог, с великом пажњом и знатижељом. С друге стране, ФЈ формиране око соматизма *срце/кардија*, али и *око/маџи* именују жељу, јарку жељу, жудњу за неким, страст, која се граничи са концептом љубави. Фразеолошке јединице овог семантичког поља настале су транспоновањем значења путем појмовних метафора: ИНТЕРЕСОВАЊЕ ЈЕ ГЛЕДАЊЕ, ГЛЕДАЊЕ ЈЕ ДОДИР, ЖЕЉА ЈЕ ГЛАД, ЖАРКА ЖЕЉА/ЖУДЊА ЈЕ СКИДАЊЕ, ПАЖЊА ЈЕ ПРИВЛАЧЕЊЕ, ПРЕДМЕТ ПАЖЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА/ЕНТИТЕТ У ПОСУДИ, ПАЖЊА ЈЕ БУДНОСТ, ПАЖЊА ЈЕ КОНТАКТ, ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ЗАИНТЕРЕСОВАНОСТ ЈЕ ТОПЛИНА/ВРЕЛИНА, ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ПАЖЊА ЈЕ ПРАЋЕЊЕ НЕКОГ ОБЈЕКТА, ЖЕЉА ЈЕ ПУЦАЊЕ, ЧЕЖЊА ЈЕ УВЕНУЋЕ, ИНТЕРЕСОВАЊЕ/ЖЕЉА ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА.

Након спроведене контрастивне и концептуалне анализе, запажамо подударност при концептуализацији емоционалног стања ОЛАКШАЊЕ, СМИРЕНОСТ. Заправо, у оба језика соматске фразеолошке јединице с компонентом *срце/кардија* у највећој мери (69%) експлицирају поменуте емоције. Мука, проблеми, невоље поимају се као терет који узрокује осећај неспокојства, немира у грудима. Међутим, када се они отклоне, реше, следи осећај лагодности, такође, у грудима. Отуда мотивациону базу већине ФЈ чине појмовне метафоре ОЛАКШАЊЕ ЈЕ ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ТЕРЕТА, ОЛАКШАЊЕ/СМИРЕНОСТ ЈЕ ЛАКОЋА. 25% ФЈ генерише

соматизам *глава/κεφαλί* који се уско граниче са семантичким пољем ОПАСНОСТ, будући да је једна од основних референтних вредности лексеме *глава* живот и да излазак из животне опасности представља олакшање. Преосталих 6% ФЈ креира лексема *рука/χέρι*, у којима се руке метонимијским путем доводе у везу било са лошим, било са добрим људима, али у овом домену са добрим људима којима се нешто поверава и улива осећај сигурности, тј. смирености.

Фразеолошке јединице семантичког поља ХЛАДНОКРВНОСТ, ПРИСЕБНОСТ, БЕЗБРИЖНОСТ изражавају самоконтролу субјекта. Одсуство брига, баш као и решеност, непоколебљивост, одважност, енергичност манифестују се кроз пасивност, кроз стање мировања тела. Фразеологизми с компонентом *глава/κεφαλί* су најзаступнији са 35% и углавном су мотивисани гестом подизања главе и њеним мировањем, али и појмовним метафорама ХЛАДНОКРВНОСТ ЈЕ ФЛИУД, МИР ЈЕ ХЛАДНОЋА, БЕЗБРИЖНОСТ ЈЕ ГОРЕ. Соматски конституенти *око/μάτι* и *срце/карδιά* подједнако су заступљени у овом семантичком концепту са 23%, а конституент *рука/χέρι* са 19%. Мировање очних капака, као и однос посматрача и посматраног објекта су заступљене мотивационе слике које су подстакле процес метафоризације. С друге стране, срце се поима као ПРЕДМЕТ/ПОСУДА, а циљни домен помоћу појмовних метафора ХЛАДНОКРВНОСТ ЈЕ ОДСУСТВО ЕМОЦИЈА, ХЛАДНОКРВНОСТ ЈЕ КАМЕН. Мањи број ФЈ настао је метонимијским процесом у коме РУКЕ СТОЈЕ ЗА ЧОВЕКА, ОЧИ стоје за ЧОВЕКА/ЛИЦЕ и ЛИЦЕ стоји за ЧОВЕКА.

Тематско поље ИНДИФЕРЕНТНОСТИ, РАВНОДУШНОСТИ И БЕЗОСЕЋАЈНОСТИ веома је интересно, будући да га конституишу готово у подједнакој мери све четири анализирани лексеме. Фразеолошке јединице с компонентом *срце/карδιά* предњаче у овом концептуалном домену са 32%, с компонентом *око/μάτι* 24%, док су фразеолошке јединице са лексемом *глава/κεφαλί* и *рука/χέρι* подједнако заступљене са 22%. Индиферентност и равнодушност манифестују се гестовима прекрштања, одмахивања, склапања, дизања, спуштања руку, одмахивањем, обртањем и окретањем главе у другу страну, као и мимиком лица, затварањем очију и склањањем погледа. Процес фразеологизације углавном је утемељен појмовном метафором ИНДИФЕРЕНТНОСТ ЈЕ ЖМУРЕЊЕ/НЕГЛЕДАЊЕ. Безосећајност се пак везује за срце које се процесом метафоризације осликава као КАМЕН, МЕРМЕР, а циљни домен емоција БЕЗОСЕЋАЈНОСТ/РАВНОДУШНОСТ КАО ХЛАДНОЋА И ЧВРСТОЋА.

Једну од најснажнијих прототипских емоција негативне конотације страх класификовали смо у семантичко поље СТРАХ, ПРЕНЕРАЖЕНОСТ, ОПАСНОСТ. Најдоминантнија фраземотворна активност соматизма *глава/κεφαλί* огледа се у 68% фразеолошких јединица са датим конституентом. Српски језик, али и грчки, обилују фразеолошким изразима који упућују на концепт опасности и који су инспирисани мотивационом сликом главе као метафоре за изузетно вредан, непроцењив предмет/објекат. Највећи број ФЈ настао је транспоновањем значења базне синтагме помоћу појмовних метафора ГЛАВА У ТОРБИ ЈЕ СМРТ, ГЛАВА НА ПАЊУ/ГИЉОТИНИ/НА ПАЗАРУ ЈЕ СМРТ, КОЦКАЊЕ ЈЕ ОПАСНОСТ, МАЧ НАД ГЛАВОМ ЈЕ ОПАСНОСТ, ОДСЕЧЕНА ГЛАВА ЈЕ СМРТ, СМРТ/ОПАСНОСТ ЈЕ ДОЛЕ. Преостале фразеологизме креира углавном соматизам *срце/карδιά* са 24% који ову негативно маркирану емоцију страха концептуализује физиолошком реакцијом организма код особе обузете емоцијом страха. У основи ових ФЈ леже појмовне метафоре СТРАХ ЈЕ ХЛАДНОЋА, СТРАХ ЈЕ ДОЛЕ, СТРАХ ЈЕ ДРХТАЊЕ, СТРАХ ЈЕ ПАРАЛИСАНОСТ. Страх се може концептуализовати и путем органа вида који реализује ФЈ у малом броју (8%) у оба језика рефлекторним гестом отварања очију приликом стања уплашености метафорама СТРАХ ЈЕ НЕСАНИЦА, али и персонификацијом СМРТИ КАО ЧОВЕКА. Заједничка историјска прошлост, као и мотивисаност

фразеологизма физиолошким стањима својственим људском роду, без обзира на припадност одређеној културној заједници попут жежења коже на глави, дрхтавице, парализовања тела и др. резултирало је уједначеном структуром ФЈ у српском и грчком језику.

Тематско поље НАПЕТОСТ, НАПРЕГНУТОСТ имплицира негативно емоционално стање које настаје услед окупираности мисли нечим важним, неким проблемима, немогућности да се појединац нечега сети, као и улагања великих напора да се изнађе излаз из дате ситуације. Представља најмалобројнију семантичку категорију наше анализе, у оба језика, путем соматизма *глава/κεφαλή* који се метонимијским путем доводи у везу са умом и тако вербализује дату емоцију.

Уочене ФЈ овог семантичког поља експлицирају емоционална стања људи услед каквог негативног догађаја, ситуације ван очекивања које узрокују НЕДОУМИЦУ, ЧУЂЕЊЕ, ЗБУЊЕНОСТ и ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ. Будући да је једна од основних референтних вредности лексема *глава/κεφαλή* памет, интелигенција, мисли, свест, не изненађује чињеница да 72% ФЈ овог семантичког домена садржи баш овај соматизам за разлику од соматизма *срце/καρδιά*, који се не може, нити метафоричним нити метонимијским путем довести у везу са стањем конфузије и чуђења. ГЛАВА се метонимијским путем узима за РАЗУМ, а циљни домен емоција се концептуализује појмовним метафорама ЗБУЊЕНОСТ ЈЕ ГУБИТАК КОНТРОЛЕ/РАЗУМА, ИЗЕНАЂЕНОСТ/ЗАПРЕПАШЋЕНОСТ ЈЕ ВРТОГЛАВИЦА, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ ЈЕ ОШТЕЋЕЊЕ ПРЕДМЕТА, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ ЈЕ УДАРАЦ МАЉЕМ У ГЛАВУ, УДАРАЦ ГРОМА ЈЕ ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ, ИЗБЕЗУМЉЕНОСТ ЈЕ КЉУЧАЊЕ. С друге стране, будући да се физиолошка функција ока метонимијским путем узима уместо когнитивне функције, 21% ФЈ које припадају овом тематском пољу садрже конституент *око/μάτι*. Преосталих 7% одлази на гестовне ФЈ у оба језика, које вербализују покрет који чинимо када се крстимо.

Анализирањем корпуса који смо сачинили проналазимо свега две ФЈ, једну у грчком једну у српском језику, које манифестују емоционално стање РАЗОЧАРАЊА, које наступа након негативне валоризације некога или нечега. Актуализује их соматизам *око/μάτι* примарном и универзалном просторном метафором ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ.

У групу негативно обојених емоционалних стања и емоција јаког интензитета сврставамо и домен КАЈАЊА, који следи након когниције и немогућности да се нешто учини или измени, промени. Стога се домен кајања формира око фразеолошких јединица са компонентом *глава/κεφαλή* нешто више у српском него у грчком језику и најчешће су гестовног порекла.

Емоције УЗНЕМИРЕНОСТ, УЗРУЈАНОСТ и ЗАБРИНУТОСТ поседују велики фраземотворни потенцијал у оба језика и углавном се лексикализују путем лексема *срце/καρδιά* и *глава/κεφαλή*. Лексема *срце/καρδιά* конструише 55% фразеолошких јединица и то за готово 40% више у грчком језику него у српском, што је реткост у нашој анализи. Лексема *глава/κεφαλή* генерише 37%, *око/μάτι* 5% и лексема *рука/χέρι* 2,6% ФЈ велике илустративне вредности. Душевни немир који бива проузрокован наведеним емоцијама манифестује се најчешће болом, нелагодношћу у грудима, али исто тако и болом у глави. Највећи број лексемских спојева настаје метафоричним путем у чијој семантичкој бази леже појмовне метафоре БРИГА ЈЕ КАМЕН/ТЕРЕТ, УЗНЕМИРЕНОСТ ЈЕ ГРЧ, УЗРУЈАНОСТ ЈЕ ОШТАР ПРЕДМЕТ/ТРН, УЗНЕМИРЕНОСТ ЈЕ СКАКАЊЕ, ЗАБРИНУТОСТ ЈЕ КВАР, као и архетип срца „срце је средиште емоција”.

Имајући у виду Вундтову и Аверилу премису квантитативне супериорности негативних спрам позитивних емоција, очекивали бисмо много већу фразеолошку продуктивност унутар поља РАЗДРАЖЕНОСТ, БЕС, СРЦБА, које генерише свега 31 ФЈ, 19 у српском језику и 12 у грчком.

Овако узавреле емоције, јаког интензитета, које проживљава изнервирана особа, изазивају спољашње, соматске реакције, попут раста температуре. Отуда се фразеолошке јединице могу манифестовати универзалном појмовном метафором БЕС ЈЕ ВАТРА, МУЊА, ВРЕЛИНА, КЉУЧАЊЕ. Емоција се може манифестовати и спољашњим путем, будући да је неодвојиви елемент емоције негативне конотације пражњење које није својствено прототипским емоцијама љубави, поштовања и др. дакле емоцијама позитивне конотације. Известан број, тачније 19% ФЈ са соматизмом *рука/хѐри* инспирисан је сликовном схемом чина физичког обрачуна. Највећи удео у формирању овог концептуалног поља има соматизам *око/μάτι* са 52% којим се најлакше експлицира бес. Око се концептуализује као ОШТАР ПРЕДМЕТ, СТРЕЛА, ШИБА, МУЊА, НОЖ, МАЧ. Удео соматизма *глава/κεφάλι* износи 16%, а соматизма *срце/καρδιά* 13%.

Фразеолошке јединице семантичког поља САЖАЉЕЊЕ, САОСЕЋАЊЕ, које лексикализују емоционално стање приликом кога жалимо некога, као и саосећамо са његовом боли и патњом концентрисане су искључиво око једне лексеме *срце/καρδιά* што је оправдано, с обзиром на то да је срце средиште емоција које се у овом пољу поимају као МЕКОЋА, која се јавља као антипод ЧВРСТИНЕ код одсуства емоција.

Фразеолошке јединице које припадају семантичком пољу СУЗДРЖАНОСТ, НЕУГОДНОСТ, СТИД помоћу соматизама *око* и *глава* у српском језику и соматизама *μάτι*, *κεφάλι* и *καρδιά* у грчком језику, именују срамежљиву особу, али и неугодну ситуацију, у којој се човек нашао било својом, било туђом кривицом. Негативно обојена емоција стида може се концептуализовати метонимизацијом физиолошких стања за емоционална, најчешће црвенилом на образима, али исто тако и гестом спуштања главе и склањања погледа како би се избегао или ублажио нелагодни осећај. Соматизам *глава/κεφάλι* са 61,5% и соматизам *око/μάτι* са 31% највише су допринели конституисању датог поља, а најмање соматизам *рука/хѐри* са свега 7,5%.

Лексема *рука/хѐри* плодносна у генерисању идиоматичних лексичких спојева који одсликавају моћ и власт појединца, његову доминацију над неким или нечим, истовремено именује ПОТЧИЊЕНОСТ, ПОКОРНОСТ, ПОНИЗНОСТ друге стране. Поменути емоцију експлицира и лексема *глава/κεφάλι*, тј. гест спуштања главе, наклон који представља симбол поштовања и подређености некоме. Ово семантичко поље није нешто нарочито заступљено у контрастираним језицима.

Концептуално поље НЕМОЋИ, СЛАБОСТИ, ОЧАЈА формира два семантичка концепта. Један концепт истиче и наглашава апсолутну немоћ и спреченост, односно немогућност да се ишта предузме или учини и тај концепт се формира око соматизма *рука/хѐри* који реализује 70% фразеолошких јединица. Спреченост је обично изазвана физичком препреком везивањем руку. Други концепт настаје последичном везом, те немогућност да се нешто измени или уради узрокује емоцију очаја. Фразеологизми овог домена који чине 25% семантичког домена настају семантичком транспозицијом базне синтагме којом се номинира гест лупања главе, ударања главе о зид, хватања за главу и сл. Преосталих 5% фразеологизама генерише лексема *καρδιά*, у грчком језику мотивисана гешталтом срце средиште емоција, у нашем случају негативно маркиране емоције јаког интензитета очаја.

Готово изједначен број фразеолошких јединица у српском и грчком језику, претежно императивног облика номинира ОПОМЕНУ, УПОЗОРЕЊЕ, ПРЕТЊУ. Можемо их поделити у две категорије, оне које имплицирају радњу субјекта и које садрже углавном вербале деструктивне конотације и оне које имплицирају радњу друге особе којој се прети или која се упозорава на нешто, најчешће да нестане из видокруга субјекта. Лексеме које мотивишу фразеолошке јединице

оваквог семантичког садржаја су пре свега *рука/χέρι* (44%), а потом лексеме *глава/κεφάλι* и *око/μάτι* подједнаке фраземотворне активности (28%).

Најинтензивније негативно обојене емоције МРЖЊА, ЗЛОБА и ОДБОЈНОСТ експлицирају се и у српском и у грчком језику експресивним лексичким спојевима помоћу компоненте *око/μάτι*, којом се рефлектују дате емоције и компоненте *срце/καρδιά* које су у њему садржане. Српски фразеолошки систем је за 33% богатији од грчког по питању овог семантичког поља. Скоро све фразеолошке јединице су настале транспоновањем семантичког садржаја базне синтагме процесом метафоризације појмовним метафорама МРЖЊА/ПРЕЗИР СУ НАВИРАЊЕ КРВИ У ОЧИ, МРЖЊА/ГНУШАЊЕ ЈЕ УДАЉАВАЊЕ ОД ОБЈЕКТА, МРЖЊА ЈЕ НАПАД НЕПРИЈАТЕЉА, МРЖЊА ЈЕ УЈЕД ПСА.

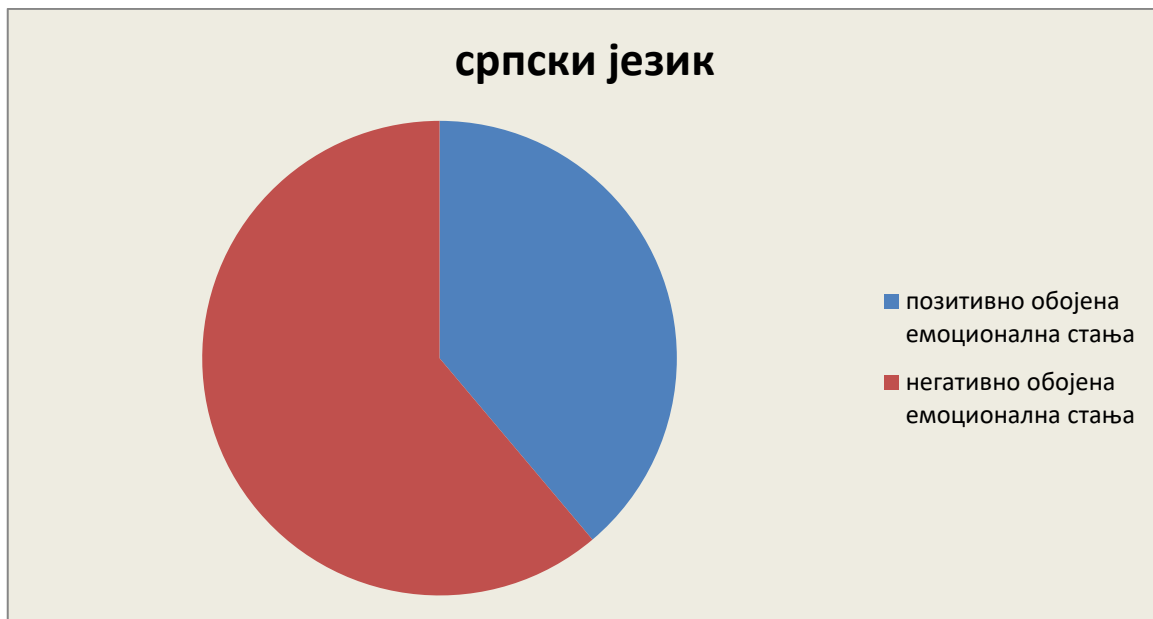
Домен надмености, гордости, ароганције у концептуалном пољу УОБРАЖЕНОСТ, ПОДСМЕХ именује незнатан број фразеологизама са соматизмом *глава/κεφάλι* у оба језика. Документоване су свега три фразеолошке јединице у српском језику и само једна у грчком језику и заједничка им је мотивациона слика подстакнута гестом окретања главе, лица од некога или нечега негативно маркираног, као и става с подигнутом главом.

Семантичко поље БОЛ, ПАТЊА, ТУГА инспирисано је осећањем патње, жалости, боли, изузетно тешке ситуације изазване неким немилим догађајем. Веома је интересантно што концептуално поље туге, која се првенствено повезује са сузама као одговор на одређено емоционално стање јаког бола, али и неописиве радости, формира само један фразеологизам са лексемом *око/μάτι* у оба језика. Соматизам *срце/καρδιά* ће творити знатно више фразеолошких јединица – 22, које одсликавају дато емоционално стање. Велика већина ФЈ је настала метафоричним путем и то изузетно сликовитим појмовним метафорама ПАТЊА ЈЕ ЦЕПАЊЕ/ПУЦАЊЕ/ЛОМЉЕЊЕ, ПАТЊА/БОЛ ЈЕ ПУЦАЊЕ ПРЕДМЕТА, ЖАЛОСТ/ПАТЊА ЈЕ ЧУПАЊЕ ИЗ КОРЕНА, ПАТЊА ЈЕ КОНТРАХОВАЊЕ/ГРЧЕЊЕ, ПАТЊА/БОЛ ЈЕ ПЛАЧ, БОЛ/ПАТЊА ЈЕ КРВАРЕЊЕ, док се срце концептуализује као ОРГАН ВИДА, ВИТАЛНИ ОРГАН, ЦЕНТАР ЧОВЕКОВИХ ОСЕЋАЊА, ТКАНИНА/ПРЕДМЕТ, ЛОМЉИВИ ПРЕДМЕТ итд.

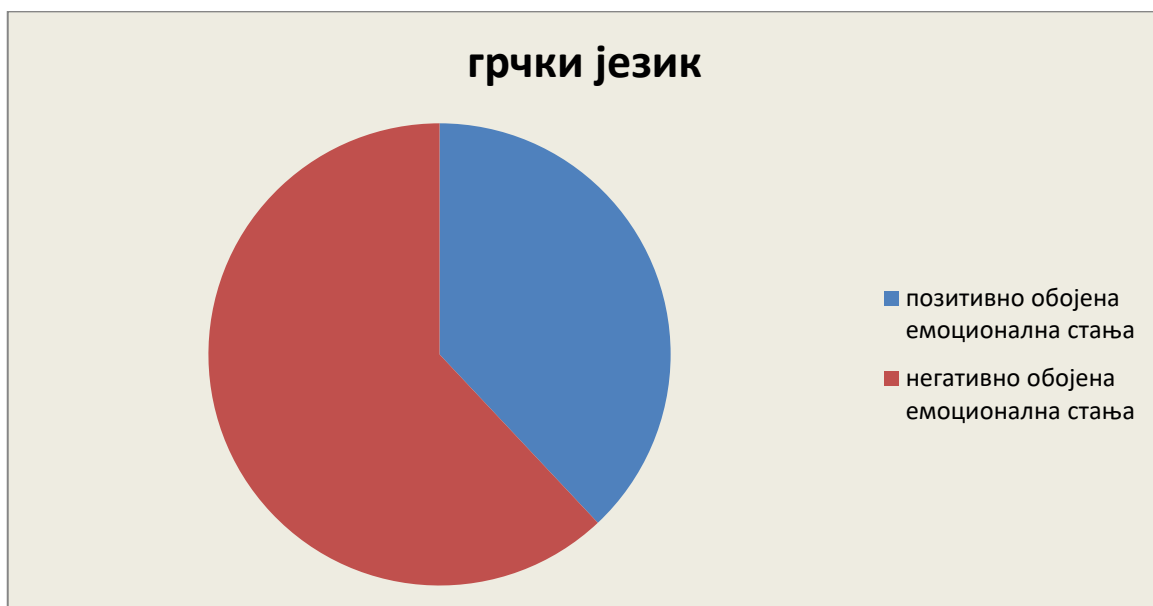
Лексема *срце/καρδιά* захваљујући свом великом фразеолошком потенцијалу формира још једно семантичко поље негативне конотације БЕЗВОЉНОСТ, ПОКУЊЕНОСТ, заједно са лексемом *глава/κεφάλι*. Већа фраземотворна активност грчког језичког система у односу на српски није тако честа у нашој анализи и у овом пољу је већа за 40%. Лексички спојеви описују емоционално стање разочаране особе која је изгубила наду и вољу за нечим или која нешто ради мимо своје воље. Настали су метафоричним процесом пребацивања значења основне синтагме појмовним метафорама БОЛ/НЕЛАГОДНОСТ У ГРУДИМА ЈЕ СТАЊЕ БЕЗВОЉНОСТИ, БЕЗВОЉНОСТ ЈЕ ХЛАДНОЋА, ГЛАВА НА ТАЦНИ ЈЕ СМРТ, а СМРТ ЈЕ ТУГА. Мањи број ФЈ мотивисан је гестом спуштене главе и хватања за главу.

Елаборирајући сва семантичка поља која смо конституисали семантичком систематизацијом, сегментирана у 22 поља од којих су 5 позитивно конотирана и чак 17 негативно конотирана, закључујемо да се конструкције експресивно-номинационог карактера веома често употребљавају у оба контрастирана језика ради вербализовања, али исто тако и карактерисања апстрактних појава, пре свега негативне семантичке позадине. Дакле, наше емпиријско истраживање потврђује квантитативну превласт негативно маркираних тематских поља, која су свакако карактеристична за фразеологију, што објашњавамо њеном антропоцентричношћу и чињеницом да прототипске емоције бележе мању сличност у односу на позитивне емоције и емоционална стања. То је податак од изузетног значаја, будући да је оповргао нашу полазну

хипотезу о већој продуктивности грчког фразеолошког система на пољу позитивно обојених емоција. Хипотеза је била базирана на стереотипу о Грцима, медитеранском народу, те самим тим срдачнијем и отворенијем у исказивању емоција, за разлику од нас који водимо порекло са Балкана. Однос заступљености позитивно и негативно обојених емоција и емоционалних стања приказали смо у српском језику на графикону бр.17, а у грчком језику на графикону бр. 18.

Графикон 17. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у српском језику

Графикон 18. Позитивно и негативно обојена емоционална стања у грчком језику

Веома су заступљени и гестовно-мимички фразеологизми којима се номинирају емоције. Највећи део фразеолошких јединица настао је семантичком транспозицијом базне синтагме процесом метафоризације.

Као општи закључак издвајамо подударност концептуализације емоција у оба језика, констатујући да је процес метафоризације базиран на појмовним метафорама, несумњиво универзалног карактера. Српски и грчки фразеолошки системи одражавају такође универзалне законитости устројства људске свести, помоћу концепата својствених готово свим језицима. Међутим, сваки народ је развио своју језичку слику света, антропоцентричне природе, свој властити поглед на свет и преко њега одсликава своја виђења, перцепције и валоризације, ослањајући се на универзалне законитости. Упркос географској блискости и упућености различитих народа једних на друге, какав је случај Срба и Грка, као и њиховог заједничког вишевековног суживота на Балканском полуострву, фраземотворна активност је иманентна индивидуалној сфери сваког народа. На сâм процес креирања фразеолошких јединица свакако су утицали заједнички историјски, културни, религиозни, цивилизацијски и други именитељи, и ти утицаји се и данас осећају. Отуда се сличности и разлике ова два језика манифестују на нивоу општег фразеолошког фонда, а условљене су свакако с једне стране унутарјезичким факторима, а с друге стране изванјезичким факторима. Културне компоненте јављају се као један од узрока разлика у оквиру фразеолошких система, па чак и код ФЈ потпуне лексичке и граматичке подударности, као што је и потврђено у случајевима лажних пријатеља, где смо запазили апсолутну подударност форме, али и одсуство подударности семантике.

ЛИТЕРАТУРА

Лексикографски извори:

АРСЈ – Пипер, П., Драгићевић, Р., Стефановић, М. (2005). *Асоцијативни речник српскога језика*. Београд: Београдска књига – Службени лист СЦГ – Филолошки факултет у Београду.

Балаћ, А., Стојановић, М. (2002). *Грчко-српски речник. Ελληνο-σερβικό λεξικό*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Миловановић, К., Гаврић, Т. (1994). *Речник симбола*. Београд: Народно дело.

Мутавцић, П. (2007). *Грчко-српски речник идиома. Ελληνο-Σερβικό λεξικό των ιδιωτισμών και των εκφράσεων*. Београд: Јасен.

Оташевић, Ђ. (2007). *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма.

Оташевић, Ђ. (2012). *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј.

РМС: *Речник српскога језика* (израдили Милица Вујанић и др., редиговао и уредио Мирослав Николић). Нови Сад: Матица српска, 2007.

РМС6: *Речник српскохрватскога књижевног језика I-VI (1967-1976)*. Нови Сад-Загреб: Матица српска, Матица хрватска.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, I-XX, 1959-*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

СДР 2003 – Гортан-Премк, Даринка, Вера Васић, Љиљана Недељков (ур.). *Семантичко-деривациони речник*. Свеска 1: Човек – делови тела. Нови Сад: Филозофски факултет, 2003.

СДР 2006 – Гортан-Премк, Д., Васић, В., Драгићевић, Р. (ур.). *Семантичко-деривациони речник*. Свеска 2: Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство. Нови Сад: Филозофски факултет, 2006.

Andoniadu, Ch., Kalcas, P. (1994). *Lexikon der idiomatischen Redewendungen, griechisch-deutsch, deutsch-griechisch. Λεξικό των ιδιωματικών εκφράσεων, ελληνικά-γερμανικά / γερμανικά-ελληνικά*. Köln: Romiosini-Vanias.

Bornträger, E. W. (1995). *Φρασεολογικό λεξικό της νέας ελληνικής. Dizionario fraseologico del greco moderno*. Wien: Phoibos Verlag.

Lukić, V. (1983). *Dečji frekvencijski rečnik*. Београд: Institut za pedagoška istraživanja/Prosveta.

Marin, S. (2005). *English-Greek Lexicon of Idioms and Slang*. Athens: Aheadbooks.

Marin, S. (2010). *Greek-English Lexicon of Idioms and Slang*. Athens: Aheadbooks.

Marković, A. (2001). *Srpsko-grčki rečnik. Σερβο-ελληνικό λεξικό*. Αθήνα: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.

Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Iro Školska knjiga.

Menac, A. (1979). *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*. Zagreb: Iro Školska knjiga.

Ničković, R., Cvijović, M. (1977). *Dečji govor: Rečnik i rečenica. Drugi razred osnovne škole*. Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Αντωνίου-Κρητικού, Ι. (2008). *Επικοινωνώ στα ελληνικά. Εννοιολογικό λεξικό χειρονομιών και εκφράσεων*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2007). *Λεξικό των ιδιωτισμών της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Ευαγγελόπουλος, Α. (2007). *Ελληνο-Αγγλικό Λεξικό ιδιωτισμών, παροιμιών, ρητών*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.
- Ιορδανίδου, Α. (2001). *Λεξικό λόγιων εκφράσεων της σύγχρονης ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κριαράς, Ε. (1995). *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας: Ορθογραφικό, ερμηνευτικό, ετυμολογικό, συνωνύμων, αντιθέτων, κυρίων ονομάτων*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Κρύσταλ, Ντ. (2003). *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μανδαλά, Μ. (1997). *Μείζον Ελληνικό Λεξικό*. Αθήνα: Αρμονία (Τεγόπουλος-Φυτράκης).
- Μαρκαντωνάτος, Γ. (1992). *Λεξικό αρχαίων βυζαντινών και λογίων φράσεων της νέας ελληνικής: με παράρτημα ευχρήστων λατινικών φράσεων*. Αθήνα : Gutenberg.
- Μαρκαντωνάτος, Γ. (2002). *Λεξικό αρχαίων, βυζαντινών και λογίων φράσεων της νέας ελληνικής: με παράρτημα εύχρηστων λατινικών φράσεων*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Νατσούλης, Τ. (2007). *Λέξεις & φράσεις παροιμιώδεις*. Αθήνα: Σμυρنيωτάκη.
- Παπαγεωργίου, Β. Η. (2006). *Καταλαβαίνεις τι λέω;* Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.
- Σαραντάκος, Ν. (1997). *Το αλφαβητάρι των ιδιωματικών εκφράσεων*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Σκαρτσής, Λ. Σ. (1997). *Φράσεις του λαϊκού λόγου*. Τόμος Ι (Α-Γ). Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Σκαρτσής, Λ. Σ. (1998). *Φράσεις του λαϊκού λόγου*. Τόμος ΙΙ (Δ-Ι). Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1999). *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].

Интернет извори:

<https://el.wiktionary.org/wiki>

<http://www.greek-language.gr>

<http://www.lexigram.gr/lex/enni/phrase>

<http://www.gnomikologikon.gr>

<http://users.sch.gr/babaroutsoup/pareababa/fraseis/fraseislatin.htm>

<https://sr.wikipedia.org/sr>

<http://www.openarchives.gr>

<http://thesis.ekt.gr/>

Библиографске јединице:

Абаев, В. И. (1949). *Осетинскиј язык и фольклор*, М.-Л.: Изд. АН СССР, т. 1.

Алефиренко, Н. Ф. (1980). О статусе фразеологического значения среди семантических единиц других уровней языка. У: *Проблемы фразеологии* (34–42). Тула: Тульский государственный педагогический институт.

Амбарцумова, Ж. А. (1985). *Лингвостилистический анализ соматических речений современного русского языка*. Докторская диссертация. Москва.

Андреева, К. С. (1984). О типах полисемии существительных, обозначающих части тела человека в русском и молдавском языках. У: *Изучение языкового строя в свете ленинской теории отражения: межвузовский сборник* (75–81). Кишинев.

Андрић, Е. (2013). Контрастивна семантичка анализа речи *fej* у мађарском и *глава* у српском језику. *Зборник матице српске за филологију и лингвистику*, LVI/2, 131–153.

Андрић, Е. (2016). *Око за око: kontrastivna frazeološka analiza sa odrednicom szem/oko u mađarskom i srpskom jeziku*. *Примењена лингвистика*, 17, 131–153.

Апресян, Ю. Д. (1995). *Избранные труды, том II, Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Школа „Языки русской культуры”.

Асимопулос, П. (2017). Рыбные фразеологизмы в современном греческом, русском и сербском языках. У: *Филологија, култура и образование* (19–25). Воронеж: Воронежский државен универзитет; Универзитет Гоце Делчев.

Асимопулос, П. (2017а). Црвена, плава, зелена и жута у грчким и српским фразеологизмима. У: *Језик и књижевност у глобалном друштву* (7–18). Ниш: Филозофски факултет.

Асимопулос, П. (2018). *Нога* у грчким, руским и српским фразеологизмима. У: *Језици у контакту и дисконтакту* (69–86). Ниш: Филозофски факултет.

Асимопулос, П. (2020). Позориште, биоскоп и музика у грчким и српским фразеологизмима: семантичка анализа. У: *Наука и студенти* (СТУДКОН 3) (85–102). Ниш: Филозофски факултет.

Бартмињски, Ј. (2011). *Језик, слика, свет*. Етнолингвистичка студија. Београд: SlovoSlavia.

Беговић, К. (2019). *Фразеологизми са компонентом жив на српском и јужнословенском говорном простору: дијакхронијски и синхронијски аспект*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет.

Белинская, Л. Н. (2015). *Сербско-русский русско-сербский словарь справочник межъязыковых омонимов "ложные друзья" = Српско-руски руско-српски речник приручник међујезичких хомонима "лажни пријатељи"*. Москва : Издательство Троица.

Бибилыйшвили, И. В. (1989). Соматический компонент в функции меры и интенсивности (на материале соматических соматизов французского и грузинского языков). *Сакартвелас ССР мецниферата академит моамбе*. Сообщения АНГССР Тбилиси, т. 134, 3, 657.

Богдановић, Н. (2000). Анатомска лексика у македонској географској терминологији. *Јужнословенски филолог*, LVI, 125–130.

Бугарски, Р. (1995). *Увод у општу лингвистику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Будимир, М., Црепајац, Љ. (1991). *ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ: Основи грчке глотологије*. Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке републике Србије.

- Бунтић, Д. (1994). „Лажни пријатељи” у лингвистици. Крушевац: Виша технолошко-техничка школа.
- Бушуй, А. М. (1983). *Лексикографическая и библиографическая репрезентация фразеологии*. Автореферат диссертации. Ленинград: Университет им. А. А. Жданова.
- Вайгла, Э. (1989). Соматизмы и характеристика лица в русской и эстонской фразеологии и смежных явлениях. *Исследования по сопоставительному языкознанию и лексикологии*, 47–65.
- Вакуров, В. Н. (1990). О носе в русских поговорках. *Русская речь*, 5, 129–135.
- Влајић-Поповић, Ј. (2002). *Историјска семантика глагола ударања у српском језику (преко етимологије до модела семасиолошког речника)*. Београд: Институт за српски језик САНУ
- Вуйнтрауб, Р. М. (1975). Опыт сопоставления соматической фразеологии в славянских языках (К вопросу о сравнительном изучении славянской фразеологии). *Вопросы фразеологии*, IX, 157–163.
- Вулетић, Ј. (2010). Лажни пријатељи у лингвистици, њихова класификација и покушај осврта на језички пар немачко-српски. *Наслеђе*, 15/2, 183–198.
- Вуловић, Н. (2014). *Фразеолошке јединице с религијским компонентама у српском језику*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Вуловић, Н. (2015). *Српска фразеологија и религија. Лингвокултуролошка истраживања*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Вучковић, Д. (2016). Фразеологизми са лексемом *нога* у српском и француском новинарском дискурсу. *Наслеђе*, 35, 91–106.
- Гајић, Р. (1984). „Лажни парови” у енглеском и српскохрватском језику. Необјављени магистарски рад. Београд: Филолошки факултет.
- Гак, В. Г. (1991). Понятие рука и его отражение в русском языке. *Русский язык в СССР*, 6, 12–18.
- Гашић-Павишић, С. (1981). *Слободне асоцијације речи код деце, карактеристике и педагошке импликације*. Београд: Институт за педагошка истраживања – Просвета.
- Глухов, Б. М. (1978). Фразеологические единицы со словом рука в славянских языках. У: *Проблемы русской фразеологии* (117–125). Тула: Тульский государственный педагогический институт.
- Голяк, С. (2008). Градуелност у фразеологији (на примеру српских и белоруских фразеологизама). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 37/1, 51–60.
- Голяк, С. (2009). Устаљена поређења у српском и белоруском језику са аспекта идиоматичности. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 38/1, 211–220.
- Голяк, С. (2013). Лингвокултуролошки аспекти устаљених поређења у српском и белоруском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 38/1, 495–508.
- Гортан-Премк, Д. (2004). *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Грицкат, И. (1988). Речник Српске академије наука и уметности. *Глас Српске академије наука и уметности. Одељење језика и књижевности*, 25–40.

Гудурић, С., Дробњак, Д. (2010). „Прави” и „лажни пријатељи” у француском, италијанском и српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* = *Archivum philologicum et linguisticum*, 53/1, 195–204.

Деницов, П. Н. (1980). *Лексика русског језика и принципи ње описанија*. Москва: Руски језик.

Дешић, М. (1984). Критеријуми за одређивање фразеологизама у рјечницима савременог српскохрватског језика. У: *Лексикографија и лексикологија – зборник радова* (53–65). Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српскохрватски језик.

Димитријевић, И. (2016). *Вербализација концепта части и поштења у српском језику*. Необјављена докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет.

Драгин, Н., Штасни, Г. (2010). Дијахроно-синхрона перспектива лексеме срце у религијском дискурсу. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 51/1, 33–52.

Драгићевић, Р. (2001). *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику, твораба и семантичка анализа*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Драгићевић, Р. (2004). Твораба речи и концептуализација емоција. *Славистика*, 8, 120–127.

Драгићевић, Р. (2005). Метафтонимија. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/3, 185–190.

Драгићевић, Р. (2006). Концептуализација туге у српском језику. *Српски језик*, XI/1-2, 309–325.

Драгићевић, Р. (2006а). Испитивање концептуализације љутње. У: *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика* (97–119). Београд: САНУ–Графодром.

Драгићевић, Р. (2006б). Семантички односи слични полисемији. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 35/1, 227–233.

Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.

Драгићевић, Р. (2010). *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије – Чигоја штампа.

Драгићевић, Р. (2010а). Конструкције на граници између слободних спојева лексема и фразеологизама. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/3, 113–123.

Драгићевић, Р. (2018). *Српска лексика у прошлости и данас*. Нови сад: Матица српска.

Дробњак, Д. (2001). Лажни пријатељи у француском и италијанском језику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* = *Annuaire de la Faculté de philosophie à Novi Sad*, 29, 197–201.

Дробњак, Д., Гудурић, С. (2018). Фраземи са соматизмом око у француском и српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LXI/1, 143–163.

Забудская, Я. Л., Тресорукова, И. В. (2019). Зоонимия в древнегреческой фразеологии (на материале лексемы ‘бык’). *Индоевропейское языкознание и классическая филология*, 23/1, 346–359.

Ивановић, Б. (2012). *Рецесивна обележја немачких фразеологизама и тенденција нивелације према савременом језичком стању*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.

- Ивић, Д. (2018). Речник руско-српских лажних парова (лажни пријатељи преводаца – међујезички хомоними). *Језик данас*: гласило Матице српске за културу усмене и писане речи 12, 40–42.
- Ивић, М. (1961). О појавама синтаксичке обавезности. *Годишњак Филозофског факултета*, књ. VI, 180–190.
- Ивић, М. (1982). О „регуларној полисемији” у лексиколошкој теорији и лексикографској пракси. У: *Лексикографија и лексикологија* 82 (77–81). Београд: САНУ.
- Јовановић, М. (2003). *Где извире бескрај све је целина. Из хеленске поезије*. Београд: Источник.
- Јовановић, И. (2013). *Француски фразеологизми и пословице са именима домаћих животиња и њихови српски еквиваленти*. Необјављена докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.
- Јовановић, Ј. (2004). *Синтакса и стилистика народних пословица*. Београд: Научно друштво за неговање српског језика.
- Јовановић, Ј. (2006). *Синтакса и стилистика српских народних пословица*. Београд: Јасен.
- Јовановић, Ј. (2007). О синтаксичким и стилским особеностима изградње сликовите представе (на примеру пословичких поређења). *Српски језик*, XII/1-2, 141–169.
- Јовановић, М. (2015). „Језичко питање” код Грка и Срба. *Анали Филолошког факултета*, XXVIII/ I, 101–113.
- Каравесовић, Д. (2007). Лажни пријатељи у српском и енглеском језику у регистру визуелних медија. У: *Српски језик и друштвена кретања*, књига 1 (359–368). Крагујевац: ФИЛУМ.
- Клајн, И. (1971). *Утицаји енглеског језика у италијанском*. Београд: Филолошки факултет.
- Ковачевић, М. (2000). *Стилистика и граматика стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин.
- Козырев, Л. И. (1985). Фразеологизация предложных сочетаний с существительным рука. *Русский язык*, 5, 142–155.
- Кузнецова, Э. В. (1982). *Лексикология русского языка*. Москва: Вышшая школа.
- Лупачова-Раздобудко, Л. (1994). Семантичка структура соматизама у српском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 22/2, 101–111.
- Марјановић, С. (2017). *Поредбене фраземе с компонентом сомте/као у француском и српском језику*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет.
- Марчета, Ј. (2016). *Кулинарска терминологија у француској, италијанској и српској фразеологији*. Необјављена докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.
- Мелерович, А. М., Мокиенко, В. М. (2008). *Семантичка структура фразеологических јединица савременог руског језика*. Кострома: Федерално агенство образовања, Костромској државној универзитету имену Н. А. Некрасова.
- Милановић, С. (2014). Фразеологизми с компонентом око: универзално и специфично. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 43/1, 385–394.
- Михаиловић, Љ. (1970). Контрастивно проучавање језика. *Књижевност и језик*, XVII/3-4, 334–340.

- Михајловић, В. (1970). Анатомска лексика у српскохрватској ономастици и географској терминологији. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XIII/2, 7–48.
- Михајловић, В. (1982). Из наше фразеологије. *Књижевни језик*, 11/2, 63–70.
- Михајловић, В. (1983). Из наше фразеологије, Ноге су јој као свирале. *Расковник*, 35, 94–97.
- Мокиенко, В. М. (1989). *Славјанска фразеологија. Издание второе, исправленное и дополненное*. Москва: Высшая школа.
- Мршевић-Радовић, Д. (1987). *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Мршевић-Радовић, Д. (1991). Косовски јунаци и њихови коњи. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 19/1, 185–194.
- Мршевић-Радовић, Д. (2008). *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Муравьев, В. (1969). *Фах атис, или „ложные друзья” переводчика*. Москва: Просвещение.
- Мутавцић, П. (2007). *Граматика савременог грчког језика (с основним елементима морфосинтаксе)*. Београд: Јасен.
- Мутавцић, П. (2016). *Из балканске фразеологије*. Београд: Филолошки факултет.
- Мутавцић, П., Кампуриџ, А. (2013). Фразеологизми изведени од лексеме рука (маноними) у савременом српском, грчком и румунском језику. *Анали Филолошког факултета*, XXV, 165–192.
- Мутавцић, П., Кампуриџ, А. (2020). О фразеологији савременог грчког и српског језика. *Српски језик*, XXV, 317–337.
- Мутавцић, П., Савић, С. (2013). Зооними у савременом српском, грчком и енглеском језику. У: *Језици и културе у времену и простору*, II/2 (69-83). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Мутавцић, П., Сивачки, А., Кампуриџ, А. (2013). Делови тела као конституенти фразеологизама у савременом српском, грчком и албанском језику. У: *Традиција и иновације у савременом српском језику*, књига 1 (421-433). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Мутавцић, П., Сивачки, А., Колесар, М. (2014). Фразеологизми са компонентом *zemër/zemra* (срце) у савременом албанском и њихови еквиваленти у српском и румунском језику. У: *Језици и културе у времену и простору*, III (59-76). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду Филозофски факултет.
- Мутавцић, П., Стојичић, В. (2019). О ученим изразима у савременом грчком језику. У: *Језици и културе у времену и простору*, VIII/1 (59-76). Нови Сад: фски факултет УНС – Педагошко друштво Војводине.
- Мутавцић, П., Стојичић, В., Кампуриџ, А. (2015). Турцизми као кључне компоненте у фразеологизмима у савременом грчком језику и њихови преводни еквиваленти на српски. *Анали Филолошког факултета* XXVII/2. Београд: Филолошки факултет, 225-255.
- Мушовић, А. (2002). *Соматске фразеолошке јединице за изражавање емоција и њихова синтаксичка функција. На материјалу руског и српског језика*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.

- Никић, Б. (2020). *Фразеологизми у лектури за основну школу*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет.
- Николић, М. (2002). Тешкоће при утврђивању одреднице у речницима српског језика. У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе: међународни научни скуп о лексикографији и лексикологији* (49–59). Београд – Нови Сад: САНУ – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Освалт, С. (2003). *Грчка и римска митологија: лексикон* (превео А. Вилхар). Београд: Дерета.
- Пејановић, А. (2015). *Синтакса, семантика и лингвокултурологија компаративних фразеологизама*. Бања Лука: Паневропски универзитет Апеирон.
- Пејановић, А. (2007). *Фразеологија Горског вијенца и његових руских превода*. Необјављена докторска дисертација. Београд.
- Пејановић, А. (2010). Концептуални статус лексеме *образ* у српској фразеологији. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/1, 405–415.
- Пејановић, А. (2010а). *Фразеологија Горског вијенца: фразеолошки жанрови, културни концепти, руски преводи*. Подгорица: ЦАНУ.
- Пејовић, А. (2007). Фразеологија у језику шпанских новина. *Наслеђе*, 8, 155–167.
- Пејовић, А. (2009). О могућности израде тематских фразеолошких речника. *Српски језик*, XIV/1-2, 549–555.
- Пејовић, А. (2013). О еквиваленцији и лажним пријатељима у шпанској и српској фразеологији. *Српски језик*, XVIII, 401–413.
- Пејовић, А. (2015). *Контрастивна фразеологија шпанског и српског језика*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Петровић, В. (1989). *Новинска фразеологија*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада (Нови Сад: Будућност).
- Петровић, Т. (1999). Од здравице ка сакралном тексту (Телесни код). *Кодови словенских култура: Делови тела*, 4, 7–47.
- Пешикан, М. (1973–1974). Трећина посла на изради великог речника САНУ. *Наш језик*, XX/1–5, 11–22.
- Пипер, П. (2006). О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика. У: *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика* (9-46). Београд: САНУ.
- Пипер, П., Клајн, И. (2013). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Поповић, М. (2005). *Речи француског порекла у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Прћић, Т. (2012). Како се на енглеском каже олдтајмер? Англицизми као српско-енглески лажни парови. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 55/2, 203-220. Преузето 09. јуна 2016. са http://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/filologija_55-2.pdf.
- Радић, П. (2000). Отићи до кумине куће. *Наш језик*, XXXIII/3–4, 273–278.

- Радић-Дугоњић, М. (1997). Семантичко језгро и семантичка периферија као основни показатељи контакта лексичких јединица у словенским језицима. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XL/1, 151–159.
- Радић-Дугоњић, М. (1998). Концептуална анализа имена срце у руском и српском језику. У: *Изучавање словенских језика, књижевности и култура у инословенској средини* (243–248). Преузето дана 08. јуна 2017. са <http://www.rastko.rs/rastko-ru/jezik/mradic-dugonjic-srce.html>
- Радић-Дугоњић, М. (2003). Прилог проучавању инваријантних и варијантних обележја концепата емоција у српском и руском језику (на материјалу романа „Сеобе” М. Црњанског и његовог руског превода). *Стил*, 2, 321–329.
- Радић-Дугоњић, М. (2006). Љубав – реч, концепт, митологема (на материјалу романа „Сеобе” Милоша Црњанског и његовог руског превода). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 35/1, 217–226. Раздобудко, Л. (2003). *Семантика и прагматика соматизама у српском и руском језику*. Београд: Ведес.
- Раздобудко-Човић, Л. (2001). *Руско-српска компаративна истраживања*. Београд: Ведес.
- Расулић, К., Кликовац, Д. (2014). *Језик и сазнање – Хрестоматија из когнитивне лингвистике*. Београд: Филолошки факултет.
- Ристић, Г. (2013). *Соматизми у немачкој и српској фразеологији (контрастивна истраживања)*. Необјављена докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Ристић, С. (1999). Концептуализација неких речи из сфере духовности носилаца српског језика. У: *Реч, смисао, сазнање: студија из лексичке семантике* (155–169). Београд: Филолошки факултет.
- Ристић, С. (2006). *Раслојеност лексике српскога језика и лексичка норма*. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
- Ристић, С., Радић-Дугоњић, М. (1999). *Реч, смисао, сазнање: студија из лексичке семантике*. Београд: Филолошки факултет.
- Савић-Грујић, А. (2015). Лексика соматизама у призренско-тимочким пунктовима на тлу Србије и Румуније – сличности и разлике (на материјалу српског дијалектолошког атласа). У: *Језик и књижевност у контакту и дисконтакту* (87–96). Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Сивачки, А. (2017). *Фразеологизми с конституентом соматског порекла у албанском језику и њихови преводни еквиваленти у српском*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет.
- Симић, Р. (1987). Уз теорију о врстама речи. *Наш језик*, XXVII/3–4, 224–241.
- Симић, Р., Јовановић, Ј. (2002). *Српска синтакса I-IV*. Београд: Јасен.
- Станковић, С. (2009). О појму и развоју контрастивне анализе језика. *Зборник радова Филозофског факултета*, XXXIX, 65–77.
- Станојчић, Ж., Поповић, Љ. (1997). *Грамматика српскога језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стефановић Караџић, В. (1987). *Српски рјечник* (приредио Ј. Кашић). Београд: Просвета.

Стефановић-Караџић, В. (1836). *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Цетиње: Народна Штампарија.

Тартаља, И. (1998). *Теорија књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.

Терзић, Б. (1990). Неке специфичности конфронтирања (контрастирања) словенских језика. *Живи језици*, XXXII/1-4, 13–19.

Тресорукова И. В. (2019). Библијске имена сопственне в греческой фразеологической картини мира. *Rhema*, 3, 101–114.

Тресорукова, И. В. (2018). «Неладно что-то у цыган»: этнонимияв новогреческой фразеологии. *Индоевропейское языкознание и классическая филология*, 1272–1280.

Тресорукова, И. В. (2019а). Семантика символног компонента верб 'вода' в новогреческой фразеологической картини мира. *Вестник Алтайского государственного университета. Филология и человек*, 4, 7–22.

Тресорукова, И. В. (2019б). Антропонимия греческой фразеологии: Σπίτι χορίς Γιάννη προκοπή δεν κάνει. *Вестник Московского университета, Филология* 9, 54–70.

Тривић, А. (2015). *Лексичко-семантичка анализа соматизма у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ*. Необјављена докторска дисертација. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Устинов, Г. В. (1984). Некоторые особенности семантики и сочетаемости ряда английских прилагательных, коррелирующих с существительными, обозначающими части тела человека. *Исследования семантической структуры слова и их сочетаемости*, 160–170.

Фекете, Е. (1984-1985). Антропонимски елементи у српскохрватским фразеолошким и гномским обртима. *Зборник за филологију и лингвистику*, XXVII-XXVIII, 835–843.

Халас, А. (2012). Појмовни обрасци у српским и енглеским идиомима са називима делова лица. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LV/1, 279–291.

Хлебџ, Б. (1997). *Српско-енглески речник лажних парова*. Београд: Требник.

Црњак, И. (2002). Прилог лексичко-семантичкој анализи фразеологизама за валификацију човека. *Прилози проучавању језика*, 33, 133–153.

Шахнарович, А. М., Юрјева, Н. М. (1990). *Психолингвистическиј анализ семантики и граматике*. Москва: Наука.

Шипка, М. (2001). Фраземи гестовно-мимичног порекла. *Јужнословенски филолог*, 57, 41–52.

Шипка, М. (2008). *За што се каже?* Нови Сад: Прометеј.

Шипка, М. (2008а). Фраземи са лексемом образ. *Јужнословенски филолог*, LXIV, 561–569.

Штасни, Г. (2007). Атрибутивне именице (nomina attributiva) у српском језику. *Српски језик*, 12/1-2, 469–483.

Штасни, Г. (2007а). Деривати на -ица од назива делова људског тела. *Прилози проучавању језика*, 38, 93–107.

Штасни, Г. (2011). Концептуалне вредности соматизама у Андрићевој приповеци Ђоркан и Швабица. У: *Austrougarski period u životu i djelu Iva Andrića (1892–1922)* (375–386). Graz: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Београд: Београдска књига.

- Штасни, Г. (2013). *Речи о човеку* (номинација човека у српском језику). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Штасни, Г. (2016). Деривати са суфиксом -ина мотивисани соматизмима. *Књижевност и језик*, LXIII/3–4, 243–252.
- Штрбац, Г. (2012). Семантичка обележја фразеологизама с лексемом *око*. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXXVII, 323–335.
- Штрбац, Г. (2012а). Фразеологизми с лексемом глава у српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LV/2, 105–117.
- Штрбац, Г. (2018). *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Штрбац, Г., Штасни, Г. (2017). *Соматизми и концептуализација стварности у српском језику (глава и њени делови)*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Шуцань, Х. (1990). Сопоставление русских и китайских соматических речений. *Русский язык за рубежом*, 31–35.
- Andrić, E. (2018). Frazeološke jedinice sa meronimima imenica láb/noga u mađarskom i srpskom jeziku. *У: Језици и културе у времену и простору*, VII/2 (235–251). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Andrić, E. (2019). Delovi ruku u frazeološkim jedinicama mađarskog i srpskog jezika. *У: Језици и културе у времену и простору*, VIII/1 (77–92). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Apresjan, Ju. D. (1974). Regular Polysemy. *Linguistics*, 142, 5-32.
- Aristotel (1955). *O pesničkoj umetnosti*. Beograd: Kultura (preveo s grčkog i sastavio registar imena dr Miloš Đurić). Preuzeto 16.06.2016. sa <https://www.scribd.com/doc/176288657/Aristotel-O-Pesnickoj-Umetnosti>.
- Arnold, M. B. (1960). *Emotion and Personality*. New York: Columbia University Press.
- Asimopoulos, P. (2017). Semantic analysis of "black and white" idioms in Greek, Polish, Russian and Serbian. *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie*, Vol. 10/1-2, 77–91.
- Asimopoulos, P. (2018). The zoonym "dog" in idiomatic expressions in the Bulgarian, Greek, Russian and Serbian Languages. *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie*, Vol. 11/1-2, 130–147.
- Asimopoulos, P. (2019). A contrastive analysis of phraseologism with the zoonym *cat* in Bulgarian, Greek, Russian and Serbian. *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie*, Vol. 12/1-2, 134–156.
- Averill, J. (1980). On the paucity of positive emotions. In: *Advances in the study of communication and affect: Vol. 6: Assessment and Modification of Emotional Behavior* (7–45). New York – London: Plenum Press.
- Averill, J. R. (1975). *A semantic atlas of emotional concepts*. Massachusetts: American Psychological Association.
- Bagasheva, A. (2014). Frame semantics, metaphonymy and compound verbs in English. *Selected Papers from the 4th UK Cognitive Linguistics Conference*, 1–17.
- Bally, C. (1921). *Traité de stylistique française*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Barcelona A. (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A cognitive Perspective*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

- Barcelona, A. (2003a). Introduction. The Cognitive Theory of Metaphor and Metonymy. In: *Metaphor and Metonymy at the Crossroads* (1–30). Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. (2003b). On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. In: *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective* (31–58). Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Biderman, H. (2004). *Rečnik simbola*. Beograd: Plato.
- Bolinger, D. (1976). Meaning and Memory. *Forum Linguisticum*, 1, 1–14.
- Broz, V. (2008). Diachronic Investigations of False Friends. *Suvremena lingvistika*, 66, 199–222.
- Bugarski, R. (1979). Uvod u čitanje Vorfa. U: *Jezik, misao i stvarnost* (5–25). Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Bugarski, R. (1996). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa – XX vek.
- Carter, R. (1987). *Vocabulary: Applied Linguistics Perspectives*. London: Unwin Hyman.
- Carter, R., McCarthy, M. J. (1988). *Vocabulary and Language Teaching*. London: Longman.
- Clausner, T. C., Croft, W. (1999). Domains and Image-Schemas. *Cognitive Linguistics*, 10(1), 1–31.
- Corpas Pastor, G. (1996). *Manual defraseología española*. Madrid: Gredos.
- Cowie, A. P. et al. (1983). *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Vol. 2, Phrase, clause & sentence idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- Cowie, A. P., Mackin, R. (1975). *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English: Verbs with Prepositions and Particles*. Oxford: Oxford University Press.
- Cowie, P. A. (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press.
- Cruse, A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruse, A. (2004). *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- De Groot, A. M. B., Comijs, H. (1995). Translation recognition and translation production: Comparing a new and an old tool in the study of bilingualism. *Language Learning*, 45(3), 467–509.
- Dešić, M. (1990). Leksika dijelova čovječjeg tijela u Vukovom rječniku. U: *Iz srpskohrvatske leksike*. Nikšić: Univerzitetska riječ.
- Dobrovol'skij, D. (1992). Phraseologie und sprachliches Weltbild. Vorarbeiten zum Thesaurus der deutschen Idiomatik. In: *Deutsche Phraseologie in Sprachsystem und Sprachverwendung* (171–195). Wien: Ed. Praesens.
- Dobrovol'skij, D., Piirainen, E. (2005). Cognitive theory of metaphor and idiom analysis. *Jezikoslovlje*, 6(1), 7–35.
- Dobrovol'skij, D., Piirainen, E. (2006). Cultural knowledge and idioms. *International Journal of English Studies*, 6(1), 27–41.
- Dobrovol'skiĭ, D. (2005). Acerca de la equivalencia translingüística de los fraseologismos. En: *La creatividad en el lenguaje: colocaciones idiomáticas y fraseología* (359–379), Granada: Método.

- Dorđević, R. (2004). *Uvod u kontrastiranje jezika*. Beograd: Filološki fakultet.
- Dragić, M. (2015). Frazeologizmi sa leksemom *jezik* i ciljnim domenom jezičke radnje u srpskom i u engleskom jeziku. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 5, 9–20.
- Dragičević, R. (2008). Leksička semantika. U: *Lingvistika Milke Ivić* (233–253). Beograd: XX vek.
- Dragičević, R. (2009). O problemima identifikacije frazeologizama. U: *Südslavistik-online*, 1 (35–44). Preuzeto 17.3.2019. sa <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>
- Enfield, N. J. (2006). Lao body part terms. *Language Sciences*, 28, 181–200.
- Enfield, N. J., Majid, A., Staden, M. V. (2006). Cross-linguistic categorisation of the body: Introduction. *Language Sciences*, 28, 137–147.
- Fauconnier, G. (1985). *Mental Spaces*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Fernando, Ch. (1996). *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: OUP.
- Fernando, Ch., Flavell, R. (1981). *On Idiom. Critical Views and Perspectives*. Exeter: University of Exeter.
- Filipović, J. (2009). *Moć reči. Ogledi iz sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević; Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Finlay, I. (1971). *Translating*. English Universities Press: Teach yourself books.
- Fleischer, W. (1982). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Fraser, B. (1970). Idioms Within a Transformational Grammar. *Foundations of Language*, 6, 22–42.
- Freud, S. [1911] (1984). Formulations on the two principles of mental functioning. In: *On Metapsychology: The Theory of Psychoanalysis* (29–44). Middlesex: Penguin.
- Gaby, A. R. (2006). The Thaayorre ‘true man’: Lexicon of the human body in an Australian language. *Language Science*, 28, 201–220.
- Gerard, L. D., Scarborough, D. L. (1989). Language-specific lexical access of homographs by bilinguals. *Journal of Experimental Psychology. Learning, Memory and Cognition*, 15 (2), 305–315.
- Gibbs, R. (1994). *The poetics of mind: figurative thought, language, and understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, R. (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, R., Gonzales, G. (1985). Syntactic frozenness in processing and remembering idioms. *Cognition*, 20, 243–259.
- Gibbs, R., Nayak, P. N., Bolton, L. J., Keppel, E. M. (1989). Speakers’ assumptions about the lexical flexibility of idioms. *Memory & Cognition*, 17 (1), 58–68.
- Gibbs, R., Steen, G. (1999). *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- Gibbs, W. R., Costa Lima, P., Francozo, E. (2004). Metaphor is grounded in embodied experience. *Journal of Pragmatics*, 36, 1189–1210.
- Gläser, R. (1986). *Phraseologie der englischen Sprache*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Gläser, R. (1998). The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis. In: *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications* (125–143). Oxford: Clarendon Press.
- Glucksberg, S. (1993). Idiom meanings and allusional content. In: *Idioms: Processing, structure and interpretation* (3–26). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Golubović, B. (2009). Balkanska frazeologija – problemi određivanja arealnih granica. *Südslavistik online*, 1, 45–64. Preuzeto 11. februara 2014. sa <http://www.suedslavistik-online.de/01/golubovic.pdf>.
- Goossens, L. (1990). Metaphonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics*, 1-3, 323–340.
- Goossens, L. (2003). Metaphonymy: The Interaction of Metonymy and Metaphor in Expressions of Linguistic Action. In: *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (349–377). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gouws, R. H., Prinsloo, D. J., de Schryver, G. M. (2004). Friends will be friends – true or false. Lexicographic approaches to the treatment of false friends. In: *EURALEX 2004 Proceedings. Lexicological issues of lexicographical relevance* (797–806). Bretagne: Faculté des Lettres et des Sciences Humaines. Preuzeto 25. avgusta 2021. sa <http://tshwanedje.com/publications/euralex2004-FALSE.pdf>.
- Grady, J. (1997). *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*. Unpublished doctoral thesis. Berkeley: University of California.
- Grady, J. (1997). THEORIES ARE BUILDINGS revisited. *Cognitive Linguistics*, 8, 267–290.
- Grady, J., Taub, S., Morgan, P. (1996). Primitive and Compound Metaphors. In: *Conceptual Structure, Discourse and Language* (177–187). Stanford, CA: CSLI.
- Grant, L., Bauer, L. (2004). Criteria for Re-defining Idioms: Are we Barking up the Wrong Tree? *Applied Linguistics*, 25, 38–61.
- Gréciano, G. (1983). Signification et dénotation en allemand: La Sémantique des expressions idiomatiques. *Recherches linguistiques*, 9. Paris: Klincksieck.
- Grevs, R. (1999). *Grčki mitovi* (preveo B. Vein). Beograd: Familet.
- Gross, G. (1988). Degré de figement des noms composés. *Langages*, 90, 57–72.
- Gross, G. (1996). *Les expressions figées en français – Noms composés et autres locutions*. Paris: Ophrys.
- Halupka-Rešetar, S., Andrić, E. (2016). Somatism with the Lexemes Láb in Hungarian, Noga in Serbian, and Leg/Foot in English. *Philologica*, 8/2, 21–34.
- Hill, R. (1982). *A dictionary of false friends*. London: Macmillan Press.
- Hockett, C. F. (1958). *A Course in Modern Linguistics*. New York: Macmillan.
- Holton, D., Mackridge, P., Φιλίππκη-Warburton, E. (1999). *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας* (μτφ. Β. Σπυρόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.

- Howarth, P. (1996). *Phraseology in English Academic Writing: Some Implications for Language Learning and Dictionary Making*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Hrnjak, A. (2005). Frazemi s komponentom *srce* u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. *Riječ*, 11 (2), 20–27.
- Ivić, I. i dr. (1981). *Razvoj i merenja inteligencije*: tom 1. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ivić, M. (1970). Les causes sémantiques du phénomène syntaxique nommé *determinant obligatoire*. En: *Actes du Xème Congrès international des linguists* (831–833). Bucarest.
- Ivir, V. (1968). Serbo-Croat – English false pair types. *Studia Romanica et Anglica Zagrebiensia*, 25-26, 149–159. Preuzeto 9.06.2016. sa <https://hrcak.srce.hr/129700>.
- Ivir, V. (1978). *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar „Karlovačka gimnazija”. Preuzeto 09. juna 2016. sa <https://www.scribd.com/doc/226838460/Vladimir-Ivir-Teorija-i-Tehnika-Prevo%C4%91enja>.
- Jernej, J. (1977). O lažnim parovima. *Bilten Zavoda za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 2, 6–15. Preuzeto 09. juna 2016. sa http://www.ffzg.unizg.hr/zzl/pdf/Bulletin_No_2_1977.pdf
- Jerolimov, I. (2001). Frazemi sa somatskom sastavnicom na primjeru talijansko-hrvatske frazeologije. *SL*, 51–52, 87–99.
- Jespersen, O. (1924). *Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Johnson, C. (1997). Metaphor vs. conflation in the acquisition of polysemy: The case of see. In: *Cultural, Typological and Psychological Issues in Cognitive Linguistics. Current Issues in Linguistic Theory*, Vol. 152 (155–169). Amsterdam: John Benjamins.
- Johnson, M. (1981). *Philosophical Perspectives on Metaphor*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Johnson, M. (2007). *The Meaning of the Body. Aesthetics of Human Understanding*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Jovanović, M. (2009). Sinesije iz Kirene i upotreba jezika – kontrastivni pristup. *Примењена лингвистика*, 10, 43–54.
- Jovanović, V. (2008). General remarks on the common forms of false friends in Serbian and English, *Школа бизниса, научно-стручни часопис*, 2/2008, 207–213.
- Kamings, E. (2004). *Sve o simbolima* (prevela H. Ašković-Novaković). Beograd: Narodna knjiga Alfa.
- Katz, J. J., Postal, P. M. (1963). The semantic interpretation of idioms and sentences containing them. *Quarterly Progress Report of the MIT Research Laboratory of Electronic*, 70, 275–282.
- Klajn, I. (1969). *Uticaji engleskog jezika u savremenom italijanskom jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Klein D., Doctor, E. A. (1992). Homography and polysemy as factors in bilingual word recognition. *South African Journal of Psychology*, 22, 10–16.
- Klikovac, D. (2000). *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet – Čigoja štampa.

- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek – Čigoja štampa.
- Klikovac, D. (2006). *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet – Čigoja štampa.
- Koessler, M., Derocquigny, J. (1928). *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais (Conseils aux traducteurs)*. Paris: Librairie Vuibert.
- Kordić, S. (2002). *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kovačević, Ž. (2009). *Lažni prijatelji u engleskom jeziku: zamke doslovnog prevođenja*. Beograd: Albatros plus.
- Kövecses, Z. (1998). Are there any emotion-specific metaphors?. In: *Speaking of Emotions. Conceptualisation and Expression* (121–151). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor – A Practical Introduction*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z., Szabó, P. (1996). Idioms: A View from Cognitive Semantics. *Applied Linguistics*, Vol 17 (3), 326–355. Preuzeto 12. aprila 2016. sa <http://dx.doi.org/10.1093/applin/17.3.326>.
- Kraska-Szlenk, I. (2014). Semantic Extensions os Body Part Terms: Common Patterns and Their Interpretations. *Language Sciences*, 44, 15–39.
- Kristal, D. (1987). *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
- Kudela, J. (1981). Скица једне типологије "лажних пријатеља" француског порекла у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Букове дане*, 7, 233–250.
- Lado, R. (1957). *Linguistics across Cultures: Applied linguistics for language teachers*. Michigan: University of Michigan Press.
- Lakoff, G, Turner, M. (1989). *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1990). The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on imageschemas? *Cognitive Linguistics*, 1, 39–74.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In: *Metaphor and Thought* (202–252). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press.
- Lampropoulou, M. (2016). *The cognitive process of metonymy and its functions in the acquisition of areas of grammar: the word-formation process of suffixation*. Unpublished doctoral thesis. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki.
- Langacker, R. W. (1991) *Foundations of Cognitive Grammar. Volume II: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.

- Langacker, W. R. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Volume I: *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, W. R. (1990). *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.
- Laufer, B. (1989). A factor of difficulty in vocabulary learning: Deceptive transparency. *AILA*, 6, 10–20.
- Laufer, B. (1997). The lexical plight in second language reading. Words you don't know, words you think you know, and words you can't guess. In: *Second Language Vocabulary Acquisition* (20–34). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, K. (2016). *Lažni prijatelji: s Rječnikom hrvatsko-ruskih lažnih prijatelja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lewis, K. (2020). False friends in terminology: Croatian lost in translation. *Rasprave*, 46/1, 141–164.
- Lipka, L. (1991). *An Outline of English Lexicology*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Lubaš, W. (2003). Фразеологизам као врста речи. *Српски језик*, 8/1-2, 89–97.
- Lyons, J. (1977). *Semantics* (Volumes 1, 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Makkai, A. (1972). *Idiom Structure in English*. The Hague: De Gruyter Mouton.
- Malnar, M. (2011). Somatska frazeologija čabarskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37/1, 101–119.
- Matešić, J. (1987). O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku, *Filologija*, VIII, 211–217.
- Mattheoudakis, M. (1998). *Problems related to Greek-English Lexical Loans*. Unpublished doctoral thesis. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki.
- Mattheoudakis, M., Patsala, P. (2009). English-Greek false friends: Now they are, now they aren't. *Proceedings of the 8th International Conference on Greek Linguistics*, vol.30, 320–335. Преузето 27. августа 2021. са http://www.linguist-uoj.gr/cd_web/docs/english/025_mattheoudakisICGL8_Ok.pdf.
- McCarthy, M. (1998). *Spoken Language & Applied Linguistics*. Cambridge: CUP.
- McMahon, A. M. S. (2005). *Ιστορική Γλωσσολογία. Η Θεωρία της Γλωσσικής Μεταβολής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Mel'čuk, I. (1995). Phrasemes in Language and Phraseology in Linguistics. In: *Idioms: Structural and Psychological Perspectives* (167–232). Hillsdale/ Hove: Lawrence Erlbaum Associates.
- Mel'čuk, I. (1998). Collocations and Lexical Functions. In: *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications* (23–53). Oxford: Clarendon Press.
- Mel'čuk, I., Wanner, L. (1994). Lexical Co-occurrence and Lexical Inheritance. Emotion Lexemes in German: A Lexicographic Case Study. *Lexicos*, 4, 86–158.
- Mel'čuk, I. (1988). Semantic Description of Lexical Units in an Explanatory Combinatorial Dictionary: Basic Principles and Heuristic Criteria. *International Journal of Lexicography*, 1/3, 165–188.
- Menac, A. (2007). *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.

- Milojević, I. (2015). Frazeološke jedinice sa komponentom ruka u srpskom i grčkom jeziku. *Αναλυτικό Φιλολογικό Φακουλτάτα*, 27/ 2, 257–283.
- Milojević, I., Mutavdžić, P., Gaborović, J. (2017). Ιδιωτισμοί σχετικά με το «μάτι» στην ελληνική, σερβική και ρουμανική γλώσσα”. Στα: *Πρακτικά Τρίτου Συνεδρίου των Νεοελληνιστών των Βαλκανικών Χωρών «Ο ελληνισμός ως πολιτιστικός και οικονομικός παράγοντας στα Βαλκάνια (1453-2015): Γλώσσα, λογοτεχνία, τέχνη, κοινωνία* (80–96). Bukurešt: UER PRESS.
- Moon, R. (1997). Vocabulary connections: multi-word items in English. In: *Vocabulary. Description. Acquisition and Pedagogy* (40–63). Cambridge: CUP.
- Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*. Oxford: OUP.
- Müller, R. (1993). *Phraseologismen in englischen Fachtexten der Humanmedizin*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mutavdžić, P., Aykut, K., Kampouris, A. (2012). Ο nekim egzistencijalnim glagolskim oblicima u savremenom grčkom i njihovim prevodnim ekvivalentima u srpskom i turskom jeziku. *Αναλυτικό Φιλολογικό Φακουλτάτα*, XXIV/ I, 181–207.
- Nattinger, J.R., DeCarrico, J.S. (1992). *Lexical Phrases and Language Teaching*. Oxford: OUP.
- Nicholls, D. (2006). False Friends between Spanish and English. *MED Magazine*, 36. Preuzeto dana 11.09.2019. sa <http://macmillandictionaries.com/MED-Magazine/March2006/36-Spanish-English-false-friends.htm>
- Nunberg, G., Sag, I.A., Wasow, T. (1994). Idioms. *Language*, 70, 491–538.
- Opašić, M., Spicijarić-Paškvan, N. (2011). Holonim *ruka* i njegovi meronimi kao sastavnice hrvatskih i talijanskih frazema. *SL*, 71, 75–85.
- Ortony, A. (1993). *Metaphor and Thought*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pauwels, P., Simon-Vandenberghe, A. (1995). Body Parts in Linguistic Action: Underlying Schemata and Value Judgements. In: *By Word of Mouth: Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a Cognitive Perspective* (35–69). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pawley, A., Syder, F.H. (1983). Two puzzles for linguistic theory: nativelike selection and nativelike fluency. In: *Language and Communication* (191–226). London & New York: Longman.
- Pejović, A., Andrijević, M. (2011). Španski roman u korpusnoj lingvistici. *Наслеђе*, 18, 385–403.
- Polański, K. (1999). Idiomatic Expressions and Contrastive Studies. *Festschrift für Aleksander Szulc zum 75 Geburtstag*, 471–481.
- Popspirova, T. (1983). O strukture i semantike frazeologizama s somatičeskim komponentom golova u makedonskom i ruskom jazykah. *Godišen zbornik na Filološki fakultet*, VI, 175–181.
- Prčić, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića (Novi Sad: Budućnost).
- Procter, P. (1995). *Cambridge International Dictionary of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radden, G. (2003). How metonymic are metaphors? In: *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective* (93–108). Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

- Radden, G., Kövecses, Z. (2007). Towards a Theory of Metonymy. In: *The Cognitive Linguistics Reader* (335–359). London: Equinox.
- Rasulić, K. (2002). *Konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Rasulić, K. (2004). *Jezik i prostorno iskustvo: konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet – Čigoja štampa.
- Rebora, P. (1933). I falsi amici. *Bollettino degli studi inglesi in Italia*, II, 1–4.
- Ristić, G. (2011). Konceptualna analiza nemačkih i srpskih somatizama u semantičkom polju strah. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, I, 119–129.
- Sadikaj, S. (2010). *Metaphorische Konzepte in somatischen Phraseologismen des Deutschen und Albanischen. Eine kontrastive Untersuchung anhand von Herz- und Hand-Somatismen*. Würzburg: JuliusMaximilians-Universität.
- Samardžić, M. (2008). Nuovi italianismi in serbo. *Prospettive nello studio del lessico italiano*, 2, 645–649.
- Simeon, R. (1969). Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I-II. Zagreb: Matica hrvatska.
- Sinclair, J. (1991). *Corpus. Concordance. Collocation*. Oxford: OUP.
- Sinclair, J., Moon, R. E. (1989). *Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs*. London: Collins.
- Sinclair, J., Moon, R. E. (1995). *Collins Cobuild Dictionary of Idioms*. London: Harper Collins.
- Šipka, D. (2006). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- Skok, P. (1939). *Metodologija francuskog jezika*. Zagreb: Naklada školskih knjiga i tiskanica banovine Hrvatske.
- Stillings, N. A. et al. (1995). *Cognitive Science – An Introduction*. Cambridge, Massachusetts / London, England: The MIT Press.
- Stojičić, V., Mutavdžić, P., Milojević, I. (2011). Ισχυρές και ασθενείς γλώσσες: η θέση της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στη Σερβία. Στα: *Πρακτικά Τέταρτου Παγκόσμιου Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών: Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)* (603–633). Αθήνα: ΕΕΝΣ.
- Stojičić, V., Mutavdžić, P., Γκοράνης, Π. (2014). Περί ελληνικών φρασεολογισμών και των αντίστοιχών τους σερβικών. Στα: *Πρακτικά 11^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας* (1621–1631). Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Šulović, K., Drobnjak, D., Gudurić, S. (2018). Frazemi sa somatizmom glava u francuskom, španskom i srpskom jeziku. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XLIII-1, 337–356.
- Sweetser, E. E. (1990). *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Szalek, J. (2010). *Estructura fraseológica del español moderno (síntesis fraseológico-fraseográficas)*. Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Szpila, G. (2005). False Friends in Dictionaries. Bilingual False Cognates Lexicography in Poland. *International Journal of Lexicography*, 19/1, 73–97.

- Talmy, L. (1983). How language structures space. In: *Spatial orientation: Theory, research and application* (225–282). NY: Plenum.
- Talmy, L. (1988). Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science*, 12, 49–100.
- Taylor, I. (1976). Similarity between French and English words: A factor to be considered in bilingual language behavior?. *Journal of Psycholinguistic Research*, 5(1), 85–94.
- Terzić, B. (1969). O problemima slavističkih konfrontativnih studija. *Živi jezici*, XI, (1-4), 37–41.
- Turner, B. (2008). *The Body and Society. Explorations in Social Theory*. Third edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications Ltd.
- Tversky, B. (1989). Parts, Partonomies, and Taxonomies. *Developmental Psychology*, 25/6, 983–995.
- Varela, L., R. (2011). Teaching and learning “false friends”: a review of some useful resources. *Encuentro*, 20, 80–87.
- Vasić, S. (1980). *Veština govorenja. Vežbe i testovi za decu i odrasle*. Beograd: BIGZ.
- Vorf Li, B. (1979). *Jezik, misao i stvarnost* (izabrao i predgovor napisao Ranko Bugarski). Beograd: Biblioteka XX vek – Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Walsh, A. S. (2005). *False friends and Semantic Shifts*. Granada: Universidad de Granada.
- Weinreich, U. (1969). Problems in the analysis of idioms. In: *Substance and Structure of Language* (23–81). Berkeley, CA: University of California Press.
- Wierzbicka, A. (2007). Bodies and their parts: An NSM approach to semantic typology. *Language Sciences*, 29, 14–65.
- Wood, M.M. (1981). *A Definition of Idiom*. Unpublished MA Thesis. Birmingham: University of Birmingham.
- Wundt, W. (1987). *Outlines of Psychology*. Leipzig: Published by Wilhelm Engelmann.
- Yu, N. (2004). The eyes for sight and mind. *Journal of Pragmatics*, 36, 663–686.
- Zamurović, A. (2003). *Mitologija Grka i Rimljana. Ilustrovani enciklopedijski rečnik*. Beograd: Stoper book.
- Zgusta, L. (1991). *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1986). *Η Νεολογία στην Κοινή Νεοελληνική*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός Δανεισμός της Νεοελληνικής: Άμεσα δάνεια από τη Γαλλική και Αγγλοαμερικανική-Μορφολογική Ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Α.Π.Θ.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1996). Η νεοελληνική σύνθεση. Στα: *Ζητήματα νεοελληνικής γλώσσας-Διδακτική προσέγγιση* (97–120). Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1997). Γλωσσικές διαδικασίες κατά τη δημιουργία όρων. Στα: *Ελληνική γλώσσα και ορολογία* (77–87). Αθήνα.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Βλέτση, Ε. (2009). *Ψευδόφιλες μονάδες: οι διαχρονικοί άσπονδοι φίλοι στην ελληνική*. Στα: *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας (ως πρώτης/μητρικής, δεύτερης/ξένης)*. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Πρεζετο 27. августа 2021. ca

<http://linguistics.nured.uowm.gr/Nimfeo2009/praktika/files/down/paraskeui/aithusa1/anastasiadiVletsi.pdf>

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Ευθυμίου, Α. (2006). *Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκη.

Ασημόπουλος, Π. (2006). *Γραμματική της Νεοελληνικής γλώσσας: Θεωρία και παραδείγματα. Gramatika novogrčkog jezika: Teorija i primeri*. Αθήνα: Εκδόσεις Πελεκάνος.

Ασημόπουλος, Π. (2018). Άγριοι εκπρόσωποι του ζωικού βασιλείου σε φρασεολογισμούς της νέας ελληνικής, της ρωσικής και της σερβικής. *Studies in Greek Linguistics*, 38, 287–310.

Ασωνίτης, Ν. Σ., Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2009). *Συντακτικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (σε 66 ενότητες)*. Αθήνα: Βιβλιοεκδοτική Αναστασάκη.

Βαρσαμά, Β. (2016). Ψευδόφιλες λεξικές μονάδες: εξέταση δάνειων όρων από την Ελληνική στην Αγγλική. In: *Proceedings of the 4th Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics* (211–228). Patras: University of Patras.

Βελούδης, Γ. (2005). *Η σημασία πριν, κατά και μετά τη γλώσσα*. Αθήνα: Κριτική.

Γαβρηλίδου, Ζ. (2002). Τάξεις αντικειμένων: τα <συναίσθηματα> στη νέα ελληνική. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 22, 90–101.

Γαλαντόμος, Ι. (2008). *Η διδασκαλία των μεταφορών και των ιδιωτισμών της νέας ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε., Νικολαΐδου-Νέστορα, Δ., Τρύφωνα-Αντωνοπούλου, Ν. (1983). *Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων*. Θεσσαλονίκη: University studio press.

Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε., Νικολαΐδου-Νέστορα, Δ., Τρύφωνα-Αντωνοπούλου, Ν. (1985). *Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων. Βιβλίο ασκήσεων*. Θεσσαλονίκη: University studio press.

Δημοπούλου, Β. (2010). *Το λεξιλόγιο της φύσεως στις στερεότυπες εκφράσεις και στους ιδιωτισμούς: Σημσιολογική ανάλυση και εφαρμογή στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως ξένης γλώσσας*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Διακογιώργη, Κ., Φωτοπούλου, Α. (2002). Οι στερεότυπες προτάσεις και η επεξεργασία τους από παιδιά σχολικής ηλικίας. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 22, 180–191.

Θεοδοροπούλου, Μ. (2005). Γλώσσα και συναίσθημα: αρνητικοί και θετικοί όροι. *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*, 25, 230–240.

Θώμου, Π. (2002). Λεξι(λογι)κές συνάψεις (lexical collocations) σε ονοματικές φράσεις στο λόγο φυσικών και μη φυσικών ομιλητών της ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 22, 253–264.

Θώμου, Π. (2003). Κριτήρια διάκρισης των λεξι(λογι)κών συνάψεων (lexical collocations) από τις στερεότυπες φράσεις (idioms) στις ρηματο-ονοματικές δομές. Στα: *Πρακτικά του 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Τόμος Ι* (393–401). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Γλωσσολογίας.

Θώμου, Π. (2006). *Λεξι(λογι)κές συνάψεις (lexical collocations) στη Νέα Ελληνική ως ξένη γλώσσα*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Ιορδανίδου, Α. (2001). *Λεξικό λόγιων εκφράσεων της σύγχρονης ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Καρανικόλας, Α. et al (1993). *Συντακτικό της Νέας Ελληνικής. Α', Β' και Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων.

- Καρανικόλας, Α. et al. (2003). *Νεοελληνική γραμματική. Αναπροσαρμογή της μικρής νεοελληνικής γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη*. Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων.
- Κασάπη-Ζωντανού, Ε. (1997). *Κατανόηση Κειμένου από Μη-Φυσικούς Ομιλητές και Ψευδοδιαφανείς Λέξεις: Μια έρευνα Συσχέτισης για τα Μεταφραστικά τους Δάνεια*. Δημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Κλαίρης, Χρ. & Μπαμπινιώτης, Γ. (2005). *Γραμματική της νέας ελληνικής. Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Κρύσταλ, Ντ. (2003). *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής (μετάφραση Γιώργος Ξυδόπουλος)*. Αθήνα: Πατάκη.
- Κυριαζή-Παπακωνσταντίνου, Μ. (2001). *Το Ειδικό Λεξιλόγιο της Ηλεκτρολογίας-Ηλεκτρονικής. Διδακτική προσέγγιση*. Δημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Κυριαζή-Παπακωνσταντίνου, Μ. (2005). Διαγλωσσικά ομότυπα της ελληνικής και αγγλικής ειδικής γλώσσας ηλεκτρολογίας-ηλεκτρονικής. Γλωσσοδιδακτική πρόταση. *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. ΕΛΕΤΟ*. Πρεζετο 27. αβγυστα 2021. ca http://www.eleto.gr/download/Conferences/5th%20Conference/5th_26-40-PapakonstantinouMelinaPaper.pdf.
- Λε Γκοφ, Ζ., Τρύονγκ, Ν. (2009). *Μια ιστορία του σώματος στον Μεσαίωνα*. Αθήνα: Κέδρος.
- Λεονταρίδη, Ε. (2008). Επικίνδυνες συγγένειες; Γλωσσικές παρεμβολές της Ισπανικής και της Ιταλικής στη διαδικασία εκμάθησης της ξένης γλώσσας: Η περίπτωση των Ψευδόφιλων Λεξικών Μονάδων. *IKEE*. Πρεζετο 27. αβγυστα 2021. ca <http://ikee.lib.auth.gr/record/125521>.
- Μήτσης, Ν. (2004). *Η Διδασκαλία της Γλώσσας υπό το Πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης. Εισαγωγή στη θεωρία και τις τεχνικές του επικοινωνιακού μοντέλου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μίνη, Μ., Φωτοπούλου, Α. (2009). Τυπολογία των πολυλεκτικών ρηματικών εκφράσεων στα λεξικά της Νέας Ελληνικής: όρια και διαφοροποιήσεις. In: *Selected Papers from the 18th ISTAT* (491–503). Θεσσαλονίκη: Monochromia Publishing.
- Μότσιου, Β. (1987). Ελευθερία και δέσμευση στη γλώσσα (Η περίπτωση των ιδιωτισμών). *Δωδώνη «Φιλολογία»* 16, 231–255.
- Μότσιου, Β. (1994). *Στοιχεία Λεξικολογίας. Εισαγωγή στη νεοελληνική λεξικολογία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Μουστάκη, Α. (1992). Το «βοηθητικό» ρήμα είμαι και τα ρήματα που εναλλάσσονται με αυτό στις ιδιωτισμικές εκφράσεις στα Ν. Ελληνικά. *ΜΕΓ*, 13, 409–428.
- Μπακάκου-Ορφανού, Α. (2005). *Η λέξη της Νέας Ελληνικής στο γλωσσικό σύστημα και στο κείμενο*. Αθήνα: Παρουσία.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1985). *Εισαγωγή στη Σημασιολογία*, Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Μπόλλα-Μαυρίδου, Β. (1996). *Αντιπαραθετική εξέταση των στερεότυπων παρομοιώσεων της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας*. Δημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Μπόλλα-Μαυρίδου, Β. (1999). Η φύση ως κύρια πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία στερεότυπων παρομοιώσεων στην Ελληνική και Αγγλική γλώσσα. Στα: *Πρακτικά του Γ' Διεθνούς γλωσσολογικού συνεδρίου για την ελληνική γλώσσα, Ελληνική γλωσσολογία* (834–844). Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

- Μυτούλα, Α. (2006). *Η νεοελληνική παροιμία: Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη Αφοί.
- Ξυδόπουλος, Γ. (2019). *Λεξικολογία. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Παπαδόπουλος, Α. (1955). *Φρασεολογικά*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Παριανού, Α. (1998). *Συγκριτική πραγματολογία: η περίπτωση των ιδιωτισμών. Μεταφραστική προσέγγιση από την ελληνική στην γερμανική*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
- Σελλά, Ε. (1993). Η μετάφραση των ιδιωτισμών: Θεωρία και διδακτική. Στα: *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Η Μετάφραση, μέσον Επικοινωνίας και Δημιουργίας»*. Κέρκυρα: Ιονίου Πανεπιστήμιο.
- Σετάτος, Μ. (1994). Φρασεολογήματα και φρασεολογισμοί στην κοινή νεοελληνική. *Γλωσσολογικές μελέτες. Επιστημονική επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής. Περίοδος Β'-Τεύχος τμήματος Φιλολογίας*, 169–183.
- Σετάτος, Μ. (1996). Οι εκφραστικές προτιμήσεις στη γλώσσα. *Φιλολογος*, 86, 340-354.
- Σταματελοπούλου, Δ. (2010). Η δύναμη του βλέμματος. Ένας έρωτας κι ένας θάνατος με την πρώτη ματιά... Στο: *Βάσκανος οφθαλμός: Σύμβολα Μαγείας από Ιδιωτικές Αρχαιολογικές Συλλογές (19–24)*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού.
- Συμεωνίδης, Χ. (2000). *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Τερκουράφη, Μ. (2005). *Αγγλο-Ελληνικό Λεξικό Ψευδόφιλων Μονάδων/An English-Greek Dictionary of False Friends*. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Τρεσορούκοβα, Ι. (2015). Διδασκαλία των φρασεολογισμών της ελληνικής γλώσσας σε Ρωσόφωνους ενήλικες στο επίπεδο B2 (τρόποι προσέγγισης, διδακτικό υλικό, προτάσεις). *Stephanos*, 1, 78–88.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1947). *Παροιμιακές φράσεις από την ιστορία και τη λογοτεχνία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Α.Π.Θ.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (2005). *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Τσορώνη-Γεωργιάδη, Γ. (2007). *Γιατί το λέμε έτσι... Η προέλευση, η ερμηνεία, η αλληγορική σημασία λέξεων και φράσεων του λαού μας*. Αθήνα: Ωρίων.
- Φιλιππάκη-Warburton, Ε. (1992). *Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- Φωτοπούλου, Α. (1989). Ταξινόμηση των στερεότυπων προτάσεων στα νέα ελληνικά – μορφοσυντακτική ανάλυση των προτάσεων με ένα αντικείμενο. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 9, 223–242.
- Φωτοπούλου, Α. (1993). Ανάλυση των συστατικών των στερεότυπων προτάσεων: παρατηρήσεις σχετικά με την ταξινόμησή τους. *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*, 14, 273–292.
- Χαραλαμπίκης, Χρ. (1992). *Νεοελληνικός λόγος: Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Χέλμη, Ε. (2011). *Συγκριτική Φρασεολογία Ισπανικής - Ελληνικής: τα Λεξιλογικά Διώνυμα*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Χιώτη, Α. (2010). *Οι παγιωμένες εκφράσεις της νέας ελληνικής: ιστορική διάσταση, ταξινόμηση και στερεοτυπικότητα*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ПРИЛОГ БР. 1 РЕГИСТАР СРПСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА

Фразеолошке јединице анализирани у српском језику са компонентом ГЛАВА:

1. (као) без главе /ићи (поћи, летети, полетети, ходати, радити)
2. (ни) главу (главе) не окретати (не окренути, не обртати, не обрнути) на некога
3. (по)мути се, манта се, љуља се, меша/окреће се (некоме) у глави
4. бацити (пустити) црва у главу некоме
5. бацити (уденути, ставити и сл.) бубу у уво (ухо / главу) некоме
6. боли (заболи) кога глава
7. висити (стојати) некоме над главом
8. врзмати се (мотати се) по глави некоме
9. вртети (одмахивати) главом
10. врти се (завртело се) у глави некоме
11. глава висити коме о коњу (о власи, о власу, на власи)
12. глава игра
13. глава је (стоји) коме на коцки
14. глава ми је у торби
15. глава/живот висити коме о коњу (о власи, о власу, на власи)
16. главом без обзира
17. гори колиба (кров, кућа) над главом
18. губи ми се с очију!
19. губити/изгубити главу

20. гурати (гурнути, турати, ставити, закопати, заронити, завући, сакрити, сакривати) главу у песак
21. диже се (јежи се) коме коса на глави
22. дизати/дићи (подићи, уздигнути) главу
23. дизати/дићи главу (чело)
24. завртети главу некоме
25. задржати (имати) хладну главу
26. задржати/имати бистру главу
27. заљубити се (бити заљубљен) преко главе
28. играти се (шалити се, нашалити се, пошалити се) главом
29. извући/изнети живу главу
30. изгубити главу
31. изнети главу на раменима
32. имати путера на глави
33. ићи главом кроз зид
34. као глава и узглавље
35. као два ока у глави пазити некога, нешто
36. као маљем (као маљ) по глави (посред главе)
37. као мува без главе
38. као очи (око) у глави
39. коцкати се чијом главом
40. лете/падају главе
41. лупати (разбијати) главу
42. лупати (разбијати) (себи) главу
43. лупати/лупити главом о/у дувар

44. махати (одмахивати, одмахнути) главом
45. мач виси коме над главом
46. мењати ћуд
47. мерити кога од пода до главе
48. метати/метнути (стављати/ставити) главу на коцку
49. мутно ми (ти...) је у глави (пред очима) мутна ми (ти...) је глава
50. не боли глава некога
51. не иде у главу некоме
52. носити (понети) главу на пазар
53. носити мртву главу (на раменима)
54. обесити (оборити, погнути) главу
55. обити се / (о)лупати се о главу (некоме, нешто)
56. обити се о главу некоме (чију)
57. од главе до пете (од)мерити некога
58. од тебе ме боли глава
59. од тебе ми пуца глава
60. окренуо се (завртео се) свет коме око главе
61. окретати (окренути) главу
62. окретати (окренути) главу на другу страну
63. окретати (окренути) главу од некога, од нечега
64. пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме
65. пењати се (попети се) на врх главе некоме
66. пењати се (попети се) на главу
67. погнуте главе

68. <i>покуњене главе</i>
69. <i>помутити памет некоме</i>
70. <i>посипати (посути) главу пепелом</i>
71. <i>посипати се (посути се) прахом по глави</i>
72. <i>почешати се по глави</i>
73. <i>пуца коме глава</i>
74. <i>пуши се коме глава (у глави)</i>
75. <i>пуши се некоме у глави</i>
76. <i>разбијати (лупати) главу (око нечега)</i>
77. <i>разбити (некоме) главу</i>
78. <i>ризиковати главу</i>
79. <i>с погнутом главом</i>
80. <i>сагињати (сагнути, погнути, савијати, савити) главу (пред неким)</i>
81. <i>ставити/стављати главу на пањ</i>
82. <i>стављати (ставити, метати, метнути) главу у торбу</i>
83. <i>тући се по глави</i>
84. <i>увлачитити/увући главу (у рамена)</i>
85. <i>ударати (ударити, лупати, лупити) главом о (у) зид</i>
86. <i>ударати/ударити главом у зид</i>
87. <i>ударила (појурила, јурнула) је крв у главу (лице, образе)</i>
88. <i>ударила је (појурила је, јурнула је и сл.) крв у главу (у лице, у образе) некоме/ нагнати (натерати) крв у главу (у лице, у образе) некоме</i>
89. <i>уздигнута чела</i>
90. <i>уздигнуте/дигнуте главе</i>
91. <i>усијане главе</i>

92. хватати се/ухватити се (држати се) за главу
93. хладне главе
94. чешати се/почешати се по глави

Фразеолошке јединице анализирани у српском језику са компонентом РУКА:

1. (до)пасти у (нечије) руке/шаке
2. (задовољно) трљати руке
3. (к) себи руке
4. бити везаних руку
5. бити добре / срећне руке
6. бити зле/несрећне руке
7. бити слепо оруђе у (нечијим) рукама
8. бити у добрим/сигурним рукама
9. бити/лежати/налазити се у (нечијим) рукама/шакама
10. везати и руке и ноге (некоме)
11. везати руке (некоме)
12. даље руке од
13. дати руку (некоме)
14. дизати/дићи руке
15. дизати/дићи руке од (некога, нечега)
16. дићи руку на (некога)
17. дићи руку на себе
18. долазити/доћи у праве руке
19. доспети/(до)пасти/(доћи) у (чије) руке/шаке
20. доспети/(до)пасти/доћи (чијих) шака/руку

21. доћи до (чијих) шака/песница
22. запросити / затражити (нечију) руку
23. извући се из нечијих шака / шапа / капци
24. имам само две руке!
25. имати одсечене руке
26. имати прљаве руке
27. имати скривене руке
28. јести (некоме) из руке
29. крстити/прекрстити се и левом и десном руком
30. крстити/прекрстити се левом руком
31. кришити (ломити, стискати) руке / прсте
32. мичи (склањај) руке од (некога, нечега)!
33. обема рукама (давати / поклањати)
34. обесити руке
35. од руке
36. од срца
37. одмахивати/одмахнути руком
38. одсећи некоме руке/ одсећи некоме прсте
39. одсечене су (некоме) руке
40. позлатиле ти се руке!
41. положити што у добре руке
42. прекрстити / склопити / скрстити руке
43. пропустити (кога) кроз шаке/руке
44. пружити / пружати руку (некоме)

45. раширених руку
46. рука није задрхтала (некоме)
47. руке ради
48. руке увис!/руке горе!
49. седети скрштених руку

Фразеолошке јединице анализирани у српском језику са компонентом **ОКО**:

1. (на)парити очи
2. (не) (моћи/смести) излазити/изаћи/изићи/доћи/долазити на (пред) очи некоме
3. (по)гледати право (равно, мирно) у очи некоме, нечему
4. (по)расти у нечијим очима
5. трљати очи
6. бацити око на некога (на нешто)
7. бацити, сасути, сипати у очи
8. бежи (иди ми и сл.) с (из, испред) очију
9. бити (остати) слеп код (здравих) очију
10. бити као лук и очи
11. бити на оку/на очима
12. бити под нечијим оком
13. бити пред очима некоме
14. бити трн у оку (некоме)
15. бости очи (некоме)
16. будним оком
17. вадити очи

18. варају га очи
19. више виде четири ока него два
20. имати очи као срна, имати очи као теле
21. гледати / погледати (мерити / одмерити) испод ока некога нешто
22. гледати испод ока (некога нешто)
23. гледати крајичком ока
24. гледати крвавим очима
25. гледати пријеким/кривим оком
26. гледати смрти у очи
27. гледати/погледати кога добрим оком
28. губи ми се с очију
29. гутати (прогутати, испијати) кога очима
30. дати (учинити некоме) нешто за (његове) лепе очи
31. дирнути (такнути) у зеницу ока некога
32. држати некога, нешто на оку
33. зајмурити/ пријмирити на једно око
34. зајмурити/зајмирити/ пријмирити једним оком
35. зајмурити/зајмирити/ пријмирити на два ока
36. закуцати/приковати очи (за некога, нешто)
37. запињати/ запети (западати/ запасти, замицати/ замаћи) за око некоме
38. заплавити око
39. затворених очију
40. затворити (затварати) очи (пред нечим)
41. заирни се (коме) пред очима

42. игра некоме око /играти очима
43. иди куд те очи воде (и ноге носе)
44. имати гладне очи
45. имати некога, нешто на оку
46. имати отворене очи
47. имати очи само за некога
48. имати плаво око
49. имати шљиву на оку
50. исколачити/избечити/избељити очи (на некога)
51. јести кога очима
52. казати (рећи, скресати) у очи
53. као зеницу ока свог(а) пазити некога, нешто
54. као очи (око) у глави (волети, пазити, чувати)
55. напасати/напасти, наслађивати/насладити, (на)парити/напајати, напојити очи на коме, на чему нечим
56. не веровати својим очима
57. не излази ми на очи
58. не може ока (очи , очију) одвојити (одвајати) од некога, од нечега / скинути (скидати) са некога, са нечега
59. не моћи гледати (некога, нешто) очима
60. не трепнувши оком
61. не трепнути (ни) оком (очима)
62. оборити поглед
63. ока (очи) не склопити
64. отворених очију

65. <i>отворити четворе очи</i>
66. <i>очи су гладне некоме</i>
67. <i>очи су се напуниле/наводниле (некоме)</i>
68. <i>пао му (је) мрак/магла/крв на очи</i>
69. <i>пасти (падати) у нечијим очима</i>
70. <i>пасти/падати у очи</i>
71. <i>под будним оком нечијим</i>
72. <i>прелетети очима (оком)</i>
73. <i>претворити се у око</i>
74. <i>претворити се у око и у ухо</i>
75. <i>пунити очи</i>
76. <i>разрогачити очи</i>
77. <i>сева ватра из очију</i>
78. <i>севати очима</i>
79. <i>скидати/скинути погледом некога</i>
80. <i>смркло/смрачило/зацрнело му се пред очима</i>
81. <i>стати коме на курје око</i>
82. <i>стрељати/прострелити/шибати/ошинути очима</i>
83. <i>у страху су велике очи</i>
84. <i>ударати/ударити у очи</i>
85. <i>ужгарити очима</i>

Фразеолошке јединице анализирани у српском језику са компонентом СРЦЕ:

1. (од)лакнуло је срцу
2. (про)бости коме срце

3. бити без срца
4. бити добра срца
5. бити камена срца
6. бити на (у) срцу некоме
7. бити накрај срца
8. бити тврда срца
9. бити хладна срца
10. бити/лежати коме на срцу
11. болети/заболети срце/душа некога
12. вуче/повукло је срце некога
13. говорити из душе
14. давати/дати (пуштати/пустити) срцу маха
15. дирати/дирнути нечије срце
16. дирати/дирнути/такнути у срце (душу) некога
17. доби(ја)ти крила
18. допирати/допрети до срца некоме
19. дошло је (стало је) срце на место (меру) некоме
20. драга срца
21. душом и срцем
22. забости нож у срце некоме
23. завити се у црно
24. замрло је/премрло је срце некоме
25. зинуло је срце некоме (за неким, за нечим)
26. из (свег) срца

27. из пуна срца
28. изгорети некоме срце за неким, нечим
29. искаљивати/искалити срце на некога
30. истрести (излити, разгалити) (своје) срце
31. као камен на срцу
32. као трн под срцем бити некоме
33. кида се (цепа се, ломи се, пара се и сл.) срце некоме
34. кипи у срцу некоме
35. лака срца
36. лако је при срцу некоме
37. мило је око срца некоме
38. левом руком од срца
39. леву руку од срца
40. ледити/заледити срце некоме
41. не може одолети срцу
42. немати срца
43. носити (имати) у срцу некога, нешто
44. од (свег) срца
45. олакшати срце
46. освојити нечије срце
47. отворена срца
48. отворити (своје) срце некоме
49. охладило се срце некоме
50. пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме

51. поклонити (своје) срце некоме
52. предавати/предати (своје) срце некоме
53. приањати/прионуту за срце некоме
54. примати/примити (узимати/узети) к срцу
55. прирасти к срцу (за срце) некоме
56. пуно је срце некоме
57. пустити (дати) срцу на вољу
58. пуца (куца, туче) срце некоме за неким, за нечим
59. пуца/препукло је срце некоме
60. рана на срцу
61. ранити некога у срце
62. свим срцем
63. свити се око срца некоме
64. сишло је (пало је) срце у пете некоме
65. скочило је срце некоме
66. смекшало се срце некоме
67. срце (душа) се стеже/стегло некоме
68. срце вене (копни, топи се) за неким
69. срце је задрхтало некоме
70. срце је као стена
71. срце је на месту некоме
72. срце ми игра (ми се разиграло, расте)
73. срце није стена
74. срце се чуна из груди некоме

75. <i>срце се шири (топи) од милине</i>
76. <i>стегло се (отеснило се) око срца некоме</i>
77. <i>стегнути срце</i>
78. <i>терет је пао са срца некоме</i>
79. <i>тешка срца</i>
80. <i>угристи/ујести за срце некога</i>
81. <i>украсти срце некоме</i>
82. <i>хладно је (тесно је) око срца некоме</i>
83. <i>цепати/исцепати (кидати/искидати, парати/пропарати) срце некоме</i>

ПРИЛОГ БР. 2 РЕГИСТАР ГРЧКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА

Фразеолошке јединице анализирани у грчком језику са компонентом ΚΕΦΑΛΙ:

1. <i>αλλάζω/γυρίζω κεφάλι</i>
2. <i>από την κορυφή ως τα νύχια</i>
3. <i>αποστρέφω το πρόσωπο/βλέμμα από κάποιον/κάτι</i>
4. <i>βάζω το κεφάλι μου στην καρμανιόλα</i>
5. <i>βάζω το κεφάλι μου στο στόμα του λύκου</i>
6. <i>βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά</i>
7. <i>βάζω ψύλλους στ' αυτία</i>
8. <i>βγάξει καπνούς από (τα αφτιά και) το κεφάλι κάποιου</i>
9. <i>γίνομαι πύραυλος/μπαρούτι</i>
10. <i>γλυτώνω το κεφάλι μου</i>
11. <i>γλύτωσε από του Χάρου τα δόντια</i>
12. <i>γυρίζει ο κόσμος γύρω μου</i>

13. γυρίζει ο κόσμος σε κάποιον ανάποδα
14. γυρίζει το κεφάλι μου
15. γυρίζω το κεφάλι από την άλλη πλευρά
16. γυρίζω το κεφάλι σε κάποιον
17. δεν το χωράει ο νους μου
18. έγινε καπνός
19. είναι κόλος και βρακί
20. έχει το κούτελό του καθαρό
21. έχω το κεφάλι μου ήσυχο
22. έχω/περπατάω με το κεφάλι ψηλά
23. η δαμόκλειος σπάθη κρέμεται πάνω από το κεφάλι
24. η ζωή του κρέμεται από μια κλωστή
25. κάθομαι στο σβέρκο κάποιου
26. καβαλώ κάποιον στο σβέρκο
27. κάνω κεφάλι
28. κατεβάζω το κεφάλι
29. κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου
30. κουνάω το κεφάλι
31. κρατάω το κεφάλι ψηλά
32. κρατώ το κεφάλι μου με τα δύο μου χέρια
33. λείψε απ' το κεφάλι μου
34. με ζύνει/με τρώει το κεφάλι μου
35. με σκυμμένο το κεφάλι
36. με το κεφάλι σκυφτό

37. μου γυρίζει το μυαλό
38. μου σηκώνονται οι τρίχες τής κεφαλής μου
39. μπαίνει στο κεφάλι/μυαλό
40. μπήκαν ψύλλοι στα αυτιά του
41. ο έρωτας χτυπάει κατακούτελα/κατακέφαλα
42. ο έρωτας χτυπάει στο κεφάλι κάποιου
43. ο πόνος σφυροκοπάει τα μηνίγγια
44. πάει να μου φύγει το κεφάλι μου
45. παίζω το κεφάλι μου
46. παίζω το κεφάλι μου στα ζάρια
47. παίζω/ρίχνω το κεφάλι μου κορόνα γράμματα
48. παίρνω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου)
49. παίρνω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου)
50. περνάει κάτι από το μυαλό/τον νου
51. πέφτουν κεφάλια
52. πονάει κεφάλι κάποιου
53. πονάει το κεφάλι εξαιτίας σου
54. πονοκέφαλος σαν σφυρί
55. ρισκάρω τη ζωή μου
56. σαν να τον χτύπησε κεραυνός
57. σηκώνω κεφάλι
58. σκύβω το κεφάλι
59. σκυφτό κεφάλι
60. σπάει το κεφάλι κάποιου

61. σπάω το κεφάλι κάποιου
62. σπάω το κεφάλι μου
63. στέκομαι/κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου)
64. στρουθοκαμηλίζω
65. τέρας ψυχραιμίας
66. το 'βάλε στα πόδια
67. το κεφάλι μου έγινε καζάνι
68. του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι
69. τρώω το κεφάλι μου
70. φέρνω την κεφαλή κάποιου επί πίνακι
71. φύγε απ' το κεφάλι μου
72. φυλάει σαν τα μάτια του
73. χάνω τ' αυγά και τα πασχάλια / καλάθια
74. χάνω το μυαλό μου
75. χάνω το μυαλό μου
76. χτυπώ/βαράω το κεφάλι μου
77. χτυπώ/βαράω το κεφάλι μου στον τοίχο
78. αρβανίτικο/αρναούτικο/ αγύριστο/ξερό κεφάλι

Фразеолошке јединице анализирате у грчком језику са компонентом ΧΕΡΙ:

1. (δε) γίνομαι υποχείριο κανενός
2. (δώρο) από χέρι
3. γεια στα χέρια σου!
4. γίνομαι τυφλό όργανο κάποιου
5. γλυτώνω από τα χέρια (κάποιου)

6. δένω τα χέρια (κάποιου)
7. δένω χειροπόδαρα (κάποιον)
8. δίνω ένα χέρι βοήθειας
9. δίνω το χέρι
10. είμαι / βρίσκομαι σε καλά χέρια
11. έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια με (κάποιον)
12. έχω βρώμικα χέρια
13. έχω μόνο δύο χέρια!
14. έχω τα χέρια μου δεμένα
15. έχω το κοκκαλάκι τής νυχτερίδας
16. ζητώ το χέρι / τη χείρα (κάποιας, από κάποιον)
17. και με τα δύο χέρια
18. κάνω τον σταυρό μου
19. Χριστός κι Απόστολος!
20. Χριστός και Παναγία!
21. Έλα Χριστέ κι Απόστολε!
22. Χριστέ μου!
23. Κύριε ελέησον!
24. Υψίστε Θεέ!
25. Θεέ και Κύριε!
26. Σώσον Κύριε!
27. μνήσθητί μου (Κύριε)!
28. (έλα)Παναγίτσα/Παναγία/Παναγιά μου!
29. κάνω/έχω (κάποιον) υποχείριό (μου)
30. καταλήγω στα χέρια/νύχια (κάποιου)
31. κάτω τα χέρια σου!
32. κόβω τα χέρια (κάποιου)

33. κοντά τα χέρια σου!
34. μακριά τα χέρια σου!
35. με ανοιχτές αγκάλες
36. μένω με σταυρωμένα χέρια
37. πέφτω στα χέρια (κάποιου)
38. σηκώνω τα χέρια (ψηλά)
39. σηκώνω χέρι πάνω σε (κάποιον)
40. σπάω τα δάχτυλά (μου)
41. σταυρώνω τα χέρια
42. τείνω την χείρα
43. τείνω χείρα βοήθειας
44. τρίβω τα χέρια μου
45. χαμένος / καμένος από χέρι
46. ψηλά τα χέρια!
47. κάθομαι με σταυρωμένα χέρια

Φρασεολογικε јединице анализирате у грчком језику са компонентом МАТИ:

1. (δεν) τον γελούν τα μάτια του
2. (έγινε) γαρίδα το μάτι του
3. ...και τα μάτια σου
4. αστράφτουν τα μάτια (κάποιου)
5. βάζω κάποιον/κάτι στο μάτι
6. βάζω στο μάτι (κάποιον, κάτι)
7. βγάζει μάτι
8. βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)

9. βγάζω το μάτι κάποιου
10. βλέπω (κάποιον/κάτι) με κακό μάτι
11. βλέπω κάποιον με μισό μάτι
12. βλέπω κάποιον με/από καλό μάτι
13. βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου
14. βλέπω τον Χριστό φαντάρο
15. γδύνω κάποιον με τα μάτια
16. για τα ωραία/ μαύρα τα μάτια (κάποιου)
17. γίνομαι/είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου)
18. γίνομαι/είμαι κάρφος στο μάτι (κάποιου)
19. γουρλώνουν τα μάτια
20. γουρλώνω τα μάτια
21. γυαλίζει το μάτι του
22. γυαλίζουν τα μάτια
23. δε μου γεμίζει το μάτι
24. δε χορταίνει το μάτι του
25. δε χορταίνουν τα μάτια του
26. δεν έχει μάτια για άλλον
27. δεν έχω μάτια να δω κάποιον
28. δεν θέλω να ξαναδώ στα μάτια μου (κάποιον)
29. δεν κλείνω μάτι
30. δεν μπορώ να πάρω τα μάτια μου από πάνω σου
31. δεν πιστεύω στα μάτια μου
32. είμαι όλος αυτιά

33. εν ψυχρώ
34. ένα τρίτο μάτι
35. εξαφανίσου απ'τα μάτια μου!
36. εξυψώνω κάποιον στα μάτια κάποιου
37. έχω κάποιον/κάτι στο μάτι
38. έχω στο μάτι (κάποιον, κάτι)
39. έχω τα μάτια μου ανοιχτά
40. θολώνει το μάτι μου
41. θολώνουν τα μάτια
42. κάνω μαύρα μάτια
43. κάνω τα γλυκά μάτια
44. κάνω τα στραβά μάτια
45. καρφώνω κάπου το μάτι
46. κλείνω τα μάτια
47. κοιτάζω στα μάτια/κατάματα κάποιον
48. λέω κατάμουτρα κάτι σε κάποιον
49. μαυρίζει το μάτι μου για κάτι
50. μαύρισε το μάτι μου
51. με κλειστά μάτια
52. με τι μάτια να δω κάποιον
53. μου γυαλίζει κάποιος
54. μου χτυπάει κάποιος στο μάτι
55. μου χτυπάει στο μάτι
56. μπαίνω στο μάτι (κάποιου)

57. να μην σε ξαναδώ μπροστά στα μάτια μου!
58. ζύπνια μάτια
59. παίζει το μάτι της
60. παίζει το μάτι του
61. παίρνω (κάνω) μάτι
62. παίρνω από/με κακό μάτι
63. πατάω κάποιον στον κάλο
64. πετάω κάτι στη μούρη κάποιου
65. πέφτει το μάτι σε κάτι/κάποιον
66. πέφτω στα μάτια κάποιου
67. πήγαινε όπου σε βγάλει ο δρόμος
68. ρίχνω μια ματιά
69. σαν τα μάτια μου (έχω, αγαπώ, φυλάω, προσέχω)
70. σκόρδα στα μάτια σου!
71. στυλώνω το μάτι μου κάπου
72. τα μάτια σου τέσσερα/δεκατέσσερα
73. το μάτι του έγινε γαρίδα
74. τρίβω τα μάτια μου
75. τρώω με τα μάτια (κάποιον/κάτι)
76. χαμηλώνω τα μάτια
77. χάσου από τα μάτια μου!
78. χορταίνουν τα μάτια κάποιον
79. χτυπάω (πολύ) στο μάτι
80. ως κόρην οφθαλμού

Фразеолошке јединице анализирани у грчком језику са компонентом ΚΑΡΔΙΑ:

1. (κάτι είναι) αγκάθι στην καρδιά
2. χαρίζω την καρδιά μου σε κάποιον
3. αγγίζω την καρδιά κάποιου
4. ανοίγει η καρδιά μου
5. ανοίγω την καρδιά/ψυχή μου
6. από καρδιάς
7. αφήνω την καρδιά μου να μιλήσει
8. βράζει η καρδιά κάποιου
9. βράζει η χολή
10. βράζω (αφρίζω, σκάω) απ' τον θυμό μου
11. γίνεται κομμάτια η καρδιά κάποιου
12. δεν έχει καρδιά
13. δεν το βαστάει η καρδιά/ψυχή μου
14. δίνω (προσφέρω) την καρδιά μου σε κάποιον
15. είναι στην καρδιά μου
16. ελάφρυνε η καρδιά μου
17. εξοργίζομαι στο έπακρο
18. έφυγε ένα βάρος από πάνω μου
19. έχει ανοιχτή καρδιά
20. έχει καρδιά πέτρα
21. έχει καρδιά σαν πέτρα
22. έχει σκληρή καρδιά
23. έχω (κάποιον) στην καρδιά
24. η καρδιά δεν μπορεί να αντισταθεί σε κάτι/κάποιον

25. η καρδιά μου έβγαλε φτερά
26. η καρδιά μου πάγωσε
27. η καρδιά μου πάει να σπάσει
28. η καρδιά μου χοροπηδάει
29. η καρδιά του είναι μάρμαρο
30. ήρθε η καρδιά μου στη θέση της
31. καίω την καρδιά (κάποιου)
32. κάνω κάτι από την καλή μου καρδιά
33. κάνω πέτρα την καρδιά μου
34. κάνω την καρδιά περιβόλι (σε κάποιον)
35. κάποιος/κάτι μου μιλάει στην καρδιά
36. κάτι μου βαραίνει την καρδιά μου
37. κάτι μου ξεριζώνει την καρδιά
38. κάτι μου πληγώνει την καρδιά
39. κερδίζω (κατακτώ) την καρδιά (κάποιου)
40. κλαίει η καρδιά μου (για κάτι)
41. κλέβω (παίρνω) την καρδιά (κάποιου)
42. κρύωσε η καρδιά μου
43. μαλάκωσε η καρδιά του
44. μαραίνεται η καρδιά του
45. ματώνει η καρδιά μου
46. μαύρισε η καρδιά μου
47. μαχαίρι/μαχαιριά στην καρδιά
48. με βαριά καρδιά

49. με ελαφριά καρδιά / ελαφρά τη καρδιά
50. με κρύα καρδιά
51. με μισή καρδιά
52. με όλη την καρδιά
53. με την καρδιά γεμάτη
54. με τι καρδιά ;
55. με ψυχή και με καρδιά
56. μέσα από την καρδιά μου
57. μου έκανε την καρδιά μαύρη
58. μου μαύρισε την καρδιά μου
59. μπαίνω στην καρδιά κάποιου
60. ζεσπάζω σε κάποιον
61. ο φόβος μου δάγκωσε την ψυχή
62. ό,τι τραβάει (θέλει) η καρδιά σου
63. παγωμένη καρδιά
64. παγώνει η καρδιά μου
65. παγώνει το αίμα/σώμα μου
66. παίρνω κάτι κατάκαρδα
67. πέθανα από το φόβο μου
68. πήγε η καρδιά στην Κούλουρη
69. πληγή στην καρδιά
70. πονάει η καρδιά /ψυχή μου
71. ραγίζω την καρδιά (κάποιου)
72. σπαράζει / ραγίζει η καρδιά μου

73. σφίγγεται η καρδιά μου
74. σφίγγω την καρδιά μου
75. το έχω βάρος στην καρδιά μου
76. το τραβάει η καρδιά του
77. το χέρι της καρδιάς
78. τρέμει η καρδιά μου
79. φτάνω στην καρδιά κάποιου
80. χαλάω την καρδιά μου
81. χτυπάει η καρδιά μου για κάποιον
82. χωρίς καρδιά

ПРИЛОГ БР. 3 ΚΟΝЦΕΠΤУΑΛΙΖΑЦИЈА СОМАТИЗАМА У СРПСКОМ И ГРЧКОМ ЈЕЗИКУ

Соматизам *глава* у српском и грчком језику

<u>ΜΕΤΟΝΙΜΙЈΑ</u>	
μετωνιμιјски модел: +/- ГЛАВА → +/- ΡΑΖУМ	
српски језик: <i>завртети главу некоме, (као) без главе/iћи (поћи, летети, полетети, ходати, радити), као мува без главе, мутна ми (ти...) је глава, изгубити главу</i>	грчки језик: <i>παίρνω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου), χάνω το μυαλό μου</i>
μετωνιμιјски модел: ГЛАВА → ЖИВОТ	
српски језик: <i>стављати (ставити, метати, метнути) главу у торбу, глава ми је у торби, носити (понети) главу на пазар, мач висе коме над главом, глава висе коме о концу (о власи, о власу, на власи), глава/живот висе коме о концу (о власи, о власу, на власи), коцкати се чијом главом, метати/метнути (стављати/ставити) главу на коцку, глава је (стоји) коме на коцки, ставити/стављати главу на пањ, играти се (шалити се, нашалити се,</i>	грчки језик: <i>βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά, βάζω το κεφάλι μου στο στόμα του λύκου, η δαμόκλειος σπάθη κρέμεται πάνω από το κεφάλι, παίζω/ρίχνω το κεφάλι μου κορόνα γράμματα, παίζω το κεφάλι μου στα ζάρια, βάζω το κεφάλι μου στην καρμανιόλα, παίζω το κεφάλι μου, πέφτουν κεφάλια, φέρνω την κεφαλή κάποιου επί πίνακι, γλυτώνω το κεφάλι μου,</i>

<p>пошалити се) главом, глава игра, лете/падају главе, извући/изнети живу главу, изнети главу на раменима, носити мртву главу (на раменима),</p>	
<p><u>МЕΤΑΦΟΡΑ</u></p>	
<p>1. ГЛАВА ЈЕ ПРОСТОРНИ ОКВИР.</p>	
<p>српски језик: заљубити се (бити заљубљен) преко главе, гори колиба (кров, кућа) над главом, висити (стојати) некоме над главом, имати путера на глави, пењати се (попети се) на главу, пењати се (попети се) на врх главе некоме, од главе до пете (од)мерити некога, мерити кога од пода до главе, изнети главу на раменима, окренуо се (завртео се) свет коме око главе;</p>	<p>грчки језик: ο έρωτας χτυπάει κατακούτελα/κατακέφαλα, κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου, στέκομαι/κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου), λείψε απ' το κεφάλι μου, φύγε απ' το κεφάλι μου,</p>
<p>2. ГЛАВА ЈЕ САДРЖАТЕЉ.</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • апстрактни, неодређени у виду неодређене заменице, мисли као резултат когнитивних процеса, па и сам покретач истих процеса – ум 	
<p>српски језик: врзмати се (мотати се) по глави некоме, не иде у главу некоме,</p>	<p>грчки језик: περνάει κάτι από το μυαλό/τον νου, δεν το χωράει ο νους μου</p>
<ul style="list-style-type: none"> • инсекти, бубе, црве, бубе: 	
<p>српски језик: бацити (уденути, ставити и сл.) бубу у уво (ухо / главу) некоме, бацити (пустити) црва у главу некоме</p>	<p>грчки језик: βάζω ψύλλους στ' αυτιά, μπήκαν ψύλλοι στα αυτιά του</p>
<ul style="list-style-type: none"> • драгоцености: 	
<p>српски језик: као очи (око) у глави, као два ока у глави пазити некога</p>	<p>грчки језик: -</p>
<ul style="list-style-type: none"> • својство хладног садржатеља/мирног или флуида унутар: 	
<p>српски језик: задржати (имати) хладну главу, хладне главе</p>	<p>грчки језик: έχω το κεφάλι μου ήσυχο</p>
<ul style="list-style-type: none"> • својство врућег садржатеља или флуида унутар: 	
<p>српски језик: пуши се некоме у глави/тоу кеφάλι μου έγινε καζάνι, пуши се коме глава</p>	<p>грчки језик: βγάζει καπνούς από (τα αφτιά και) το κεφάλι κάποιου,</p>

(у глави), усијане главе,	
<ul style="list-style-type: none"> • својство бистрог садржатеља или флуида унутар: 	
српски језик: <i>задржати/имати бистру главу</i>	грчки језик: <i>έχει το κούτελό του καθαρό,</i>
<ul style="list-style-type: none"> • својство мутног садржатеља или флуида унутар: 	
српски језик: <i>мутно ми (ти...) је у глави (пред очима), мутна ми (ти...) је глава</i>	грчки језик: -
3. ГЛАВА ЈЕ ОБЈЕКАТ/СУБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ.	
<ul style="list-style-type: none"> • субјекат вршења какве радње: 	
српски језик: <i>обити се о главу некоме (чију), обити се / (о)лупати се о главу (некоме, нешто), разбити (некоме) главу</i>	грчки језик: <i>πάει να μου φύγει το κεφάλι μου, τρώω το κεφάλι μου,</i>
<ul style="list-style-type: none"> • објекат вршења какве деструктивне активности: 	
српски језик: <i>као маљем (као маљ) по глави (посред главе), од тебе ми пуца глава, пуца глава, пуца коме глава</i>	грчки језик: <i>μου γυρίζει το μυαλό, παίρνω το μυαλό/τα μυαλά (κάποιου), σπάει το κεφάλι κάποιου, πονάει το κεφάλι εξαιτίας σου</i>
<ul style="list-style-type: none"> • покретом главе нагоре: 	
српски језик: <i>дизати/дићи (подићи, уздигнути) главу, дизати/дићи главу (чело), уздигнуте/дигнуте главе, уздигнута чела,</i>	грчки језик: <i>σηκώνω κεφάλι, κρατάω το κεφάλι ψηλά, έχω/περπατάω με το κεφάλι ψηλά</i>
<ul style="list-style-type: none"> • покретом главе надоле: 	
српски језик: <i>погнуте главе, увлачити/увући главу (у рамена), обесити (оборити, погнути) главу, с погнутом главом, сагињати (сагнути, погнути, савијати, савити) главу (пред неким), покуњене главе,</i>	грчки језик: <i>σκυφτό κεφάλι, κατεβάζω το κεφάλι, σκύβω το κεφάλι, με το κεφάλι σκυφτό, σκύβω το κεφάλι, με σκυμμένο το κεφάλι</i>
<ul style="list-style-type: none"> • покретом окретања главе лево/десно, лево-десно: 	
српски језик: <i>вртети (одмахивати) главом, окретати (окренути) главу од некога, од нечега, окретати (окренути) главу на другу страну, окретати (окренути) главу, махати (одмахивати, одмахнути) главом, (ни) главу (главе) не окретати (не</i>	грчки језик: <i>κουνάω το κεφάλι, αλλάζω/γυρίζω κεφάλι, αποστρέφω το πρόσωπο/βλέμμα από κάποιον/κάτι, γυρίζω το κεφάλι από την άλλη πλευρά, γυρίζω το κεφάλι σε κάποιον;</i>

окренути, не обрвати, не обрнути) на некога	
<ul style="list-style-type: none"> • вољно обављање какве деструктивне активности над главом: 	
<p>српски језик: <i>посипати (посути) главу пепелом, посипати се (посути се) прахом по глави, тући се по глави, ударати/ударити главом у зид, лупати/лупити главом о/у дувар, ударати (ударити, лупати, лупити) главом о (у) зид/χτυπώ, лупати (разбијати) главу, лупати (разбијати) (себи) главу, разбијати (лупати) главу (око нечега) гурати (гурнути, турати, ставити, закопати, заронити, завући, сакрити, сакривати) главу у песак, хватати се/ухватити се за главу, ићи главом кроз зид</i></p>	<p>грчки језик: <i>χτυπώ/βαράω το κεφάλι μου, χτυπώ, βαράω το κεφάλι μου στον τοίχο, βαράω το κεφάλι μου, σπάω το κεφάλι μου (στον τοίχο), κρατώ το κεφάλι μου με τα δύο μου χέρια,</i></p>
<p>4. ГЛАВА ЈЕ ДЕО ТЕЛА на коме се манифестују различити емоционални доживљаји и физиолошки процеси</p>	
<p>српски језик: <i>диже се (јежи се) коме коса на глави, врти се (завртело се) у глави некоме, (по)мутити се, манта се, љуља се, меша/окреће се (некоме) у глави, мутно ми (ти...) је у глави (пред очима), боли (заболи) кога глава, од тебе ме боли глава, почешати се по глави, чешати се/почешати се по глави, ударила (појурила, јурнула) је крв у главу (лице, образе), ударила је (појурила је, јурнула је и сл.) крв у главу (у лице, у образе) некоме/ нагнати (натерати) крв у главу (у лице, у образе) некоме, не боли глава некога</i></p>	<p>грчки језик: <i>μου σηκώνονται οι τρίχες της κεφαλής μου, πονάει κεφάλι κάποιου, πονάει το κεφάλι εξαιτίας σου, με ζύνει/με τρώει το κεφάλι μου, του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι</i></p>

Соматизам **рука** у српском и грчком језику

<u>ΜΕΤΟΝΙΜΙЈΑ</u>	
метонимијски модел: ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА ВИДА	
српски језик: <i>од руке, руке ради</i>	грчки језик: <i>(δώρα) από χέρι</i>
метонимијски модел: (+) (-) ΚΒΑΛΙΦΙΚΑΤΟΡ → (+) (-) ΕΜΟЦΙЈΑ	

српски језик: <i>бити добре / срећне руке, бити у добрим/сигурним рукама, долазити/доћи у праве руке, положити што у добре руке, раширених руку, бити зле/несрећне руке, седети скрштених руку, имати скрштене руке, бити везаних руку, одсечене су (некоме) руке, имам само две руке!, имати одсечене руке</i>	грчки језик: <i>είμαι / βρίσκομαι σε καλά χέρια, κάθομαι με σταυρωμένα χέρια, μένω με σταυρωμένα χέρια, τα χέρια μου δεμένα, έχω μόνο δύο χέρια!</i>
---	--

ΜΕΤΑΦΟΡΑ

1. РУКА ЈЕ ПРОСТОРНИ ОКВИР.

- ФЈ које поседују сему потчињености:

српски језик: <i>бити слепо оруђе у (нечијим) рукама, јести (некоме) из руке, (до)пасти у (нечије) руке/шаке, доспети / (до)пасти/доћи шака/руку, бити/лежати/налазити се у (нечијим) рукама/шакама</i>	грчки језик: <i>πέφτω στα χέρια (κάποιου), καταλήγω στα χέρια/νύχια (κάποιου),</i>
---	--

- Насилно убацивање у просторни оквир:

српски језик: <i>доспети/(до)пасти/(доћи) у (чије) руке/шаке, доспети/(до)пасти/доћи (чијих) шака/руку, доћи до (чијих) шака/песница, пропустити (кога) кроз шаке/руке,</i>	грчки језик: <i>έρχομαι / πιάνομαι στα χέρια με (κάποιου)</i>
---	---

- Удаљавање из просторног оквира:

српски језик: <i>извући се из нечијих шака/шапа/канџи</i>	грчки језик: <i>γλυτώνω από τα χέρια (κάποιου), χαμένος / καμένος από χέρι,</i>
---	---

2. РУКА ЈЕ ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ.

српски језик: <i>везати руке (некоме), везати и руке и ноге (некоме), одсећи некоме руке, одсећи некоме прсте</i>	грчки језик: <i>δένω τα χέρια (κάποιου), δένω χειροπόδαρα (κάποιου), κόβω τα χέρια (κάποιου), κόβω τα χέρια (κάποιου)</i>
---	---

3. ПОКРЕТ РУКЕ/РУКУ ЈЕ ЕМОЦИЈА/ЕМОЦИОНАЛНО СТАЊЕ.

српски језик: <i>пружити / пружати руку (некоме), дати руку (некоме), пружити / пружати руку (некоме), запросити / затражити (нечију) руку, дати руку (некоме), (задовољно) трљати руке, обема</i>	грчки језик: <i>τείνω χείρα βοήθειας, δίνω ένα χέρι βοήθειας, τείνω την χείρα, δίνω το χέρι, ζητώ το χέρι / τη χείρα (κάποιας, από κάποιον), δίνω το χέρι, τρίβω τα χέρια μου, και με τα δύο χέρια, σταυρώνω τα χέρια, σηκώνω τα χέρια</i>
--	--

<p>рукама (давати / поклањати), рука није задрхтала (некоме), одмахивати/одмахнути руком, прекрстити / склопити / скрстити руке, дизати/дићи руке (од некога/нечега), обесити руке, крстити/прекрстити се левом руком/и левом и десном руком; кршити (ломити, стискати) руке / прсте, руке увис!/руке горе!, дићи руку на себе, дићи руку на (некога), даље руке од, (к) себи руке, мичи (склањај) руке од (некога, нечега)!,</p>	<p>(ψηλά), κάνω τον σταυρό μου, ψηλά τα χέρια!, σηκώνω χέρι πάνω σε (κάποιον), μακριά τα χέρια σου!, κοντά τα χέρια σου!, κάτω τα χέρια σου!</p>
---	--

Соматизам **око** у српском и грчком језику

<u>ΜΕΤΟΝΙΜΙЈΑ</u>	
метонимијски модел: ДЕО ТЕЛА → ФУНКЦИЈА ВИДА	
српски језик: претворити се у око, претворити се у око и у ухо, имати очи само за некога, не моћи гледати (некога, нешто) очима, затворити (затварати) очи (пред нечим),	грчки језик: δεν έχει μάτια για άλλον, κλείνω τα μάτια, δεν έχω μάτια να δω κάποιον, χαμηλώνω τα μάτια
метонимијски модел: (+) (-) ΚΒΑΛΙΦΙΚΑΤΟΡ → (+) (-) ΕΜΟЦΙЈΑ	
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт лепих, добрих, слатких, црних очију: 	
српски језик: дати (учинити некоме) нешто за (његове) лепе очи, гледати/погледати кога добрим оком,	грчки језик: για τα ωραία/ μαύρα τα μάτια (κάποιον), κάνω τα γλυκά μάτια, βλέπω κάποιον με/από καλό μάτι
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт отворених, кришом отворених као и широм отворених очију, два пара очију, трећег ока, будних очију, гладних очију: 	
српски језик: отворити четворе очи, имати отворене очи, отворених очију, више виде четири ока него два, будним оком, под будним оком нечијим, очи су гладне некоме, имати гладне очи, гледати крајичком ока	грчки језик: τα μάτια σου τέσσερα/δεκατέσσερα ...και τα μάτια σου, έχω τα μάτια μου ανοιχτά, (έγινε) γαρίδα το μάτι του, ένα τρίτο μάτι, ζύπνια μάτια, κάνω μαύρα μάτια, δε χορταίνουν τα μάτια του
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт затворених, зрикавих и слепих очију: 	
српски језик: затворених очију, бити (остати) слеп код (здравих) очију	грчки језик: με κλειστά μάτια, κάνω τα στραβά μάτια

<ul style="list-style-type: none"> • Концепт својих очију: 	
српски језик: <i>не веровати својим очима</i>	грчки језик: <i>δεν πιστεύω στα μάτια μου</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт пола ока, пријеког, крвавог, лошег ока и курјег ока: 	
српски језик: <i>гледати пријеким/кривим оком, гледати крвавим очима, стати коме на курје око</i>	грчки језик: <i>βλέπω κάποιον με μισό μάτι, βλέπω (κάποιον/κάτι) με κακό μάτι, παίρνω από/με κακό μάτι,</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт великих, својих и неодређених очију: 	
српски језик: <i>у страху су велике очи</i>	грчки језик: <i>βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου, με τι μάτια να δω κάποιον</i>
метонимијски модел: НАЧИН ГЛЕДАЊА → ЕМОЦИЈА	
српски језик: <i>ужгарити очима, исколачити/избечити/избељити очи (на некога), прлетети очима (оком), разрогачити очи</i>	грчки језик: <i>γουργλάνω τα μάτια,</i>
<u>ΜΕΤΑΦΟΡΑ</u>	
1. ОКО ЈЕ ПРОСТОРНИ ОКВИР.	
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт аинтересованости субјекта за перципирани објекат: 	
српски језик: <i>имати некога, нешто на оку, држати некога, нешто на оку,</i>	грчки језик: <i>έχω στο μάτι (κάποιον, κάτι), έχω κάποιον/κάτι στο μάτι, βάζω κάποιον/κάτι στο μάτι</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт посматрања суженим видокругом: 	
српски језик: <i>гледати испод ока (некога, нешто), гледати/погледати (мерити/одмерити) испод ока некога нешто</i>	грчки језик: -
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт заинтересованости објекта за субјекат: 	
српски језик: <i>бити на оку/на очима, бити под нечијим оком, бити пред очима некоме, запињати/запети (западати/ запасти, замицати/ замаћи) за око некоме</i>	грчки језик: -
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт спуштања магле, таме, црнила на спацијални вид: 	

српски језик: <i>зацрни се (коме) пред очима, пао му (је) мрак/магла/крв на очи, смркло/смрачило/зацрнело му се пред очима</i>	грчки језик: -
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт удаљавања објекта из субјективног видокруга: 	
српски језик: <i>опомена упозорење претња, губи ми се с очију, бежи (иди ми и сл.) с (из, испред) очију, не излази ми на очи</i>	грчки језик: <i>χάσου από τα μάτια μου!, εξαφανίσου απ'τα μάτια μου!, να μην σε ζαναδώ μπροστά στα μάτια μου!</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт не могућност појављивања у спацијалном оквиру: 	
српски језик: <i>(не) (моћи/смети) излазити/изаћи/изићи/доћи/долазити на (пред) очи некоме</i>	грчки језик: -
2. ОКО ЈЕ САДРЖАТЕЉ.	
<ul style="list-style-type: none"> • Драгоцености унутар садржатеља: 	
српски језик: <i>као зеницу ока свог(а) пазити некога, нешто, као очи (око) у глави (волету, пазити, чувати)</i>	грчки језик: <i>ως κόρην οφθαλμού, σαν τα μάτια μου (έχω, αγαπώ, φυλάω, προσέχω)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Садржај негативне конотације: 	
српски језик: <i>бити трн у оку (некоме)</i>	грчки језик: <i>γίνομαι/είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου)</i>
- ДИНАМИКА У ОКВИРУ САДРЖАТЕЉА → ЕМОЦИЈА.	
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт непријатне активности: 	
српски језик: <i>дирнути (такнути) у зеницу ока некога, ударати/ударити у очи, бацити, сасути, сипати у очи;</i>	грчки језик: <i>μπαίνω στο μάτι (κάποιου), μου χτυπάει κάποιος στο μάτι, χτυπάω (πολύ) στο μάτι</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт пуњења садржатеља: 	
српски језик: <i>пунити очи, βάζω στο μάτι (κάποιου, κάτι)</i>	грчки језик: <i>δε μου γεμίζει το μάτι</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт ослобађања садржаја: 	
српски језик: <i>сева ватра из очију</i>	грчки језик: -

<ul style="list-style-type: none"> • Концепт раста предмета опажања унутар садржатеља: 	
српски језик: <i>(по)расти у нечијим очима,</i>	грчки језик: <i>εξυψώνω κάποιον στα μάτια κάποιου</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт динамике у виду падања у садржатељу: 	
српски језик: <i>пасти (падати) у нечијим очима, пасти/падати у очи</i>	грчки језик: <i>πέφτω στα μάτια κάποιου</i>
3. ОКО ЈЕ ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ.	
српски језик: <i>бацити око на некога (на нешто), не може ока (очи, очију) одвојити (одвајати) од некога, од нечега, скинути (скидати) са некога, са нечега, закуцати/приковати очи (за некога, нешто, (на)парити очи, бодем очи (некоме), вадити очи</i>	грчки језик: <i>δεν μπορώ να πάρω τα μάτια μου από πάνω σου, καρφώνω κάπου το μάτι, στυλώνω το μάτι μου κάπου; παίρνω (κάνω) μάτι, βγάζω το μάτι κάποιου</i>
4. ОКО ЈЕ СРЕДСТВО ВРШЕЊА РАДЊЕ.	
српски језик: <i>стрељати/ прострелити/ шибати/ ошинути очима бес, севати очима</i>	грчки језик: <i>γδύνω κάποιον με τα μάτια,</i>
5. ОКО ЈЕ СУБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ.	
српски језик: <i>варају га очи, иди куд те очи воде (и ноге носе)</i>	грчки језик: <i>γυαλίζει το μάτι του, γουρλώνουν τα μάτια, γυαλίζουν τα μάτια, αστράφτουν τα μάτια (κάποιου), θολώνει το μάτι μου, μαυρίζει το μάτι μου για κάτι, μαύρισε το μάτι μου, θολώνουν τα μάτια, (δεν) τον γελούν τα μάτια του,</i>
4. ОКО ЈЕ ДЕО ТЕЛА на коме се манифестују различити емоционални доживљаји и физиолошки процеси	
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт треперења ока: 	
српски језик: <i>не трепнути (ни) оком (очима), не трепнувши оком</i>	грчки језик: <i>παίξει το μάτι της</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт ситих, жедних и гладних очију: 	
српски језик: <i>напасати/напасти, наслађивати/насладити, (на)парити/напајати, напојити очи на коме, на чему нечим, гутати</i>	грчки језик: <i>χορταίνουν τα μάτια κάποιον, δε χορταίνει το μάτι του, τρώω με τα μάτια (κάποιον/κάτι), δε χορταίνουν τα μάτια του</i>

<i>(прогутати, испијати) кога очима, јести кога очима</i>	
• Концепт суза:	
српски језик: <i>очи су се напуниле/наводниле (некоме), бити као лук и очи</i>	грчки језик: <i>θολώνουν τα μάτια</i>
• Концепт волунтативног геста:	
српски језик: <i>зажмурити/ прижмурити на једно око зажмурити/зажмурити/ прижмурити на два ока, зажмурити/зажмурити/ прижмурити једним оком, затворити (затварати) очи (пред нечим), ока (очи) не склопити</i>	грчки језик: <i>κάνω τα στραβά μάτια, κλείνω τα μάτια, δεν κλείνω μάτι, τρίβω τα μάτια μου</i>

Соматизам **срце** у српском и грчком језику

<u>ΜΕΤΟΝΙΜΙЈΑ</u>	
метонимијски модел: СРЦЕ → ЧОВЕК	
српски језик: <i>бити без срца, немати срца</i>	грчки језик: <i>δεν έχεις καρδιά</i>
метонимијски модел: (+) (-) СРЦЕ → (+) (-) ΕΜΟЦΙЈΑ	
• Концепт доброг, драгог, лаког, целог, отвореног срца:	
српски језик: <i>драга срца, лака срца, свим срцем, отворена срца, од (свег) срца</i>	грчки језик: <i>με όλη την καρδιά, κάνω κάτι από την καλή μου καρδιά, από καρδιάς</i>
• Концепт каменог, стеновитог, хладног, тврдог, мермерног, замрзнутог, тешког и неодређеног срца:	
српски језик: <i>бити камена срца, лака срца, бити хладна срца, бити камена срца, срце је као стена, срце није стена, бити тврда срца, тешка срца</i>	грчки језик: <i>με ελαφριά καρδιά/ ελαφρά τη καρδιά, παγωμένη καρδιά, έχει καρδιά πέτρα, η καρδιά του είναι мάρμαρο, έχει σκληρή καρδιά, έχει καρδιά σαν πέτρα, με βαριά καρδιά, με μισή καρδιά, με κρύα καρδιά, με τι καρδιά</i>
<u>ΜΕΤΑΦΟΡΑ</u>	

1. СРЦЕ ЈЕ ПРОСТОРНИ ОКВИР.	
<ul style="list-style-type: none"> Смештање драге, вољене особе у најужи просторни оквир логичког субјекта: 	
српски језик: <i>приањати/прионуту за срце некоме, прирасти к срцу (за срце) некоме, свити се око срца некоме, бити на (у) срцу некоме</i>	грчки језик: <i>φτάνω στην καρδιά κάποιου</i>
<ul style="list-style-type: none"> Концепт близине срца: 	
српски језик: <i>левом руком од срца, леву руку од срца, примати/примити (узимати/узети) к срцу, допирати/допрети до срца некоме, бити/лежати коме на срцу, као камен на срцу, стегло се (отеснило се) око срца некоме, хладно је (тесно је) око срца некоме</i>	грчки језик: <i>παίρνω κάτι κατάκαρδα</i>
<ul style="list-style-type: none"> Концепт одсуства проблема у виду тешкоће и терета на срцу: 	
српски језик: <i>лако је при срцу некоме, мило је око срца некоме, пао је камен са срца (с душе, с врата) некоме, терет је пао са срца некоме</i>	грчки језик: -
<ul style="list-style-type: none"> Концепт удаљавања од центра, идући ка просторној периферији срца: 	
српски језик: <i>бити накрај срца</i>	грчки језик:
2. СРЦЕ ЈЕ САДРЖАТЕЉ.	
<ul style="list-style-type: none"> Концепт смештања персоналног објекта у затворени простор садржатеља: 	
српски језик: <i>носити (имати) у срцу некога, нешто, отворити (своје) срце/душу некоме, пуно је срце некоме</i>	грчки језик: <i>έχω (κάποιον) στην καρδιά, ανοίγω την καρδιά μου σε κάποιον, μπαίνω στην καρδιά κάποιου, είναι στην καρδιά μου, το χέρι της καρδιάς</i>
<ul style="list-style-type: none"> Концепт отварања садржатеља и ослобађање садржаја: 	
српски језик: <i>отворити (своје) срце, олакшати срце, истрести (излити, разгалити) (своје) срце, срце се шири (топи) од милине, (од)лакнуло је срцу, из (свег) срца</i>	грчки језик: <i>ανοίγω την καρδιά/ψυχή μου, ανοίγει η καρδιά μου, ελάφρυνε η καρδιά μου, μέσα από την καρδιά μου, из пуна срца</i>

<ul style="list-style-type: none"> • Концепт температуре садржатеља: 	
<p>српски језик: <i>охладило се срце некоме, ледити/заледити срце некоме, кипи у срцу некоме</i></p>	<p>грчки језик: <i>η καρδιά μου πάγωσε, παγώνει η καρδιά μου, κρύωσε η καρδιά μου, βράζει η καρδιά κάποιου</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • Концепт оштећења садржатеља: 	
<p>српски језик: <i>као трн под срцем бити некоме, забости нож у срце, (про)бости коме срце, угристи/ујести за срце некога, забости нож у срце некоме</i></p>	<p>грчки језик: <i>(κάτι είναι) αγκάθι στην καρδιά, μαχαίρι/μαχαιριά στην καρδιά, κάτι μου βαραίνει την καρδιά μου,</i></p>
<p>3. СРЦЕ ЈЕ ОБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ.</p>	
<p>српски језик: <i>поклонити (своје) срце некоме, предавати/предати (своје) срце некоме, украсти срце некоме, освојити нечије срце, изгорети некоме срце за неким, стегнути срце, ранити некога у срце, дирати/дирнути (такнути) кога у срце/душу дирати/дирнути нечије срце</i></p>	<p>грчки језик: <i>κάποιος/κάτι μου μιλάει στην καρδιά, χαρίζω την καρδιά μου σε κάποιον, δίνω (προσφέρω) την καρδιά μου σε κάποιον, κλέβω (παίρνω) την καρδιά (κάποιου), κερδίζω (κατακτώ) την καρδιά (κάποιου), καίω την καρδιά (κάποιου), σφίγγω την καρδιά μου, κάνω πέτρα την καρδιά μου, κάνω την καρδιά περιβόλι (σε κάποιον), μου μαύρισε την καρδιά μου, μου έκανε την καρδιά μαύρη, μαύρισε η καρδιά μου, κάτι μου ξεριζώνει την καρδιά, κάτι μου πληγώνει την καρδιά, αφήνω την καρδιά μου να μιλήσει, χαλάω την καρδιά μου, αγγίζω την καρδιά κάποιου</i></p>
<p>4. СРЦЕ ЈЕ СУБЈЕКАТ ВРШЕЊА РАДЊЕ.</p>	
<p>српски језик: <i>дошло је (стало је) срце на место (меру) некоме, срце је на месту некоме, скочило је срце некоме, срце ми игра (ми се разиграло, расте), пустити (дати) срцу на вољу, давати/дати (пуштати/пустити) срцу маха, не може одолети срцу, вуче/повукло је срце некога, куца, туче срце некоме за неким, за нечим, сишло је (пало је) срце у пете некоме, кида се (цепи се, ломи се, пара се и сл.) срце некоме, срце се чупа из груди некоме, цепати/исцепати (кидати/искидати, парати/пропарати) срце некоме, пуца/препукло је срце некоме</i></p>	<p>грчки језик: <i>η καρδιά μου έβγαλε φτερά, ήρθε η καρδιά μου στη θέση της, ό,τι τραβάει (θέλει) η καρδιά σου, αφήνω την καρδιά μου να μιλήσει, το τραβάει η καρδιά του, χτυπάει η καρδιά μου για κάποιον, η καρδιά δεν μπορεί να αντισταθεί σε κάτι/κάποιον, πήγε η καρδιά στην Κούλουρη, σπαράζει/ραγίζει η καρδιά μου, ραγίζω την καρδιά (κάποιου), η καρδιά μου πάει να σπάσει, γίνεται κομμάτια η καρδιά κάποιου</i></p>

5. СРЦЕ ЈЕ СРЕДСТВО ВРШЕЊА РАДЊЕ.	
српски језик: <i>душом и срцем</i>	грчки језик: <i>με ψυχή και με καρδιά, με την καρδιά γεμάτη</i>
6. СРЦЕ ЈЕ ДЕО ТЕЛА на коме се манифестују физиолошки процес:	
српски језик: <i>зинуло је срце некоме (за неким, за нечим), срце вене (копни, топи се) за неким, срце је задрхтало некоме, замрло је/премрло је срце некоме, болети/заболети срце/душа некога, рана на срцу, срце (душа) се стеже/стегло некоме, смекшало се срце некоме</i>	грчки језик: <i>μαραίνεται η καρδιά του, τρέμει η καρδιά μου, πονάει η καρδιά/ψυχή μου, ματώνει η καρδιά μου, κλαίει η καρδιά μου (για κάτι), πληγή στην καρδιά, σφίγγεται η καρδιά μου, μαλάκωσε η καρδιά του</i>

Биографија

Ивана Милојевић (рођ. 1982. у Београду) завршила је основне академске студије 2006. године на Катедри за неохеленске студије Филолошког факултета Универзитета у Београду. Мастер академске студије завршила је 2009. године на Факултету организационих наука Универзитета у Београду.

Од 2006. до 2010. године ангажована је на Катедри за неохеленске студије Филолошког факултета у својству сарадника по уговору, од 2010. до 2018. године у звању лектора за грчки језик, а од 2018. године у звању вишег лектора за ужу научну област Неохеленистика, предмет Савремени грчки језик. Такође, од 2010. године ангажована је на извођењу наставе српског језика као страног за студенте који учествују у пројектима „Свет у Србији” и „Србија за Србе из региона”, у организацији Филолошког факултета у Београду и Министарства просвете Републике Србије. Године 2017. и 2019. суделовала је у извођењу наставе српског језика као страног у оквиру Летњег курса српског као страног језика.

Године 2018. учествовала је на обуци за конференцијско и усмено превођење при Европској комисији, у организацији Темпус канцеларије. Била је више пута члан испитних комисија за проверу знања грчког језика на пријемном испиту за упис на основне академске студије на Филолошком факултету, као и за потребе Министарства иностраних послова Републике Србије и Академије за дипломатију. Обављала је послове стручног превођења, писаног и консекутивног за потребе Амбасаде Републике Грчке, као и више београдских и грчких компанија. Учествовала је у организацији извођења испита за проверу знања грчког језика *Ελληνιστικά*, на Катедри за неохеленске студије. Коаутор је дидактичког приручника *Збирка тестова из грчког језика I*. Члан је Асоцијације за неохеленске студије Србије и Друштва за примењену лингвистику Србије.

Објавила је више научних и стручних чланака из области неохеленистике и учествовала са рефератима на бројним међународним и домаћим конференцијама.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора ИВАНА МИЛОЈЕВИЋ

Број досијеа 30005/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Сонайизич и концептуализација емоција у срчком и срчком фразеолошком систему

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 2021. године

Ивана Милојевић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора ИВАНА МИЛОШЕВИЋ

Број досијеа 30005/Д

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Наслов рада СОМАТИЗМИ И КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЕМОЦИЈА У ГРУЧКОМ И СРПСКОМ

Ментор Др ВОЈКАН СТОЈЧИЋ, ДОЦЕНТ ФРАЗЕОЛОШКОМ СИСТЕМУ

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 2021. ГОДИНЕ

Ивана Милошевић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

СОМАТИЗМИ И КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЕМОЦИЈА У ГРУКОМ И СРПСКОМ ФРАЗЕОЛОШКОМ СИСТЕМУ
која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 2021. ГОДИНЕ

Ивана Јликович